

MİMARLIK
VE

ARAYÜZ

MİMARLIKTA
ARAYÜZ OKUMALARI

EDİTÖR

AYSUN AYDIN SANCAROĞLU

SERÜVEN
YAYINEVİ

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • C. Cansın Selin Temana

Kapak Tasarım / Cover Design • Aysun AYDIN SANCAROĞLU

İç Tasarım / Interior Design • Serüven Yayınevi

Birinci Basım / First Edition • © Haziran 2026

ISBN • 978-625-8911-01-5

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Serüven Yayınevi'ne aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The right to publish this book belongs to Serüven Publishing. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Serüven Yayınevi / Serüven Publishing

Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak

Ümit Apt No: 22/A Çankaya/ANKARA

Telefon / Phone: 05437675765

web: www.seruvenyayinevi.com

e-mail: seruvenyayinevi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume

Sertifika / Certificate No: 42488

**MİMARLIK
VE
ARAYÜZ**

MİMARLIKTA ARAYÜZ OKUMALARI

**EDİTÖR
AYSUN AYDIN SANCAROĞLU**

 **SERÜVEN
YAYINEVİ**

ÖNSÖZ

Bu kitap, 31 Ekim – 2 Kasım 2025 tarihleri arasında Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü’nde gerçekleştirilen “Arayüz Atölyesi”nin bir kayıdır. Üç gün boyunca aynı mekânda düşünmenin, tartışmanın, üretmenin ve birlikte yorulmanın izlerini taşır. Burada yer alan metinler ve çalışmalar, yalnızca ortaya çıkan sonuçları değil; o yoğun sürecin kendisini, karşılaşmaları ve zihinsel hareketliliği belgelemektedir.

Mimarlık eğitimi, anlatılarak öğrenilen bir alan değildir. Mimarlık, yaparak, deneyerek, tartışarak ve çoğu zaman yanılarak öğrenilir. Bu nedenle atölye, mimarlık okulunun yan etkinliği değil; tam merkezidir. Stüdyo kültürü nasıl tasarım düşüncesinin omurgasıysa, atölyeler de bu düşüncenin hızlandığı, yoğunlaştığı ve sınırlarının zorlandığı alanlardır. Atölye ortamı, farklı bakışların birbirine değdiği, bireysel üretimlerin kolektif bir akla dönüştüğü özel bir pedagojik zemindir.

“ARAYÜZ” kavramı da tam bu nedenle seçilmiştir. Çünkü ARAYÜZ, yalnızca iki mekân arasındaki eşik değildir; iki düşünce arasındaki gerilim, iki disiplin arasındaki temas, iki insan arasındaki mesafeyi aşma çabasıdır. Bu atölye boyunca kurulan her ilişki, her tartışma, her üretim aslında yeni bir arayüz oluşturmıştır.

Elinizdeki kitap, tamamlanmış bir sonuçtan çok, bu arayüzlerin izini sürme denemesidir. Atölye kavramının mimarlık eğitiminin ruhunda yer almasının nedeni de budur: *geçici gibi görünen süreçler, kalıcı düşünsel dönüşümler yaratır.*

Bu noktada teşekkürü bir borç bildiğim, hem atölye hem de kitap sürecinin gerçekleşmesini sağlayan çok değerli dostlarım, meslektaşlarım ve atölye yürütücüsü olarak görev alan KTÜ Mimarlık Bölümünün birbirinden kıymetli hocaları sayın Prof. Dr. Reyhan MİDİLLİ SARI’ya, Prof. Dr. Derya ELMALI ŞEN’e, Prof. Dr. Nihan CANBAKAL ATAÖĞLU’na, Doç. Dr. Murat TUTKUN’a, Doç. Dr. Selda AL ŞENSOY’a, Doç. Dr. Özlem AYDIN’a, Öğr. Gör. Dr. Kıymet SANCAR ÖZYAVUZ’a, Yük. Mimar Muhammed Enes ÖKSÜZ’e ve yürütücüler ile beraber tüm enerjilerini ortaya koyan genç araştırmacılar Sayın Ecem ÇAFA’ya, Cansu YILMAZ’a, Ecem FETTAHOĞLU’na, Dr. Evşen YETİM’e, Yük. Mimar Merve ULUÇAY TEMEL’e gönülden teşekkür ederim.

Ayrıca atölyenin kuramsal yapısının derinleşmesine seminer vererek katkı sunan Murat ERGİN'e ve Dr. Barış ÇAĞLAR'a; atölyenin kurumsal olarak gerçekleşmesini mümkün kılan tüm idari destek için, başta KTÜ Mimarlık Fakültesi Dekanı Sayın Prof. Dr. Cenap SANCAR'a ve KTÜ Mimarlık Bölüm Başkanı Sayın Prof. Dr. Nilgün KULOĞLU'na içtenlikle teşekkür ederim.

Bu kitap, bitmiş bir hikâye değil, yeni karşılaşmaların, yeni arayüzlerin ve yeni üretimlerin başlangıcıdır...

En içten saygılarımla,

Aysun AYDIN SANCAROĞLU

Trabzon, Mayıs 2026

ATÖLYE SÜRECİ: ARAYÜZÜ DÜŞÜNMEK, KURMAK VE ÇOĞALTMAK

Aysun AYDIN SANCAROĞLU¹

“Arayüz” teması, atölyenin başlangıç noktasında bilinçli olarak sabit, tanımlı ve sınırları çizilmiş bir kavram olarak değil; aksine açılmaya, çoğalmaya ve yeniden tanımlanmaya açık bir düşünme zemini olarak kurgulanmıştır. Bu çerçevede arayüz; yalnızca bir yüzey, bir sınır ya da bir eleman değil; farklı durumlar arasında kurulan ilişki, geçiş ve karşılaşma biçimlerinin tamamı olarak ele alınmıştır. Fiziksel ile düşünsel olanın, insan ile mekânın, yapı ile çevrenin ve hatta veri ile deneyimin kesiştiği bu alan, atölyenin temel tartışma eksenini oluşturmuştur. Dolayısıyla atölye süreci, bir kavramı öğretmekten çok, o kavramın nasıl üretileceğini, nasıl sorgulanacağını ve nasıl çoğaltılacağını deneyimleyen bir araştırma ortamı olarak tasarlanmıştır.

¹ Dr. Öğr. Üyesi., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, mimaraysun@gmail.com ORCID 0000-0002-5020-6870

Atölye Programı: Yoğunlaşmış Bir Üretim Zamanı

Atölye, 31 Ekim - 2 Kasım 2025 tarihleri arasında üç gün boyunca kesintisiz üretim ve tartışma üzerine kurulu yoğun bir programla yürütülmüştür.

- İlk gün, katılımcıların bir araya gelmesi, temanın aktarılması ve kavramsal çerçevenin kurulması ile başlamış; hemen ardından üretim süreci başlatılmıştır. Bu erken başlangıç, katılımcıların kavramı yalnızca dinleyerek değil, doğrudan deneyimleyerek anlamalarını sağlamayı hedeflemiştir.
- İkinci gün, kesintisiz atölye çalışmaları ile üretimin derinleştiği bir evre olarak kurgulanmıştır.

- Üçüncü gün ise tüm grupların geliştirdiği fikirleri görünür kıldığı sunumlarla tamamlanmış ve tüm katılımcılara katılım belgeleri verilmiştir.

Bu yapı, klasik eğitim süreçlerinden farklı olarak bilgi aktarımını değil, bilgi üretimini merkeze alan bir pedagojik yaklaşımı temsil etmektedir.

Seminerler: Kavramın Üç Farklı Açılımı

Atölye programında yer alan üç seminer, “arayüz” kavramını farklı ölçek ve bağlamlarda açarak katılımcılar için düşünsel bir zemin oluşturmuştur:

Prof. Dr. Nihan CANBAKAL ATAÖĞLU tarafından verilen “Kentin Arayüzleri / Geçişler” başlıklı seminer, arayüzü kentsel ölçekte ele alarak, geçiş mekânları, eşikler ve kent içi ilişkiler üzerinden tartışmıştır.

Dr. Barış ÇAĞLAR tarafından verilen “Mimarlık Bağlamında Fiziksel ve Dijital Arayüzler” başlıklı seminer ile, arayüz kavramı analog-dijital süreklilik içinde değerlendirilerek, mimarlığın güncel üretim araçları ile ilişkisini ortaya koymuştur.

Murat ERGİN tarafından anlatılan “Acı Sarı Arayüzler: Kentin Hafızasına Temas” başlıklı hikaye ile arayüz bellek, duygu ve anlatı üzerinden ele alınarak kavrama eleştirel ve edebi bir derinlik kazandırmıştır.

Bu üç seminer birlikte düşünüldüğünde, arayüzün yalnızca mekânsal değil; aynı zamanda zamansal, dijital ve duygusal bir kavram olarak ele alılabileceği açıkça ortaya konmuştur.

Atölye Yöntemi: Açık Uçlu ve Deneyim Temelli Bir Araştırma Modeli

Atölye sürecinde belirlenmiş tekil bir yöntem önerilmemiştir. Bunun yerine, her grubun kendi araştırma ve üretim yöntemini geliştirmesi teşvik edilmiştir. Bu yaklaşım, arayüz kavramının doğasına doğrudan karşılık gelmektedir: sabit değil, değişken; tekil değil, çoğul; tanımlı değil, üretilebilir.

Bu doğrultuda gruplar;

- gözlem,
- haritalama,
- fotoğraf ve video kayıtları,
- deneyimleme ve beden temelli analizler,
- eskiz, kolaj ve model üretimi,
- dijital ve fiziksel temsil teknikleri

gibi farklı araçları kullanarak kendi yöntemsel çerçevelerini oluşturmuştur. Bu çeşitlilik, atölyenin en güçlü çıktılarından biri haline gelmiş; aynı kavramın farklı yöntemlerle nasıl tamamen farklı sonuçlara ulaşabildiğini açıkça göstermiştir.

Gruplar: Arayüzü Yeniden Tanımlama Çabası

Atölye kapsamında oluşturulan her grup, “arayüz” kavramını farklı bir bağlamda ele almış ve kendi özgün okumasını geliştirmiştir.

Bu süreçte arayüz;

- kimi zaman **bir tabela olarak görsel iletişim aracı,**
- kimi zaman **bir mimarlık binası olarak pedagojik ortam,**
- kimi zaman **yüzeylerde biriken zamanın izi,**
- kimi zaman **kentsel eşik ve geçiş,**
- kimi zaman **tarihsel katmanlar arası ilişki,**
- kimi zaman **atmosfer ve duyuşsal deneyim,**
- kimi zaman **cephe sistemleri üzerinden performatif bir yapı,**
- kimi zaman **giriş mekânı üzerinden davranışsal bir süreç,**
- kimi zaman **ise kentin kıvrımlı yapısı içinde süreklilik üreten bir sistem**

olarak yeniden tanımlanmıştır. Bu çeşitlilik, arayüz kavramının tek bir doğruya indirgenemeyeceğini; aksine her bağlamda yeniden kurulan bir düşünme biçimi olduğunu ortaya koymuştur.

Sonuç: Arayüz Olarak Düşünme

Atölye sürecinin en önemli çıktısı, somut üretimlerin ötesinde, katılımcıların “arayüz” kavramını bir nesne olarak değil, bir düşünme biçimi olarak kavramaya başlamasıdır.

Bu noktada arayüz artık:

- bir sınır değil,
- bir ayırım değil,
- bir yüzey değil

aksine;

- bir ilişki kurma biçimi,
- bir geçiş durumu,
- bir algı üretme pratiği

haline gelmiştir.

Ve belki de atölyenin en kritik kazanımı tam olarak burada ortaya çıkar:

“MİMARLIK, NESNELER ÜRETMEKTEN ÇOK, ARAYÜZLER KURMA PRATİĞİDİR.”

Grup 1: Tabela: Görsel İletişim ve Yönlendirici Olarak Arayüz

Yürütücü: Dr. Kıymet SANCAR ÖZYAVUZ, Rüveyda UZUN, Rahime BİÇER, Emir UZUN

Katılımcı Öğrenciler: Yasin Yıldız, Sevde Süslü, Sena Bayram, Hayrunnisa Bolat, Emir Arda İskender, Emine Şule Bilgin, Emel Can, Elif Nur Kayıkçı, Eda Demir, Canan Bingöl, Berkтуğ Dedeoğlu

Bu grup, “arayüz” kavramını mimarlık ile görsel iletişim disiplinlerinin kesişiminde ele alarak, tabelaları yalnızca yönlendirme aracı olarak değil, mekânsal deneyimi kuran aktif bir arayüz olarak yeniden düşünmüştür. Çalışma, kent içinde sıklıkla göz ardı edilen ancak kullanıcı ile mekân arasında sürekli bir iletişim kuran tabelaların, mimari yüzeyin bir uzantısı olarak nasıl işlediğini sorgulamaktadır.

Tabelalar, bu bağlamda yalnızca bilgi aktaran elemanlar değil; algıyı yönlendiren, mekânı okunabilir kılan ve kentsel kimliğin oluşumuna katkı sağlayan ara yüzeyler olarak değerlendirilmiştir. Grup, özellikle Trabzon kent dokusunda yer alan örnekler üzerinden, tabelaların biçimsel, konumsal ve içeriksel özelliklerinin kullanıcı deneyimini nasıl etkilediğini analiz etmiştir.

Çalışma sürecinde katılımcılar; gözlem, fotoğraflama ve görsel analiz yöntemlerini kullanarak tabelaların kent içindeki dağılımını, ölçek ilişkilerini ve mimari yüzeyle kurduğu bağı incelemiştir. Bu analizler sonucunda, tabelaların yalnızca bireysel tasarım nesneleri olmadığı; aksine kentin bütüncül görsel dilini oluşturan parçalar olduğu ortaya konmuştur.

Grubun önerisi, tabelaların rastlantısal yerleşimler yerine, bulunduğu çevrenin kimliği ile bütünleşen, okunabilirliği yüksek ve estetik açıdan tutarlı bir sistem içinde ele alınmasıdır. Bu doğrultuda geliştirilen tasarım yaklaşımları, güncel teknoloji ile entegre, sürdürülebilir ve kullanıcı odaklı bir arayüz modeli önermektedir.

Sonuç olarak bu çalışma, arayüz kavramını yalnızca mekânsal bir sınır olarak değil; iletişim, algı ve yönlendirme süreçlerini bir araya getiren çok katmanlı bir sistem olarak ele alarak, mimarlık pratiğine disiplinlerarası bir bakış açısı kazandırmaktadır.

Grup 2: KTÜ Mimarlık Bölümü Binası: Pedagojik Bir Arayüz

Yürütücüler: Dr. Aysun AYDIN SANCAROĞLU, İç Mimar Ecem ÇAFA

Katılımcı Öğrenciler: Ahmet Arif Tekin, Bünya Çetinkaya, Esra Sare Özmen, İsmail Furkan Gümüş, Kübra Nur Bulut, Melike Örs, Muhammet Mustafa, Senanur Nisa Ekinci, Şeval Tuncertan, Uğur Fidan

Bu grup, “arayüz” kavramını mimarlık eğitiminin doğrudan üretildiği mekân üzerinden ele alarak, KTÜ Mimarlık Binası’nı yalnızca bir eğitim yapısı olarak değil, düşüncenin üretildiği, aktarıldığı ve yeniden kurulduğu pedagojik bir arayüz olarak tartışmaya açmıştır. Çalışma, mimarlık eğitiminin yalnızca ders içerikleriyle değil, bu içeriklerin üretildiği mekânsal ortamlar aracılığıyla biçimlendiği kabulünden hareket etmektedir.

Bu bağlamda bina; stüdyo, koridor, hol ve cephe gibi bileşenleriyle, öğrencinin hem fiziksel hem de zihinsel üretim süreçlerini yönlendiren bir öğrenme ortamı olarak ele alınmıştır. Grup, bu mekânsal bileşenlerin yalnızca dolaşım ya da kullanım alanları olmadığını; aksine karşılaşmaların, tartışmaların ve üretim pratiklerinin gerçekleştiği aktif sahneler olduğunu ortaya koymuştur.

Çalışma sürecinde katılımcılar, binayı deneyimsel bir alan olarak analiz etmiş; farklı mekânlarda gözlem, kayıt ve haritalama yöntemleriyle veri toplamıştır. Bu süreçte bina, sabit bir nesne olmaktan çıkarak, kullanıcı ile birlikte sürekli yeniden üretilen bir sistem olarak okunmuştur. Özellikle stüdyo ortamları, kurmaca ile gerçeklik arasındaki geçirgenliğin en yoğun yaşandığı alanlar olarak değerlendirilmiş; bu mekânların mimarlık eğitiminin temel üretim alanı olduğu vurgulanmıştır.

Grup, mimarlık binasının pedagojik potansiyelini ortaya koyarken, öğrencinin mekânla kurduğu ilişkinin yalnızca kullanım üzerinden değil, deneyim, algı ve üretim üzerinden şekillendiğini göstermiştir. Bu doğrultuda bina, öğrenmenin gerçekleştiği pasif bir zemin değil; aksine öğrenmeyi tetikleyen, yönlendiren ve dönüştüren aktif bir arayüz olarak yeniden tanımlanmıştır.

Sonuç olarak bu çalışma, mimarlık eğitimine ilişkin yerleşik kabulleri sorgulayarak, öğrenme süreçlerinin mekânsal bağlamdan bağımsız düşünülmemeyeceğini ortaya koymakta; mimarlık binasını bilgi üretiminin mekânsal karşılığı olarak konumlandırmaktadır.

Grup 3: Zamanın İzleri ve Yüzey Olarak Arayüz

Yürütücüler: Doç. Dr. Selda AL ŞENSOY, Mimar Cansu YILMAZ, Mimar Doğa İHTİYAR, Mimar Ecem FETTAHOĞLU

Katılımcı Öğrenciler: Burak Karabulut, Elif Çepni, Elifnur Sağıroğlu, Emin Atilla, Gamze Özcan, Hasan Mert Uzunhüseyinoğlu, Hazar Celep, Hüseyin Kanlıdere, Şevin Erol

Bu grup, “arayüz” kavramını zaman ve malzeme ilişkisi üzerinden ele alarak, Trabzon’un tarihsel dokusunda biriken izleri mekânsal yüzeyler üzerinden okunabilir bir arayüz olarak değerlendirmiştir. Çalışma, kenti yalnızca fiziksel bir yapı bütünü olarak değil; zamanın izlerini taşıyan, katmanlaşmış ve sürekli dönüşen bir yüzeyler sistemi olarak ele almaktadır.

Taşın aşınmış dokusu, ahşabın nemle değişen yüzeyi, yeniden boyanmış duvarlar ve sokak zemininde biriken izler, bu bağlamda kentin tarihsel sürekliliğini görünür kılan sessiz göstergeler olarak yorumlanmıştır. Bu izler, yalnızca geçmişe ait kalıntılar değil; zamanın mekânda bıraktığı ve hâlâ etkisini sürdüren aktif arayüzler olarak ele alınmıştır.

Çalışma sürecinde katılımcılar, Bedesten Caddesi–Alacahan Sokak, Semerciler–Kunduracılar Caddeleri ve Tabakhane yakın çevresinde saha çalışmaları gerçekleştirerek, bu yüzeylerdeki izleri gözlemlemiş, belgeleyerek analiz etmişlerdir. Yürüyüşler, fotoğraflama, video çekimleri, eskiz ve not alma gibi yöntemlerle toplanan veriler, mekânsal temsillere dönüştürülmüş; böylece zamanın yüzeylerde bıraktığı izler görünür kılınmıştır.

Bu grubun ayırt edici yönü, gözlemlenen izlerin yalnızca belgelenmesiyle sınırlı kalmayıp, yaratıcı üretim süreçlerine aktarılmasıdır. Katılımcılar analog harita paftaları, dijital kolajlar ve video sunum teknikleri aracılığıyla bu izleri yeniden yorumlamış ve kentin belleğini çağdaş bir temsil dili içinde ifade etmiştir.

Sonuç olarak bu çalışma, arayüz kavramını zaman, malzeme ve yüzey ilişkisi üzerinden yeniden düşünerek; mimarlığı yalnızca yeni olanı üretme pratiği değil, var olanı okuma, yorumlama ve yeniden ifade etme süreci olarak konumlandırmaktadır.

Grup 4: Kentsel Eşik ve Zamansal Geçiş Olarak Arayüz

Yürütücüler: Prof. Dr. Nihan CANBAKAL ATAÖĞLU, Mimar Elif SALANTUR, Mimar Gülru KARSLI ÇORUHLU

Katılımcı Öğrenciler: Afranur Burun, Aybüke Kır, Ayşe Erdöl, Begüm Dilara Çelik, Beril Çebi, Ceren Sağlam, Dila Kaptan,, Esra Ceylan, Melek Önder, Sena Öztürk

Bu grup, “arayüz” kavramını tarihsel kent dokusu içerisinde eşik ve geçiş mekânları üzerinden ele alarak, Trabzon surları ve kent kapılarını iç ve dış arasındaki çok katmanlı ilişkilerin kurulduğu temel arayüzler olarak incelemiştir. Çalışma, arayüzü yalnızca mekânsal bir sınır olarak değil; ayırım ve bağlantının aynı anda gerçekleştiği deneyimsel bir geçiş alanı olarak tanımlamaktadır.

Tarihsel kentlerde surlar, kentin sınırlarını belirleyen savunma elemanları olmanın ötesinde, farklı mekânsal durumlar arasında kesintili bir ilişki kuran yapılar olarak değerlendirilmiştir. Bu sistem içerisinde yer alan kent kapıları ise, iç ve dış arasındaki geçişi sağlayan noktalar olmanın ötesinde, karşılaşma, yönlenme ve algı üretiminin yoğunlaştığı eşik mekânlar olarak ele alınmıştır.

Trabzon’un tarihsel dokusunda, Yukarı Hisar, Orta Hisar ve Aşağı Hisar bölgelerinde izlenebilen sur sistemi, kentin çok katmanlı yapısını ortaya koyan önemli bir arayüzler bütünü sunmaktadır. Özellikle Kale Kapı ve Pazar Kapı gibi geçiş noktaları, geçmiş ile bugün arasında kurulan ilişkinin somutlaştığı mekânsal düğümler olarak değerlendirilmiştir.

Grup çalışmasında bu eşik mekânları, yalnızca fiziksel geçiş alanları olarak değil; zamanlar arası bir arayüz olarak ele alınmıştır. Kapılar, bir yandan mekânsal ayırımı temsil ederken, diğer yandan geçmişten bugüne ve bugünden geleceğe uzanan sürekliliği deneyimleme imkânı sunmaktadır. Bu bağlamda arayüz, sabit bir sınır değil; hareket, yönlenme ve zaman algısı üzerinden kurulan dinamik bir süreç olarak yeniden tanımlanmıştır.

Sonuç olarak bu çalışma, arayüz kavramını kentsel eşikler üzerinden yeniden düşünerek, mimarlık ve kent okumalarında sınırın pasif bir ayırıcı değil; aksine ilişki kuran, deneyim üreten ve sürekliliği mümkün kılan aktif bir mekânsal yapı olduğunu ortaya koymaktadır.

Grup 5: Tarihsel Katmanlar ile Çağdaş Müdahale Arasında Arayüz

Yürütücü: Doç. Dr. Murat TUTKUN

Katılımcı Öğrenciler: Alperen Yusuf Kotcioğlu, Fatmanur Yılmaz, Gizem Akgün, Hiranur Çelik, İlayda Halide Özer, Rabia Okumuş, Rüveyda Yılmaz, Sevede Nur Şatıroğlu, Rümeyza Akbulut, Yeliz Özturan

Bu grup, “arayüz” kavramını tarihsel çevre ile çağdaş mimari üretim arasındaki ilişki üzerinden ele alarak, Trabzon’un Pazarkapı Mahallesi özelinde farklı dönemlere ait mekânsal katmanların nasıl bir arada var olabildiğini incelemiştir. Çalışma, arayüzü yalnızca fiziksel bir temas noktası olarak değil; geçmiş ile günümüz arasında kurulan dinamik bir etkileşim alanı olarak tanımlamaktadır.

Pazarkapı Mahallesi, kent merkezinde yer alması, arkeolojik kalıntılar ile mevcut tarihsel yapıların iç içe geçmesi ve güncel müdahalelerle dönüşmeye devam etmesi nedeniyle, çok katmanlı bir kentsel yapı sunmaktadır. Bu bağlamda grup, alanı korunması gereken durağan bir miras alanı olarak değil; sürekli yeniden kurulan bir kentsel arayüz olarak ele almıştır.

Çalışma kapsamında, arkeolojik kalıntılar ile mevcut yapıların ilişkisi, açık alan kullanımları ve mekânsal süreklilik biçimleri analiz edilmiş; bu katmanlar arasında kurulabilecek olası ilişkiler üzerinden bir tasarım yaklaşımı geliştirilmiştir. Bu yaklaşım, tarihsel çevre ile çağdaş mimarlık arasında karşıtlık kurmak yerine, iki durumu birbirini besleyen bir diyalog ilişkisi içinde değerlendirmektedir.

Grubun önerisi, arkeolojik alanları görünür kılan, kamusal kullanım ile bütünleştiren ve farklı işlevleri bir arada barındırabilen bütüncül bir kentsel organizasyon modeline dayanmaktadır. Açık hava sergileme alanları, kamusal mekânlar ve yeni işlev önerileri aracılığıyla, tarihsel katmanların güncel kent yaşamı ile ilişki kurması hedeflenmiştir.

Sonuç olarak bu çalışma, arayüz kavramını tarihsel katmanlar ile çağdaş müdahale arasındaki ilişki üzerinden yeniden tanımlamakta; mimarlık ve kentsel tasarımın yalnızca yeni olanı üretmek değil, var olanı görünür kılarak sürekliliği güçlendiren bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır.

Grup 6: Atmosfer, Beden ve Duyular Üzerinden Arayüz

Yürütücüler: Prof.Dr. Derya ELMALI ŞEN, Dr. Evşen YETİM, Yük. Mimar Mer-
ve ULUÇAY TEMEL

Katılımcı Öğrenciler: Ahmet Ayan, Ahsen Çakır, Aleyna Nur Şaşmaz, Ayşe Nur Yılmaz, Beyza Nur Yılmaz, Firdevs Şahin, Sinem Şahin, Songül Karakoç, Yaren Vuralma, Zeynep Süeda Aydın

Bu grup, “arayüz” kavramını mimarlıkta duyuşal deneyim ve atmosfer üzerinden ele alarak, mekân ile kullanıcı arasındaki ilişkiyi bedensel algı ve çok duyulu etkileşim çerçevesinde yeniden değerlendirmiştir. Çalışma, mimarlığın yalnızca görsel bir disiplin olmadığı; aksine bedenın tüm duyuları aracılığıyla deneyimlenen, çok katmanlı bir algı alanı olduğu kabulüne dayanmaktadır.

Peter Zumthor’un “atmosfer” kavramı üzerinden geliştirilen kuramsal çer-
çeve, mekânın yalnızca fiziksel özellikleriyle değil; ışık, ses, koku, sıcaklık ve doku gibi duyuşal bileşenlerin bir araya gelmesiyle oluştuğunu ortaya koymak-
tadır. Bu bağlamda atmosfer, kullanıcı ile mekân arasında kurulan ve doğrudan deneyimlenen bir arayüz durumu olarak ele alınmıştır. Çalışmada ayrıca Mer-
leau-Ponty’nin beden ve duyular üzerine geliştirdiği yaklaşımlar referans alın-
arak, mekânsal deneyimin görme duyusunun ötesine geçtiği; dokunma, işitme ve hareket gibi duyuların da bu deneyimin ayrılmaz parçaları olduğu vurgu-
lanmıştır. Bu yaklaşım, arayüzü yalnızca görülen bir yüzey olmaktan çıkara-
rak, hissedilen ve yaşanan bir deneyim alanı olarak yeniden tanımlamaktadır.

Atölye sürecinde katılımcılar, kampüs içerisindeki farklı mekânlarda gözlem ve deneyim temelli analizler gerçekleştirmiştir. Işık değişimleri, ses yoğunluğu, malzeme dokuları ve mekânsal atmosfer gibi unsurlar, video ve fotoğraf kayıtları ile belgelenmiş; elde edilen veriler görsel ve işitsel temsillere dönüştürülmüştür. Bu süreçte mekân, sabit bir nesne değil; kullanıcı ile bir-
likte sürekli değişen dinamik bir deneyim alanı olarak ele alınmıştır.

Sonuç olarak bu çalışma, arayüz kavramını beden, duyular ve atmos-
fer üzerinden yeniden düşünerek; mimarlığı yalnızca fiziksel bir düzenleme pratiği değil, çok duyulu bir deneyim tasarımı olarak konumlandırmaktadır. Böylece mekân, sınırları olan bir nesne olmaktan çıkarak, kullanıcı ile kur-
duğu ilişki üzerinden sürekli yeniden üretilen bir arayüz haline gelmektedir.

Grup 7: Çift Cidarlı Cephe Sistemleri: Katmanlı Bir Arayüz

Yürütücüler: Doç. Dr. Özlem AYDIN, Mimar Farouk E-Cherkaoui

Katılımcı Öğrenciler: Ayşe Yılmaz, Betül Bülbül, Çağdaş Yıldız, Derya Bakar, Elif Ereli, Melike Harmancı, Mira Arslantaş, Mirali Seyyedhassanlou, Safyah Osman

Bu grup, “arayüz” kavramını mimarlıkta cephe üzerinden ele alırken, özellikle çift cidarlı cephe sistemlerini iç ve dış mekân arasında kurulan çok katmanlı bir etkileşim alanı olarak incelemiştir. Çalışma, cepheyi yalnızca yapıyı dış etkilerden koruyan bir kabuk olarak değil; çevreyle sürekli ilişki kuran, performatif ve dönüştürücü bir ara yüzey sistemi olarak tanımlamaktadır.

Çift cidarlı cepheler, yapının iç ve dış kabuğu arasında oluşturulan ara boşluk sayesinde, yalnızca enerji verimliliği ve iklimsel konfor sağlamakla kalmaz; aynı zamanda görsel, işitsel ve algısal düzeyde de çevreyle kurulan ilişkiyi yeniden tanımlar. Bu bağlamda cephe, pasif bir sınır olmaktan çıkarak, ışık, hava ve görüş gibi akışları düzenleyen aktif bir arayüz haline gelir.

Grup çalışmasında, bu sistemlerin mekânsal ve çevresel etkileri şu sorular üzerinden analiz edilmiştir:

- Çift cidarlı cepheler, iç ve dış mekân arasında nasıl bir geçiş alanı oluşturur?
- Bu sistemler, çevresel koşulları ve kullanıcı deneyimini nasıl dönüştürür?
- Saydamlık, yansımalar ve geçirgenlik gibi özellikler, mekânsal algıyı nasıl yeniden üretir?

Çalışma sürecinde katılımcılar, seçilen örnek yapılar üzerinden gözlem, çizim ve görsel analiz yöntemleriyle veri toplamış; cepheyi oluşturan katmanların birbirleriyle ve çevreyle kurduğu ilişkiyi çözümlemiştir. Bu analizler, cepheyi tekil bir yüzey olmaktan çıkararak, çok katmanlı, değişken ve performansa dayalı bir sistem olarak ele almanın gerekliliğini ortaya koymuştur.

Sonuç olarak bu çalışma, cepheyi yalnızca estetik ya da yapısal bir eleman olarak değil; iç mekân, dış çevre ve kullanıcı arasında sürekli veri alışverişi sağlayan dinamik bir arayüz mekanizması olarak yeniden tanımlamaktadır. Böylece mimarlık, sabit sınırlar üretmek yerine, etkileşim ve uyum üzerinden çalışan katmanlı sistemler kurma pratiği olarak konumlandırılmaktadır.

Grup 8: Giriş Mekânı: Davranışsal ve Duyusal Süreçlerin Kurulduğu Arayüz

Yürütücü: Prof. Dr. Reyhan MİDİLLİ SARI

Katılımcı Öğrenciler: Bahar Dural, Eda Yazıcı, Elif Nur Üner, Enes Çoğal, Mehmet Karataş, Melike Beyza Bulutoğlu, Merve Aykun, Sude Haliloğlu, Umut Sicim

Bu grup, “arayüz” kavramını mimarlıkta bir geçiş alanı olarak giriş mekânları üzerinden ele alarak, bu alanların yalnızca fiziksel bir eşik değil; aynı zamanda davranışsal, duysal ve sosyal etkileşimlerin yoğunlaştığı arayüzler olduğunu ortaya koymuştur. Çalışma, girişlerin bir yapıya erişim noktası olmanın ötesinde, kullanıcıyı karşılayan, yönlendiren ve mekânsal deneyimi başlatan kritik alanlar olduğunu vurgulamaktadır.

Giriş mekânları, iç-dış, kamusal-özel, açık-kapalı gibi ikilikleri aynı anda barındırarak, farklı durumlar arasında geçişi mümkün kılan çok katmanlı yapılar olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda arayüz, yalnızca fiziksel bir sınır değil; görme, işitme, hissetme ve yön bulma süreçlerinin kesiştiği dinamik bir deneyim alanı olarak tanımlanmıştır.

Çalışma sürecinde katılımcılar, giriş mekânlarını yalnızca mekânsal düzenleri üzerinden değil; aynı zamanda bu alanlarda gerçekleşen kullanıcı davranışları üzerinden analiz etmiştir. Bekleme, karşılaşma, yönelme, iletişim kurma ve sosyalleşme gibi eylemler, giriş mekânlarının temel bileşenleri olarak ele alınmış; bu eylemlerin mekânla kurduğu ilişki gözlem, kayıt ve haritalama yöntemleriyle incelenmiştir.

Ayrıca çalışma kapsamında, giriş mekânlarının duysal katmanları—ses, koku, ışık, hava akışı gibi unsurlar—da analiz edilerek, bu faktörlerin kullanıcı deneyimini nasıl şekillendirdiği ortaya konmuştur. Bu yaklaşım, giriş mekânını yalnızca fiziksel bir düzenleme olarak değil; çok duyulu bir karşılaşma alanı olarak yeniden tanımlamaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma, arayüz kavramını giriş mekânları üzerinden yeniden düşünerek, mimarlıkta geçiş alanlarının pasif değil; aksine kullanıcı davranışlarını yönlendiren, deneyimi biçimlendiren ve sosyal etkileşimi üreten aktif sistemler olduğunu ortaya koymaktadır.

Grup 9: Kentsel Sürekliliğin Kıvrımı ve Katmanı Olarak Arayüz

Yürütücü: Y. Mimar Muhammet Enes ÖKSÜZ

Katılımcı Öğrenciler: Asude Hatice Duman, Bengüsu Kılıçkiran, Edanur Aydın, Eren Alp Çetinkaya, Eylül Sıla Çiçek, Havva Bilge Doğru, İrem Yıldız, İzzet Mert Özcan, Rümeysa Gönen

Bu grup, “arayüz” kavramını Gilles Deleuze’ün kıvrım (le pli) yaklaşımı üzerinden ele alarak, Trabzon kentini sabit sınırlarla tanımlanan bir bütün olarak değil; sürekli katlanan, açılan ve yeniden kurulan çok katmanlı bir arayüz sistemi olarak yeniden düşünmüştür. Çalışma, arayüzü iki durum arasında konumlanan bir eşik olmaktan çıkararak, kentin belleği, topografyası ve deneyimsel katmanları arasında kurulan süreklilik ilişkisi üzerinden tanımlamaktadır.

Bu yaklaşımda kent, üst üste binen tarihsel katmanların durağan bir birikimi değil; her an yeniden yazılan, farklı izlerin birbirine temas ettiği ve dönüşerek varlığını sürdüren dinamik bir yapı olarak ele alınmıştır. Deleuze’ün “hiçbir şeyin tekil olmadığı, her şeyin kıvrımlar aracılığıyla birbirine bağlandığı” düşüncesi doğrultusunda, Trabzon’un mekânsal dokusu da katmanlar arası geçişlerin ve sürekliliklerin üretildiği bir yüzey olarak okunmuştur.

Grup çalışması, kentin yüzeylerinde görünür olan ve çoğu zaman fark edilmeyen izleri, birer “kıvrım” olarak değerlendirerek, bu izlerin nasıl üst üste bindiğini ve birbirleriyle nasıl ilişki kurduğunu araştırmıştır. Bu doğrultuda arayüz, yalnızca mekânsal bir sınır değil; zaman, bellek ve deneyim arasında sürekli etkileşim üreten bir oluş hali olarak ele alınmıştır.

Çalışma sürecinde katılımcılar, kentin farklı bölgelerinde gerçekleştirdikleri gözlemler ve analizler aracılığıyla, bu katmanların nasıl açığa çıktığını incelemiş; elde edilen verileri kolaj ve görsel temsil teknikleriyle yeniden yorumlamıştır. Bu üretimler, kenti tekil bir gerçeklik olarak değil; farklı katmanların birbirine temas ettiği çoğul bir yapı olarak görünür kılmayı amaçlamaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma, arayüz kavramını Deleuzecü bir perspektifle yeniden ele alarak, mimarlık ve kent okumalarında sınır, yüzey ve katman kavramlarını yeniden düşünmeye açmaktadır. Böylece kent, sabit bir nesne değil; sürekli kıvrılan, katlanan ve yeniden kurulan bir arayüzler bütünü olarak tanımlanmaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ V

ATÖLYE SÜRECİ: ARAYÜZÜ DÜŞÜNMEK, KURMAK VE
ÇOĞALTMAK VII

Aysun AYDIN SANCAROĞLU

BÖLÜM 1

GÖRSEL İMAJIN İNŞASI: ARAYÜZ OLARAK TABELALAR 1

Kıymet SANCAR ÖZYAVUZ

M. Emir UZUN

Rahime BİÇER

Rüveyda KILIÇ

BÖLÜM 2

MİMARLIK EĞİTİMİNDE MEKANIN PEDAGOJİK ROLÜ 21

Aysun AYDIN SANCAROĞLU

Ecem ÇAFA

BÖLÜM 3

ARAYÜZLER ARACILIĞIYLA KENTİ OKUMAK: TRABZON'DA
KENTSEL YÜZEYLERDE BİRİKEN ZAMAN 51

Selda AL ŞENSOY

Cansu YILMAZ

Doğa İHTİYAR

Ecem FETTAHOĞLU

BÖLÜM 4

KENTİN ARAYÜZLERİ: GEÇİŞLER 81

Nihan CANBAKAL ATAĞLU

BÖLÜM 5

BİR ARAYÜZ DENEYİMİ OLARAK TRABZON SURLARI 107

Nihan CANBAKAL ATAĞLU

Elif SALANTUR

BÖLÜM 6

MEKANSAL ARAYÜZDE ÇÖZÜLME VE TAHRİBAT: ÇOK KATMANLI
KENTSEL BELLEK BAĞLAMINDA TRABZON PAZARKAPI
MAHALLESİ127

Murat TUTKUN

Dana KAHWAJI

BÖLÜM 7

NON-FORMAL ÖĞRENME ORTAMI OLARAK ATÖLYE DENEYİMİ:
ATMOSFERİK ARAYÜZLER ATÖLYESİ143

Derya ELMALI ŞEN

Merve ULUÇAY TEMEL

Evşen YETİM

BÖLÜM 8

YAPILI ÇEVREDE ARAYÜZ OLARAK ÇİFT CİDARLI CEPHELER:
BİR ATÖLYE ÇALIŞMASI165

Özlem AYDIN

Farouk E-CHERKAOUI

Mirali SEYYEDHASSANLOU

BÖLÜM 9

SOSYAL ARAYÜZ OLARAK GİRİŞ ALANLARININ ÇOK BOYUTLU
ÇÖZÜMLEMESİ 181

Reyhan MİDİLLİ SARI

BÖLÜM 10

MİMARİ TASARIM BAĞLAMINDA FİZİKSEL VE SAYISAL
ARAYÜZLER 207

Bariş ÇAĞLAR

BİTİRİRKEN 224

Murat ERGİN

GÖRSEL İMAJIN İNŞASI: ARAYÜZ OLARAK TABELALAR*

Kıymet SANCAR ÖZYAVUZ¹

M. Emir UZUN²

Rahime BİÇER³

Rüveyda KILIÇ⁴

1 Öğr. Gör. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, ksancar@ktu.edu.tr, ORCID 0000-0001-8251-5021

2 Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Lisans Öğrencisi, emir138@hotmail.com ORCID 0009-0003-3112-345X

3 Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Lisans Öğrencisi, rahimebicer21@gmail.com, ORCID 0009-0004-9181-7995

4 Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Lisans Öğrencisi, ruveydakilic526@gmail.com, ORCID 0009-0005-3062-2382

* Bu bölüm, TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı kapsamında yürütülen “Görsel İmajın Tabelalar Üzerinden Okunması: KTÜ Kanuni Kampüsü Örneği” başlıklı araştırma projesinden türetilmiştir.

 zet

Gelişen teknoloji ve iletişim araçlarının bir yansıması olarak görsel iletişim önem kazanmıştır. Kolay ve hızlı algılanabilen görsel imajlar kurumların vizyon ve misyonlarının daha hızlı iletilmesine olanak vermektedir. Açık, yarı açık ve kapalı mekanlarda farklı amaçlar için kullanılan tabela, işaret, piktogram gibi grafik ögeler; kullanıcıları ile kurumlar arasında bir arayüz olarak görev almakta, kurumların temsil ettikleri felsefeyi ve dünya görüşlerini hedef kitleye ulaştırmaktadır. Bu bağlamda özellikle tabelaların konumu, kullanım amacı ve tasarımı kurumsal kimliğin önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

Çalışmanın amacı; önemli görsel iletişim araçlarından biri olan dış mekânda bulunan bilgilendirici ve yönlendirici tabelaların hem kurumların ve yerin kimliğini yansıtacak hem de güncel gereksinimlere cevap verecek şekilde tasarımlar önermektir. Bu doğrultuda Türkiye'nin en eski üniversitelerinden biri olan KT  merkez yerleşkesinde bulunan tabelaları incelenmiştir. İki bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde; kampüs alanı içindeki tabelaların konumu, kullanım amaçları, biçimsel özellikleri, kurum kimliği ile görsel ve anlamsal ilişkilerinin tespiti yapılmıştır. İkinci bölümünde ise; literatürden ve tespit çalışmasından elde edilen veriler ışığında atölye çalışması yapılarak bütünsel bir bakış açısıyla kurum kimliğini destekleyecek tasarım modeli oluşturulup, öneri tabelalar geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Görsel İmaj, Görsel Kirlilik, Kurumsal Kimlik, Tabelalar, Görsel Algı

1. Giriş

Gelişen teknoloji ve iletişim araçlarının bir yansıması olarak görsel iletişimin önemli araçlarından biri olan tabelalar; mimarlık, kent estetiği ve grafik tasarım disiplinlerinin arakesitinde yer alan önemli iletişim araçları olarak tanımlanmaktadır.

Doğasında iletişimi ve etkileşimi barındıran arayüz, mimarlıkta insan-mekân, yapı-kent, kentsel mekân-kentli arasında iletişimi sağlar. Yönlendirme, bilgilendirme, tanımlama, algılama, kültürel anlam gibi işlevleri barındıran tabelalar iç mekândan kentsel mekâna kadar farklı ölçeklerde ve türlerde kullanılmaktadır. Özellikle mimarlıkta tabelalar, bina cephelerinin bir parçası olurken, kentin bilgi dokusunu oluşturarak mekân deneyimini kolaylaştırmakta ve kamusal okur-yazarlığı desteklemektedir.

Çalışmada; en önemli görsel iletişim araçlarından biri olan tabelaların, sağlıklı ve estetik yaşanabilir çevrelerin oluşmasına katkı sağlayacak şekilde bulundukları yerin kimliği ile bütünleşmiş, bilgilendirme ve yönlendirme görevlerini yerine getirebilecek, günün teknolojileri ile entegre edilmiş sürdürülebilir tasarım ilkelerini benimseyen yeni tasarım önerilerinin geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Dinamik bir organizma olan kentler; zaman içinde sosyokültürel, ekonomik, teknolojik ve fiziksel değişime uğramaktadır. Bu değişimin izlerinin okunabildiği kentsel mekanlar bir görsel iletişim platformudur ve mekandaki grafikler bu platformun gücünü artıracak etkiye sahiptir (Akbal ve Korucu Taşova, 2018). Bir düşüncenin /mesajın aktarılmasında kullanılan grafik tasarımların kentin farklı yüzeylerinde etkin kullanılması kent kimliğinin oluşumuna katkı sağlamaktadır. Çünkü bu yüzeylerde kullanılan grafikler sadece ait oldukları yüzey ile bilgi aktarmaz aynı zamanda kentin o bölümünü deneyimleyen insanlara kentle ilgili de bilgiler aktarır/aktarmalıdır (Çeliker ve Tokoğlu, 2017). Bireyler yaşamlarını sürdürdükleri fiziksel çevrelerdeki yapay, doğal, sosyo-kültürel ve görsel elemanlar ile sürekli etkileşmektedir. İnsanların mutlu ve sağlıklı yaşayabilmesi için görsel bakımdan iyi tasarlanmış, estetik çevrelerin varlığı ile ilişkilendirilmektedir. Yapılaşmış çevrede bulunan ve insan hafızasını olumsuz etkileyen düzensiz, birbiri ile tutarsız ve uyumsuz her öge görsel kirlilik oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak göze hitap etmeyen unsurlar, kötü görüntüleri ile insan davranışını ve psikolojisini olumsuz etkilemektedir. Estetik olmayan görüntülere maruz kalan insanların kötümserlik, yaşama sevincinin azalması, psikosomatik hastalıklarda artış, adaptasyon güçlüğü, sinirlilik, öfke gibi sorunlar yaşadığı bilinmektedir (Benuşur, 2012).

Kentlerdeki doğal ve yapılaşmış mekanlarda bulunan görsel elemanların estetikliği, kentlerin gelişmişlik düzeylerinin bir ölçütü olarak kabul edilmektedir. Kent mekanlarının, görüntü kirliliği olmayan, göze hoş gelen çev-

re kimliğine sahip olması sağlıklı mekanların için beklenmektedir (Aydın, 2013). Kent kimliği ile tutarlı olmayan, görsel bütünlük sağlamayan grafik anlatımlar kentlerin ve kurumların görsel imajlarını olumsuz oluşmasına sebep olmaktadır. Bu, kentlinin yaşam niteliğini düşürdüğü ve kente aidiyet duygusunu azalttığı için kentlerin sosyal ve kültürel sürdürülebilirliklerini olumsuz etkilemektedir.

Çevresel bilgi kirliliği günümüzde birçok yerleşkeyi etkisi altına almış durumdadır. Bu kirlilik, cadde ve sokaklarda bilgi yüklemesi yaparak algıyı zayıflatmakta ve izleyicinin dikkatini dağıtmaktadır. Tasarımın tüm unsurları arasında dil bütünlüğünün sağlanması, yönlendirme ve çevresel grafik tasarımda da kritik öneme sahiptir. Yön bulma, bireylerin hedeflerine ulaşabilmek için gerekli olan yolunun, fiziksel veya mekânsal çevre içindeki yönlendirme unsurları aracılığıyla bulunması anlamına gelmektedir. Bu süreçte, bireylerin çevresel öğeleri algılaması ve ilişki kurması önemlidir. Bu bağlamda tabelalar kurumların hem kurumsal kimliğini ve görsel imajını yansıtmakta, hem de kullanıcıları yönlendirmede ve bilgilendirmede önemli bir yer tutmaktadır. İnsan bulunduğu konumdan başka bir konuma harekete geçerken yönünü bulmada bazı donatılara gerek duyar. Kentsel mekanlarda bulunan tabelalar; insanların yön bulmasına yardımcı olan, çok sayıda ve farklı kullanıcı gruplarına hizmet eden elemanlardır. Tabelaların tasarımındaki yetersizlik kullanıcıların yön bulmalarına ve bilgilennemelerine doğrudan etki etmektedir.

Çalışma alanı; mevcut tabelaların dil birliğinin olmaması, günün bilgi-iletişim teknolojilerine uyulanamaması, farklı kullanıcılara hizmet etmesi, gün içinde farklı zaman dilimlerinde aynı düzeyde amacına hizmet edememesi, üniversitenin kurumsal kimliği ile doğrudan bir ilişkisinin olmaması gibi gerekçelerle KTÜ Kanuni Kampüsü olarak belirlenmiştir. Kampüsteki ana taşıt ve yaya aksında (A ve D kapısı arası) bulunan tabelaların mevcut durumu tespit edilerek, atölye çalışması ile öneriler geliştirilmiştir.

Kurumsal kimliğin inşası için önemli bileşenlerden biri olan tabelaların; çağın gerekliliklerini karşılayabilmesi, kullanıcı memnuniyetini sağlayabilmesi ve tabelaların kendi içinde ve kurum kimliği ile bütünlük sağlayacak şekilde çözüm önerilerinin sunulacak olması çalışmanın özgün yanını oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda araştırmada; arayüz olarak tabelaların bir kurumun dış dünya ile temasında temsiliyetini nasıl etkilediği ve çalışma alanı içerisindeki tabelaların kurumsal kimlik ile nasıl ilişkilendiği sorularına cevap aranmıştır.

2. Grafik Tasarım ve Kurumsal Kimlik

Görsel imaj, bir kentin ya da kurumun dış dünyada nasıl algılandığını ve hatırlanacağını belirleyen görsel unsurların toplamını içermektedir. Bu unsurlar, ait oldukları kuruluşların logosu, renkleri, tipografisi, web sitesi tasarımı, kurumsal belgelerin düzeninin yanı sıra mevcut konumunda bulunan

grafik anlatımlar ve diğer görsel iletişim araçları gibi faktörleri de kapsamaktadır. Kentlerin ve kurumun kimliğini yansıtan ve tanımlayan görsel imajlar, bir arayüz olarak insanların çevreleriyle iletişim kurma ve anlam oluşturma süreçlerinde önemli bir yer tutmaktadır. İnsanların günlük yaşam pratiğinde bilinçli veya bilinçsiz olarak maruz kaldığı bu imajlar, günlük yaşamını çevrelemekte ve kullanıcı mekânı doğrudan bu arayüz üzerinden deneyimlemektedir. Bireyin çevreyle nasıl iletişime geçtiğini ve nasıl anlam ürettiğini belirlemede önemli rol oynayan imajları sadece bir resim ya da temsil değil aslında önemli bir içerik taşıyıcısı olarak görmek gerekmektedir. (Sturken ve Cartwright, 2009). Çünkü, içerik belirli bir görsel düzen içinde görsel iletişim yoluyla aktarılmaktadır. Görsel iletişim bir kuram olmanın ötesinde insanların bilinçli ya da bilinçsiz olarak katıldıkları günlük yaşam pratiğinin bir parçasını oluşturmaktadır (Baldwin ve Roberts, 2006).

Kurumsal kimlik; bir kurumun kendini en yalın anlatma biçimi olarak tanımlanmaktadır. Kurumun kendiyile ilgili verdiği en temel mesaj olan kurumsal kimlik, kurumsal iletişim, kurumsal davranış ve kurumsal felsefenin bütünüdür. Oluştursa da birçok tüketici için logo, renk, amblem gibi görsel tasarım unsurları olarak algılanmaktadır (Okay, 2000). Dowling'e göre kurumsal kimlik, kurumun kendini tanımlamak için kullandığı semboller, terimler ve terminoloji olarak tanımlanmaktadır. Bu kimlik, bireysel kimlikle benzer şekilde algıyı yaratmak istediği kitle üzerinde belirli mesajlar ve kodlar bırakmayı hedeflemektedir. Bunun için öncelikle görsel kimlik oluşturulurken, kurumun ismi, ismin ürünle olan çağrışımı, kullanıcıda yarattığı algı, kurumun veya ürünün logosu, logo renkleri, yazı karakteri, tipografisi ve sırasıyla logonun kullanım alanları ve biçimleri ile görsel kurumsal imajın temelleri oluşmaktadır (Dowling, 1994). Görsel kimlik; kurumun görsel temsilini oluşturan ve herhangi bir firma, kurum, kuruluş, vakıf veya bunun benzeri yapıların imajını, duruşunu, konumunu belirten veya onları temsil eden kavram/olguları bünyesinde barındırmaktadır. Türk'e göre bir kurumun kendisini temsil etme biçimlerinin bütünü, o kurumun kimliğini oluşturmaktadır (Okay, 2000). Mehmet Ak ise kurum kimliğini "bir firmanın, ürünün, hizmetin ismi, logosu, firmanın dış görüntüsünden, çalışanların kıyafetlerine, firmanın dekorasyonundan, reklam ya da halkla ilişkiler faaliyetlerinde kullandıkları mesajlara kadar kapsayan bir yelpaze" olarak tanımlamaktadır (Ak, 2011). Bu tür görsel unsurların birbiriyle uyum içinde olması ve kuruluşların değerlerini yansıtmaları gerekmektedir.

Kurumsal kimliğin önemli bir bileşeni olan ve görsel iletişim aracı olan tabelalar, üzerinde yazı, resim, logo gibi tanıtıcı anlatımların olduğu farklı malzemelerden üretilen bilgilendirme ve yönlendirme sağlayan levhalar olarak tanımlanmaktadır (Derin ve Demirel, 2010). Bilgilendirme ve yönlendirme tasarımları, görsel iletişim dünyasında önemli bir yere sahiptir. Bir ile-

tişim aracı olan tabelalar, kullanıcıların çevrelerini daha iyi algılamalarını, bununla birlikte yön bulma ve bilgi edinmede hızlı ve etkili     mler sağlamaktadırlar. Buna bağlı olarak bilgilendirme tasarımı; “hedeflenen alıcıların bilgi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla bir mesajın içeriklerinin ve sunulduğu ortamların tanımlanması, planlanması ve şekillendirilmesidir” olarak tanımlanmaktadır (International Institute of Information Design, 2024). Yönlendirme tasarımı ise, “Kullanıcıyı belli bir yöne doğru yönlendirme amaçlı görsel tasarımlardan oluşmak” olarak tanımlanmaktadır (Dur, 2011). Yön vermek amacıyla kullanılan yönlendirme öğeleri, mekanları tanımlamak ve yerel bilgiler sağlamak için tasarlanmaktadır. Bu öğeler, semtler, yollar, cadeler, sokaklar ve bina numaraları gibi bilgilendirme unsurlarını içermektedir. Yönlendirme   eleri bir bütün olarak düşünüldüğünde bir dizge oluşturmaktadır. Bu, yönlendirmenin yanı sıra diğer bilgilendirme grafikleriyle birlikte kullanılarak etkili bir grafik tasarım aracı oluşturmaktadır. Bu tür yaklaşımlar, yerleşkelerin kimliklerini vurgularken, insanların yönlendirme süreçlerini kolaylaştırır ve mekanların algılanmasını etkilemektedir. Gibson’a göre, 1970’lerde mimarlar ve yazılım geliştiricilerin binalara işaretler tasarlaması ile başlayan profesyonel uygulamalar, günümüzde neredeyse her kamusal alanda bir yönlendirme dizgesi bulunmasını sağlamıştır. Yönlendirme dizgesi tasarımları, bir mekândan diğerine gitmeyi kolaylaştıran grafik öğeleri içermektedir (Gibson, 2009). Bu grafik öğelerin, kendi içerinde bütünlük sağlayacak şekilde tasarlanması, yerleşkelerin kimliklerinin oluşumunu desteklemesi, bireylerin yön bulma ve bilgilenme ihtiya ını karşılayabilmesi ve kullanıcıların görsel konforunu sağlaması sağlıklı çevrelerin oluşması ve bu çevrelerin gelecek nesillere aktarılabilmesi için gerekmektedir. Ayrıca, her tür yeterliliğe sahip olmayan kullanıcıların (işitme engelli, görme engelli, yabancı, algılama güçlüğü çeken vs.) i  ve dış mekanları başkasından yardım almadan ve özgürce kullanabilmelerine, yaşanan çevrelerin kapsayıcı ve engelsiz olmasına katkı sağlar. Bu nedenle yönlendirme ve bilgilendirme tabelaları/ levhaları çevrenin algılanıp okunabilmesinde sessiz ama derin rol oynamaktadır (Midilli Sarı ve  elik, 2023).

Lynch (1960), kentlerin okunabilirliği ve kentlinin yaşadıkları çevrede yönlerini nasıl bulduklarına odaklanan çalışmasında çevresel imgelerin kentin anlaşılmasında ne gibi farklılıklara sebep olduğunu araştırmış ve imge kavramının  onemini vurgulamıştır. Konya, Ordu, Sivas, Ankara gibi bazı kent kimliğinin oluşumuna, görsel konfora ve sağlıklı çevrelerin oluşumuna imkân veren şehir estetiği-reklam-tanıtım ve tabela yönetmelikleri oluşturulmuştur. Çalışma alanı kapsamında seçilmiş olan KT  yerleşkesinde, Kurumsal İletişim Koordinatörlüğü tarafından oluşturulan kurumsal kimlik rehberi çerçevesinde logo, tipoloji, basılı materyal ile ilgili rehber geliştirilmiş ancak tabelalar ile ilgili henüz bir çalışma yapılmamıştır (URL-1).

Görsel imaj kullanıcılar üzerinde algı oluştururken, kurumsal kimlik bu algının arkasındaki sistemi ve anlam bütünü temsil etmektedir. Tabelalar ile bir arayüz olarak bu sistemin kullanıcı deneyimine dönüştüğü yüzeyleri temsil etmektedir.

Sürdürülebilir kalkınma uluslararası literatürde, günümüz kuşaklarının ihtiyaçlarının gelecek nesillerin ihtiyaçlarının karşılanmasında ödün verilmeyen sağlanması durumu olarak tanımlanmaktadır (TÜBİTAK, 2024). Bu bağlamda günlük yaşamın vazgeçilmez bir parçası olan grafik nesnelerin görsel kirlilik oluşturmayacak şekilde kurumun ve bulundukları kentsel mekanların kimliğine katkı sağlayacak şekilde tasarlanmaları sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik için önem arz etmektedir. Sürdürülebilir kalınma amaçlarından biri olan sağlıklı ve kaliteli yaşam için görsel konforun sağlanması önemlidir. Bu noktada; bilgilendirme, yönlendirme gibi işlevlerinin yanında görsel olarak bulunduğu çevreyi tanımlayan tabelaların, işlevselliği, barındırdığı grafik unsurlar ve gelişen bilgi-iletişim teknolojileri ile entegrasyonunu irdelemek ve öneriler geliştirmek bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Tabelaların kullanıcılar ile kurduğu görsel iletişim, bulunduğu alana kattığı anlam, bulunduğu kurumun kimliği ile kurduğu anlamsal ve görsel ilişkiler çalışma kapsamında incelenmiş; literatürden ve alandan elde edilen veriler doğrultusunda öneriler geliştirilmiştir.

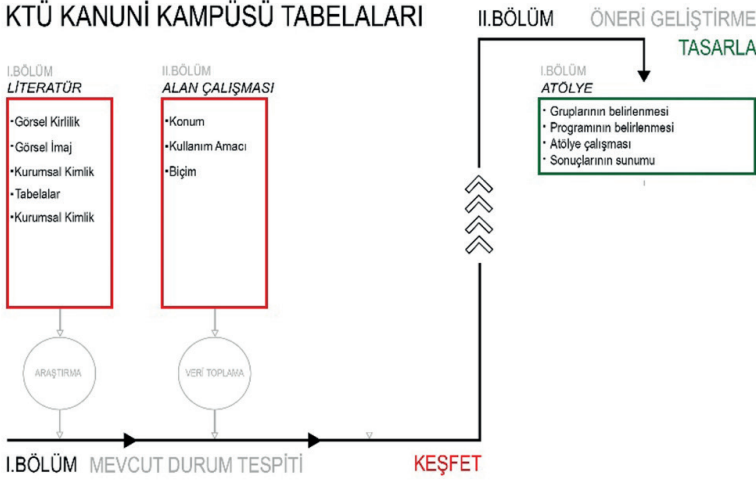
3. Çalışmanın Yöntemi:

Mevcut tabelaların dil birliğinin olmaması, günün bilgi-iletişim teknolojilerine uyulanamaması, farklı kullanıcılara hizmet etmesi gibi gerekçelerle KTÜ Kanuni Kampüsü çalışma alanı olarak belirlenmiştir. Yerleşkedeki ana yaya ve taşıt aksında bulunan tabelalar çalışma kapsamında irdelenerek; kurum kimliği ve güncel iletişim gereksinimlerini karşılayacak şekilde yeni öneriler geliştirilmiştir.

Bu bağlamda çalışma keşfet ve tasarla olmak üzere 2 bölümden oluşmaktadır. Yerleşkedeki tabelaların mevcut durumlarının konum, biçim ve kullanım amacı bakımından tespit edilmesi (keşfet); elde edilen veriler doğrultusunda bir tasarım modeli önerilmesi (tasarla) adımlarından oluşan çalışma nitel araştırma deseninde kurgulanmıştır.

- **Keşfet** bölümünün ilk aşamasında konu ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Literatürde tabelaların biçimsel özelliklerinin sürdürülebilir kalkınma için nasıl olması gerektiği, kullanım amaçlarının neler olduğu araştırılmıştır. İkinci aşamada çalışma alanının mevcut durumunun tespiti yapılmıştır.
- **Tasarla** bölümünde ise çalışma alanında, amaç doğrultusunda tespit edilen sorunların çözümlenmesi amacıyla öneri tabelalar tasarlanmıştır. Bu aşamada; birinci bölümden elde edilen veriler literatür ile

ilişkilendirilerek geliştirilecek öneriler için atölye çalışması yapılmıştır. Atölye için mimarlık bölümü öğrencilerden oluşan 3-4 kişilik 4 grup oluşturulmuştur. İki gün süren atölye çalışmasında her bir grubun en az bir öneri geliştirmesi istenmiştir (Şekil 1).

Şekil 1. Çalışma desenine ilişkin akış diyagramı

3.1. Çalışma Alanı

1955 yılında kurulmuş olan Karadeniz Teknik Üniversitesi, İstanbul ve Ankara dışında kurulan ilk, ülkede dördüncü üniversitedir. 1963 yılında temel bilimleri inşaat-mimarlık fakültesi, makine-elektrik fakültesi ve orman fakültesi ile akademik çekirdeğini oluşturmuş ve yıllar içinde gelişerek büyümüştür. Günümüzde pek çok fakülte, enstitü ve bölümü bünyesinde barındırmaktadır. 30.000’den fazla öğrencisi, 2000’den fazla akademik personeli, 250000’den fazla mezunu bulunan üniversite ülkenin en köklü teknik üniversitelerinden biridir. Teknik üniversite olma geleneği, bölgesel kalkınmaya katkı görevi ve bilimsel üretimi önceleyen üniversite; 1968 yılında insan-bilim ve evreni tanımlayan sade ve okunabilir amblemi ile hem kurumsal olarak hem de görsel olarak bütüncül bir kimlik kazanmıştır. 2020 sonrasında logo ailesini, renk sistemini, yazı karakterini standartlaştırmış ve tüm basılı materyallerinde kullanmaya başlamıştır. Kurumun görünür yüzü olan logo, amblem, renkler, yazı karakterleri, tabelalar gibi görsel kimlik araçları aynı zamanda mekânın kimliğini de tanımlamaktadır. Bu bağlamda; en önemli görsel iletişim araçlarından biri olan tabelaların çalışma alanı olarak seçilen KTÜ’deki kurumsal kimlik ile ilişkisi sorgulanmış ve öneriler geliştirilmiştir.

Mevcut tabelaların dil birliğinin olmaması, günün bilgi-iletişim teknolojilerine uyarlanamaması, farklı kullanıcılara hizmet etmesi, gün içinde farklı zaman dilimlerinde aynı düzeyde amacına hizmet edememesi, üniversitenin kurumsal kimliği ile doğrudan bir ilişkisinin olmaması gibi gerekçe-

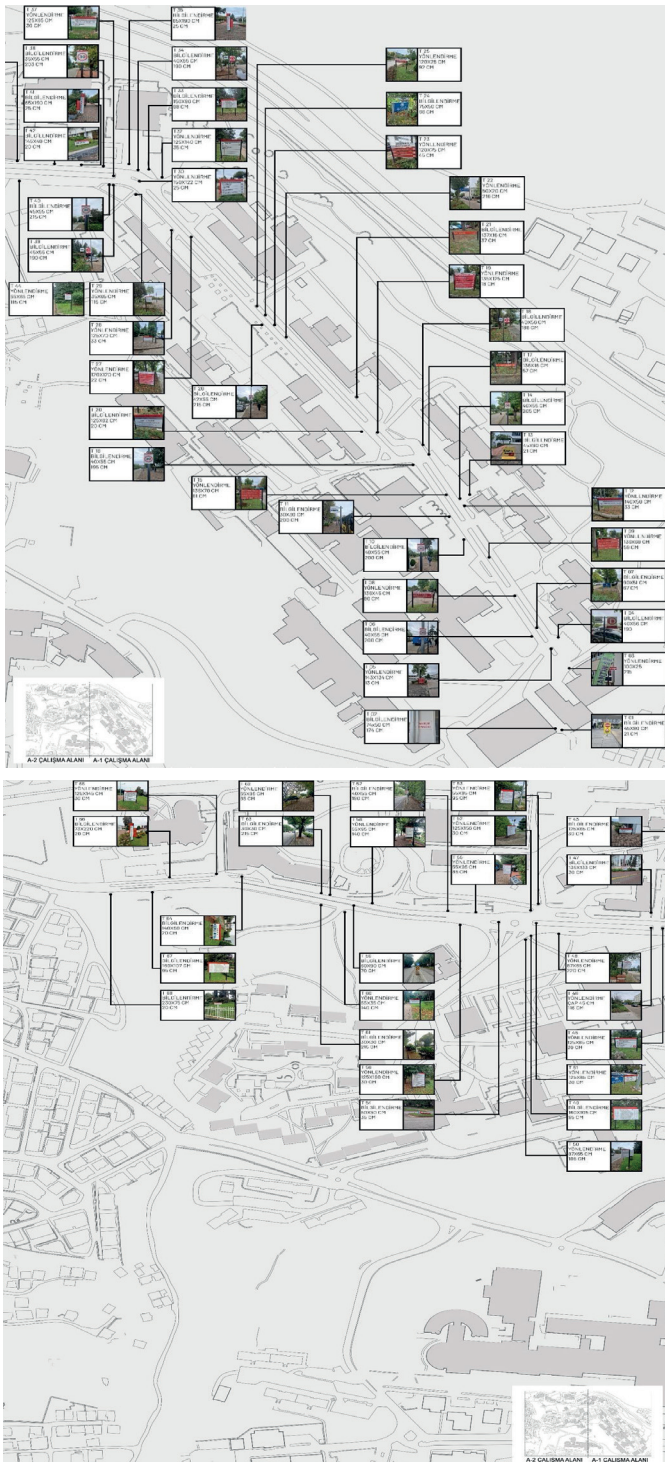
lerle KTÜ Kanuni Kampüsü olarak belirlenmiştir. Kampüsteki ana taşıt ve yaya aksında (A ve D kapısı arası) bulunan tabelaların mevcut durumu MEB Tabela Yönetmeliği, Erişilebilirlik 2021 Kılavuzu gibi dokümanlar ışığında tespit edilmiştir. Çalışmanın amacı doğrultusunda ilgili görsel ve sayısal veri analizleri yapıldıktan sonra öneri tabela tasarımlarının geliştirilebilmesi için atölye çalışması yapılmıştır.

4. Bulgular ve Tartışma

Çalışmada elde edilen bulgular, sistematik bir şekilde ortaya konmuş ve çalışmanın kuramsal çerçevesinde irdelenmiştir. Veriler, çalışma alanındaki tabelaların nicelik ve nitelik bakımından tespiti ve atölye çalışmasında geliştirilen öneriler olmak üzere 2 başlıkta sunulmuştur.

4.1. Keşfet: Kanuni Kampüsündeki Tabelaların Tespit Edilmesi

Bunun için öncelikli olarak çalışma alanı gözlemlenmiş, sıklıkla kullanılan ana yaya ve taşıt aksı ile çalışma alanı sınırlandırılmıştır. Çalışma kapsamında belirlenen aks üzerindeki tabelaların konumu, biçimsel özellikleri ve kullanım amaçları fotoğraflama tekniği ile belirlenmiş ve kampüs haritası üzerine elde edilen veriler işlenmiştir. Daha sonra alanda belirlenmiş olan tabelalar; kullanım amaçları, biçimsel özellikleri, kent/kurum kimliği ile kurduğu ilişki bakımından gruplandırılmıştır (Şekil 2).

Şekil 2. Çalışma alanındaki tabelaların tespiti ile ilgili harita

Buna göre çalışma aksı üzerinde 20 tane bilgilendirme tabelası, 29 tane yönlendirme tabelası ve 17 tane trafik tabelası olmak toplam 66 tane tabela bulunmaktadır.

4.2. Tasarla: Atölye Çalışması

Atölye çalışması, hazırlık ve uygulama olmak üzere iki bölümden oluşmuştur. Hazırlık aşamasında gruplar belirlenmiştir. Buna göre; katılımın gönüllülük esasına dayanması gözetilerek KTÜ Mimarlık Bölümü birinci, ikinci ve üçüncü sınıf düzeyindeki öğrencilerin yer aldığı ve her biri 2-3'er kişiden oluşan toplam dört grup yapılandırılmıştır. Böylece farklı sınıf düzeyleri arasında etkileşim ve deneyim paylaşımı arttırılmış ve süreç içi etkileşim güçlendirilmiştir. Oluşturulan bu gruplar atölye sürecinde kendi temalarını belirlemiş ve bu temalar doğrultusunda ortak üretimler gerçekleştirmiştir. Uygulama aşaması; analiz, kavramsallaştırma, konsept geliştirme ve tasarım aşamalarından oluşan bütüncül bir model çerçevesinde kurgulanmıştır. Buna göre; her grup çalışma alanı içerisinde gözlem, ölçüm, konumlandırma ve fotoğraflama tekniği ile verileri toplamıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda, kullanım amacına göre gruplandırılmış ve biçimsel özellikleri tespit edilmiştir. Ayrıca okunabilirliği, görünürlüğü, yerleşimi, boyutları, kurumsal kimlik ile kurduğu ilişki, işlevini yerine getirme düzeyi incelenmiştir. Analizlerin sağlıklı ve tutarlı yapılabilmesi için, atölye yürütücüleri tarafından grup üyelerine ön hazırlık olarak; kurumsal kimlik, görsel imaj, çevresel grafik tasarım ve evrensel tasarım ilkeleri ile ilgili kısa bilgilendirmeler yapılmış ve belgeler izletilmiştir.

Analiz aşamasından sonra, elde edilen bulguların kavramsal düzlemde değerlendirilmesi amacıyla mevcut tabelaların kurumsal kimlik ile kurduğu ilişki tartışılmış ve ilişkili/ilişkisiz yönleri tespit edilmiştir. Bu bağlamda katılımcılardan tespit edilen problemleri ifade eden anahtar kavramlar belirlenmiş ve bunlar kavram bulutları aracılığıyla görselleştirilmiştir. Grupların kendi içinde yaptığı beyin fırtınasından sonra birinci grup, sıradanlık ve okunabilirlik kavramlarını; ikinci grup, görünürlük ve yerleşim kavramlarını; üçüncü grup, boyut ve okunabilirlik kavramlarını; dördüncü grup ise görünürlük ve yetersizlik kavramlarını ön plana çıkarmıştır (Şekil 3). Bu durumda mevcut tabelaların sıradan, okunaksız, yetersiz ve konumlanma olarak iyi düzenlenmediğini göstermektedir. Kavramların yoğunluğuna bakıldığında mevcut tabelaların kullanıcı gereksinimlerine yeterince cevap vermediğini; özellikle okunabilirlik, görünürlük, boyutlandırma ve yerleşim açısından sorunlar taşıdığını göstermektedir. Buna bağlı olarak çalışma, mevcut sorunları giderecek ve çevresel kimliği destekleyecek yeni tabela tasarım yaklaşımlarının gerekliliğine işaret etmektedir.

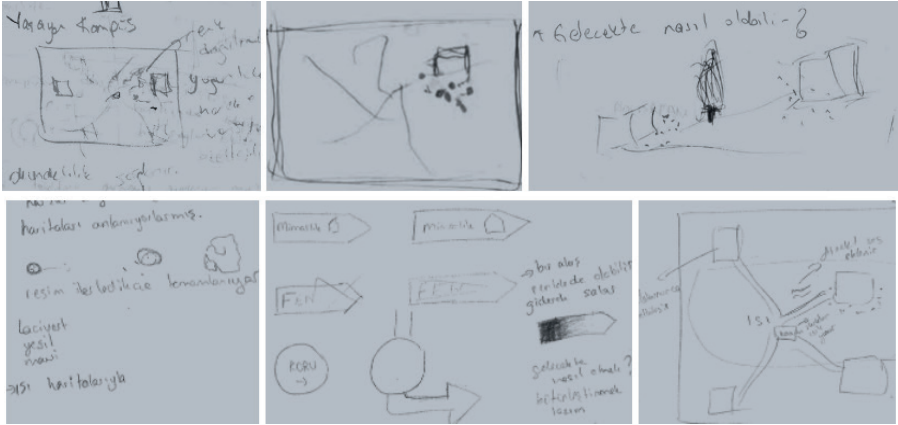

Şekil 3. Çalışma grupları tarafından oluşturulan kavram bulutları

Oluşturulan kavramsal altyapı, tasarım sürecinin yönlendirici girdisi olarak ele alınmıştır. Bu doğrultuda elde edilen bulguların mekânsal karşılığını ortaya koymak amacıyla grup üyeleri tarafından kavramsal temalar temelinde kavramsallaştırma çalışmaları yapılmıştır. Bu kapsamda katılımcılar tarafından çalışma alanına ilişkin veriler ve geliştirilen bu kavramsal çerçeve baz alınarak; holo, matera, dijital ve palet başlıklarında özgün tasarım önerileri geliştirilmiştir.

4.2.1. Öneri 1: Holo (G4)

Çalışma alanında tabelalar ile ilgili olarak tespit edilen sıradanlık ve okunma güçlüğü problemlerine cevap geliştirebilmek amacıyla bu tasarım gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda gerçekleştirilen tasarım önerisi, günümüzde ve gelecekte oluşabilecek durumların da öngörülmesiyle hologramlar üzerinden kurgulanmıştır. Bu noktada dijital teknolojiler, görsel kimlik ve kurumsal kimlik bileşenleri düşünülerek bu tasarım geliştirilmiştir. Tasarımlar hem yaya hem de taşıt kullanımına hizmet edecek şekilde geliştirilmiştir. Taşıt kullanımında, alana girildiği anca taşıt ekranında bir hologram belirecek alanda uyulması gereken trafik işaretlerinin uyarıları ekrana yansıyacaktır. Yaya kullanımında ise, kullanıcı alana geldiği anda belirli noktalarda bilgilendirme noktaları bulunacaktır. Ana yaya aksı üzerinde bulunan bu noktalara yaya eriştiği anda karşısında bir ekran belirecek ve ihtiyaca göre rotalar oluşturulacaktır. Önerilen müdahaleler ile alan içinde kullanıcıların erişim noktalarını en kısa ve anlaşılabilir olarak nasıl varacağı bilgileri verilecektir. Bu yaklaşım hem kurumsal kimliği desteklerken hem de sürdürülebilir bir yapı ortaya koyacaktır (Şekil 4 ve 5).

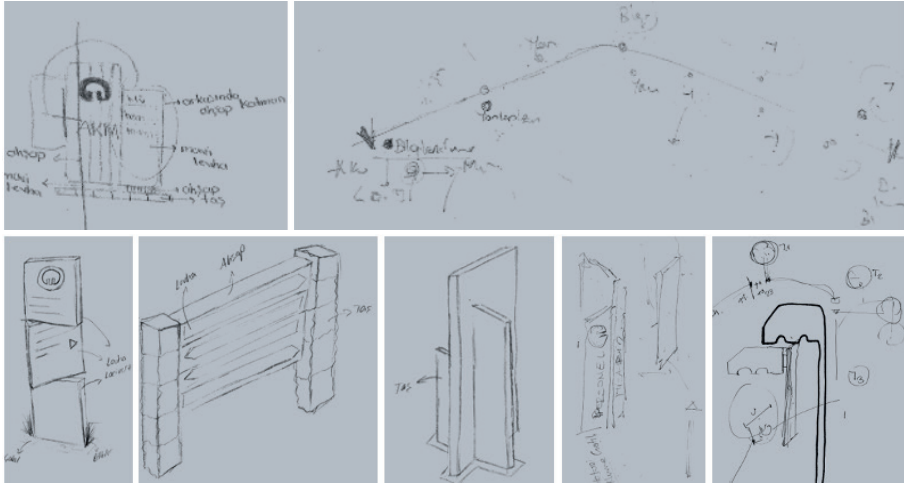
Şekil 4. Tasarım aşamasında geliştirilen taslak çalışmaları

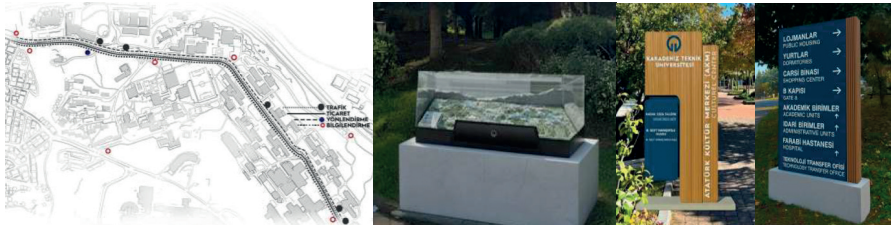
Şekil 5. Geliştirilen öneriye ait görseller.

4.2.2. Öneri 2: Matera (G2)

Atölyesi kapsamında yapılan analiz çalışmaları sonucunda mevcut tabelalarda görünürlük, ölçek ve ergonomi eksiklikleri, doğru konumlandırma ve kurumsal kimlikle uyummayan tipografi problemleri tespit edilmiştir. Kampüs genelinde netlik, sadelik ve bütünlük ilkeleri merkeze alınarak kullanıcı deneyimini iyileştirmek hedeflenmiştir. Yönlendirme, bilgilendirme, ticari ve trafik tabelaları arasında görsel bir hiyerarşi kurularak kullanıcıların ihtiyaç duyduğu bilgiye hızlı bir şekilde ulaşması amaçlanmıştır. Tasarımda, kurumsal kimlikle uyumlu olacak şekilde lacivert, beyaz ve gri renk paleti kullanılmıştır. Malzeme seçiminde ise, taş ve ahşap tercih edilmiştir. Böylece tasarımların kampüsün doğal dokusuyla uyum sağlaması hedeflenmiş, kullanıcıda da sıcaklık ve aidiyet hissi oluşturmaya amaçlanmıştır. Dijital haritalar, sesli yönlendirme ve 3B görüntüleme gibi güncel teknolojilerle desteklenirken, diğer tabelalar klasik bir sistemle tasarlanarak hibrit bir sistem oluşturulmuştur. Ayrıca dış mekân koşullarına dayanıklı, gece görünürlüğü mevcut çözümler geliştirilmiştir. Sonuç olarak bu tasarım, sadece yön bulmayı kolaylaştıran bir sistem değil; aynı zamanda kampüsün kimliğini yansıtan, kullanıcıya güven veren ve mekânsal deneyimi güçlendirmeyi amaçlamıştır (Şekil 6 ve 7).

Şekil 6. Tasarım aşamasında geliştirilen taslak çalışmaları

Şekil 7. Geliştirilen öneriye ait görseller.

4.2.3.  neri 3: Dijital (G3)

Çalışma kapsamında, kampüs genelinde yer alan yönlendirme ve bilgi-lendirme tabelalarını yeniden ele alarak daha anlaşılır ve güncel bir sisteme d n st rmek amaçlanmıştır. Özellikle okunabilirlik, algılanabilirlik, bilgi yoğunluğu, görsel uyum ve kullanıcı deneyimi gibi kriterler üzerinden yapılan incelemeler, mevcut sistemin önemli eksiklikler barındırdığını ortaya koymuştur. Yapılan analizler sonucunda kampüs içerisindeki tabelaların farklı dönemlerde ve farklı tasarım yaklaşımlarıyla üretildiği bu nedenle bütüncül bir sistem olu turmadı ı görülmüştür. Bu durum hem görsel karmaşaya yol açmakta hem de kullanıcıların kampüs içinde y n bulmasını zorlaştırmaktadır. Ayrıca bazı tabelalarda bilgi yetersizliği ya da gereğinden fazla bilgi bulunması kullanıcı deneyimini olumsuz etkilemektedir.

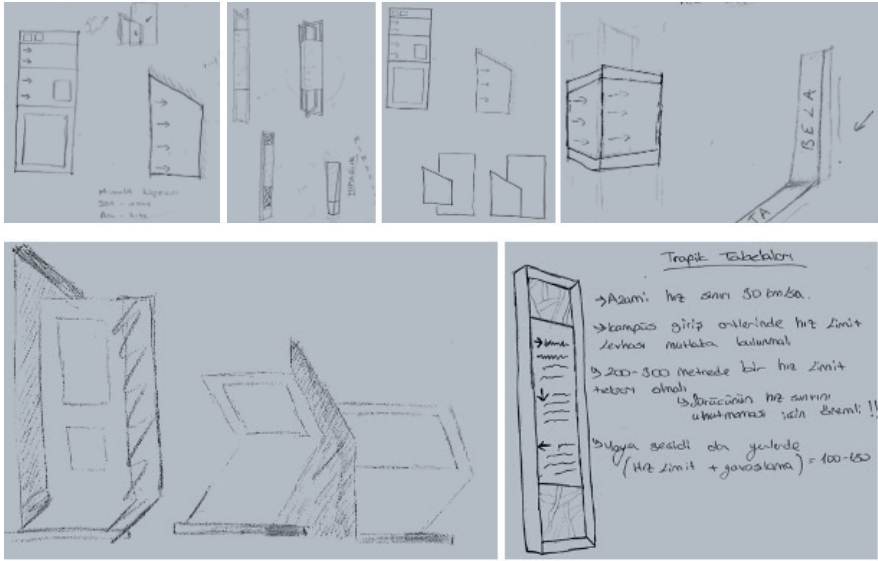
Bu tespitlerden yola çıkarak proje kapsamında dijital ve teknolojik olanakları merkeze alan yeni bir yönlendirme sistemi önerilmiştir. Geliştirilen tasarımda tabelaların yalnızca sabit bilgi aktaran elemanlar olması yerine, gerektiğinde güncellenebilen dijital arayüzlerle desteklenmesi hedeflenmiştir. Böylece kullanıcıların güncel bilgilere daha hızlı erişebilmesi ve sistemin değişen ihtiyaçlara uyum sağlayabilmesi amaçlanmıştır. Tasarım dili oluştu-

rulurken üniversitenin mevcut fiziksel yapısı ve kurumsal kimliğiyle uyumlu, sade ve anlaşılır bir görsel dil benimsenmiştir.

Sistem tasarlanırken kampüsü kullanan farklı kullanıcı grupları dikkate alınmıştır. Araçla kampüs içinde hareket eden kullanıcılar için uzaktan kolay algılanabilen ve hızlı okunabilen tabelalar tasarlanırken, yaya kullanıcılar için daha detaylı bilgi sunan ve insan ölçeğine uygun çözümler geliştirilmiştir. Bu ayrım, yön bulma sürecinin daha etkili ve kullanıcıya uygun hale gelmesini sağlamaktadır.

Bunun yanı sıra kampüs alanı işlevlerine göre bölgelere ayrılmış ve her bölge için farklı renk kimlikleri oluşturulmuştur. Bu renk kodlama sistemi sayesinde kullanıcıların kampüs içerisindeki konumlarını daha kolay anlamaları ve zihinsel olarak bir yerleşim algısı geliştirmeleri hedeflenmiştir. Önerilen sistem, yalnızca yön bulmayı kolaylaştırmakla kalmayıp aynı zamanda kampüs genelinde görsel bir bütünlük oluşturmayı da amaçlamaktadır.

Sonuç olarak bu tasarım, çalışma alanındaki tabela sistemini daha anlaşılır, güncellenebilir ve kullanıcı odaklı bir yapıya dönüştürmeyi hedefleyen bütüncül bir öneri sunmaktadır. Dijitalleşme ve tasarımın birlikte ele alındığı bu yaklaşım, kampüs içi yönlendirme deneyimini iyileştirmeye yönelik sürdürülebilir bir çözüm ortaya koymaktadır (Şekil 8 ve 9).

Şekil 8. Tasarım aşamasında geliştirilen taslak çalışmaları

Şekil 9. Geliştirilen öneriye ait görseller.

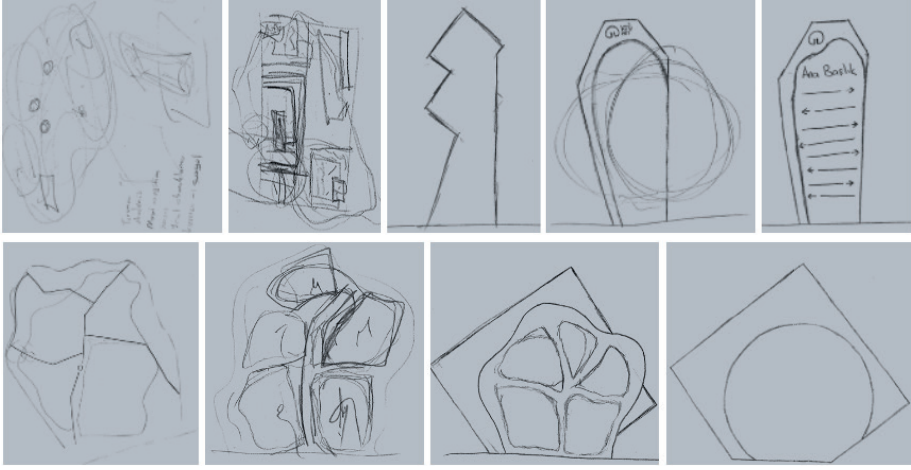
4.2.4. Öneri 4: Palet (G1)

Çalışma alanındaki tabelaların analizi sonucunda; özellikle okunabilirlik, renk dengesi, bilgi yoğunluğu ve kullanıcı algısı gibi temel kriterler üzerinden mevcut levhaların güçlü ve zayıf yönleri detaylı biçimde incelenmiştir. Yapılan gözlemler sonucunda, mevcut levhaların bazı noktalarda görsel karmaşaya yol açtığı, bilgilerin yetersizliği ve farklı kullanıcı gruplarının ihtiyaçlarına aynı ölçüde cevap veremediği tespit edilmiştir. Ayrıca, renk kullanımı tercihlerin kurumsal kimlik ile tam anlamıyla örtüşmediği, bu durumun da yön bulma sürecinde algısal zorluklara neden olduğu belirlenmiştir.

Elde edilen bu veriler doğrultusunda, kampüs genelinde bütüncül ve kullanıcı odaklı bir yönlendirme sistemi geliştirilmiştir. Tasarım sürecinde, araç ve yaya kullanıcılarının mekânı algılama biçimleri ve hareket hızları temel alınarak iki farklı ölçek ve yaklaşım benimsenmiştir. Araç kullanıcıları için, uzaktan kolaylıkla fark edilebilen, sadeleştirilmiş ve hızlı okunabilir panolar tasarlanmıştır. Bu panolarda gereksiz bilgi yoğunluğundan kaçınılarak, yönlendirme işlevi ön planda tutulmuştur. Yaya kullanıcıları için ise daha düşük hızda hareket etmeleri ve mekânla daha detaylı etkileşim kurmaları göz önünde bulundurularak, insan ölçeğine uygun ve detaylı levhalar geliştirilmiştir.

Bununla birlikte, kampüsün mekânsal organizasyonu analiz edilerek işlevlerine göre belirli bölgelere ayrılması sağlanmıştır. Her bir bölgeye özgü renk kimlikleri tanımlanarak, kullanıcıların kampüs içerisinde yönlerini daha kolay tayin edebilmeleri ve zihinsel harita oluşturabilmeleri hedeflenmiştir. Bu renk kodlama sistemi hem estetik bir bütünlük sağlamış hem de yönlendirme sürecini hızlandıran önemli bir araç olarak kurgulanmıştır.

Sonuç olarak geliştirilen bu yönlendirme sistemi, Karadeniz Teknik Üniversitesi'nin kurumsal kimliğini yansıtan, çağdaş tasarım anlayışıyla şekillendirilmiş, okunabilirliği yüksek ve kullanıcı deneyimini ön planda tutan bütüncül bir çözüm sunmaktadır (Şekil 10 ve 11).

Şekil 10. Tasarım aşamasında geliştirilen taslak çalışmaları

Şekil 11. Geliştirilen öneriye ait görseller.

5. Sonuç

Çevresel ve sosyal sürdürülebilirliğin önemli bileşenlerinden biri olan tabelalar; bilgilendirme, yönlendirme gibi işlevlerinin yanı sıra grafik tasarımları ile bulundukları mekanları tanımlamaktadır. Bu nedenle günlük yaşamın vazgeçilmez parçası olan tabelaların, işlevselliği, barındırdığı grafik unsurlar ve gelişen bilgi-iletişim teknolojileri ile entegrasyonunu irdelemek, böylece tabelaların bulunduğu kentsel çevrelerin görsel kalitesini artırarak kent kimliğine katkı sağlamak bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Atölye sürecinin tabela tasarımına önemli ölçüde katkı sağladığını ve katılımcıların analizden tasarıma uzanan üretim sürecini bütüncül biçimde deneyimlediğini göstermektedir. Özellikle keşfet, tasarla ve sun-değerlendir aşamalarında elde edilen bulgular; katılımcıların kampüs içerisindeki tabelaları yalnızca yönlendirme elemanı olarak değil, aynı zamanda kurumsal kimlik, görsel imaj, kullanıcı deneyimi ve mekânsal algı bağlamında ele aldıklarını ortaya koymuştur. Süreç sonunda geliştirilen öneriler, tabela tasarımında kavramsal bütünlük, teknik geliştirme, disiplinler arası yaklaşım ve sürdürü-

lebilirlik ilkelerinin farklı düzeylerde tasarım ürünlerine yansıtıldığını göstermektedir. Bu bağlamda atölye, hem mevcut tabela sistemlerinin eleştirel biçimde okunmasına hem de kampüs için yenilikçi, işlevsel ve kimlik odaklı tasarım ürünlerinin ortaya konmasına olanak sağlamış; böylece katılımcıların tasarım düşüncesi geliştirme, problem çözme ve somut ürün üretme kapasitelerine doğrudan katkı sunmuştur.

Teşekkür

Çalışma kapsamında; özverili çalışmaları, yaratıcı yaklaşımları ve süreç boyunca gösterdikleri iş birliği ile atölyeye değer katan Palet (G1) grubu üyeleri Emir Arda İskender'e, Berkтуğ Dedeoğlu'na ve Hayrünisa Bolat'a; Matera (G2) grubu üyeleri Emel Can'a, Sena Bayram'a, Elifnur Kayıkçı'ya; Dijital (G3) grubu üyeleri Yasin Yıldız'a, Emine Şule Bilgin'e, Sevde Süllü'ye; Holo (G4) grubu üyeleri Canan Bingöl'e ve Eda Demir'e katkıları için teşekkür ederiz.

Kaynakça

- Ak, M. (2011). *Marka yönetimi ve imaj*. İstanbul: Hayy Yayınları.
- Akbal, B., ve Korucu Taşova, N. (2018). Mimari mekan tasarımlarında yer alan grafik tasarım öğelerinin anlamsal analizi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 21-38.
- Aydın, C. (2013). Kent merkezi bina cephelerinin fotogrametri ve coğrafi bilgi sistemleri ile yeniden tasarlanması üzerine bir çalışma. *Türkiye Ulusal Fotogrametri ve Uzaktan Algılama Birliği VII. Teknik Sempozyumu*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Baldwin, J. ve Roberts, L. (2006). *Visual communication : form theory to practice*. Singapore: AVA Publishing.
- Benuşur, Ş. (2012). Bir kentin tipografisi. *IIB International Refereed Academic Social Sciences Journal*, 184-190.
- Çeliker, M. ve Tokoğlu, A. (2017). Marka kent oluşturulmasında grafik tasarımın rolü ve gaziantep örneği. *Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, 136-159.
- Derin, N. ve Demirel, E. T. (2010). Kurum imajının kurum kimliği açısından açıklanabilirliği: inönü üniversitesi turgut özal tıp merkezi örneği. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 155-174.
- Dowling, G. R. (1994). *Corporate reputations: Strategies for developing the corporate brand*. Londra: Kogan Page.
- Dur, B. İ. U. (2011). *Bilgilendirme tasarımında ilkeler, öğeler ve uygulama sorunları "bilgilendirme tasarımı uygulaması"* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gibson, D. (2009). *The wayfinding handbook*. New York: Princeton Architectural Press.
- International Institute of Information Design*. (2024, Haziran 12). IIID: <http://www.iiid.net/PDFs/idxPublication.pdf> adresinden alındı
- Lynch, K. (1960). *Kent imgesi/ Kevin Lynch* (çvr. İ. Başaran, 2013). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Midilli Sarı, R. ve Çelik, Ş. N. (2023). Evrensel tasarımda çok duyulu algılamaya kavramsal bir bakış. Gonca Büyükmihç, Leyla Kaderli (ed.), *Mimarlık geçmişten modernizme içinde*. 335-371, Lyon: Lyvre De Lyon.
- Okay, A. (2000). *Kurum kimliği*. İstanbul: Mediacat Yayınları.
- Sturken, M. ve Cartwright, L. (2009). *Practices of looking an introduction to visual culture*. New York: Published by Oxford University Press.
- TÜBİTAK. (2024). *TÜBİTAK 2024–2025 öncelikli Ar-Ge ve yenilik konuları*. <https://tubitak.gov.tr/tr/kurumsal/politikalar/tubitak-2024-2025-oncelikli-ar-ge-ve-yenilik-konulari>
- URL-1 <https://www.ktu.edu.tr/kik/kurumsalkimlikrehberi>, 10.11.2024.

MİMARLIK EĞİTİMİNDE MEKANIN PEDAGOJİK ROLÜ

Aysun AYDIN SANCAROĞLU¹

Ecem ÇAFA²

1 Dr. Öğr. Üyesi., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, mimaraysun@gmail.com ORCID 0000-0002-5020-6870

2 İç Mimar, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, cafaecem@gmail.com, ORCID 0009-0009-3728-010X

Özet

Mimarlık okulları geleneksel olarak derslik, stüdyo ve idari birimlerden oluşan işlevsel bir eğitim yapısı olarak ele alınmaktadır. Ancak mimarlık eğitiminin doğası, bu yapıyı salt bir barınma kabuğu olmaktan çıkararak pedagojik sürecin aktif bir bileşeni hâline getirmektedir. Bu nedenle mimarlık okulunun yalnızca eğitim faaliyetlerinin gerçekleştiği bir yapı mı, yoksa öğrenmenin mekânsal olarak üretildiği bir arayüz mü olduğu sorusu kuramsal ve uygulamalı açıdan önem taşımaktadır. Bu çalışma, 31 Ekim – 2 Kasım 2025 tarihleri arasında Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümünde gerçekleştirilen ARAYÜZ temalı tasarım atölyesi kapsamında yürütülen grup çalışması verileri ile oluşturulmuştur. Grup çalışmasının ana hipotezi KTÜ mimarlık okul binasını pedagojik bir arayüz olup olmadığını araştırmaktır. Çalışmanın temel amacı, öğrencilerin içinde eğitim aldıkları bölüm binasını yalnızca kullanım nesnesi olarak değil, öğrenme süreçlerini etkileyen ve biçimlendiren bir mekânsal düzenek olarak analiz etmelerini sağlamaktır. Grup çalışmasına toplam 12 mimarlık öğrencisi katılmıştır. Atölye süreci boyunca katılımcılar, önceden hazırlanan anket sorularını uygulamış; ardından elde edilen nitel verileri planlar üzerinde haritalama ve işaretleme yöntemiyle mekânsallaştırmıştır. Bu çalışmada atölye sürecinin ilk aşaması olan anket ve bulguların değerlendirilmesi ele alınacaktır. Araştırmacının ikinci aşaması olan öğrenme deneyim haritalarının tartışılması başka bir akademik çalışmanın altlığı olarak değerlendirilecektir. 15 sorudan oluşan ankete, KTÜ Mimarlık bölümünde eğitim görmekte olan farklı sınıflardaki öğrenciler katılım göstermiştir. Mimarlık eğitimi literatüründe çoğunlukla pedagojik model, stüdyo kültürü ya da müfredat üzerinden yürütülen tartışmalara mekânsal bir boyut ekleyen çalışma, özellikle arayüz kavramının fiziksel eşik, algısal ara katman ve etkileşim alanı olmak üzere üç düzeyde okunması; okul yapısının pedagojik rolünü daha sistematik biçimde tartışmaya imkân tanımaktadır. Bu yönüyle çalışma, mimarlık eğitiminde mekânın edilgen değil, kurucu bir bileşen olduğunu ampirik veriler üzerinden görünür kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mimarlık Eğitimi, KTÜ Mimarlık Binası, Mimarlık Okul Binaları, Öğrenme-Mekan İlişkisi

1. GİRİŞ

Mimarlık eğitimi, yalnızca kuramsal bilgi aktarımına dayanan bir öğretim süreci değildir; aynı zamanda öğrencinin içinde bulunduğu mekânsal çevreyle kurduğu sürekli etkileşim üzerinden şekillenen deneyimsel bir öğrenme pratiğidir. Bu bağlamda mimarlık okulu binaları, eğitimin gerçekleştiği pasif kabuklar olarak değil, öğrenme süreçlerini yönlendiren, teşvik eden ya da sınırlandıran aktif mekânsal düzenekler olarak ele alınmalıdır. Öğrencinin her gün deneyimlediği stüdyo hacimleri, sirkülasyon alanları, merdivenler, koridorlar, ortak mekânlar ve yapısal elemanlar; yalnız işlevsel gereksinimleri karşılayan unsurlar değil, mimarlık bilgisinin sezgisel olarak üretildiği pedagojik araçlar olarak değerlendirilebilir.

Arayüz kavramı, bu pedagojik potansiyelin kavramsallaştırılmasında işlevsel bir çerçeve sunmaktadır. Mimarlık literatüründe arayüz, yoğunlukla iki mekânsal birim arasındaki eşik, geçiş veya temas yüzeyi olarak tanımlansa da, eğitim bağlamında daha geniş bir anlam alanı kazanır. Arayüz, kullanıcı ile mekân arasında kurulan çok katmanlı ilişki alanını; algı, hareket, karşılaşma ve etkileşim süreçlerini örgütleyen ara düzlemi ifade eder. Mimarlık okulları söz konusu olduğunda arayüz, yalnızca fiziksel eşiklerle sınırlı değildir; dolaşımın örgütlenişi, hacimlerin oranları, ışık düzeni, strüktürel açıklıklar ve mekânsal süreklilikler de öğrenme sürecine doğrudan katılan unsurlar hâline gelir. Bu nedenle mimarlık okulu yapısı, öğrencinin mimari kavramları yalnızca temsiller üzerinden değil, doğrudan deneyim yoluyla içselleştirdiği bir ortam olarak okunabilir.

Bu bağlamda bu çalışma, 31 Ekim–2 Kasım 2025 tarihleri arasında Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümünde gerçekleştirilen Arayüz temalı tasarım atölyesi kapsamında ortaya konan araştırma sürecine dayanmaktadır. Atölye çalışmasına katılan on iki mimarlık öğrencisi, içinde eğitim aldıkları bölüm binasını bu kez eleştirel bir bakışla incelemiş; yapının mimarlık eğitimi bağlamında bir öğrenme arayüzü olarak işleyip işlemediğini sorgulamıştır. Çalışmanın ilk aşamasında, yürütücü tarafından hazırlanan anket soruları aracılığıyla öğrencilerin mekânsal deneyimleri ve öğrenme süreçleriyle ilişkilendirdikleri mimari özellikler kayıt altına alınmıştır. Anket, özellikle merdiven kovası genişliği, dolaşım alanlarının oranı, stüdyo hacimlerinin ölçeği, strüktürel elemanların görünürlüğü ve ışık kullanımı gibi mimarlık eğitimi açısından anlamlı bileşenleri hedef almıştır.

İkinci aşamada ise elde edilen nitel veriler, bölüm binasına ait planlar üzerinde haritalama ve işaretleme yöntemiyle mekânsallaştırılmıştır. Böylece öğrencilerin öğretici olarak tanımladığı mekânlar, yalnız sözel ifadeler düzeyinde kalmamış; plan şeması üzerinde somut karşılıklar kazanmıştır. Bu yöntem ile arayüz kavramını soyut bir metafor olmaktan çıkararak, ölçülebilir ve tartışılabilir mekânsal bir olgu hâline gelmiştir. Ancak bu çalışmada atölye sürecinin

ilk aşaması olan anket ve bulguların değerlendirilmesi ele alınacaktır. Araştırmanın ikinci aşaması olan öğrenme deneyim haritalarının tartışılması başka bir akademik çalışmanın altlığı olarak değerlendirilecektir.

- Çalışmanın çıkış noktası ve temel sorusu:

Bu çalışmanın çıkış noktası, mimarlık eğitiminde öğrenmenin yalnızca ders içerikleri, jüri süreçleri ve stüdyo üretimleri aracılığıyla gerçekleşmediği; öğrencinin her gün içinde bulunduğu fiziksel çevrenin de pedagojik sürecin kurucu bileşenlerinden biri olduğu varsayımına dayanmaktadır. Mimarlık öğrencisi, eğitim süreci boyunca mekânı yalnız tasarlanan bir nesne olarak değil, aynı zamanda deneyimlenen ve çözümlenen bir gerçeklik olarak kavramaktadır. Bu nedenle mimarlık okul binası, pasif bir barınma yapısı olmaktan ziyade, mimari düşüncenin gündelik olarak sınıldığı ve içselleştirildiği bir ortam niteliği taşımaktadır.

Buna karşın mimarlık okulu yapılarının pedagojik işlevi çoğu zaman örtük kalmaktadır. Okul binaları, tipolojik, estetik ya da işlevsel ölçütler üzerinden değerlendirilmelerine rağmen, doğrudan öğretici olup olmadıkları nadiren sistematik biçimde sorgulanmaktadır. Oysa merdiven kovanının ölçüsü, koridor genişliği, stüdyo hacimlerinin oranı, strüktürel elemanların görünürlüğü ya da ışık düzeni gibi unsurlar; öğrencinin ölçek, oran, açıklık, taşıyıcılık ve mekânsal süreklilik gibi temel mimari kavramları sezgisel olarak öğrenmesine katkıda bulunabilir. Bu bağlamda okul binasının kendisi, mimarlık eğitiminin örtük bir pedagojik aracı olarak değerlendirilebilir.

Çalışmanın çıkış noktası, tam da bu örtük pedagojik boyutu görünür kılma gerekliliğinden doğmaktadır. 31 Ekim–2 Kasım 2025 tarihleri arasında Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümünde gerçekleştirilen Arayüz temalı tasarım atölyesi, bölüm binasının bu potansiyelini sorgulamak üzere kurgulanmıştır. Atölye kapsamında öğrenciler, içinde eğitim aldıkları yapıyı bir kullanıcı olarak deneyimlemenin ötesine geçerek, eleştirel bir gözle incelemiş ve yapının mimarlık eğitimi sürecinde nasıl işlediğini analiz etmeye yönelmiştir.

Bu bağlamda çalışmanın temel sorusu şu şekilde formüle edilmektedir:

Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü binası, mimarlık eğitimi sürecinde bir öğrenme arayüzü olarak işlev görmektedir mi?

Bu temel soru, daha alt düzeyde şu alt sorularla desteklenmektedir:

- Bölüm binasının hangi mekânsal bileşenleri (stüdyo, dolaşım alanları, merdivenler, yapısal elemanlar vb.) mimarlık bilgisinin sezgisel öğrenimine katkı sağlamaktadır?
- Öğrenciler, binanın hangi özelliklerini eğitici olarak tanımlamaktadır?
- Öğrenme süreçleriyle ilişkilendirilen mekânlar, plan düzleminde nasıl yoğunlaşmaktadır?

- Yapının mekânsal organizasyonu ile pedagojik işleyişi arasında nasıl bir ilişki kurulabilir?

Bu sorular aracılığıyla çalışma, mimarlık okulunu yalnızca eğitimin gerçekleştiği bir fiziksel çevre olarak değil; öğrenmenin mekânsal olarak üretildiği ve deneyim yoluyla içselleştirildiği bir arayüz olarak değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Böylece mimarlık eğitimi ile mekânsal organizasyon arasındaki ilişki, soyut kabullerden arındırılarak, kullanıcı deneyimine dayalı veriler üzerinden tartışmaya açılmaktadır.

2. KURAMSAL ARKA PLAN

2.1. KTÜ Mimarlık Bölümü Binası

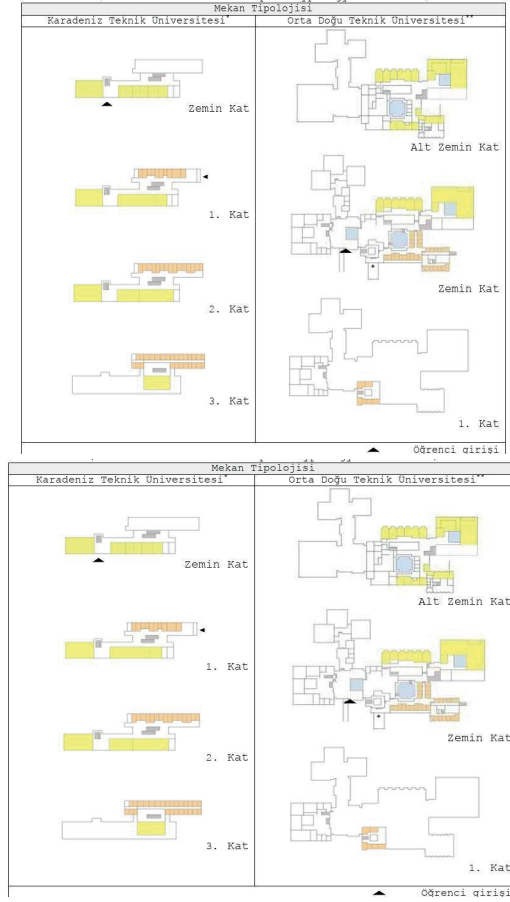
Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü 1963 yılında kurulmuş ve aynı dönemde şekillenen modern kampüs planı içerisinde konumlandırılmıştır. Kampüs, 1963 yılında açılan yarışma sonucunda Nihat Güner ve Mustafa Polatoğlu tarafından tasarlanmış; topoğrafyaya uyumlu, lineer plan şeması üzerine kurgulanmış modern bir yerleşke anlayışı benimsenmiştir (Resim-1)

Resim-1: KTÜ kampüs Projesi 15.02.1963 tarihinde sona ermiş ve yüksek mimarlar Mustafa Polatoğlu ve Nihat Günerin hazırladıkları proje birincilik ödülünü kazanmıştır (Arkitekt Dergisi, sayı 311)

Mimarlık Fakültesi binası da bu yaklaşım doğrultusunda iki uzun dik-dörtgen bloğun kaydırılarak eklemlenmesiyle oluşturulmuş (Şekil-1), yatay

bant pencereleri, betonarme taşıyıcı sistemi ve sade kütle organizasyonu ile 1950lerin rasyonalist modern mimarlık anlayışını yansıtmıştır. Yapının plan organizasyonunda belirgin bir sirkülasyon omurgası bulunmakta; öğrenci ve akademisyen alanları bu omurga etrafında ayrıştırılmış biçimde düzenlenmiştir (KTÜ Mimarlık Bölümü Binası Yarışma Projesi detaylı okuması için Bknz: Sancaroglu, 2023; binanın detaylı mekan organizasyonu anlatımı için Bknz: Karakaş & Türk, 2017)

Şekil-1 KTÜ Mimarlık Bölümü Binası Planları (Karakaş&Türk 2017)

2.2. Arayüz Kavramının Mimarlık Eğitimi Bağlamında Önemi

Arayüz kavramı, mimarlık disiplininde çoğunlukla iki mekânsal birim arasındaki eşik, temas yüzeyi ya da geçiş alanı olarak tanımlanır. Ancak mimarlık eğitimi bağlamında arayüz, yalnızca fiziksel bir sınırı değil; kullanıcı ile mekân, birey ile kurum ve düşünce ile üretim arasında kurulan çok katmanlı bir ilişki alanını ifade eder. Bu nedenle arayüz, mimarlık okulunu salt bir eğitim yapısı olarak değil, öğrenme süreçlerinin mekânsal olarak örgütlendiği bir pedagojik düzenek olarak okumaya imkân tanır.

Mimarlık eğitimi, temsil ile deneyim arasında salınan bir öğrenme pratiğine dayanır. Çizim, model, maket ve dijital simülasyonlar aracılığıyla üretilen bilgi, fiziksel mekânın sunduğu deneyimle sınırlanır ve somutlaşır. Bu noktada arayüz kavramı, soyut mimari kavramların gündelik mekânsal deneyim içinde nasıl karşılık bulduğunu açıklayan bir çerçeve sunar. Bir merdivenin kovası, bir koridorun genişliği, bir stüdyonun oranı ya da bir strüktürel sistemin görünürlüğü; öğrencinin ölçek, oran, açıklık ve taşıyıcılık gibi kavramları sezgisel biçimde öğrenmesine aracılık eder. Böylece arayüz, bilgi ile deneyim arasında kurulan pedagojik bir geçiş alanına dönüşür.

Mimarlık okullarında arayüz, en görünür biçimde stüdyo ile sirkülasyon alanları arasındaki ilişkide ortaya çıkar. Stüdyo, resmi öğrenme mekânı olarak tanımlansa da, koridorlar, merdiven holleri ve ortak alanlar çoğu zaman informel tartışmaların ve karşılaşmaların gerçekleştiği alanlardır. Bu karşılaşmalar, pedagojik sürecin örtük boyutunu oluşturur. Dolayısıyla arayüz, yalnızca mekânsal bir eşik değil; bilgi üretiminin sosyal boyutunu destekleyen bir etkileşim alanıdır. Görsel süreklilik, geçirgenlik ve dolaşımın örgütlenişi, bu etkileşimin yoğunluğunu doğrudan etkiler.

Arayüz kavramının bir diğer önemli boyutu, mimarlık okulunun kendi yapısal karakterinin örnek niteliğinde olmasıdır. Mimarlık öğrencisi için okul binası, yalnızca içinde bulunulan bir yapı değil; aynı zamanda incelenen, eleştirilen ve çözümlenen bir nesnedir. Öğrenci, içinde dolaştığı yapının strüktürünü, malzeme kullanımını, ışık organizasyonunu ve mekânsal sürekliliğini bilinçli ya da bilinçsiz olarak analiz eder. Bu analiz, çoğu zaman ders kapsamında öğrenilen kuramsal bilginin somut bir referansla ilişkilendirilmesini sağlar. Arayüz, bu anlamda okul binasının pedagojik potansiyelini görünür kılan bir kavramdır.

Ayrıca arayüz, mimarlık eğitiminin bağlamsal boyutunu da kapsar. Okul yapısının kampüs ve kentle kurduğu ilişki, öğrencinin mimarlığı yalnız iç mekân organizasyonu üzerinden değil, çevresel bütünlük içinde düşünmesine olanak tanır. Giriş mekânları, yarı kamusal boşluklar ve açık alan bağlantıları; mimarlık okulunu daha geniş bir mekânsal sistemin parçası hâline getirir. Bu durum, arayüzü bina içi eşiklerle sınırlamayan, kentsel ölçekte genişleten bir perspektif sunar.

Sonuç olarak arayüz kavramı, mimarlık eğitiminin mekânsal boyutunu anlamada analitik bir araç işlevi görür. Arayüz, okul binasının fiziksel organizasyonu ile pedagojik hedefler arasındaki ilişkiyi açığa çıkarır; öğrenmenin yalnız içerik ve yöntemle değil, mekânsal deneyimle de üretildiğini gösterir. Bu bağlamda mimarlık okulunun tasarımı, pedagojik yaklaşımın mekânsal izdüşümü olarak değerlendirilmelidir. Arayüz kavramı, mimarlık eğitiminde mekânın öğretici potansiyelini tartışmaya açarak, okul yapısını pasif bir barınak olmaktan çıkarıp aktif bir öğrenme ortamı olarak konumlandırır.

2.3. Mimarlıkta Arayüz Kavramı Tanımları

• Fiziksel Tanım

Arayüz kavramı mimarlık literatüründe iki mekânsal birim arasındaki fiziksel temas yüzeyi ya da eşik olarak tanımlanır. Bu eşik, yalnızca geçiş sağlayan bir sınır değil; mekânsal süreklilik ve kopuşu aynı anda barındıran bir düzenleme biçimidir. Özellikle mimarlık okulları bağlamında stüdyo ile dolaşım alanları arasındaki geçirgenlik, arayüzün fiziksel boyutunu görünür kılar. Saka (2018), mimarlık okullarında stüdyo ve sirkülasyon alanları arasındaki ilişkinin pedagojik etkileşim üzerinde doğrudan etkili olduğunu vurgulamaktadır. Görsel sürekliliğe izin veren, karşılaşma olasılığını artıran fiziksel düzenlemeler, öğrenme ortamının dinamizmini desteklemektedir.

Fiziksel eşik, aynı zamanda mimarlık okulunun mekânsal organizasyonunda yönlendirme, yoğunluk ve hareket akışını belirleyen bir unsur olarak işlev görür. Günalın (2019) çalışmasında vurgulandığı üzere, işlev değiştirerek mimarlık okuluna dönüşen yapılarda kentle kurulan fiziksel arayüzün zayıflaması, yapının pedagojik kimliğini de etkilemektedir. Bu bağlamda fiziksel arayüz, yalnız iç mekân geçişlerini değil, okulun kentsel bağlamla kurduğu eşik ilişkisini de kapsamaktadır. Dolayısıyla mimarlık eğitiminde fiziksel eşik, mekânsal deneyimin örgütlenmesini belirleyen temel bir yapısal katman olarak ele alınmalıdır.

• Algısal Tanım

Arayüz kavramının ikinci boyutu, fiziksel eşikten bağımsız olarak algısal bir ara katman olarak değerlendirilmesidir. Mimarlık öğrencisi, içinde bulunduğu yapıyı yalnız kullanım nesnesi olarak değil, aynı zamanda analiz edilen ve çözümlenen bir örnek olarak deneyimler. Bu deneyim, mekânın oranı, ışık düzeni, strüktürel açıklığı ve malzeme karakteri üzerinden gerçekleşir.

Gülay'ın (2025) çalışması, mimarlık öğrencilerinin eğitim sürecinde okul binasına yönelik algılarının değiştiğini ve temel tasarım eğitiminin yapıyı çevreye yönelik eleştirel farkındalığı artırdığını göstermektedir. Bu bulgu, arayüzün algısal boyutunu desteklemektedir. Okul binası, öğrencinin öğrenme sürecinde soyut kavramları somut mekânsal karşılıklar üzerinden içselleştirdiği bir ortam hâline gelir. Böylece arayüz, fiziksel sınırın ötesine geçerek, bilgi ile deneyim arasında kurulan bilişsel bir geçiş alanı niteliği kazanır.

Algısal arayüz, özellikle mimarlık eğitiminin ilk yıllarında daha belirgin hâle gelmektedir. Erkan (2021), mimarlık eğitimine entegrasyon sürecinde öğrencinin yeni mekânsal sistemle kurduğu ilişkinin pedagojik bir eşik oluşturduğunu belirtmektedir. Bu eşik, öğrencinin hem mekânı hem de mesleki dili yeniden anlamlandırdığı bir ara katmandır. Dolayısıyla arayüz, yalnız fiziksel değil; algısal ve bilişsel bir dönüşüm alanı olarak da tanımlanabilir.

• Etkileşimsel Tanım

Arayüzün üçüncü ve en kapsamlı boyutu, mekânsal etkileşim alanı olarak okunmasıdır. Mimarlık eğitimi kolektif üretime dayalı bir süreçtir; eleştiri, jüri ve karşılıklı tartışma üzerinden gelişir. Bu nedenle okul yapısındaki dolaşım alanları, yarı kamusal boşluklar ve ortak mekânlar pedagojik etkileşimin mekânsal altyapısını oluşturur.

Saka (2018), mekânsal etkileşimin mimarlık okullarında tasarım kalitesi ile ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Stüdyo ve dolaşım alanları arasındaki geçişlilik, rastlantısal karşılaşmaları mümkün kılmakta ve informel öğrenme süreçlerini desteklemektedir. Benzer biçimde Günal (2019), mimarlık okullarının kentle kurduğu arayüzün sosyal ve kültürel etkileşim boyutunu güçlendirdiğini vurgulamaktadır.

Bu çerçevede arayüz, yalnızca iki mekân arasındaki sınır değil; öğrenmenin sosyal üretim sürecini barındıran bir etkileşim alanıdır. Mekânsal organizasyonun açıklığı, görsel süreklilik ve karşılaşma olasılığı, pedagojik süreçle doğrudan ilişkilidir. Böylece arayüz, mimarlık eğitiminin mekânsal, algısal ve sosyal boyutlarını bütünleştiren kuramsal bir araç hâline gelmektedir.

Sonuç olarak arayüz kavramı mimarlık eğitiminde üç düzeyde okunabilir: fiziksel eşik, algısal ara katman ve etkileşim alanı. Bu üç boyut birlikte ele alındığında, mimarlık okulunun yalnızca eğitim faaliyetlerinin gerçekleştiği bir yapı değil; öğrenmenin mekânsal olarak üretildiği çok katmanlı bir pedagojik arayüz olduğu görülmektedir.

2.4. Öğrenmenin Mekânla İlişkisi ve Mimarlık Okulları

Herman Hertzbergerin *Space and Learning* (2008) çalışmasında ortaya koyduğu yaklaşım, öğrenmenin gerçekleştiği mekânların pedagojik sürecin edilgen bir arka planı olmadığını; tersine, öğrenmeyi kuran, yönlendiren ve dönüştüren aktif bir bileşen olduğunu gösterir. Eğitim yapıları bu anlamda yalnızca işlevsel kabuklar değil, öğrenmenin eyleme dönüştüğü mimari organizasyonlardır. Koridor, merdiven sahanlığı, niş ve eşik gibi ara mekânlar, resmi sınıf düzeninin dışında karşılaşma, tartışma ve kolektif üretim imkânı sunarak pedagojik potansiyel üretir (Al Şensoy ve Sağsöz, 2025). Mekânsal esneklik, ölçek çeşitliliği ve yarı-açık düzenlemeler; bireysel yoğunlaşma ile ortak üretim arasında geçişli bir alan oluşturur. Böylece mimari, pedagojik modeli yalnızca temsil etmez; onu mekânsal olarak inşa eder.

Bu çerçeve mimarlık eğitimi açısından daha da belirginleşir. Mimarlık eğitimi, salt kuramsal bilginin aktarımına dayanmayan; deneyim, gözlem ve üretim üzerinden ilerleyen bir öğrenme pratiğidir. Öğrenci, tasarım stüdyosunda geliştirdiği projeler kadar, içinde bulunduğu yapının ölçüsünden ışığına, strüktüründen dolaşım kurgusuna kadar pek çok fiziksel özelliğinden öğrenir. Mekân; oran, malzeme, detay ve boşluk ilişkileriyle pedagojik bir araca

dönüşür. Bu bağlamda mimarlık okulu, mimarlığın deneyimlendiği bir arayüz niteliği taşır; öğrenme yalnız içerik üzerinden değil, mekânsal karşılaşmalar ve gündelik pratikler üzerinden gerçekleşir. Özellikle stüdyo ve sirkülasyon alanlarının etkileşim üretme kapasitesi, tasarım eğitiminin niteliğini doğrudan etkiler. Etkileşime açık mekânsal kurgu, öğrenciyi pasif bilgi alıcısından üretim sürecine katılan özne konumuna taşır.

Fenomenolojik yaklaşımlar bu dönüşümü duyuşal deneyim üzerinden açıklar. Mimari mekân yalnızca görsel bir kompozisyon değildir; ışığın değişimi, sesin yankısı, malzemenin dokusu ve dolaşımın zamansallığıyla çok katmanlı bir deneyim alanıdır. Öğrenme bu duyuşal katmanlar aracılığıyla bedensel ve algısal bir boyut kazanır. Dolayısıyla mimarlık eğitiminde mekân, bilginin taşındığı bir zemin değil; düşüncenin üretildiği, eleştirinin şekillendiği ve tasarım bilincinin oluştuğu aktif bir pedagojik aktördür (Al Şensoy, 2019).

Mimarlık okullarında öğrenme yalnız planlanmış ders saatlerinde gerçekleşmez. Gündelik pratikler, informel karşılaşmalar ve rastlantısal etkileşimler pedagojik sürecin ayrılmaz bir parçasıdır. Stüdyo dışındaki koridorlar, merdiven kovaları, açık alanlar ve ortak mekânlar, tasarım tartışmalarının sürdüğü yarı-kamusal alanlara dönüşür.

Saka (2018), mimarlık okullarındaki sirkülasyon alanlarının yalnızca geçiş mekânları olmadığını; öğrencilerin üretimlerini sergilediği, eleştiri kültürünün taşındığı ve kolektif belleğin oluştuğu alanlar olduğunu belirtir. Bu alanlar, mekânsal arayüzün sosyal boyutunu oluşturur. Öğrenci projeleri panolarda asılı dururken, mekân pedagojik bir sergi alanına dönüşür. Böylece öğrenme, görünür ve paylaşılan bir süreç hâline gelir.

Erkanın (2022) çalışmasında yer alan anket ve görüşme bulguları, öğrencilerin tasarım sürecine entegrasyonunda kolektif üretim ortamının belirleyici olduğunu göstermektedir. Bu kolektif ortam, yalnız ders programıyla değil; mekânın gündelik kullanımıyla inşa edilmektedir. Jüri öncesi koridor tartışmaları, maket yapım sürecinde atölye içi etkileşimler ve gece geç saatlere kadar süren stüdyo çalışmaları, mimarlık eğitiminin özgün pratiklerini oluşturur.

Mimarlık okulları geleneksel olarak eğitim mekânı olarak tanımlanmakta; derslik, stüdyo ve idari birimlerden oluşan işlevsel bir yapı olarak ele alınmaktadır. Ancak mimarlık eğitiminin doğası, bu yapıyı salt bir barınma kabuğu olmaktan çıkararak pedagojik sürecin aktif bir bileşeni hâline getirmektedir. Bu nedenle mimarlık okulunun yalnızca eğitim faaliyetlerinin gerçekleştiği bir yapı mı, yoksa öğrenmenin mekânsal olarak üretildiği bir arayüz mü olduğu sorusu kuramsal ve uygulamalı açıdan önem taşımaktadır.

Mimarlık eğitiminin merkezinde yer alan stüdyo, pedagojik üretimin ana mekânıdır. Ancak stüdyo yalnızca ders yapılan bir hacim değildir; tasarım dü-

şüncesinin kolektif biçimde üretildiği, eleştiri kültürünün içselleştirildiği ve mekânsal deneyimin sürekli yeniden kurulduğu bir ortamdır. Saka (2018), mimarlık okullarının stüdyo ve sirkülasyon alanları üzerinden okunabileceğini ve bu alanların mimarlık eğitiminde etkileşim üretme kapasitesinin tasarım kalitesiyle ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda stüdyo, kapalı ve sınırlandırılmış bir ders mekânı olmaktan çok, diğer mekânsal bileşenlerle kurduğu ilişki üzerinden bir arayüz niteliği kazanır.

Stüdyo ile sirkülasyon alanları arasındaki geçirgenlik, mimarlık eğitiminin pedagojik potansiyelini belirleyen temel unsurlardan biridir. Koridorlar, merdiven holleri ve açık çalışma alanları, yalnızca geçiş mekânları değildir; proje panolarının sergilendiği, tasarım tartışmalarının sürdürüldüğü ve informal eleştirilerin gerçekleştiği alanlardır. Bu alanlar, öğrenmenin resmi zaman dilimlerinin ötesine taşındığı yarı kamusal mekânlara dönüşür. Sirkülasyon alanlarının genişliği, açıklığı ve görsel sürekliliği, karşılaşma olasılığını artırarak kolektif öğrenmeyi destekler. Böylece dolaşım, pedagojik bir araç hâline gelir.

Mimarlık okullarında ortak alanların rolü de benzer biçimde önemlidir. Ortak çalışma mekânları, kütüphaneler, açık holler ve sosyal alanlar, öğrencilerin disiplinler arası etkileşim kurmasına ve üretim süreçlerini paylaşmasına imkân tanır. Erkan (2022), mimarlık eğitiminde öğrencinin tasarım sürecine entegrasyonunda mekânsal organizasyonun belirleyici olduğunu belirtmektedir. Öğrencinin kendisini bir üretim ortamının parçası olarak hissetmesi, yalnız pedagojik içerikle değil, mekânın sunduğu kolektif deneyimle ilişkilidir.

Gülay (2025), mimarlık öğrencilerinin okul binalarını çoğunlukla örnek yapı olarak algıladıklarını ve temel tasarım eğitimi sonrasında bu algının daha eleştirel bir boyut kazandığını ortaya koymaktadır. Bu durum, okul yapısının pedagojik bir referans olarak işlediğini göstermektedir. Öğrenci, içinde bulunduğu yapının strüktürünü, oranlarını ve mekânsal düzenini bilinçli olarak analiz etmeye başlar. Böylece okul binası, yalnızca eğitim faaliyetlerinin gerçekleştiği bir ortam değil, mimarlık bilgisinin sezgisel olarak üretildiği bir öğrenme arayüzü hâline gelir.

Bu çerçevede mimarlık okullarını eğitim mekânı olarak tanımlamak, pedagojik sürecin mekânsal boyutunu sınırlı biçimde kavramak anlamına gelmektedir. Oysa stüdyo, sirkülasyon ve ortak alanlar arasındaki ilişkisel yapı; öğrenmenin sosyal, bilişsel ve deneyimsel katmanlarını aynı anda üretmektedir. Mekânın açıklığı, görsel sürekliliği ve karşılaşma potansiyeli arttıkça, pedagojik etkileşim de yoğunlaşmaktadır. Bu nedenle mimarlık okulu, programatik bir yapıdan ziyade, öğrenmenin mekânsal olarak örgütlendiği çok katmanlı bir arayüz olarak değerlendirilmelidir.

Sonuç olarak mimarlık eğitiminde öğrenme, mekânın fiziksel özellikleri ile öğrencinin gündelik deneyimleri arasında kurulan dinamik bir ilişki üze-

rinden gerçekleşmektedir. Stüdyo düzeni, dolaşım alanları, karşılaşma noktaları ve okul dışı deneyimler, öğrenmenin çok katmanlı yapısını oluşturur. Mimarlık okulu bu bağlamda yalnızca bir eğitim yapısı değil; deneyim, etkileşim ve üretim üzerinden işleyen bir pedagojik arayüzdür. Stüdyo, sirkülasyon ve ortak alanların bütüncül organizasyonu, mimarlık okulunun pedagojik kimliğini belirleyen temel bileşenlerdir. Bu bileşenler arasındaki ilişkiyel düzen, okul yapısını pasif bir eğitim mekânı olmaktan çıkararak, mimarlık düşüncesinin deneyim yoluyla üretildiği bir öğrenme arayüzüne dönüştürmektedir.

2.5. Mimarlık Eğitiminde Mekânın Pedagojik Rolü

Mimarlık eğitimi, doğası gereği temsil ile deneyim arasında kurulan bir öğrenme sürecidir. Çizim, maket, modelleme ve kuramsal tartışmalar aracılığıyla aktarılan bilgi, çoğu zaman fiziksel mekânın sunduğu deneyimsel altyapı ile tamamlanır. Bu nedenle mimarlık okulunun mekânsal kurgusu, yalnızca eğitim faaliyetlerinin gerçekleştiği bir zemin değil; öğrenme biçimlerini yönlendiren, düşünme süreçlerini biçimlendiren ve pedagojik etkileşimi örgütleyen bir yapısal çerçevedir.

Mekân, pedagojik bağlamda üç temel düzeyde rol üstlenir: algısal, davranışsal ve bilişsel. Algısal düzeyde, hacim oranları, ışık koşulları, malzeme dokuları ve strüktürel açıklıklar öğrencinin mekân kavrayışını şekillendirir. Davranışsal düzeyde, dolaşım şeması, karşılaşma alanları ve ortak kullanım mekânları sosyal etkileşimi ve kolektif öğrenmeyi teşvik eder ya da sınırlar. Bilişsel düzeyde ise mekânın organizasyonu, öğrencinin ölçek, oran, strüktür ve mekânsal süreklilik gibi mimari kavramları doğrudan deneyimleyerek içselleştirmesine imkân tanır. Böylece mekân, soyut kuramsal bilginin somut karşılığını üretir.

Mimarlık eğitiminde stüdyo, bu pedagojik mekânın merkezinde yer alır. Ancak öğrenme süreci stüdyo sınırlarıyla sınırlı değildir. Koridorlar, merdiven holleri, açık çalışma alanları ve yarı kamusal boşluklar; resmi ders saatleri dışında gerçekleşen tartışmalar, eleştiriler ve karşılaşmalar aracılığıyla örtük öğrenme alanlarına dönüşür. Bu mekânlar, pedagojik sürecin informel boyutunu besler. Dolayısıyla mimarlık okulunun dolaşım sistemi, yalnız işlevsel bir geçiş düzeni değil; bilgi akışının mekânsal altyapısıdır.

Ayrıca mimarlık öğrencisi için okul binası, aynı zamanda bir örnek yapıdır. Öğrenci, içinde bulunduğu yapının merdiven çözümünü, strüktürel sistemini, ışık alma biçimini ve mekânsal oranlarını bilinçli ya da sezgisel olarak analiz eder. Bu analiz, çoğu zaman ders kapsamında işlenen kavramların günlük deneyim içinde sınanmasına olanak tanır. Böylece okul binası, kuramsal bilgi ile fiziksel gerçeklik arasında bir ara katman oluşturur; başka bir ifadeyle pedagojik bir arayüz işlevi görür.

Mekânın pedagojik rolü, yalnız fiziksel özelliklerinden kaynaklanmaz;

aynı zamanda bu özelliklerin nasıl örgütlendiğiyle ilişkilidir. Açık planlı, görsel sürekliliğe izin veren ve karşılaşma olasılığını artıran düzenlemeler, kolektif üretimi desteklerken; kapalı ve parçalı organizasyonlar etkileşimi sınırlayabilir. Bu durum, mimarlık okulunun mekânsal kurgusunun, pedagojik yaklaşımın mekânsal yansıması olarak okunabileceğini gösterir. Öğrenci merkezli, tartışmaya dayalı bir eğitim modeli ile mekânsal geçirgenlik arasında doğru bir ilişki kurulabilir.

Sonuç olarak mimarlık eğitiminde mekân, edilgen bir arka plan değil; pedagojik sürecin etkin bir bileşenidir. Öğrenme yalnız içerik ve yöntemle değil, mekânsal deneyim aracılığıyla da üretilir. Bu nedenle mimarlık okul binalarının analizi, yalnız tipolojik ya da estetik bir değerlendirme olarak değil; pedagojik işlevlerinin sorgulanması bağlamında ele alınmalıdır. Mekân öğretici potansiyelini açığa çıkarmak, mimarlık eğitiminin kuramsal ve uygulamalı boyutları arasında daha bütüncül bir ilişki kurulmasına imkân tanır.

3. YAPILAN ÇALIŞMA

3.1. Grup çalışmasının Tanımı ve Bağlamı

Bu çalışma, 31 Ekim – 2 Kasım 2025 tarihleri arasında Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümünde gerçekleştirilen ARAYÜZ temalı tasarım atölyesi kapsamında, Dr. Öğr. Üyesi Aysun AYDIN SANCAROĞLU ve Yüksek Lisans Öğrencisi İç Mimar Ecem ÇAFA tarafından yürütülen grup çalışması verileri ile oluşturulmuştur. Grup çalışmasının ana hipotezi mimarlık okul binasını pedagojik bir arayüz olup olmadığını araştırmaktır. Çalışmanın temel amacı, öğrencilerin içinde eğitim aldıkları bölüm binasını yalnızca kullanım nesnesi olarak değil, öğrenme süreçlerini etkileyen ve biçimlendiren bir mekânsal düzenek olarak analiz etmelerini sağlamaktır.

Atölye, kuramsal tartışma ile mekânsal gözlemi bir araya getiren iki aşamalı bir yapı üzerine kurulmuştur. İlk aşamada arayüz kavramı, mimarlık eğitimi bağlamında ele alınmış; fiziksel eşik, algısal ara katman ve etkileşim alanı kavramları tartışılmıştır. Bu kuramsal zemin, öğrencilerin kendi deneyimlerini kavramsal bir çerçeve içinde değerlendirmelerine olanak tanımıştır. İkinci aşamada ise öğrenciler, içinde bulundukları KTÜ Mimarlık Bölümü binasını sistematik biçimde incelemeye yönlendirilmiştir.

Grup çalışmasına toplam 12 mimarlık öğrencisi katılmıştır. Katılımcılar farklı sınıf düzeylerinden seçilmiş olup, bu durum çalışmaya deneyim çeşitliliği kazandırmıştır. Öğrenciler, atölye süresince pasif katılımcılar değil; veri üreten ve mekânsal analiz gerçekleştiren araştırmacı özne konumunda değerlendirilmiştir. Böylece çalışma, kullanıcı deneyimini merkeze alan katılımcı bir araştırma modeli benimsemiştir. Bu doğrultuda temel araştırma sorusu, KTÜ Mimarlık Bölümü binası mimarlık eğitimi sürecinde bir öğrenme arayüzü olarak işlev görmektedir mi? biçiminde formüle edilmiştir. Atölye süreci,

bu soruya öğrencilerin deneyimleri üzerinden yanıt üretmeye yönelik olarak tasarlanmıştır.

Çalışma bağlamı açısından KTÜ Mimarlık Bölümü binası, öğrencilerin gündelik olarak deneyimlediği bir eğitim ortamıdır. Bu durum, araştırmanın dışarıdan bir gözlem yerine, içeriden bir deneyim üzerinden yürütülmesini mümkün kılmıştır. Öğrencilerin yapıyı uzun süreli kullanım deneyimi, mekânsal analizlerin yüzeysel gözlemin ötesine geçmesine olanak sağlamıştır. Böylece atölye, mekânsal farkındalığı artırmayı ve okul yapısının pedagojik potansiyelini görünür kılmayı hedefleyen deneyim temelli bir araştırma pratiği olarak yapılandırılmıştır.

Atölye süreci boyunca katılımcılar, önceden hazırlanan anket sorularını uygulamış; ardından elde edilen nitel verileri planlar üzerinde haritalama ve işaretleme yöntemiyle mekânsallaştırmıştır. Bu yöntem, arayüz kavramını soyut bir kuramsal çerçeveden çıkararak, plan düzleminde okunabilir ve tartışılabilir bir veri setine dönüştürmeyi amaçlamıştır. Böylece atölye, tasarım pratiği ile araştırma yöntemini bütünleştiren bir çalışma modeli ortaya koymuştur.

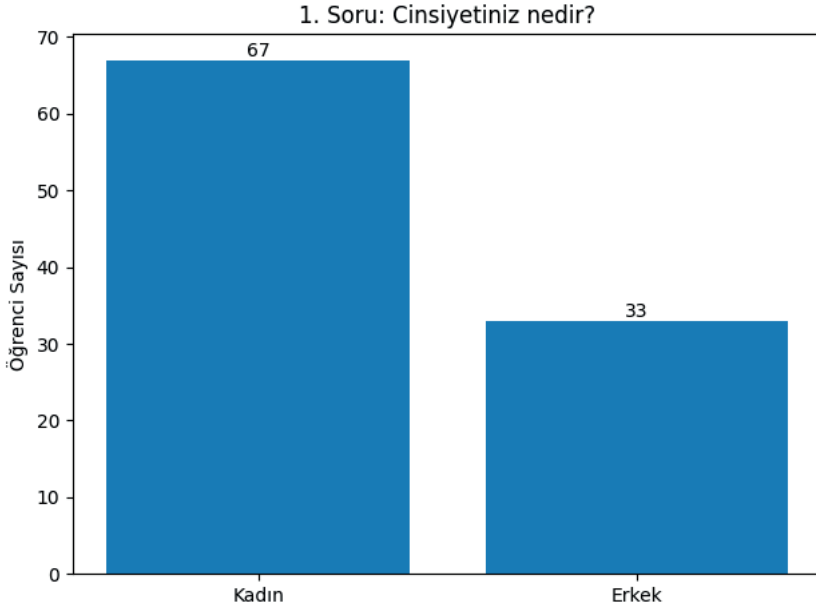
3.2. Veri Toplama Süreci: Anket Çalışması ve Bulguları

Çalışma kapsamında oluşturulan araştırma grubu, farklı sınıf düzeylerinden toplam 12 mimarlık öğrencisinden oluşmaktadır. Bu grup, veri toplama sürecinde KTÜ Mimarlık Bölümünde öğrenim gören farklı sınıf seviyelerindeki 100 öğrenciye anket uygulamıştır. Böylece mekân deneyiminin yalnızca tek bir sınıf düzeyine özgü kalmaması, bölüm genelinde karşılaştırmalı bir kullanıcı profili elde edilmesi amaçlanmıştır.

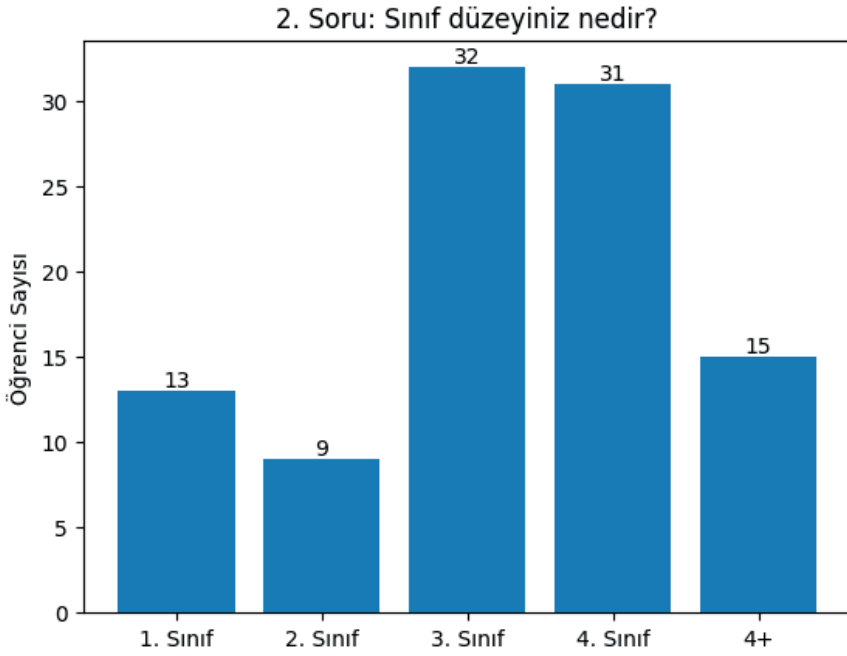
Uygulanan anket formu 15 sorudan oluşmaktadır. Sorular, KTÜ Mimarlık Bölümü binasının öğrenciler tarafından günlük kullanım pratikleri bağlamında nasıl deneyimlendiğini; öğrenme ile mekân arasındaki ilişkinin nasıl kurulduğunu; karşılaşma ve etkileşim alanlarının nasıl algılandığını; mekânsal bellek ve aidiyet duygusunun nasıl şekillendiğini; ayrıca eğitim süreçlerinde mekândan öğrenme potansiyelinin ne ölçüde fark edildiğini sorgulayan tematik bir çerçevede hazırlanmıştır.

Anketin kurgusunda, mimarlık eğitiminde mekânın yalnızca fiziksel bir barınak değil, pedagojik bir arayüz olduğu varsayımı temel alınmıştır. Bu doğrultuda sorular; kullanım yoğunluğu, mekânsal konfor, karşılaşma alanlarının üretkenliği, stüdyo–koridor–merdiven gibi ara mekânların öğrenme süreçlerine katkısı ve yapı ile kurulan öznel bağ üzerinden yapılandırılmıştır.

Aşağıda, anket soruları, cevap oranları ve bu oranlara ilişkin değerlendirmeler sistematik biçimde sunulmaktadır.

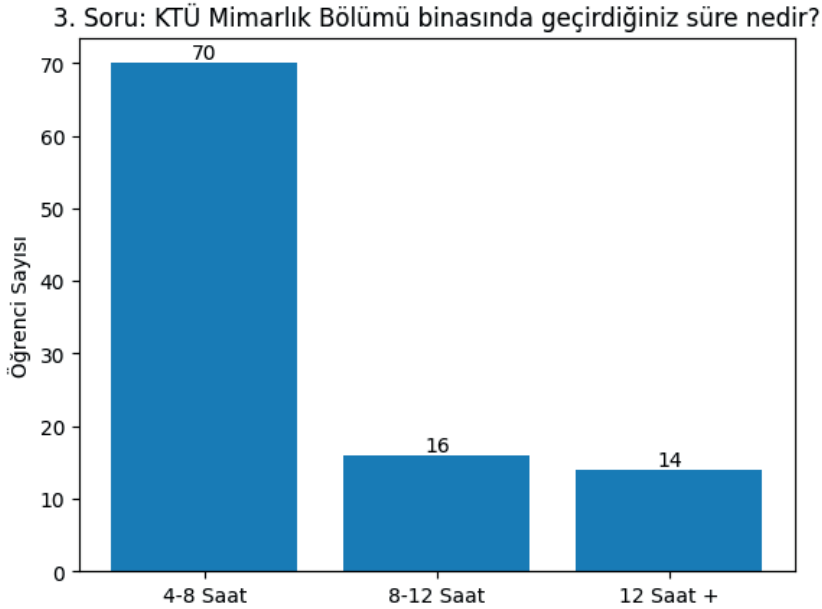
Grafik-1

Grafik-2

Katılımcıların önemli bir bölümünü üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerinin oluşturduğu görülmektedir (Bkz Grafik-2). Birinci ve ikinci sınıf öğrencilerinin oranı görece düşüktür. Bu dağılım, verilerin özellikle proje dersi deneyimini yoğun biçimde yaşamış, mekânla uzun süreli temas kurmuş öğrencilerin algısına dayandığını göstermektedir.

Bu durum çalışmanın “öğrenme arayüzü” iddiası açısından önemlidir. Çünkü üst sınıflar mekânı yalnızca kullanıcı olarak değil, aynı zamanda eleştirel gözle okuyabilmeye, çözümleyebilmeye ve tasarım perspektifiyle değerlendirebilmeye başlayan bireylerdir. Dolayısıyla elde edilen bulgular, ilk karşılaşma deneyiminden ziyade, zaman içinde derinleşmiş bir mekânsal farkındalığı yansıtmaktadır. Başka bir ifadeyle, bu anket binayı yeni keşfeden değil, onunla birlikte düşünmeyi öğrenmiş bir kullanıcı kitlesinin değerlendirmesini ortaya koymaktadır. Bu da mekânın pedagojik etkisine ilişkin yorumları daha güçlü kılmaktadır.

Grafik-4

Katılımcıların büyük çoğunluğu binada günde 4–8 saat vakit geçirdiğini belirtmiştir (Bkz Grafik-4). 8 saat üzeri kalan öğrenci sayısı ise toplamda 30’dur. Mimarlık eğitiminin stüdyo yoğunluğu ve uzun üretim süreçleri düşünüldüğünde bu dağılım dikkat çekicidir.

Bu bulgu iki farklı bağlamda tartışılabilir.

- Yapının Mekânsal Teşvik Gücü Bağlamında

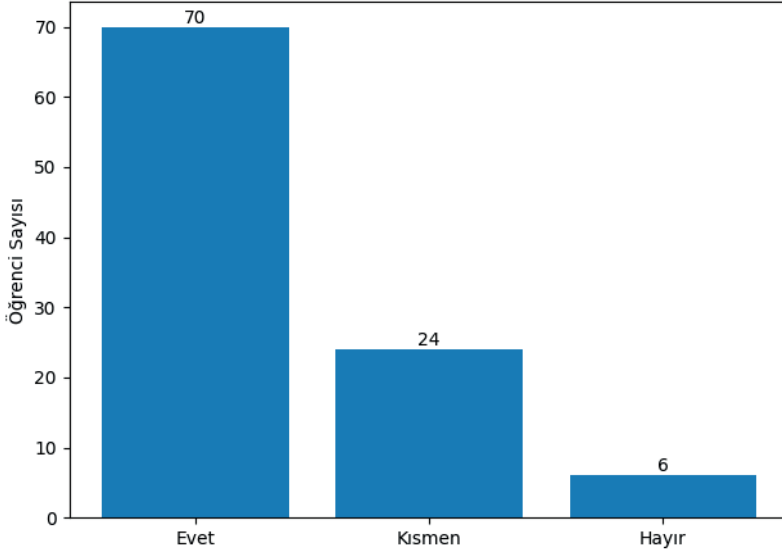
Stüdyo kültürü, ders saatlerinin ötesine taşan bir üretim pratiği gerekti-

rir. Eğer öğrencilerin önemli bir bölümü binada yalnızca zorunlu ders süresi boyunca kalıyor ve ders sonrasında mekândan kopuyorsa, bu durum yapının “kalma”, “yerleşme” ve “sahiplenme” hissi üretme kapasitesini sorgulatır. Gerçek bir öğrenme arayüzü, zorunlu kullanımı aşarak gönüllü kalışı da teşvik eder. Bu açıdan bakıldığında, bina pedagojik olarak işlev görüyor olsa da, öğrenciyi ders dışı üretime bağlayan güçlü bir mekânsal atmosfer üretip üretmediği tartışmalıdır.

- Değişen Üretim Pratikleri Bağlamında

Öte yandan, çağdaş mimarlık öğrencisinin üretim alışkanlıkları geçmişten farklıdır. Dijital çizim araçları, taşınabilir bilgisayarlar, çevrim içi kaynaklara erişim ve evde üretim imkânları, stüdyonun fiziksel zorunluluğunu azaltmıştır. Öğrenci artık üretimini yalnızca okul mekânında gerçekleştirmek zorunda değildir. Bu bağlamda, binada uzun süre kalmama durumu yapının pedagojik yetersizliğinden değil, üretim biçimlerinin mekânsal olarak desantralize olmasından kaynaklanıyor olabilemesi akla gelmektedir.

4. Soru: KTÜ Mimarlık Bölümü binasını öğrenme arayüzü olarak tanımlar mısınız?

Grafik-4

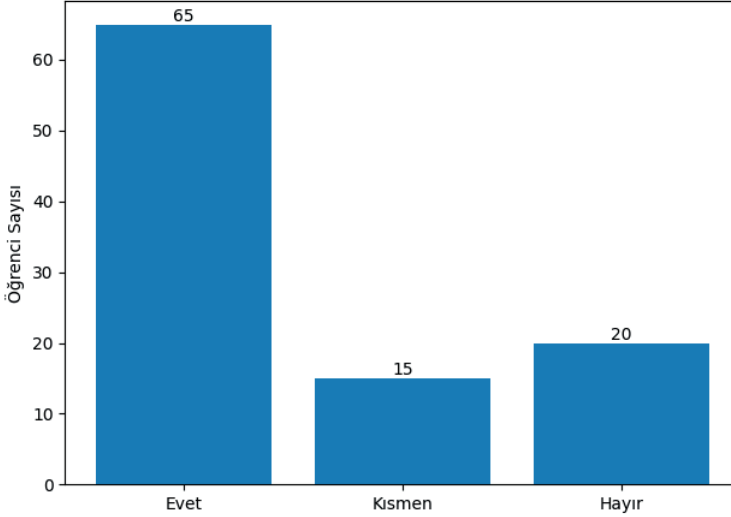
Öğrencilerin büyük çoğunluğu binayı bir “öğrenme arayüzü” olarak tanımlamaktadır (Bkzn Grafik-4). Bu oran, yapının yalnızca bir eğitim mekânı değil, öğrenme sürecine aktif katkı sunan bir ortam olarak algılandığını göstermektedir.

Ancak burada önemli olan yalnızca “evet” oranının yüksekliği değildir. “Kısmen” yanıtı da dikkate değerdir. Bu cevap, öğrencilerin binanın öğrenme-

ye katkı sağladığını kabul etmekle birlikte, bu katkının mutlak ya da bütünsel olmadığını düşündüklerini göstermektedir. Yani yapı güçlü bir pedagojik potansiyele sahiptir; fakat bu potansiyel her öğrenci için aynı yoğunlukta deneyimlenmemektedir.

Bu sonuç, daha önce tartışılan Grafik-3'ün “binada geçirilen süre” verisiyle birlikte okunduğunda anlam kazanır. Eğer mekân gerçekten güçlü bir öğrenme arayüzü ise, bu durum yalnızca algısal kabulde değil, davranışsal pratikte de karşılık bulmalıdır. Oysa öğrencilerin önemli bir kısmı binada ders süresi dışında uzun süre kalmamaktadır. Bu da arayüz algısı ile mekânsal kullanım davranışı arasında kısmi bir gerilim olduğunu düşündürmektedir. Başka bir ifadeyle: Öğrenciler binayı pedagojik olarak anlamlı bulmaktadır; ancak bu anlam her zaman mekâna tutunma davranışı üretmemektedir.

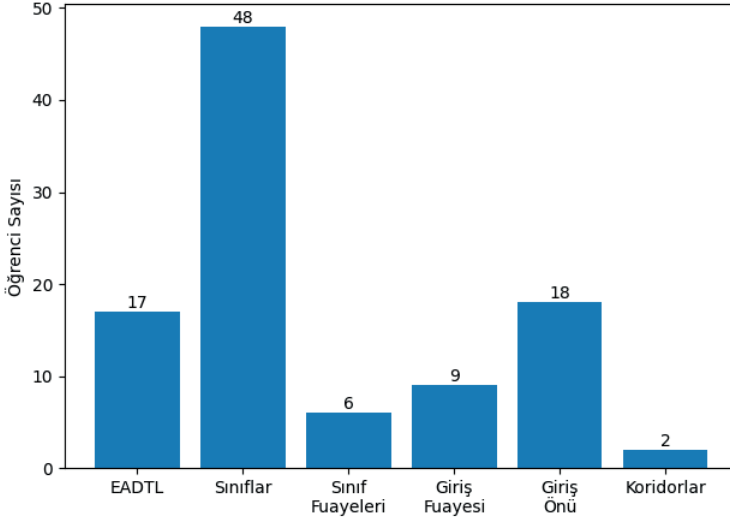
5. Soru: KTÜ Mimarlık Bölümü binası mekânı algısal öğrenmenize yardımcı oluyor mu?

Grafik-5

Anket çalışmasının 5. Sorusu 4. Soruya verilen cevaplar ile birlikte değerlendirilmelidir. Zira öğrencilerin büyük çoğunluğunun KTÜ Mimarlık Bölümü binasını bir öğrenme arayüzü olarak tanımladığı görülmektedir (Bknz Grafik-4); ancak bu kabul, mekânın algısal öğrenmeye katkısı söz konusu olduğunda daha temkinli bir dağılım sergilemektedir (Bknz Grafik-5). Öğrencilerin önemli bir kısmı binanın mekânsal farkındalıklarını geliştirdiğini belirtmekle birlikte, kayda değer bir grup bu katkıyı sınırlı ya da yetersiz bulmaktadır. Bu durum, yapının pedagojik potansiyelinin genel düzeyde kabul gördüğünü, ancak bu potansiyelin her öğrenci için aynı yoğunlukta deneyimlenmediğini düşündürmektedir. Dolayısıyla bina, kavramsal olarak bir öğrenme arayüzü olarak algılsa da, bu arayüzün algısal ve deneyimsel düzeyde eşit biçimde işlemeyebileceği anlaşılmaktadır.

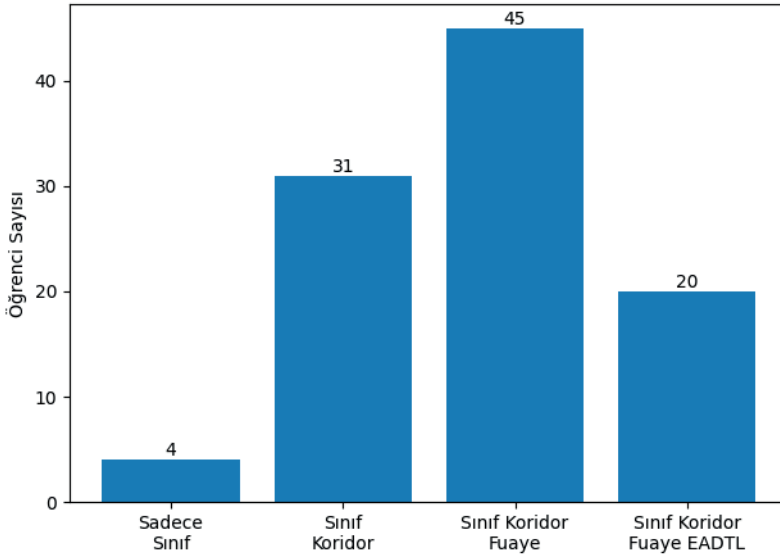
6. Soru: KTÜ Mimarlık Bölümü binasında en çok zaman geçirdiğiniz mekanlar hangileridir?

Grafik-6

Öğrencilerin en çok zaman geçirdikleri mekânların başında açık ara sınıflar gelmektedir (48 kişi). Bunu giriş önü (18) ve EADTL (17) izlerken, sınıf fuayeleri ve giriş fuayesi daha sınırlı bir kullanım göstermekte (Bknz Grafik-6); koridorlar ise en düşük oranda belirtilmektedir. Bu dağılım, binanın öncelikle ders ve stüdyo odaklı deneyimlendiğini, dolaşım ve ara mekânların ise gündelik karşılaşma alanları olmalarına rağmen zamanın büyük bölümünü barındırmadığını düşündürmektedir. Öğrenme arayüzü bağlamında bakıldığında, mekânsal deneyimin hâlâ ağırlıklı olarak formel eğitim hacimleri içinde yoğunlaştığı, ara mekânların potansiyeline rağmen ana üretim alanı olarak sınıfların öne çıktığı anlaşılmaktadır. Bu durum, binanın pedagojik işlevinin güçlü olduğunu, ancak öğrenmenin mekânsal olarak daha yaygın bir ağ içinde dağılıp dağılmadığının ayrıca tartışılması gerektiğini göstermektedir.

7. Soru: Bina içerisinde gün boyu en sık kullandığınız mekanlar nerelerdir?

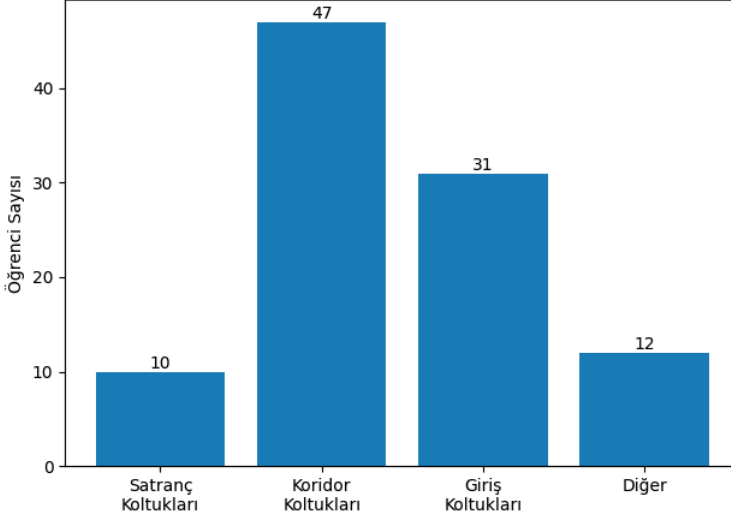

Grafik-7

Öğrencilerin yalnızca sınıfı kullandığını belirtenlerin sayısı oldukça düşüktür (4 kişi). Buna karşılık katılımcıların büyük çoğunluğu gün boyu sınıf, koridor ve fuaye gibi birden fazla mekânı birlikte kullandığını ifade etmektedir. En yüksek oran, “sınıf-koridor-fuaye” kombinasyonunda görülmektedir (45 kişi) (Bknz Grafik-7). Bu durum, öğrenme deneyiminin tekil bir hacim içinde değil, ardışık ve geçirgen mekânsal ilişkiler ağı içinde gerçekleştiğini göstermektedir.

Başka bir ifadeyle, sınıf ana üretim mekânı olsa da, öğrenme yalnızca sınıf içinde kalmamaktadır. Koridor ve fuaye gibi ara mekânlar, gün boyu dolaşımın ve karşılaşmanın bir parçası hâline gelmekte; böylece mekânsal deneyim katmanlı bir yapıya dönüşmektedir. Bu bulgu, binanın öğrenme arayüzü niteliğinin sabit bir oda üzerinden değil, mekânlar arası geçiş ve süreklilik üzerinden kurulduğunu düşündürmektedir. Dolayısıyla yapı, formel eğitim hacimlerinin ötesinde, mekânsal ilişkiler ağı üzerinden öğrenme üretme potansiyeli taşımaktadır. Bu, arayüz kavramının mekânsal olarak nasıl işlediğine dair güçlü bir göstergedir.

8. Soru: Bina içerisinde aşağıdaki mekanların hangilerinde plansız vakit geçirirsiniz?

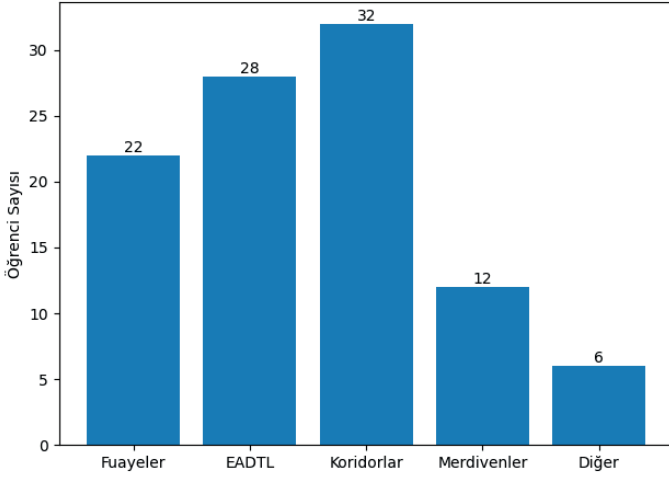

Grafik-8

Bu soru, öğrenme arayüzünün en görünür davranışsal göstergelerinden birini ortaya koymaktadır. Öğrencilerin plansız biçimde vakit geçirdikleri alanların başında koridor koltukları gelmektedir (Bknz Grafik-8). Bu dağılım, öğrencilerin spontane karşılaşma ve kısa süreli duraksama alanı olarak özellikle dolaşım mekânlarını tercih ettiklerini göstermektedir.

Öğrenme arayüzü bağlamında bu bulgu oldukça önemlidir. Çünkü plansız vakit geçirilen mekânlar, çoğu zaman informel öğrenmenin gerçekleştiği alanlardır. Koridor gibi geçiş mekânlarının oturma elemanlarıyla desteklenmiş olması, bu alanları yalnızca dolaşım hattı olmaktan çıkararak etkileşim ve gözlem alanına dönüştürmektedir. Bu durum, öğrenmenin sınıf içinde planlanan bir etkinlik olmaktan çıkarak gündelik mekânsal deneyim içinde üretilebildiğini düşündürmektedir. Dolayısıyla bina, formel öğretim hacimleri kadar, ara mekânları üzerinden de öğrenme potansiyeli üretmektedir. Bu da arayüz kavramının fiziksel eşikler ve dolaşım ağları üzerinden nasıl işlediğini somutlaştırmaktadır.

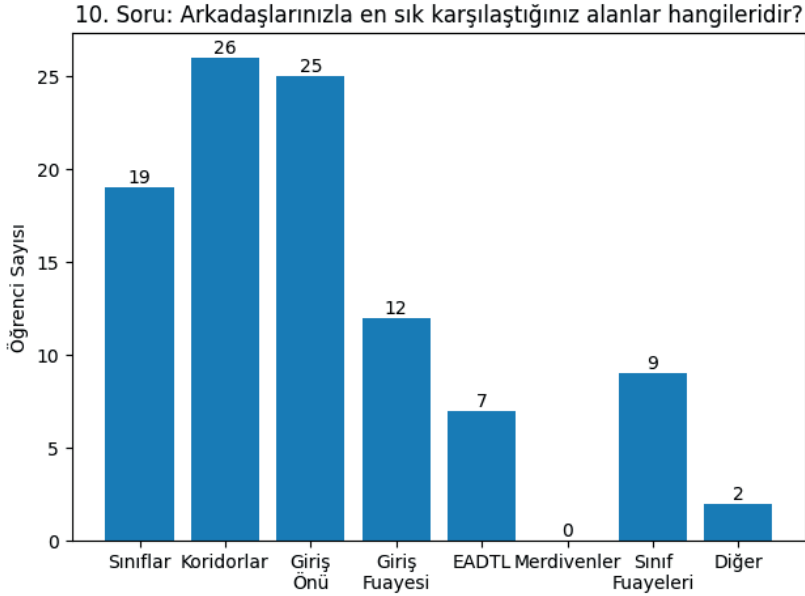
9. Soru: Ders dışı öğrenmenin gerçekleştiğini düşündüğünüz mekanlar hangileridir?

Grafik-9

Öğrencilerin ders dışı öğrenmenin en çok gerçekleştiğini düşündükleri mekânların dağılımı, öğrenmenin yalnızca sınıf içinde planlanan bir etkinlik olarak değil, dolaşım ve karşılaşma alanları içinde gerçekleştiğini göstermektedir (Bknz Grafik-9).

Koridorların ilk sırada yer alması özellikle dikkat çekicidir. Geleneksel olarak geçiş mekânı olarak tanımlanan koridor, öğrenciler tarafından informal öğrenmenin üretildiği bir alan olarak algılanmaktadır. Bu durum, mekânsal süreklilik ve karşılaşma potansiyelinin pedagojik değere dönüştüğünü düşündürmektedir. EADTL'nin ikinci sırada yer alması ise formel ve informal öğrenme arasında bir ara ölçek bulunduğunu göstermektedir. Bu sonuç, binanın öğrenme arayüzü niteliğinin sabit hacimler üzerinden değil, mekânsal eşikler ve dolaşım ağları üzerinden kurulduğunu ortaya koymaktadır. Öğrenme, mekânsal hareketlilik içinde dağılmakta; yapı, farklı mekân türleri arasında kurulan ilişkiler aracılığıyla pedagojik bir bütünlük üretmektedir.

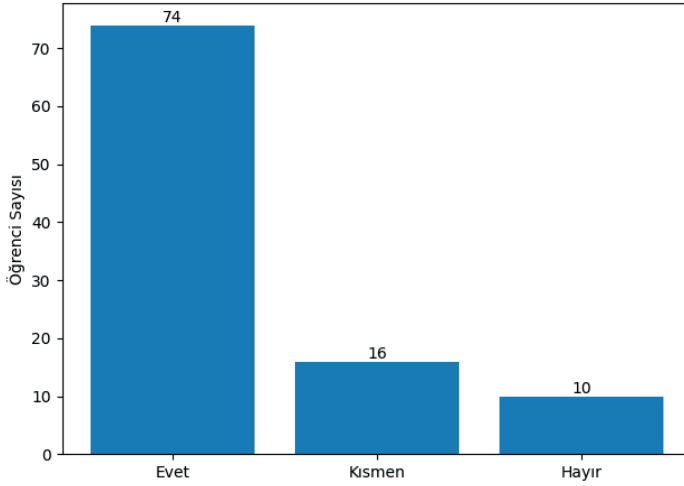

Grafik-10

Bu bulgu, mekânın sosyal boyutunu açık biçimde ortaya koymaktadır. Öğrencilerin arkadaşlarıyla en sık karşılaştıkları alanların başında dolaşım ve eşik mekânlarının daha baskın olduğu görülmektedir. Buna karşılık merdivenlerin karşılaşma alanı olarak hiç işaretlenmemesi dikkat çekicidir (Bknz Grafik-10).

Bu dağılım, karşılaşma ve etkileşimin kapalı ders hacimlerinden ziyade yarı kamusal geçiş alanlarında yoğunlaştığını göstermektedir. Koridor ve giriş önü gibi mekânlar, öğrencilerin birbirleriyle temas kurdukları, bilgi alışverişinde bulundukları ve gündelik etkileşim ürettikleri alanlara dönüşmektedir. Bu durum, binanın öğrenme arayüzü niteliğinin yalnızca pedagojik değil, aynı zamanda sosyal bir zemin üzerinden işlediğini düşündürmektedir. Dolayısıyla yapı, öğrenmeyi yalnızca bireysel bilişsel süreç olarak değil, karşılaşma ve etkileşim yoluyla üretilen kolektif bir deneyim olarak da desteklemektedir. Bu da arayüz kavramının mekânsal süreklilik kadar sosyal temas üzerinden de kurulduğunu göstermektedir.

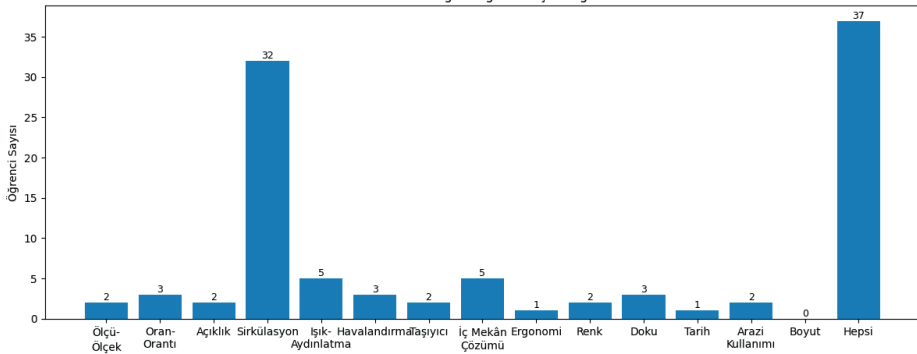
11. Soru: KTÜ Mimarlık Bölümü binası size bir 'mimarlık okulu' hissi veriyor mu?

Grafik-11

Öğrencilerin büyük çoğunluğunun binayı yalnızca bir eğitim yapısı olarak değil, mesleki kimliği temsil eden bir ortam olarak algıladığını göstermektedir. “Mimarlık okulu” hissi, fiziksel kabuğun ötesinde bir aidiyet ve disiplin kimliği üretme kapasitesine işaret eder. Ancak “kısmen” ve “hayır” yanıtlarının toplamı da dikkate değerdir (Bknz Grafik-11). Bu durum, yapının kurumsal kimlik üretme potansiyelinin herkes için aynı yoğunlukta deneyimlenmediğini düşündürmektedir. Başka bir ifadeyle, bina yoğunluk için mimarlık kültürünü temsil eden bir atmosfer üretmektedir; ancak bu temsil tüm öğrencilerde eşit bir özdeşleşme yaratmamaktadır. Bu bulgu, öğrenme arayüzü tartışması açısından önemlidir. Çünkü bir yapının pedagojik etkisi yalnızca işlevsel kullanımla değil, mesleki kimlik duygusu üretme kapasitesiyle de ilişkili olabileceği akla gelmektedir.

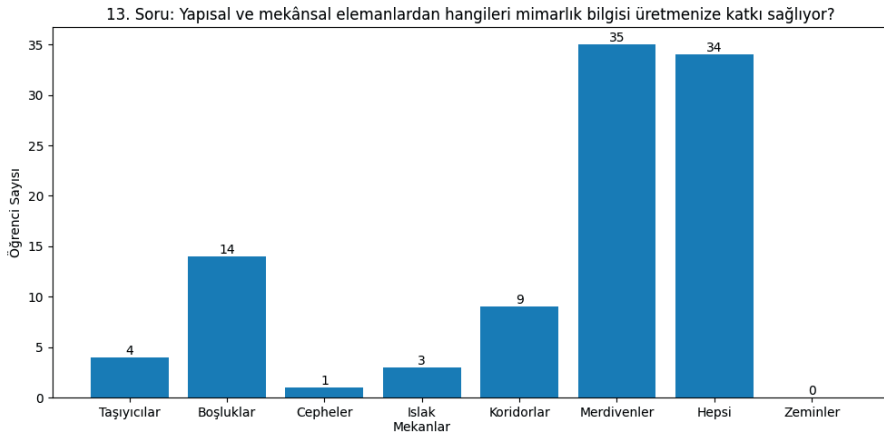
12. Soru: KTÜ Mimarlık Bölümü binasından öğrendiğinizi düşündüğünüz mekânsal özellikler nelerdir?

Grafik-12

Bu soru, binanın pedagojik niteliğini en somut biçimde ortaya koymak-

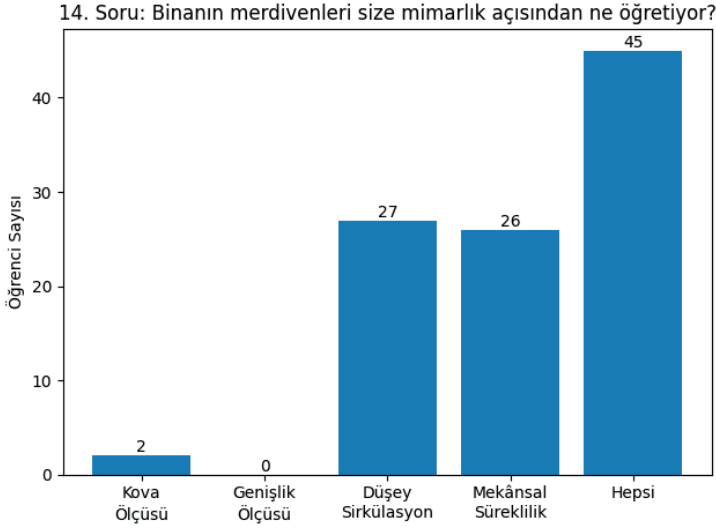
tadır. Öğrencilerin önemli bir kısmı binadan sorulan tüm mekansal özellikleri öğrendiğini belirtmiştir (Bknz Grafik-12). Bu yanıt, yapının tekil bir mekansal özellik üzerinden değil, bütüncül bir deneyim alanı olarak algılandığını göstermektedir. “Sirkülasyon”un ayrıca yüksek oranda belirtilmiş olması, mekansal organizasyonun ve dolaşım kurgusunun öğrenciler üzerinde belirgin bir farkındalık ürettiğini düşündürmektedir. Buna karşılık daha teknik ve analitik kavramların düşük oranlarda ifade edilmesi dikkat çekicidir. Bu durum, öğrencilerin binayı daha çok deneyimsel ve organizasyonel bir bütünlük üzerinden okuduklarını; parçalı teknik analiz yerine mekansal akış ve süreklilik üzerinden kavradıklarını göstermektedir. Bu bulgu, öğrenme arayüzü tartışması açısından oldukça güçlüdür. Çünkü yapı, yalnızca öğretim içeriğinin barındırıldığı bir kabuk değil; mekansal ilişkiler ağı üzerinden öğrenme üreten bir organizasyon olarak algılandığı düşünülebilir.

Grafik-13

Öğrencilerin önemli bir kısmı yapısal ve mekansal elemanların “hepsi”nin mimarlık bilgisi üretimine katkı sağladığını belirtirken, merdivenler en yüksek orana sahiptir (Bknz Grafik-13). Buna karşılık cepheler, ıslak mekânlar ve zeminler gibi daha spesifik elemanların oldukça düşük oranlarda ifade edilmesi dikkat çekicidir. Bu dağılım, öğrencilerin binayı tekil detaylar üzerinden değil, mekansal süreklilik ve düşey dolaşım gibi deneyimsel elemanlar üzerinden okuduklarını göstermektedir. Özellikle merdivenlerin öne çıkması, düşey sirkülasyonun yalnızca işlevsel bir geçiş değil, mekansal deneyimi biçimlendiren ve algıyı yönlendiren bir unsur olarak kavrandığını düşündürmektedir.

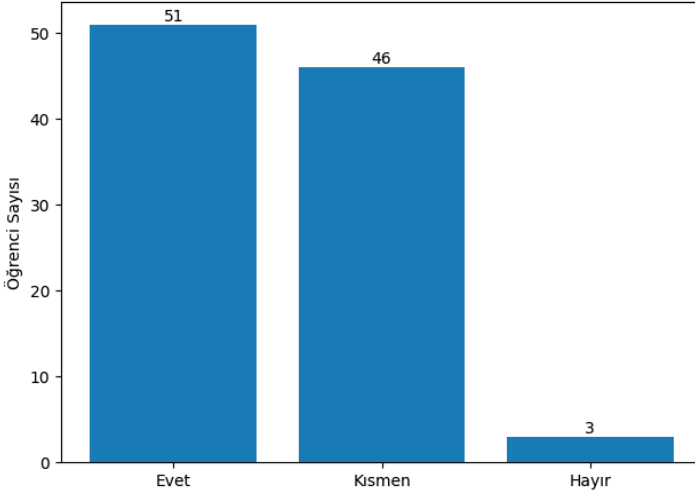
Dolayısıyla öğrenme arayüzü burada somutlaşmaktadır: yapı, teknik detay öğretmekten ziyade mekansal organizasyon ve hareket üzerinden bilgi üretmektedir. Bu da binanın öğretici niteliğinin organizasyonel ve deneyimsel bir düzlemde işlediğini akla getirmektedir.

Grafik-14

Öğrencilerin önemli bir kısmı merdiven özelliklerinin mimarlık açısından öğretici olduğunu belirtmiştir (Bknz Grafik-14). Bunun yanı sıra düşey sirkülasyon ve mekânsal süreklilik öne çıkan başlıklarken, kova ölçüsü ve genişlik ölçüsü gibi daha teknik ve nicel parametreler neredeyse hiç işaretlenmemiştir. Bu dağılım oldukça anlamlıdır. Öğrenciler merdiveni bir ölçü problemi olarak değil, mekânsal deneyimi kuran bir organizasyon elemanı olarak okumaktadır. Yani merdiven, basamak genişliği ya da kova ölçüsü üzerinden değil; katlar arası ilişki, perspektif değişimi ve mekânsal akış üzerinden kavranmaktadır. Bu durum, öğrenmenin teknik detaydan çok deneyimsel bütünlük üzerinden üretildiğini akla getirmektedir. Merdiven burada yalnızca bir dolaşım aracı değil; mekânlar arasında görsel ve fiziksel süreklilik kuran, hareketle birlikte algıyı dönüştüren bir pedagojik unsur olarak algılanmaktadır. Dolayısıyla binadan, mimarlık bilgisini soyut kurallardan ziyade deneyimlenen mekânsal ilişkiler üzerinden öğrenildiği düşünülebilir. Bu da “öğrenme arayüzü” kavramının organizasyonel ve deneyimsel boyutunu güçlendiren önemli bir bulgu olarak kabul edilebilir.

15. Soru: KTÜ Mimarlık Bölümü binasında bulunmak mimarlık düşünme biçiminizi etkiliyor mu?

Grafik-15

Öğrencilerin büyük çoğunluğu binada bulunmanın mimarlık düşünme biçimlerini etkilediğini belirtmiştir (Bknz Grafik-15). “Hayır” yanıtı ise oldukça düşüktür. Bu dağılım, yapının yalnızca fiziksel bir çevre olmadığını; düşünme pratiğine doğrudan temas eden bir ortam olarak deneyimlendiğini göstermektedir. Burada dikkat çekici olan nokta, “kısmen” yanıtının yüksekliğidir. Bu durum, mekânın düşünsel etkisinin mutlak ve homojen olmadığını; ancak öğrencilerin büyük bölümünde en azından belirli bir düzeyde iz bıraktığını düşündürmektedir. Yani bina, mimarlık düşüncesini tek başına belirleyen bir unsur değildir; fakat düşünme sürecine eşlik eden, onu biçimlendiren bir arka plan ürettiği akla gelmektedir. Öğrenme arayüzü bağlamında bu sonuç oldukça anlamlıdır. Çünkü arayüz yalnızca bilgi aktarımı değil, düşünme biçimini etkileme kapasitesiyle tanımlanır. Öğrencilerin neredeyse tamamının (evet + kısmen) mekânın düşünsel etkisini kabul etmesi, yapının pedagojik işlevinin bilişsel düzeyde karşılık bulduğunu göstermektedir. Bir başka deyişle; bina yalnızca ders yapılan bir yer değil; düşünce üretimine eşlik eden ve onu yönlendiren bir mekânsal ortam olarak algılandığı kabul edilebilir.

4. Değerlendirme ve Sonuç

Bu çalışma, mimarlık eğitimi literatüründe çoğunlukla pedagojik model, stüdyo kültürü ya da müfredat üzerinden yürütülen tartışmalara mekânsal bir boyut eklemektedir. Mimarlık okul binasını yalnızca eğitimin gerçekleştiği fiziksel bir kabuk olarak değil, öğrenmenin üretildiği ve yönlendirildiği bir arayüz olarak ele almak; literatürdeki mevcut yaklaşımları genişleten bir çerçeve sunmaktadır. Özellikle arayüz kavramının fiziksel eşik, algısal ara katman ve etkileşim alanı olmak üzere üç düzeyde okunması; okul yapısının pedagojik

rolünü daha sistematik biçimde tartışmaya imkân tanımaktadır. Bu yönüyle çalışma, mimarlık eğitiminde mekânın edilgen değil, kurucu bir bileşen olduğunu ampirik veriler üzerinden görünür kılmaktadır.

KTÜ Mimarlık Bölümü binası üzerinden elde edilen bulgular, yapının güçlü bir öğrenme arayüzü potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu binayı “öğrenme arayüzü” olarak tanımlamakta; mekânın mimarlık düşünme biçimlerini etkilediğini kabul etmektedir. Özellikle sirkülasyon alanları, koridor koltukları, giriş önü ve düşey dolaşım elemanları; informel öğrenmenin gerçekleştiği ve karşılaşma kültürünün üretildiği mekânlar olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, öğrenmenin yalnızca stüdyo hacimleri içinde değil, mekânsal süreklilik ve geçişler üzerinden dağıldığını göstermektedir.

Bununla birlikte veriler, pedagojik potansiyelin homojen biçimde deneyimlenmediğine de işaret etmektedir. Öğrencilerin bir kısmı binanın mekânsal farkındalık üretme kapasitesini sınırlı bulmakta; binada geçirilen sürenin çoğunlukla ders saatleriyle sınırlı kaldığı görülmektedir. Bu durum, yapının öğretici niteliğinin algısal düzeyde kabul gördüğünü; ancak davranışsal düzeyde her zaman karşılık üretmediğini düşündürmektedir. Dolayısıyla KTÜ Mimarlık Bölümü binası, pedagojik bir arayüz olarak güçlü bir organizasyonel ve deneyimsel zemin sunsa da, bu zeminin tüm öğrenciler için eşit yoğunlukta içselleştirilmediği söylenebilir.

Çalışmanın ortaya koyduğu bir diğer önemli sonuç, öğrencilerin binayı teknik detaylardan ziyade mekânsal organizasyon ve hareket üzerinden okuduklarıdır. Merdivenlerin, düşey sirkülasyonun ve mekânsal sürekliliğin öne çıkması; öğrenmenin ölçüsel parametrelerden çok deneyimsel bütünlük üzerinden üretildiğini göstermektedir. Bu bulgu, mimarlık eğitiminde arayüz temelli mekân okumasının önemini güçlendirmektedir. Çünkü arayüz, teknik bilgi aktarımından ziyade, mekânsal ilişkiler ağının deneyimlenmesi üzerinden öğrenme üretmektedir.

Bu bağlamda mimarlık okulları için arayüz temelli mekân okuması, pedagojik planlamanın ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Okul yapısının tasarımında stüdyo-sirkülasyon ilişkisi, karşılaşma potansiyeli, görsel süreklilik, düşey ve yatay akış kurgusu gibi unsurlar yalnız işlevsel değil, pedagojik kriterler olarak ele alınmalıdır. Mimarlık eğitiminin kolektif üretim ve eleştiri kültürüne dayalı doğası, mekânsal geçirgenlik ve etkileşim yoğunluğu ile doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle mimarlık okulu tasarımı, pedagojik yaklaşımın mekânsal izdüşümü olarak düşünülmelidir.

Gelecek çalışmalar açısından birkaç öneri öne çıkmaktadır. Öncelikle farklı mimarlık okullarında benzer yöntemlerle gerçekleştirilecek karşılaştırmalı araştırmalar, arayüz kavramının genellenebilirliğini sınavabilir. İkinci olarak, nicel anket verilerine ek olarak derinlemesine görüşmeler ve mekân-

sal davranış gözlemleri ile çok katmanlı veri üretimi sağlanabilir. Üçüncü olarak, okul yapısının zaman içindeki dönüşümü ile pedagojik yaklaşımlardaki değişim arasındaki ilişki incelenebilir. Son olarak, dijital üretim pratiklerinin artışıyla birlikte fiziksel mekânın rolünün nasıl yeniden tanımlandığı, arayüz kavramı üzerinden tartışılabilir.

Sonuç olarak bu çalışma, KTÜ Mimarlık Bölümü binasının mimarlık eğitimi sürecinde pedagojik bir arayüz olarak işlediğini; ancak bu işleyişin deneyimsel, organizasyonel ve sosyal katmanlar üzerinden kurulduğunu göstermektedir. Mimarlık okulu, yalnızca derslerin verildiği bir yapı değil; düşünme biçiminin, mesleki kimliğin ve mekânsal farkındalığın gündelik deneyim içinde üretildiği bir ortamdır. Arayüz kavramı, bu üretim sürecini anlamada analitik bir araç sunmakta; mimarlık eğitiminin mekânsal boyutunu kuramsal ve ampirik düzeyde birlikte tartışmaya olanak tanımaktadır.

5. KAYNAKÇA

- Al Şensoy, S. (2019). Herman hertzberger ile mekân ve öğrenme üzerine, S. Al Şensoy (Ed), *Eğitim yapıları ve tasarımı içinde* (ss.31-52), Ankara: Pegem Akademi.
- Al Şensoy, S. ve Sağsöz, A. (2015). Öğrenci başarısının sınıfların fiziksel koşulları ile ilişkisi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(3), 87-104.
- Anonim. (1963). Karadeniz Teknik Üniversitesi proje yarışması izah raporu. *Arkitekt Dergisi*, 1963-02(311), 67-86.
- Erkan, D. Ç. (2022). *Türkiye mimarlık eğitiminde öğrenci entegrasyonu amaçlı bir arayüz programı önerisi* (Yayın No: 744401) [Doktora tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Gülay, B. (2025). Mimarlık öğrencilerinin mimarlık okul binaları hakkındaki görüşlerinin araştırılması. *Online Journal of Art and Design*, 13(1), 243-256, <https://doi.org/10.30935/ojad/2513016>
- Günel, A. E. (2019). *Mimarlık okulunun kentle arayüzü* (Yayın No: 605817) [Yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Hertzberger, H. (2008). *Space and learning*, Publishers. https://books.google.com.tr/books?id=uBETcROFtQCveprintsec=frontcovervehl=trvesource=gbs_ge_summary_rvecad=0#v=onepageveqvef=false
- Karakaş, B. A. ve Türk S. A. (2017). ODTÜ ve KTÜ mimarlık bölümleri mekan organizasyonları üzerine bir inceleme (1950-1970). *Social Sciences (NWSASOS)*, 12(4), 199-211.
- Saka, A. E. (2018). *Mimarlığı deneyimlemenin arayüzü olarak mimarlık okulları* (Yayın No: 510826) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Sancaroglu, A. A. (2023). 1950 Sonrası Türkiye Mimarlığında Modern Arayışlar: Karadeniz Teknik Üniversitesi Kampüsü Yarışma Projeleri, F. Sönmez ve S. Arslan Selçuk (Ed), *Anadolunun İmarında Yarışmalar 1930-1990 içinde*, Ankara: İdeal Kent Yayınları.

ARAYÜZLER ARACILIĞIYLA KENTİ OKUMAK: TRABZON'DA KENTSEL YÜZEYLERDE BİRİKEN ZAMAN

Selda AL ŞENSOY¹

Cansu YILMAZ²

Doğa İHTİYAR³

Ecem FETTAHOĞLU⁴

1 Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, seldaal@ktu.edu.tr, ORCID 0000-0001-8459-7032

2 Mimar, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, cansuyilmaz.cy07@gmail.com, ORCID 0009-0005-5575-9457

3 Mimar, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, dogaihtiyar9@gmail.com, ORCID 0009-0002-5309-7240

4 Mimar, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, ecem-fettahoglu@hotmail.com, ORCID 0009-0005-7340-5054

Özet

Kentler, fiziksel müdahaleler, gündelik kullanım pratikleri ve çevresel etkiler aracılığıyla sürekli dönüşen dinamik yapılardır. Bu dönüşüm yalnızca büyük ölçekli plan kararlarıyla değil, yüzeylerde biriken mikro ölçekli izler üzerinden de tespit edilebilmektedir. Kentler tasarlanan olduğu kadar yaşanarak üretilen bir oluşumdur. Bu biçimlenme süreci; küçük onarımlar, malzeme değişimleri ve kullanıcı müdahaleleriyle fiziksel çevrede görünür hâle gelir. Kentsel mekânda yüzeyler ise bu fiziksel izlerin görüldüğü arayüzler olarak okunabilmektedir. Bu bağlamda çalışmada, KTÜ Mimarlık Bölümü'nde gerçekleştirilen bir atölye sürecinde zamanın Trabzon tarihî merkezindeki kentsel arayüzler üzerinde bıraktığı izleri kuramsal ve uygulamalı bir yaklaşımla nasıl ele alındığı sunulmaktadır.

Tarihi geçmişi çok eski zamanlara dayanan Trabzon şehri; birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, farklı kültürel katmanlarla yoğrulmuş, zaman içerisinde birçok değişim geçirerek günümüze tarihsel sürekliliğini korumuştur. Bu süreç içerisinde yaşadığı değişimlerin bazıları büyük ölçekli olup tarihi arşivlerde, bazıları ise daha küçük ölçekli, yavaş yavaş, sessizce kendini gösterip resmi belgelerde izlerine rastlanmamaktadır. Bu doğrultuda atölyede resmî kayıtlarda yer almayan mikro ölçekli, sessiz dönüşümlerin kentsel yüzeyler üzerinden okunması amaçlanmıştır. Bu kapsamda atölye çalışması; güzergâh seçimi ve planlama, saha gözlemi ve belgeleme, haritalama ve katmanlaştırma ile temsil ve üretim aşamaları çerçevesinde yürütülmüştür. Bedesten Caddesi-Alacahan Sokak, Semerciler-Kunduracılar Caddeleri ve Tabakhane yakın çevresi olmak üzere üç farklı rota üzerinde gerçekleştirilen saha çalışmalarında, kentsel yüzeylerde gözlemlenen fiziksel izler ile duysal veriler kayıt altına alınmıştır. Toplanan veriler analog harita paftaları ve dijital kolajlar, video sunumlar aracılığıyla çok katmanlı bir temsil sistemine dönüştürülmüştür. Bulgular, kentsel yüzeylerin yalnızca fiziksel sınırlar değil, kullanım yoğunluğunu, bakım faaliyetlerini ve zamansal süreklilik ya da kopuşları yansıtan arayüzler olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Arayüz, Kentsel Yüzey, Trabzon, Zamanın İzleri, Sessiz Dönüşüm.

1. Giriş

Kentler, zaman içinde gerçekleşen fiziksel müdahaleler, gündelik yaşamın getirdiği kullanım pratikleri ve çevresel etkiler aracılığıyla sürekli dönüşüm geçirmektedir. Bu nedenle kentsel mekân, durağan bir nesne olarak değil, süreklilik ve değişim arasındaki etkileşim üzerinden okunması gereken dinamik bir süreç olarak ele alınmalıdır (Rossi, 2006; Lefebvre, 2014). Kentin bu dönüşen yapısı çoğu zaman büyük ölçekli plan kararları ya da ani mekânsal değişimler üzerinden okunurken, aslında fiziksel çevredeki pek çok dönüşüm sessizce, yavaş yavaş biçimde küçük ölçeklerde kendini göstermektedir. Bu sessiz dönüşüme genellikle planlama belgelerinde ya da mimarlık tarihinin büyük anlatılarında rastlanılmazsa da kentsel mekânın gündelik kullanımına yakından bakıldığında küçük ölçekli onarımlar, malzeme değişimleri, geçici çözümler, kullanıcı müdahaleleri ve çevresel koşullar aracılığıyla şekillenen farklı bir dönüşüm süreci ortaya çıkar. Lefebvre'nin gündelik hayat ve ritim kavramlarıyla benzer bir şekilde ifade ettiği bu süreçler, kentin yalnızca tasarlanmış değil, aynı zamanda yaşanarak üretilen bir olgu olduğunu göstermektedir (Lefebvre, 2016). Bu bağlamda kentsel dönüşüm, yalnızca büyük ölçekli müdahalelerle değil, fiziksel çevrede biriken mikro izler aracılığıyla da okunabilir hâle gelir.

Bu mikro ölçekli dönüşümlerin en somut örnekleri kentsel yüzeyler üzerinden okunabilmektedir. Duvarlar, cepheler, zeminler ve iki farklı mekân arasındaki geçiş yüzeyleri sahip oldukları aşınma, onarım, ekleme ve katmanlaşma izleri aracılığıyla kentin zamansal süreçlerini kaydeden birer arşiv niteliğindedir. Pallasmaa'nın da vurguladığı gibi, mimarlık yalnızca görsel bir deneyim değil, dokunsal, işitsel ve zamansal boyutları olan çok duyulu bir yaşıntıdır (Pallasmaa, 2014). Bu nedenle yüzeyler yalnızca görsel olarak algılanan pasif elemanlar değil, bedeninin temas ettiği, gündelik pratikler aracılığıyla aşınan, dönüştürülen ve zaman içinde biriken izler sayesinde anlam üreten etkin mekânsal katmanlar olarak ele alınmalıdır. Trabzon tarihî kent merkezi gibi uzun süreli kullanımın ve çok katmanlı müdahalelerin yoğun olarak gözlemlendiği alanlarda, bu izler özellikle belirgin hâle gelmektedir. Farklı dönemlere ait yapı teknikleri, malzeme tercihleri ve onarım pratikleri, yüzeylerde üst üste binerek kentsel mekânın zamansal sürekliliğini görünür kılar. Boya katmanları, çatlaklar, pas izleri ya da yamalar yalnızca fiziksel eskimeyi değil; aynı zamanda ekonomik koşulları, bakım alışkanlıklarını ve kullanıcı müdahalelerini de açığa çıkarır. Bu yönüyle kentsel yüzeyler, geçmiş ile şimdi arasında kurulan ilişkilerin okunabildiği kritik eşikler olarak değerlendirilebilir (Huysen, 2003; Rossi, 2006).

Mimarlık literatüründe yüzey, uzun süre estetik, temsili ya da yapısal bir eleman olarak ele alınmış; çoğunlukla strüktürden ayrılmış bir kabuk olarak değerlendirilmiştir. Ancak çağdaş kuramsal yaklaşımlar, yüzeyin pasif bir örtü değil; çevresel koşullar, kullanıcı pratikleri ve zaman arasında aracılık eden aktif bir alan olduğunu ortaya koymaktadır (Wigley, 1995). Bu noktada “arayüz”

kavramı, kentsel yüzeylerin bu aracılık rolünü açıklamak için güçlü bir analitik çerçeve sunar. Dijital bağlamda kullanıcı ile sistem arasında bir temas alanı olarak tanımlanan arayüz (Manovich, 2001), mekânsal bağlamda yeniden düşünüldüğünde, beden, mekân ve zaman arasındaki ilişkilerin kesiştiği bir eşik olarak ele alınabilir.

Bu çalışma, kentsel yüzeyi zamansal izlerin biriktiği bir arayüz olarak ele alarak, kentin okunmasına yönelik alternatif bir yaklaşım geliştirmeyi amaçlamaktadır. Trabzon tarihî kent merkezinde gerçekleştirilen deneysel bir atölye süreci üzerinden, yüzeylerde gözlemlenen izlerin görsel ve duysal katmanlar aracılığıyla nasıl okunabileceği tartışılmaktadır. Yürüyüş, gözlem, belgeleme ve katmanlı haritalama pratikleri yoluyla, kentsel yüzeylerin yalnızca bakılan değil; deneyimlenen ve yorumlanan arayüzler olduğu ortaya konmaktadır. Bu bağlamda bölüm, kentsel mekânın plan ve kütle ölçeğinin ötesinde; yüzey, iz ve duysal deneyim üzerinden okunmasının mimarlık ve kent çalışmalarına sunduğu potansiyeli vurgulamaktadır.

2. Arayüz ve Kentsel Yüzey Kavramları

Arayüz, mimarlık disiplininin oluşturduğu üretimlerin; deneyimlenmesini, algılanmasını, kavranmasını ve anlamlandırmasını sağlayan en önemli kavramlardan biridir. TDK arayüz kavramını yazılım ile kullanıcının iletişimini sağlamaya yönelik hazırlanmış bir ekran görüntüsü şeklinde tanımlamaktadır (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2022). Her ne kadar arayüz kelimesi ifade edilirken akla ilk bilgisayar ve iletişim teknolojileri gelse de mimarlık, coğrafya, tıp, ekonomi gibi birçok alanda da kullanılmaktadır (Karabacak, 2015). Mimarlık disiplininde arayüz kurguları; farklı ölçekler, tasarımlar ve kullanıcılar arasında etkileşim kuran mekânsal, fiziksel, duysal bir ara bileşen olarak ele alınır. Arayüzler, kent dokusuna şekil veren; kent karakterini destekleyen, kıscası kent kimliğini oluşturan bir kavramdır (Orhan, 2018). Kenti oluşturan arayüz kurguları içerisinde en önemli kavramlardan biri de kentsel arayüzlerdir. Birçok kullanıcının günlük yaşamında deneyimlediği, fikir sahibi olduğu ancak tam olarak tanımını yapamadıkları kentsel arayüz kavramı; yaşamı ve kentsel dokuyu bire bir etkileyen, tasarımın yegâne yapı taşlarından biridir (Bala, 2006). Kentsel arayüzler, kamusal ve özel alanlar arasındaki iletişimi sağlayan kullanıcı ile yapılı çevrenin görsel, fiziksel, psikolojik bağ kurduğu bileşenlerdir (Görgülü vd., 2021). Yapılı çevredeki kullanıcı ile diyalogu sağlayan arayüzler sadece karşıt mekân (iç-dış; kamusal-özel vb.) kurguları arasında birer ayırıcı bileşen değil, aynı zamanda etkileşim kurucu ve dönüştürücü bir özelliğe sahiptir. Bunun yanı sıra; kentin tarihi, kültürel, fiziki dokusunda tasarlanan mekanların arasında kalmış ve mekanlar arasındaki bağlantıyı ve diyalogu sağlayan önemli iletişim elemanlarıdır (Eren ve Cengiz, 2020). Kurulan iletişim ile arayüzlerin kalite bağlamında, mekânsal ve kentsel yaşam kalitesini direkt etkilediği bilinmektedir (Orhan, 2018). Mekanla iletişimin ve ilk izlenimin sağlandığı kentsel arayüzler yatay ve düşey bileşenlerden meydana

gelmektedir. Yapı kurguları, bina konumlandırmaları, binalar arasında kalan kamusal mekân kurguları yatay bileşenleri; binaların dış yüzey (cephe) kurguları ise dikey bileşenleri oluşturmaktadır (Karabacak, 2015). Her iki yapısal bileşen de kentsel dokunun oluşumunu sağlayan ve mekânsal anlamı derinleştiren tasarım kurgularıdır.

Arayüz kurgularının insanlarla görsel bir diyalog kurmasını sağlayan en önemli dikey bileşenlerinden biri de kentsel yüzeylerdir. Yüzey TDK'de 'bir cismi uzaydan ayıran yaygın bölüm; satıh ve yüz' olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2022). Yüzey, birçok farklı etkileşimin kurulabildiği iki boyutun anlam kazandığı çok yönlü bir kavramdır (Ceylan, 2015). Yüzey kavramı mimarlık disiplininde değerlendirildiğinde ise bir binanın veya nesnenin en dış katmanı olarak tanımlandığından iç ve dış arasındaki sınır, çeper görevi görmektedir (Aydın, 2008). Yüzeyler; mimarlık disiplininde sadece birer dış çeper veya sınır ögesi olarak değil, bunun yanı sıra geçmiş ile bağlantı kurabileceğimiz, şimdiki zamanı yaşayabileceğimiz ve zamanın izlerini deneyimleyebileceğimiz arayüzlerdir.

Birer arayüz görevi gören binaların yüzeyleri, tarihi kentsel dokuda iç ve dış mekânı birbirine bağlayan yapısal bir unsurdur (Askari ve Dola, 2009). Bina yüzeyleri yapıya ait bir parça olmasına karşın dış mekân kurgusunu oluşturan birer elemandır ve kentsel mekândaki kullanıcılar ile doğrudan görsel iletişim kurmaktadır (Kalaga, 2010). Bu bağlamda yüzey kurguları, birer arayüz olarak yalnızca yapıların fiziksel sınırlarını tanımlayan elemanlar değil; aynı zamanda kentsel dokunun anlamını, atmosferini ve yaşanmışlık birikimini görünür kılan temel mekânsal bileşenlerdir (Jalali vd., 2013). Kent kullanıcıları ile doğrudan anlamsal ilişki kuran bu yüzeyler, zaman içinde oluşan izler, katmanlaşmalar ve dokusal farklılıklar aracılığıyla kentin zamansal sürekliliğinin okunmasına imkân tanıyan tasarım unsurları olarak değerlendirilebilir (Kılıçaslan vd., 2023). Bir bağlayıcı görevi gören yüzey kurguları, sadece kullanıcılar ve kent arasındaki diyalogu kurmakla kalmaz, aynı zamanda kentteki görsel imaj kurgusuna da ciddi katkı sağlar (Sadeghifar vd., 2018). Mimari tasarımda kullanıcılar ile doğrudan bir iletişim aracı olarak kullanılan bu kurgular, geçirdiği zamansal etkilerle incelenerek, dönüşerek, şekil değiştirerek anlamsal bir arayüz ve görsel imaj oluşturmaktadır (Karaaslan ve Baydoğan, 2021). Zamanın anlamlarını içinde barındıran yüzeyler, cephe kurgularının ötesinde iz ve anlam taşıyan birer yapısal eleman olarak ele alınır. Cephelerde yer alan çeşitli izler (yosun, çatlama, soyulma vb.) ile yapısal elemanlar birer hafıza unsuru görevi görmektedir. Bu öğeler, toplumun deneyimlerini kolektif bir şekilde ele alınamadığı, zamansal izlerin okunamadığı ve geçmiş kullanıma ilişkin bilgilerin aktarıldığı kurgular olarak öne çıkmaktadır (Nora, 1989).

Sonuç olarak, arayüz kavramı, yalnızca iki fiziksel ortam arasındaki sınırı değil; etkileşimi, geçirgenliği ve anlam üretimini mümkün kılan dinamik bir mekânsal eşik olarak değerlendirilmeli, kentsel yüzeyler ise bu arayüzün mad-

di karşılığını oluşturarak, hem kullanıcı ile yapı arasında anlamsal bir temas zemini kurmakta hem de zamansal katmanlaşmanın izlerini bünyesinde barındırmaktadır. Bu nedenle yüzey, edilgen bir kaplama değil; kentsel belleğin, kullanım pratiklerinin ve dönüşüm süreçlerinin okunabildiği aktif bir kayıt düzlemi olarak ele alınmalıdır. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde, ortaya konulan kuramsal çerçeve atölye çalışması bağlamında ele alınarak kentsel yüzeylerin zamansal izler üzerinden nasıl okunabileceğini ve üretime dönüş- türülebileceğini içermektedir.

3. Atölye Kurgusu ve Süreci

Zamanın kentsel yüzeylerde oluşturduğu izleri birer arayüz olarak değerlendiren bu çalışma, deneysel ve araştırma temelli bir yöntem kapsamında gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın yöntemi Trabzon kent merkezinde gerçekleştirilen üç günlük (31 Ekim-2 Kasım 2025) bir atölye süreci üzerinden kurgulanmıştır. Bu bağlamda atölye, saha temelli gözlem, belgeleme, analiz ve çoklu temsil pratiklerini bir araya getiren bütüncül bir araştırma çerçevesinde yürütülmüştür. Atölye, eğitim içerikli bir etkinliğin ötesinde kentsel mekânın sessiz ve aşamalı dönüşüm süreçlerine ilişkin farkındalık yaratmayı amaçlayan bir araştırma ortamı olarak ele alınmıştır. Atölye süreci, kentsel dönüşümün çoğu zaman planlama belgeleri ve büyük ölçekli müdahaleler üzerinden tanımlanan hâkim anlatılarının ötesine geçerek, gündelik kullanım, bakım çalışmaları ve çevresel etkiler aracılığıyla yüzeylerde biriken mikro ölçekli izlere odaklanmıştır. Bu bağlamda, yüzeylerin aşınma, onarım, ekleme, katmanlaşma vb. izleri, dönüşümün zamansal sürekliliğini ve kırılmalarını okumaya imkân veren birincil veriler olarak değerlendirilmiştir.

Atölye çalışması, KTÜ Mimarlık Bölümünde eğitim gören, farklı sınıf düzeylerinden gönüllülük esasına göre etkinliğe katılan 9 lisans öğrencisi ile yürütülmüştür. Katılımcıların farklı sınıf kademelerinden seçilmesi, disiplin içi bilgi ve deneyim aktarımını teşvik etmek, çoğul bakış açıları üretmek ve etkileşim temelli öğrenme ortamını güçlendirmek amacıyla tercih edilmiştir. Şekil 1’de yer alan iş akış diyagramı, çalışmanın kuramsal arka planından uygulama pratiğine ve nihai kuramsal katkıya uzanan bütüncül araştırma sürecini görsel olarak ortaya koymaktadır. Diyagramda süreç; kuramsal çerçevenin oluşturulması, araştırma kurgusunun tanımlanması, rota seçimi, saha çalışması ve veri üretimi, temsile dönüştürme ve değerlendirme aşamalarının birbirini izleyen ancak karşılıklı olarak besleyen bir yapı içinde ilerlediğini göstermektedir. Bu şematik kurgu, çalışmanın yalnızca lineer bir saha uygulaması olmanın ötesinde kuram, gözlem, analiz ve temsil arasında süreklilik kuran araştırma temelli bir üretim modeli olduğunu vurgulamaktadır.

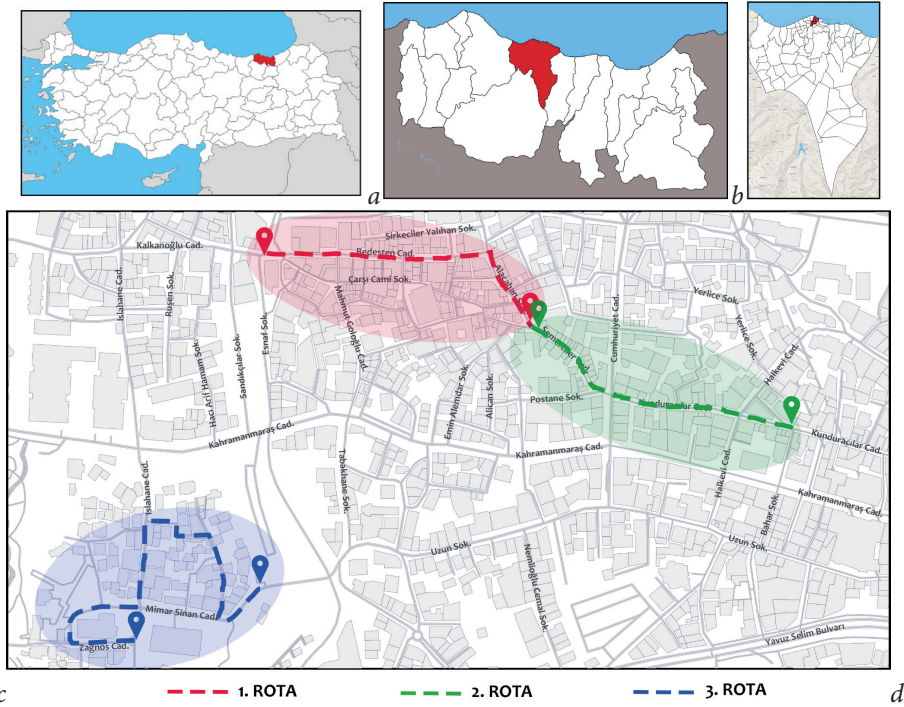

Şekil 1. Çalışmanın İş Akış Diyagramı

Atölye süreci, söz konusu iş akış diyagramında tanımlanan aşamaların uygulama düzlemindeki karşılığını oluşturmaktadır. Kuramsal çerçevede temellendirilen “arayüz olarak kentsel yüzey” yaklaşımı, rota seçiminden başlayarak saha gözlemi, veri üretimi ve temsile kadar tüm aşamalarda yönlendirici bir rol üstlenmiştir. Böylece diyagramda kavramsal ve yöntemsel düzeyde tanımlanan araştırma adımları, atölye pratiği içinde uygulamaya aktarılmış ve kentsel yüzeylerin zamansal izleri üzerinden test edilmiştir. Bu doğrultuda atölye süreci; güzergâh seçimi ve planlama, saha gözlemi ve belgeleme, harita ve katmanlaştırma ile temsil ve üretim aşamalarından oluşmaktadır. Aşağıda bu aşamalar ve içerikleri ayrıntılı biçimde sunulmaktadır.

3.1. Güzergâh Seçimi ve Planlama

Çalışmada öncelikle kentsel yüzeylerde zamanın izlerinin yoğun olarak gözlemlenebileceği güzergâhlar belirlenmiştir. Bu kapsamda atölye rotaları, Trabzon kent merkezinde (Ortahisar) tarihsel süreklilik ile güncel değişim süreçlerinin birlikte okunabildiği alanlar arasından seçilmiştir. Rota seçiminde, farklı dönemlere ait yapı tekniklerinin, malzeme kullanımlarının ve onarım pratiklerinin kentsel yüzeylerde üst üste binerek görünür hâle geldiği bölgelere öncelik verilmiştir. Bu doğrultuda katılımcılar üç gruba ayrılmış ve her grup farklı bir rota üzerinde çalışmıştır. Bu rotalar; Bedesten Caddesi–Alacahan Sokakı çevresi, Semerciler ve Kunduracılar Caddesi hattı ile Tabakhane ve yakın çevresinden oluşmaktadır (Şekil 2).

Şekil 2. Trabzon İlının Türkiye'deki Konumu (a), Ortahisar'ın Trabzon İlindeki Konumu (b), Çalışma Alanlarının Ortahisar (Kent Merkezi)'daki Konumu (c) Çalışma Alanı ve Atölye Sürecinde Ele Alınan Rotalar (d)

Seçilen rotalar; ticari kullanım, işlevsel dönüşüm ve kamusal mekân geçişleri bakımından karakteristik farklılıklar barındırmaktadır. Katılımcıların mekânı deneyimlemesi ve derinlemesine gözlem yapabilmesi için rotalar, 20–30 dakikalık ideal yürüme mesafesinde planlanmıştır. Her grup içinde fotoğraf belgeleme, eskiz üretimi ve yazılı ya da sesli kayıtların tutulmasından sorumlu katılımcılar belirlenmiş; bu görev dağılımı, saha çalışmasının sistematik ve karşılaştırılabilir bir veri seti üretmesini sağlamıştır.

3.1.1. Birinci Rota: Bedesten Caddesi-Alacahan Sokak

Bu rota, Trabzon'un Kemeraltı Bölgesi sınırları içerisindedir. Bölge, kentin tarihsel ve kültürel birikimini yansıtan mekânsal özellikleri ve kullanım biçimleriyle dikkat çekmekte, ayrıca çok sayıda tarihi han yapısını ve geleneksel ticaret dokusunu da bünyesinde barındırmaktadır. Bedesten Caddesi ve yakın çevresi, tarihi kent merkezinde çeşitli zanaat faaliyetlerinin yoğunlaştığı, zanaatkarların üretim ve ticari faaliyetlerini sürdürmek amacıyla konumlandıkları önemli bir ticari odak noktasıdır (Şekil 3). Söz konusu alan, Bakırcılar Çarşısı, Çarşı Camii, Alacahan, Taşhan ve Bedesten gibi kentsel hafıza açısından belirleyici öğeleri içermektedir.

Şekil 3. Bedesten Caddesi (a-b) ve Alacahan Sokağı (c) Ait Genel Görünümler

Adını verdiği cadde üzerindeki Bedesten yapısı, kentin 15. yüzyıl sonlarına tarihlenen en eski ticaret yapılarından biridir (Aygün, 2005). Türk bedestenleri arasında nadir görülen tek kubbeli ve kare planlı bir şemaya sahiptir. Yapı, düzenli taş işçiliğiyle inşa edilmiş olup dört adet fil ayağı üzerine oturmaktadır (Bekar ve Gülpınar Sekban, 2018) (Şekil 4).

Şekil 4. Trabzon Bedesteni 1960 Yılı (a) (Sümerkan Arşivi, t.y.) ve Günümüz Mevcut Durumu (b)

Trabzon'un 18. yüzyılda hem eyalet merkezi olması hem de Karadeniz'in uluslararası ticarete açılmasıyla nüfusu artmış ve ticari hayatı canlılık kazanmıştır. Söz konusu güzergâhta zanaat kollarının yoğunlaşması, üretilen çalışmaların doğrudan kullanıcıya sunulduğu çarşı yapılarının sayıca artmasını ve bölgenin ticari karakterinin bu yönde gelişimini tetiklemiştir. Aynı yüzyılda kentte bakır üretiminin yaygınlaşmasıyla birlikte Bedesten çevresinde ve özellikle Bakırcılar Çarşısı'nda bakırı işleyen esnafların sayısı artış göstermiştir (Seymen Aksu ve Aydın Türk, 2021) (Şekil 5). Ayrıca ticari faaliyetlerin artmasıyla birlikte tüccarların konaklama ve depolama gereksinimlerini karşılamak amacıyla çok sayıda han yapılmıştır. Alacahan, Taşhan, Yalıhan, Vakıfhan, Sıbırhan bunlardan bazılarıdır (Şekil 6).

Şekil 5. Bakırcılar Çarşısı'na Ait Genel Görünümler

Şekil 6. Alacahan (a), Yahhan (b), Sabırhan (c), Taşhan (d), Vakıfhan'a (f) Ait Genel Görünümler

Cumhuriyet döneminden sonra han ve bedestenler zamanla eski hareketliliğini yitirmeye başlamıştır. 20. yüzyılda bu yapıların önemli bir bölümü kapanmış, ticari faaliyetler ise daha çok pasajlarda ve cadde boyunca sıralanan dükkânlarda sürdürülmeye başlanmıştır. Yüzyılın sonlarına doğru bu bölgede yoğunlaşan zanaat mekânlarının bir kısmı tamamen kapanmış, bir kısmı ise farklı işlevler kazanmıştır. Buna rağmen Semerciler Caddesi, Kunduracılar Caddesi ve Bakırcılar Çarşısı gibi adların günümüze kadar varlığını koruması, zanaatın kent yaşamındaki tarihsel önemini göstermektedir (Seymen Aksu ve Aydın Türk, 2021).

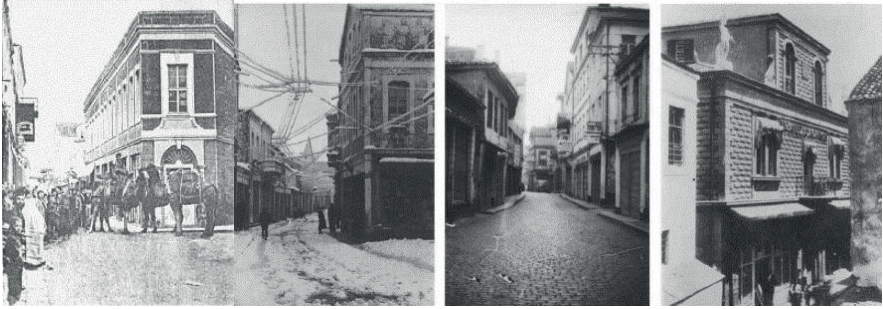
3.1.2. İkinci Rota: Semerciler Caddesi-Kunduracılar Caddesi

Bu yürüyüş rotası Semerciler Caddesi'nden başlayarak Kunduracılar Caddesi'nin bir kısmını kapsayan bir alanı içermektedir. Kunduracılar Caddesi, Trabzon kent merkezinde konumlanan, tarihsel süreçte ticaretin yoğunlaştığı önemli bir alışveriş aksıdır. Cadde, batı yönünde Semerciler Caddesi üzerinden eski liman bölgesi olan Moloz'a, doğu yönünde İskele Caddesi aracılığıyla günümüzdeki limana ve Erzurum Caddesi üzerinden İran geçiş güzergâhına bağlantı sağlamaktadır (Çevik vd., 2008) (Şekil 7).

Şekil 7. Semerciler (a) ve Kunduracılar Caddesi'ne (b-c) Ait Genel Görünümler

Osmanlı'dan Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar ulaşımın binek hayvanlarıyla sağlandığı bölgede yoğunlaşan semerci esnafı, Semerciler Caddesi'ne ismini vermiştir (Kuzey Ekspres, 2025). Benzer şekilde Kunduracılar Caddesi de ismini, kent ticaretinde yaklaşık 800 yıllık köklü bir geçmişi olan ayakkabıcılık zanaatından ve bu alanda kümelenen ustalardan almaktadır (Seymen, 2018) (Şekil 8).

Şekil 8. 19-20. yüzyıllarda Kunduracılar Caddesi'nden Görünümler (Çevik vd., 2008)

Bu sokakta bulunan yapılar, kentin karakterini yansıtan farklı mimari özellikler taşımaktadır. Bu yapılar, şehrin tarih boyunca barındırdığı farklı kültürlerin izlerini gösteren önemli örneklerdir. Yerel halkın yoğun olarak kullandığı önemli alışveriş alanlarından biri olan Kunduracılar Caddesi üzerinde Trabzon'a özgü hasır ürünlerinin yanı sıra gümüş, altın ve bakır işçiliğiyle tanınan kuyumcuların yer aldığı Kuyumcular Çarşısı da bulunmaktadır. Zanaat

ürünlerinin satışının yapıldığı bu tür çarşılar, bölgedeki ticaretin gelişmesine ve ekonomik hareketliliğin artmasına katkı sağlamaktadır (Seymen, 2018). Geçmişte araç trafiğine açık olan bu cadde, ilerleyen yıllarda yayalaştırılmış ve 1985 yılında koruma alanı ilan edilmiştir. Ancak buna rağmen kentin değişen yapısı ve gelişim süreci karşısında eski özelliklerinin bir bölümünü zamanla yitirmeye başlamıştır (Çevik vd., 2008).

3.1.3. Üçüncü Rota: Tabakhane ve Yakın Çevresi

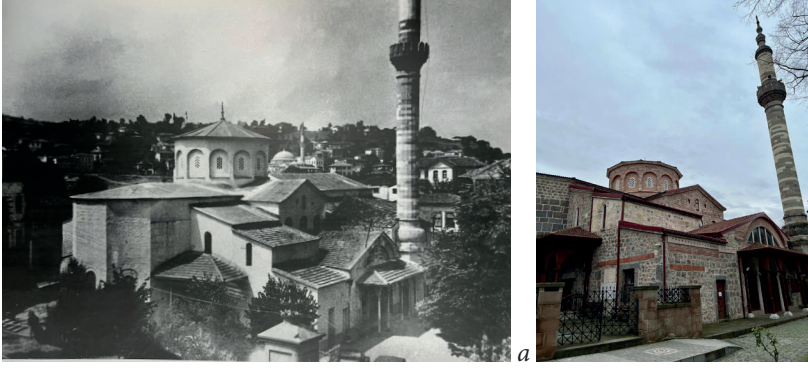
Bu yürüyüş rotası 2 No'lu kentsel sit alanı içerisinde yer almaktadır. Kentin merkezinde bulunan bu alan, tarih boyunca yerleşim, ticaret ve günlük yaşam faaliyetlerinin yoğunlaştığı başlıca alanlardan biridir. Bölge, geçmişte hayvan derilerinin işlendiği önemli üretim alanlarından. Bölgenin ismi de yine bu zanaattan gelmektedir. Tabak eskiden hayvan derisini işleyip satanlar için kullanılmaktaydı. Arapça “dabbağ” sözcüğünden türetildiği için de eski kayıtlarda bu bölge Dabbağhane olarak da anılmaktadır (Semerkan, 2011). Hayvan derileri bu bölgede temizlenmiş, işlenmiş ve kullanıma hazır hâle getirilmiştir. Bu faaliyetler suya ihtiyaç duyduğu için bölge dere çevresinde gelişmiştir (Seymen, 2018). Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise sanayileşme, üretim tekniklerinin değişmesi ve kentleşme süreçleri bu bölgenin işlevsel değişim yaşamasına neden olmuştur. Geleneksel deri işleme faaliyetlerinin önemli bir kısmı zamanla ortadan kalkmış ya da farklı üretim alanlarına taşınmıştır (Seymen, 2018). 1950'li yıllardan sonra yaşanan hızlı kentleşme süreciyle birlikte alanın fiziksel yapısı zarar görmüş, nitelsiz yapılaşma artış göstermiştir. Zaman içinde değişen yerleşim düzeni, bölgenin ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalmıştır. Alan içerisindeki konutların önemli bir kısmı ise eskimiş ve yıpranmış durumdadır. Ana cadde ile bağlantılı ara sokaklarda ağırlıklı olarak ikinci el eşya ve mobilya satışı yapan işletmeler yer almakta, cadde üzerinde ayrıca büfe ve sınırlı sayıda yeme-içme mekânı bulunmaktadır (Seymen ve Satıcı, 2024) (Şekil 9).

Şekil 9. Tabakhane ve Yakın Çevresine Ait Genel Görünümler

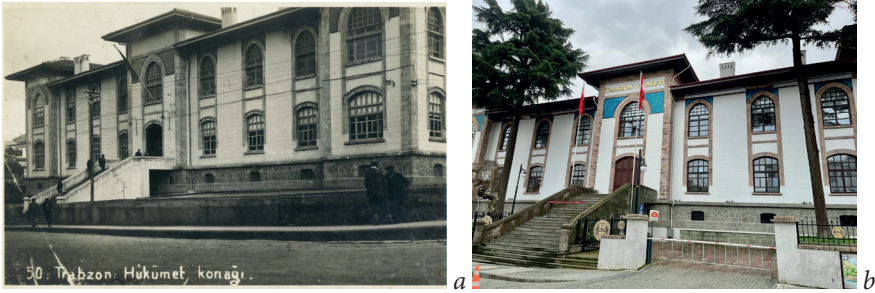
Alan içerisindeki önemli yapılardan biri Ortahisar Fatih Camii'dir. Trabzon Ortahisar'da bulunan ve kentin en büyük kilisesi olan Panagia Chrysokephalos (Altın Başlı Meryem Ana), Bizans döneminde piskoposluk merkezi olarak işlev gören bir katedraltır. Osmanlı'nın Trabzon'u fethetmesinin ardın-

dan yapı onarımından geçirilmiş, bazı bölümleri değiştirilmiş ve camiye dönüştürülerek Cami-i Atik adını almıştır. Günümüzde ise yapı, Ortahisar'daki Fatih Camii olarak varlığını sürdürmektedir (Üstün Demirkaya ve Durmuş Öztürk, 2021). Bazilikal planlı, üç nefli ve tek apsisli bir şemaya sahip olan yapı; içte dairesel, dışta beşgen formulu apsisi, dört yönden erişim sağlayan girişleri, alması düzen kesme taş minaresi ve doğu-güney yönlü avlusu ile karakterize edilmektedir (Demir Koç, 2020) (Şekil 10).

Şekil 10. Ortahisar Fatih Camii 1950 Yılı (a) (Kardeş, 1999) ve Günümüz Mevcut Durumu (b)

Alan içerisindeki bir diğer önemli yapı da Trabzon Eski Hükümet Konağı'dır. 1860'lı yılların ortalarında inşasına başlanıp aynı on yılın sonunda tamamlanan eski hükümet konağının, 1920'lerin sonlarında yeniden inşa edilmek üzere yıktırılmasının ardından yerine inşa edilmiştir (Yazıcı, 2008). 1985'te Kültür Bakanlığı'na devredilen yapı, 1989'da restore edilerek 1991'de İl Kültür Müdürlüğü olarak kullanılmaya başlanmıştır; 2020'deki restorasyonun ardından günümüzde Trabzon Valiliği olarak hizmet vermektedir (Kültür Envanteri, 2026). Yapı, Anadolu'daki Birinci Ulusal Mimarlık Akımı'nın geç dönem örnekleri arasında yer almaktadır. Dikdörtgen planlı kâgır yapı, yüksek bodrum katı üzerine zeminle birlikte iki katlı olacak şekilde tasarlanmıştır. Akımının temel özelliklerinden olan geniş saçaklara, çinili panolara, simetrik cephe düzenine ve kubbeli pencerelere sahiptir (Yazıcı, 2008) (Şekil 11).

Şekil 11. Trabzon Eski Hükümet Konağı Eski Bir Görsele (a) (SALT Araştırma Arşivi, t.y.) ve Günümüz Mevcut Durumu (b)

3.2. Saha Gözlemi ve Belgeleme

İkinci aşama kentsel mekânda zamanın izlerinin yerinde gözlemlenmesi ve belgelenmesi üzerine kurgulanmıştır. Her grup kendi rotası üzerinde 10–14 durak noktası belirlemiştir (Şekil 12). Bu duraklar, kentsel yüzeylerde aşınma, onarım, ekleme ve katmanlaşma izlerinin belirgin biçimde gözlemlenebileceği noktalar arasından seçilmiştir. Durakların öğrenciler tarafından belirlenmesi, gözlem sürecine katılımcı öznenin aktif biçimde dâhil edilmesini sağlayarak, yöntemin keşif ve farkındalık boyutunu güçlendirmiştir.

Şekil 12. Atölye Sürecinde Ele Alınan Rotalar ve Durak Noktaları

Saha gözlemi sırasında katılımcılar, renk solmaları ve boya katmanları, yosun, pas ve çatlak izleri, malzeme değişimleri (örneğin taş yüzeylerin sıva ile kaplanması ya da ahşap elemanların plastikle değiştirilmesi), yeni ve eski müdahalelerin yüzleşmeleri ile mekânın işitsel özelliklerindeki farklılıkları (sessizlik, yankı, gürültü) dikkate almıştır. Belgeleme sürecinde katılımcılar, her noktada genel cephe görüntüsünün yanı sıra değişim-dönüşüm izlerine odaklanan yakın plan fotoğraflar çekip yüzeyin karakterini yakalamaya yönelik eskizler üretmiştir. Yazılı notlarda yüzeyin malzeme türü, gözlemlenen izlerin niteliği, olası zamansal ipuçları ve mekâna ilişkin duyuşal izlenimler kaydedilmiştir. Ayrıca ortam sesleri (adım sesleri, rüzgâr, yankı, kalabalık, su sesi vb.) ses kayıtlarıyla belgelenmiştir. Her durak ve gözlem, atölye katılımcılarının ellerinde bulunan harita üzerinde simgesel bir numarayla işaretlenmiş, fotoğraf, eskiz ve notlar bu numaralarla eşleştirilerek dijital ortama aktarılmıştır. Bu sistematik numaralandırma, sonraki aşamalarda gerçekleştirilecek haritalama, katmanlaştırma ve temsil çalışmalarının temelinı oluşturmuştur.

3.3. Haritalama ve Katmanlaştırma

Araştırma sürecinin üçüncü aşaması, saha çalışmaları sırasında toplanan verilerin, kentsel yüzeylerde biriken zamansal izleri görünür kılan çok katmanlı haritalara dönüştürülmesini kapsamaktadır. Bu aşamanın temel amacı, kentsel dönüşümün mikro ölçekli ve sessiz boyutlarını iz, zaman ve duysal deneyim üzerinden birlikte okunabilir hâle getirmektir.

Bu doğrultuda her grup, çalıştığı güzergâhı iz katmanı ve ses/duygu katmanı olarak iki temel katman üzerinden yorumlamıştır. Katmanlı yaklaşım, kentsel yüzeylerin tekil bir okuma nesnesi olmadığını, farklı zamansal, mad-di ve duysal boyutların kesiştiği arayüzler olduğunu vurgulamayı amaçlamaktadır.

İz katmanı: Zamanın kentsel yüzeyler üzerinde bıraktığı fiziksel izlerin tespitine odaklanmaktadır. Bu katmanda çatlaklar, yüzey bozulmaları, katmanlı boya ve sıva izleri, yosunlanma, su lekeleri, pas çizgileri, onarım yamaları ve aşınmış zeminler gibi fiziksel göstergeler haritalandırılmıştır. İzler, her biri için geliştirilen semboller aracılığıyla, şeffaf yüzeyler ya da dijital haritalar üzerinde işaretlenmiştir. Aynı noktada birden fazla iz türünün bulunması durumunda, bu izler katmanlı biçimde gösterilerek yüzeyin zamansal yoğunluğu vurgulanmıştır. Bu katman, yüzeylerin yalnızca eskimeye değil, zamana ve kullanıma maruz kalmış birer mekânsal hafıza taşıyıcısı olduğunu ortaya koymaktadır.

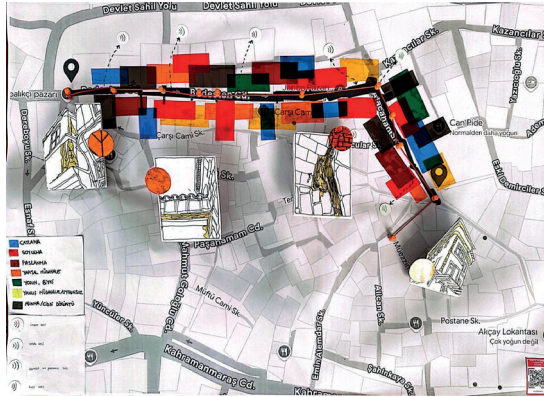
Ses ve duygu katmanı: Bu katman ile kentsel yüzeylerin ve mekânların işitsel ve duysal niteliklerini haritalamayı hedeflemektedir. Ortam sesleri (trafik, insan sesi, su, rüzgâr, kuş sesleri, sessizlik) ile mekânın hissettirdiği duysal durumlar (sakinlik, sıkışmışlık, canlılık, durağanlık, nostalji vb.) bu katmanda bir araya getirilmiştir. Ses kayıtları harita üzerinde dalga formları ya da simgelerle gösterilmiş, ayrıca video çekimleriyle kayıt altına alınmıştır.

3.4. Temsil ve Üretim

Bu katmanların bir araya getirilmesiyle her rota için kentsel yüzeylerde biriken zamanın izlerini gösteren sonuç ürünleri geliştirilmiştir. Bu çıktılar, analog ve dijital olmak üzere iki farklı üretim yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Analog üretimlerde, kent planları üzerine şeffaf asetat katmanlar yerleştirilmiş; renkli kalem, bantlar ve ipler kullanılarak iz ve duygu katmanları üst üste bindirilmiştir. Dijital üretimlerde ise Google Maps, Adobe Photoshop ve Canva gibi yazılımlar aracılığıyla katmanlar kolaj çalışması ile ifade edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca saha gözlemi sırasında her grup tarafından çekilen video ve ses kayıtlarıyla da kentin zamansal dönüşümünü, sessiz ritmini ve duysal atmosferini yansıtan kısa filmler oluşturulmuştur.

3.4.1. Analog Paftalar

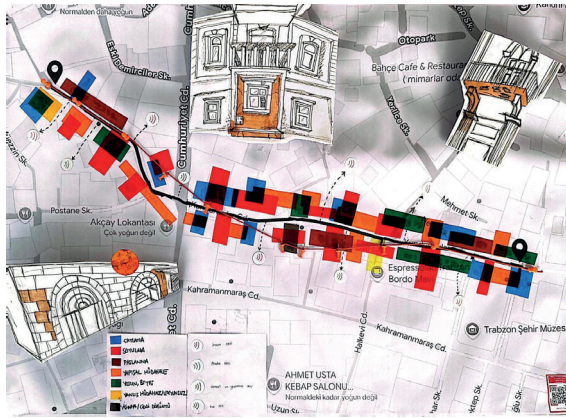
Atölye kapsamında her üç rota için de ortak bir metodolojik çerçeve doğrultusunda analog paftalar üretilmiştir. Bu paftalar, Bedesten Caddesi–Alacahan Sokak (Şekil 13), Semerciler-Kunduracılar Caddeleri (Şekil 14) ve Tabakhane–yakın çevresi (Şekil 15) akslarında gözlemlenen kentsel arayüzlerdeki zamansal ve duyuşal katmanları dokunsal bir anlatı üzerinden görünür kılmayı amaçlamaktadır. Dijital temsillerin mesafeli ve sanal doğasının aksine, analog üretim süreci kenti “dokunarak” okuma yaklaşımına dayanmaktadır. Her paftada rota güzergâhı harita üzerinde kırmızı ip ile işaretlenmiş; belirlenen durak noktaları iğnelerle gösterilmiştir. Saha gözlemleri sırasında tespit edilen çatlama, soyulma, paslanma, yosunlaşma, yapısal müdahale, aşınma ve benzeri yüzey izleri renkli asetatlar ve kodlama sistemi aracılığıyla katmanlı biçimde paftaya aktarılmıştır. Bu yöntem, yüzey bozulmalarının ve malzeme değişimlerinin mekânsal dağılımını eşzamanlı olarak okunabilir kılmaktadır. Paftalara entegre edilen üç boyutlu eskizler ise belirli duraklarda gözlemlenen cephe ve yüzey karakterlerini detaylandırarak, zamansal ve duyuşal izlerin öğrenici gözlemleri üzerinden somutlaştırılmasını sağlamaktadır. Paftalara entegre edilen ses ikonları, çevresel işitsel verileri görünür kılmaktadır. Bu çalışmalar, Trabzon’un tarihî dokusuna ait farklı zaman dilimlerini tek bir görsel dilde sentezleyerek, kentin geçirdiği mikro dönüşümü bütüncül bir bakış açısıyla ortaya koymaktadır. Ayrıca, paftaların köşelerinde yer alan karekod uygulaması dijital video dosyalarına erişimi sağlamaktadır.

Şekil 13. 1.Rota İçin Oluşturulan Analog Pafta

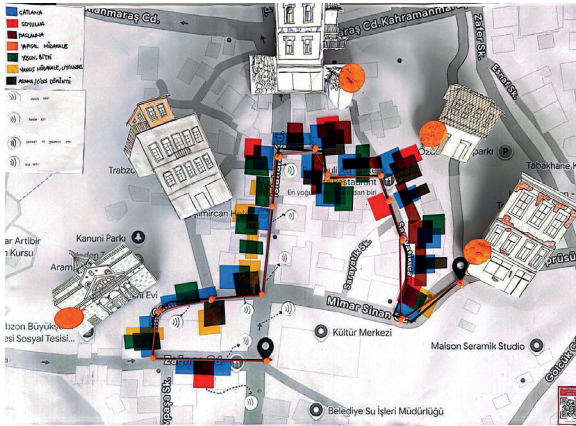
Şekil 13’te sunulan analog pafta, Alacahan ve Bedesten arasındaki kentsel aksın fiziksel yıpranma süreçlerini ve zamansal dönüşümünü tek bir düzlemde sentezleyen bütüncül bir okuma sunmaktadır. Pafta üzerindeki renk dağılımı incelendiğinde, güzergâhın karakterini belirleyen en baskın zamansal izlerin **paslanma (turuncu)** ve **yapısal müdahaleler (sarı)** olduğu görülmektedir. Bu iki rengin rota boyunca kesintisiz bir hat oluşturması, kentsel yüzeylerin materyal korozyonu ile insan eliyle gerçekleştirilen onarımların mekânın görsel kimli-

ğinde etkili olduğunu kanıtlamaktadır. Özellikle Bedesten Caddesi çevresinde yoğunlaşan **kırmızı (soyulma)** ve **mavi (çatlama)** katmanlar, kentsel arayüzlerdeki materyal kaybının ve yapısal ayrışmanın bu odak noktalarında derinleştiğini somutlaştırmaktadır. **Yeşil (yosunlaşma)** izlerinin ise daha spesifik ve dar arayüzlerde kümelenmesi, kentin biyolojik zamanının rutubet ve gölge gibi çevresel faktörlerle olan ilişkisini belgelemektedir. Farklı renkteki asetatların üst üste binerek oluşturduğu görsel yoğunluk, bu noktaların birden fazla aşınma sürecini aynı anda yaşadığı “zamansal düğüm noktaları” olarak öne çıkmasını sağlamaktadır. Pafta üzerine yerleştirilen ses ikonları, görseldeki renk yoğunluğunun (fiziksel aşınma) çevresel seslerle (taşıt, insan ve zanaat gürültüsü) olan korelasyonunu sunmaktadır. Ses ikonlarının özellikle Bedesten Caddesi etrafına yakın kümelenmesi dikkati çekmektedir.

Şekil 14. 2.Rota İçin Oluşturulan Analog Pafta

Semerciler ve Kunduracılar Caddelerindeki yüzey bozulmaları ve malzeme değişimleri, Şekil 14’te katmanlı bir yöntemle belgelenmiştir. Renklerin rotalardaki dağılımı incelendiğinde, özellikle güzergâhın orta bölümünde **soyulma izlerinin (kırmızı)** yoğunlaştığı, bu durumun da çevresel etkiler nedeniyle yüzey katmanlarındaki kopmalar ve doku deformasyonlarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Aynı bölgelerde **çatlak oluşumlarının da (mavi)** soyulmalar ile birlikte yer aldığı ve yüzeylerin yapısal olarak zayıfladığını göstermektedir. **Paslanma izleri (kahverengi)** rota boyunca belirli cephe parçalarında görülürken, **yapısal müdahalelerin (turuncu)** rota boyunca kesintili bir şekilde devam ettiği gözlemlenmiştir. **Yosun ve bitkilenme izlerinin (yeşil)** daha çok sınırlı noktalarda ve belirli yüzeylerde kümelendiği, bu durumun çevresel koşullar ile ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. **Uygunsuz müdahalelerin (sarı)** rota üzerinde daha az sayıda noktada yer aldığı görülürken, **aşınma ve ciddi yüzey dökümlerinin (siyah)** ise özellikle rota üzerindeki bazı odak noktalarında diğer bozulma türleri ile birlikte ortaya çıktığı dikkat çekmektedir. Bu katmanların bazı bölgelerde üst üste gelmesi, yüzeylerin zaman içinde birden fazla bozulma sürecine maruz kaldığını göstermektedir. Ayrıca pafta üzerinde yer alan insan, araç, kuş, zanaat ve yaşam seslerini temsil eden ses simgeleri rota boyunca dengeli bir şekilde yer almaktadır.

Şekil 15. 3.Rota İçin Oluşturulan Analog Pafta

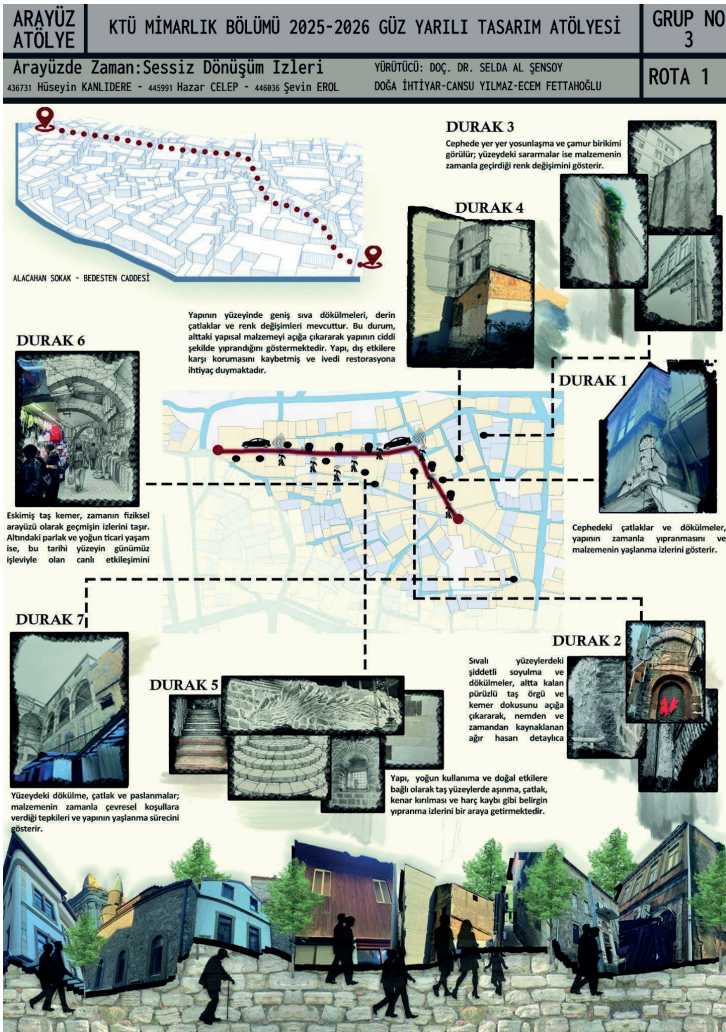
Rota 3 için hazırlanan analog pafta, Tabakhane aksındaki duyuşal ve zamansal değişimlerin izlerini, fiziksel bir kurgu üzerinden somutlaştıırarak kentsel okuma sunmaktadır. Pafta kurgusundaki renk kodları incelendiğinde, rota üzerindeki kentsel arayüzlerde yer alan en baskın zamansal katmanların **çatlama** (mavi) ve **aşınma/ciddi döküntü** (siyah) olduğu görülmektedir. Durak noktalarında çekilen fotoğraflar ve yapılan incelemeler sonucunda kentsel yüzeylerin zamana bağı olarak **çatlama ve aşınma/ciddi döküntü** katmanları ile kullanıcıya zamana bağı oluşan izleri okuyabileceğı bir arayüz kurgusu oluşturmaktadır. **Soyulma** (kırmızı), **yapısal müdahaleler** (sarı) ve **yosunlaşma** (yeşil) zamansal katmanları belirli bölgelerde (örneğin; Islahane Caddesi) yoğunlaştığı ve duraklarda yer alan tekil yapılarda gözlemlendiğı tespit edilmiştir. Özellikle Islahane Caddesi'nde yeni yapılaşma ve onarım çalışmaları söz konusu olduğundan, **yapısal müdahalelere** (sarı) ilişkin zamansal katman daha net okunmaktadır. Sese ilişkin incelemelerde satış alanları, hizmet birimleri nedeniyle özellikle zanaat ve yaşam sesinin bu noktada fazla olduğü tespit edilmiştir.

3.4.2. Dijital Kolaj Paftaları

Saha araştırması ve analog üretim süreçlerinden elde edilen çok katmanlı veriler, dijital kolajlar aracılığıyla bütüncül bir grafik senteze dönüştürülmüştür. Bedesten Caddesi-Alacahan Sokak (Şekil 16), Semerciler-Kunduracılar Caddeleri (Şekil 17) ve Tabakhane-Çevresi (Şekil 18) rotaları için hazırlanan bu çalışmalar; fiziksel doku, işitsel peyzaj ve zamansal değişim verilerini ele alınan duraklar bağlamında tek bir düzlemde birleştirilerek kentsel arayüzlerin çok boyutlu yapısını görünür kılmaktadır. Analog aşamadaki ‘dokunarak okuma’ pratiği, dijital üretimde katmanlı bir görselleştirme stratejisine evrilmiş; yüzeylerdeki aşınma, onarım ve kullanım izleri grafik birer göstergeye dönüştürülmüştür.

Şekil 16'da sunulan Bedesten-Alacahan aksına ait dijital kolaj paftası, saha araştırmasından elde edilen görsel ve işitsel verilerin kentsel arayüzlerin çok boyutlu yapısını görünür kılmak amacıyla sentezlendiği bir aşamayı temsil etmektedir.

Pafta genelinde, Trabzon'un tarihi dokusunda biriken hafızayı grafik katmanlaşma olarak yeniden kurgulayan bir yaklaşım hakimdir. Çalışma kapsamında belirlenen durak noktalarında, zamanın ve dış etkenlerin yüzeylerde bıraktığı izler detaylı bir biçimde analiz edilmiştir. Örneğin, Durak 4 ve Durak 7'de vurgulanan geniş sıva dökülmeleri, derin çatlaklar ve paslanmalar, malzemenin çevresel koşullara verdiği tepkiyi ve yaşlanma sürecini somutlaştırarak kentin zamansal dönüşümünü yansıtmaktadır. Özellikle Durak 2'de gözlemlenen şiddetli soyulmalar ve dökülmeler; taş, sıva ve mermer dokusundaki bozulmaların altındaki yapısal malzemeyi açığa çıkardığını ve yapının özgün karakterinin korunması için ivedi müdahalelere ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Paftanın alt kısmındaki silüet ile üstteki rota haritası arasında kurulan ilişki, analog aşamadaki "kenti dokunarak okuma" pratiğinin dijital bir görselleştirme stratejisine evrildiğini kanıt niteliğindedir.

Şekil 16. 1.Rota için oluşturulan kolaj paftası

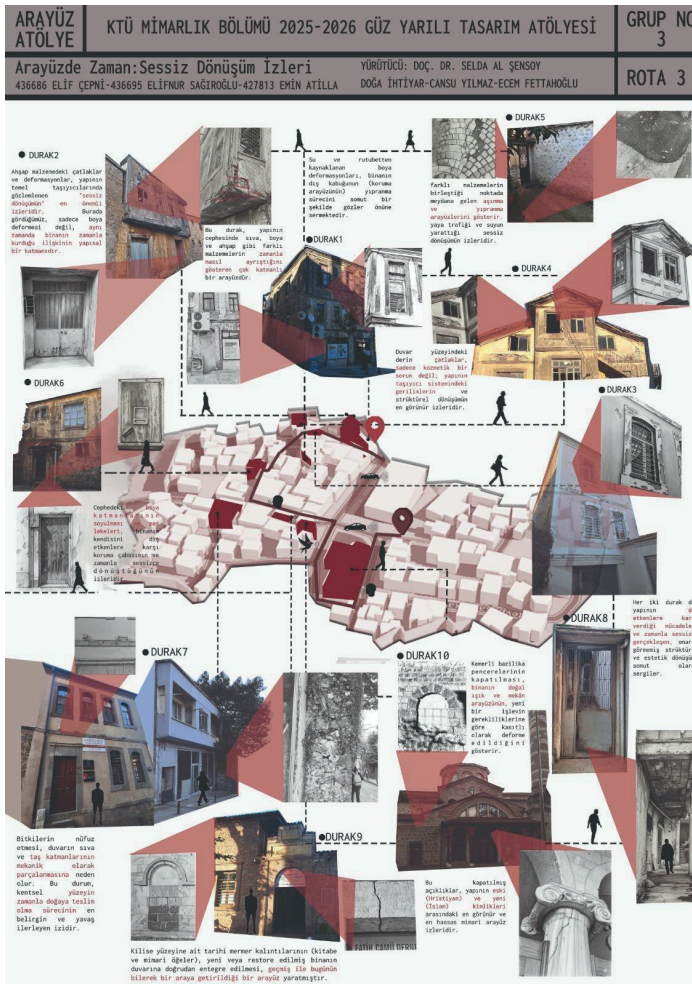
Şekil 17’de sunulan Semerciler-Kunduracılar Caddeleri’ne ait dijital kolaj paftasında toplam 11 durakta gerçekleştirilen gözlemler, yapıların yüzeylerinde zamanla oluşan değişimleri; çatlaklar, onarımlar ve yapısal müdahaleler üzerinden derinlemesine incelemektedir. Paftadaki görsel anlatı irdelendiğinde, durak 1 ve 7’de vurgulanan çatlak ve kırılmaların yapıların zamana karşı direncini ve fiziksel yıpranmasını belgelediği görülmektedir. Durak 2 ve 6’daki müdahaleler insan etkisinin yüzeyde bıraktığı katmanlı izleri ortaya koyarken; durak 3, 8, 9 ve 10’daki yüzey soyulmaları alttaki eski malzemeyi açığa çıkararak kentin geçmişine dair somut ipuçları sunmaktadır. Özellikle durak 4 ve 11’de gözlemlenen yosunlaşma ile bitkilenmeler, yapıların Trabzon’un nemli iklimi ve çevre koşullarıyla olan organik ilişkisini; durak 5’teki paslanma izleri ise metal malzemenin oksitlenerek oluşturduğu renk ve doku değişimlerini görünür kılmaktadır.

Saha araştırmasından elde edilen ham verilerin rafine bir görsel dile aktarıldığı bu dijital sentezde; rota 2 boyunca uzanan kesintisiz silüet ve güzergâh haritası, analog gözlemlerle elde edilen parçalı verileri sistematik bir düzlemde birleştirerek, kentsel arayüzdeki deformasyonların bütüncül bir morfolojik analizini sunmaktadır.

Şekil 17. 2.Rota için oluşturulan kolaj paftası

Şekil 18'de sunulan Tabakhane ve yakın çevresine ait dijital kolaj paftasında saha araştırması kapsamında belirlenen 10 stratejik durak noktası; fotoğrafik belgeler, özgün eskizler ve teknik diyagramlar aracılığıyla bütüncül bir kentsel okuma zemininde sentezlenmiştir. Analizler detaylıca incelendiğinde; durak 1, 2, 3, 4, 5, 6 ve 8'de tespit edilen yapısal çatlaklar, yüzey soyulmaları ve malzeme kayıpları, kentsel arayüzlerin dış etmenlere karşı verdiği fiziksel mücadeleleri ve zamana bağlı aşınma süreçlerini belgelemektedir. Durak 7'de karşılaşılan lokal bitkilendirme izleri, yapay çevre ile doğa arasındaki etkileşimin bir dışavurumu olarak yüzeylerin zamana teslim olma sürecini yansıtırken; durak 9 ve 10'daki dönüşümler (kiliseden camiye evrilme gibi) kentsel kimlik öğelerinin değişimini ve geçmişle bugünün bir araya geldiği hafıza katmanlarını temsil etmektedir. Sonuç ürün olan bu dijital kolaj, Tabakhane aksındaki fiziksel ve duyuşsal birikimi tek bir düzlemde buluşturarak, kentin zamansal yoğunluğunu grafik birer gösterge üzerinden yeniden kurgulamaktadır.

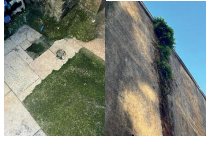
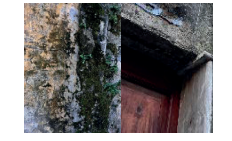
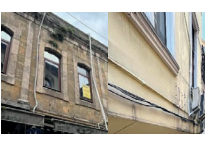
Şekil 18. 3.Rota için oluşturulan kolaj paftası

3.4.3. Video çalışması

Atölye kapsamında her çalışma grubu rotaları için benzer metodoloji kullanılarak üç farklı video sunumu üretmiştir. Videolarda, belirlenen saat aralıklarında (öğleden önce ve öğleden sonra) rotalardaki sesler ve görüntüler kayıt altına alınmıştır. Bu bağlamda video çalışmaları, kentin farklı dokularındaki üç güzergah boyunca zamanla seslerin (kepenk sesi, insan sesi, zanaat sesi vb.) gün içerisindeki değişimini yansıtmaktadır. Video kurgularında; Bedesten Caddesi-Alacahan Sokak, Semerciler-Kunduracılar Caddeleri rotalarında öğleden önce; kepenk, az sayıdaki insanın adımı sesleri varken, öğleden sonra; kalabalık insan sesleri, zanaat sesleri, konuşma sesleri, yaşam sesleri gibi ses yoğunluğunun olduğu belirlenmiştir. Tabakhane-Yakın Çevresi rotasında ise birkaç işlek durak hariç diğer noktalarda genellikle bir sessizliğin hakim olduğu; kuş sesleri, insan sesleri, bir iki araba sesi gibi seslerin varlığı gözlemlenmiştir.

Üç rota kapsamında öğrenciler tarafından tespit edilen zamanın kentsel yüzeyler üzerindeki izlerini bütüncül bir çerçevede görmek adına, iz türlerini, kısa gözlem notlarını ve sınırlı görsellerini içeren Tablo 1 aşağıda sunulmuştur.

Tablo 1. Seçilen Güzergâhlardaki Kentsel Arayüzlerin Katmanlı İz Analizi

İz Katmanı Türü	Gözlemlenen İzler & Yorum	1. ROTA Bedesten Cad. – Alacahan Sok.	2. ROTA Semerciler Cad. – Kunduracılar Cad.	3. ROTA Tabakhane ve Yakın Çevresi
Boya Katmanı	Eski/yeni boyalar. Farklı dönemlere ait, üst üste uygulanmış boya katmanları.			
Yüzey Parlaklığı/ Aşınma Katmanı	Çatlaklar, dökülmeler, aşınmış zemin. Yıpranma ve kullanım yoğunluğu.			
Nem & Yosun & Bitkilenme Katmanı	Rutubet lekeleri, yosunlanma. Doğal süreçlerin ve iklimin etkisi.			
Pas Katmanı	Pas akıntıları, oksitlenme. Malzemenin zamana direnci.			
Onarım İzi/ Yama Katmanı	Yamalar, farklı malzeme ekleri. Yer yer yapılan, bütüncül olmayan onarımlar.			
Renk Solması ve Kirlenme İzi Katmanı	Güneş/iklim faktörlerinin cephe yüzeyindeki etkisi.			

4. Sonuç

Bu çalışma, Trabzon'un tarihî kent merkezinde yer alan üç farklı rota üzerinden kentsel arayüzlerin zamanla kurduğu diyalogu ve geçirdiği “sessiz dönüşümü” metodolojik bir perspektifle kayıt altına almıştır. Analog paftalarla başlayan “kenti dokunarak okuma” süreci, dijital kolajlar aracılığıyla ve-rilerin sistematik birer kentsel anlatıya dönüştüğü nihai bir temsil aşamasına evrilmiştir. Her üç rotada da gözlemlenen yüzey deformasyonları, malzeme kayıpları ve yapısal müdahaleler, kentin fiziksel kabuğunun sadece teknik birer bozulma değil, aynı zamanda kentsel belleğin birer katmanı olduğunu kanıtlamıştır.

Atölye süreci ve sonuç ürünleri bir bütün olarak değerlendirildiğinde, özellikle Bedesten ve çevresini kapsayan tarihsel ticaret akslarında; fiziksel aşınma, kontrolsüz müdahale ve malzeme yorgunluğu gibi bozulma göstergelerinin diğer alanlara kıyasla daha yoğun bir biçimde kümелendiği saptanmıştır. Bu mekânsal yoğunluk, söz konusu rotaların kentsel merkez olma niteliği taşıyan kullanım sürekliliği ve yüksek insan sirkülasyonu ile doğrudan ilişkilidir. Söz konusu akslarda zamanın etkisi, yalnızca fiziksel bir eskime değil, aynı zamanda yoğun kullanımın yüzeylerde bıraktığı katmanlı birer kentsel iz olarak okunmaktadır. Bedesten çevresindeki ticaretin devingen yapısı, yapı kabuklarında sürekli bir değişim ve onarım döngüsü yaratarak, tarihsel dokunun arayüzlerinde malzeme farklılaşmalarını ve yapısal yorgunlukları daha görünür hale getirmiştir. Semerciler-Kunduracılar aksı boyunca gerçekleştirilen okumalar, fiziksel iz katmanları ile işitsel yoğunluk verilerinin belirli düğüm noktalarında eşzamanlı olarak kümелendiğini ortaya koymaktadır. Bu mekânsal örtüşme, yüzeylerdeki deformasyon ve malzeme yorgunluğu ile kentsel arayüzlerdeki gündelik üretim ve ticaret pratikleri arasında doğrudan bir korelasyon bulunduğuna işaret etmektedir. Tabakhane ve yakın çevresindeki kentsel arayüzlerde, diğer rotalara kıyasla daha heterojen bir dokusal dağılım gözlemlenmektedir; bu alanda tespit edilen terk edilme emareleri, niteliksiz onarımlar ve parçalı yenileme izleri mekânsal süreksizliklerin temel göstergeleridir. Örneğin, geleneksel sivil mimari örneklerindeki yüzey soyulmaları ve malzeme kayıpları yapının terk edilmişlik sürecini belgelerken; bu dokuya eklemlenen betonarme eklentiler veya özgün taş duvar üzerine yapılan çimento esash sıva müdahaleleri, malzemenin zamansal bütünlüğünü kesintiye uğratmaktadır. Özellikle Durak 7’de görülen yosunlaşma ve lokal bitkilenmeler yüzeylerin doğaya teslim olma sürecini yansıtırken; Durak 9 ve 10 gibi noktalardaki işlevsel dönüşümler (kiliseden camiye evrilme), kentsel hafızanın farklı dönemlerine ait izlerin üst üste binerek fiziksel çevrede parçalı bir kronoloji oluşturduğunu kanıtlamaktadır.

Sonuç olarak, bu atölye çalışması, kentsel arayüzlerin sadece mekânsal sınırları belirleyen elemanlar olmadığını, aksine kentin geçmişiyle bugünü arasında köprü kuran, duyuşsal ve zamansal yoğunluğa sahip canlı belgeler ol-

duğunu ortaya koymaktadır. Bu araştırma, kentsel yüzeylerin zamansal izler üzerinden okunmasını hem kuramsal hem de uygulamalı düzlemde ele almış; atölye pratiği aracılığıyla geliştirilen çok katmanlı analiz yöntemiyle kentsel arayüzlerin fiziksel, duyuşsal ve zamansal boyutlarını bütüncül bir çerçevede değerlendirmiştir.

Teşekkür

Bu çalışmaya zemin oluşturan, atölye sürecinin kurgulanması ve yürütülmesindeki katkılarından dolayı Dr. Öğr. Üyesi Aysun AYDIN SANCAROĞLU'na teşekkür ederiz. Ayrıca, saha çalışmaları, veri üretimi ve temsil süreçlerinde aktif olarak yer alarak çalışmanın ortaya çıkmasına katkı sunan değerli öğrencilerimiz Gamze ÖZCAN, Emin ATILLA, Elifnur SAĞIROĞLU, Elif ÇEPNİ, Hazar CELEP, Hasan Mert UZUNHÜSEYİNOĞLU, Şevin EROL, Burak KARABULUT ve Hüseyin KANLIDERE'ye emekleri ve özverili katılımları için teşekkür ederiz.

Kaynakça

- Askari, A. H., ve Dola, K. B. (2009). Influence of building façade visual elements on its historical image: Case of Kuala Lumpur city, Malaysia. *Journal of Design and Built Environment*, 5(1), 49–59.
- Aydın, A. (2008). Günümüzde mimarlığın çoğalma aralığı olarak yüzey [Yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi]. İstanbul Teknik Üniversitesi Açık Erişim Sistemi. <http://hdl.handle.net/11527/3549>.
- Aygün, N. (2005). *On sekizinci yüzyılda Trabzon'da ticaret*. Serander Yayıncılık.
- Bala, H. A. (2006). Mimarlık-şehircilik, bina-kent, iç-dış, özel-kamusal arasında kentsel arayüzler. *Yapı*. https://www.yapi.com.tr/haberler/mimarlik---sehircilik-bina---kent-ic---dis-ozel---kamusal-arasinda-kentsel-arayuzler_61114.html.
- Bekar, M., ve Gülpınar Sekban, D. Ü. (2018). Kentlerin zihinde bıraktığı izler: Trabzon örneği. *Journal of International Social Research*, 11(58), 331–339.
- Ceylan, C. Z. (2015). Bir etkileşim aracı olarak yüzeylerin kentsel mekâna katkısı [Yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi]. İstanbul Teknik Üniversitesi Açık Erişim. <http://hdl.handle.net/11527/14267>.
- Çevik, S., Vural, S., Tavşan, F., ve Aşık, Ö. (2008). An example to renovation–revitalization works in historical city centres: Kunduracılar Street/Trabzon-Turkey. *Building and Environment*, 43(5), 950–962.
- Demir Koç, Z. (2020). Osmanlı döneminde Trabzon kentinde camiye dönüştürülen kilise yapılarının değişiminin mimari analizi. [Yüksek lisans tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi]. Bursa Uludağ Üniversitesi Açık Erişim Sistemi. <http://hdl.handle.net/11452/11746>.
- Eren, B., ve Cengiz, T. (2020). Kentsel arayüz /ara mekân kalitesinin Taksim Asmalı-mescit mahallesi üzerinden okunması. *Bartın University International Journal of Natural and Applied Sciences*, 3(1), 18–35. <https://izlik.org/IA85WS73JH>.
- Görgülü, L. S., Salman, A., Polat, C. H., ve Özen Yavuz, A. (2021). Kentsel bir arayüz olarak Kars'taki Rus dönemi kamu yapıları cephelerinin göstergebilimsel analizi. *İDEALKENT*, 12(34), 1803–1824. <https://doi.org/10.31198/ideal-kent.967979>.
- Huyssen, A. (2003). *Present pasts: Urban palimpsests and the politics of memory*. Stanford: Stanford University Press.
- Jalali, A., Utaberta, N., ve Jabatan, A. I. (2013). The effect of architectural and urban elements on city image in Lahijan's historical area, Iran. *Journal of Design+Built*, 6, 1–12.
- Kalaga, W. (2010). Face/façade: The visual and The ethical. *Town Planning and Architecture*, 34(3), 120–127.
- Karaaslan, N. S., ve Baydoğan, M. Ç. (2021). Mimari arayüzdeki dönüşümde cephenin yeri ve rolü. *Journal of Architectural Sciences and Applications*, 6(1), 25–44. <https://doi.org/10.30785/mbud.812181>

- Karabacak, G. (2015). İnsan–kent ilişkisinde bir arayüz olarak mimarlıkta kamusal mekân [Yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi]. İstanbul Teknik Üniversitesi Açık Erişim Sistemi. <http://hdl.handle.net/11527/14233>.
- Kardeş, O. N. (1999). *Eski fotoğraflarla trabzon albüm 1*.
- Kılıçaslan, H., Subaşı, F. ve Abanoz, B. (2023). Arayüz önerileri bağlamında mimarlıkta yüzey kavramı: bir atölye deneyimi. *Conference: III. International Architecture Symposium "Built Environment Practices and Actors"*, 392–402.
- Kuzey Ekspres. (2025). *Tarihi semerciler ve kunduracılar caddesinde zamanın izleri*. <https://www.kuzeyekspres.com.tr/haber/26331831/tarihi-semerciler-ve-kunduracilar-caddesinde-zamanin-izleri>.
- Kültür Envanteri. (2026). *Trabzon Hükümet Konağı*. <https://kulturenvanteri.com/yer/?p=56692>.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın üretimi* (I. Ergüden, Çev.). Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2016). *Ritimanaliz: Mekân, zaman ve gündelik hayat* (A. Meral, Çev.). Sel Yayıncılık.
- Manovich, L. (2001). *The language of new media*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Nora, P. (1989). Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire. *Representations*, 26, 7–24. <https://doi.org/10.2307/2928520>
- Orhan, M. (2018). *The impacts of the building and street interface relationship on urban space quality*. In B. C. Arabacıoğlu & P. Arabacıoğlu (Ed.), *4th International Conference on New Trends in Architecture and Interior Design proceedings book (St Petersburg, Russia)*, 187–191. ICNTAD Secretariat.
- Pallasmaa, J. (2014). *Tenin gözleri: Mimarlık ve duyular* (A. U. Kılıç, Çev.). YEM Yayınları.
- Rossi, A. (2006). *Şehrin mimarisi* (N. Gürbilek Çev.). Kanat Kitap.
- Sadeghifar, M., Pazhouhanfar, M. ve Farrokhzad, M., (2018). An exploration of the relationships between urban building facade visual elements and people's preferences in the city of Gorgan, Iran. *Architect Eng Des Manag*, 15(6), 445–458.
- SALT Araştırma Arşivi (t.y.). *Trabzon Hükümet Konağı [Fotoğraf]*. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/208535>.
- Seymen Aksu, N., ve Aydın Türk, Y. (2021). Geçmişten günümüze zanaat ve zanaat mekânları: Trabzon kenti örneği. *rt-Sanat Dergisi*, (15), 317–345.
- Seymen, N. (2018). *Geçmişten günümüze zanaat ve zanaat mekânlarının değişimi: Trabzon kenti örneği* (Yayın No: 523540) [Yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=uxKnIdcWt35UHXkCc28INQ&no=WqXktVVntYBBPZK-ne4Ng4g>.
- Seymen, T., ve Satıcı, B. (2024). Trabzon ili 2 No.lu kentsel sit alanı'nın koruma bağlamında değerlendirilmesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 7(1), 55–76.

- Sümerkan, M. R. (2011). *Trabzon'un yaşlı bakkalı Mumhaneönü*. Heyamola Yayınları.
- Sümerkan, M. R. (t.y.). Sümerkan M. R. Fotoğraf Arşivi, Trabzon.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri. (2022). *Güncel Türkçe sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Üstün Demirkaya, F. ve Durmuş Öztürk, S. (2021). 15–16. yüzyıl Trabzon'unda fetih, toplumsal değişim ve din. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 10(3), 2874–2890.
- Wigley, M. (1995). *The architecture of deconstruction: Derrida's haunt*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Yazıcı, N. (2008). Trabzon örneğinde Tanzimat'tan Cumhuriyet'e hükümet konağı binaları. *Journal of International Social Research*, 1(5), 943–959.

KENTİN ARAYÜZLERİ: GEÇİŞLER

Nihan CANBAKAL ATAÖĞLU¹

¹ Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü,
nataoglu@ktu.edu.tr, ORCID 0000-0001-7110-0330

Özet

Arayüz kavramı çok farklı ölçek ve perspektiflerden ele alınabilecek kapsamdadır. Bu çalışmada arayüz kavramı farklı ölçek, bağlam ve kapsamlarda tanımlanmış, kentsel mekanları, kamusal alanları zenginleştiren kentin arayüzleri: kentsel geçişler bağlamında ele alınmıştır. Arayüz, kamusal ve özel arasında, kentsel dış mekanların ara kesiti, iç ve dış arasında eşik yüzeyi vb. tanımlamalar içermektedir. Arayüzler, kamusal, yarı kamusal ve özel mekanlar arasındaki mekan örgütlenmesinin hiyerarşisini oluşturan geçiş mekanları, yüzeyler, dokular, formlar, biçimler, mimari öğelerdir.

Nitelikli kamusal alanlar yaratan arayüzler, kentlinin yaşamına değer katıp mekanları zenginleştirmektedir, bu nedenle arayüz tasarımları önemlidir. Bu çalışmada, Gordon Cullen'in mekanı hareketle deneyimleme, algılamaya dayalı seri görüşü kent mekanını, kentsel arayüzleri analiz etmek için yöntem olarak kullanılmıştır. Kentsel arayüzlerin, geleneksel kentlerde mekan dizinleriyle nasıl algılandığını ve nitelikli kamusal mekanlarla kent yaşamına katıldığını göstermek için Signoria Meydanı (Piazza della Signoria) ve Süleymaniye Cami ve Külliyesi üzerinde yürüyüş aksı ile Cullen'in (1961) seri görüş yaklaşımına göre mekan dizinleri oluşturulmuştur. Trancik'in (1986) günümüz çağdaş kentlerinde kamusal alanlarda yeniden tanımlanan doluluk boşluk ilişkisi ile arayüzleri göstermek için Paris'te tarihi aks üzerinde yer alan La Defence bölgesi mekan dizinleri seri görüş yaklaşımı ile analiz edilmiştir. Geleneksel kentlerde arayüzlerin sürekliliği, anlamı ve modern kentin süreksizliği ve insan ölçeği üzerinden kentsel mekanın eşiklerini oluşturan arayüz tanımları ve eleştirisi yapılmıştır.

Örnek alan incelemelerinde tespit edildiği üzere, nitelikli kamusal alanlar yaratan kentsel arayüzler, insan ölçeği, ölçek geçişleri ile bina-mekan-kent-insan arasındaki ilişkileri oluşturur. Kamusal-yarı kamusal- özel mekan geçişlerini düzenler. Kentsel mekanları, okunaklı, algılanabilir, imgelenebilir kılar. Kentsel mekan içinde yönlendiricidir, yön bulmayı sağlar, yaya hareketini eğlenceli kılar, teşvik eder. Ardışık mekan örüntüleri oluşturur, mekansal sürekliliği sağlar, kimlik-karakter kazandırır.

Anahtar Kelimeler: Arayüz, Ara Mekan, Kentsel Geçişler, Mekansal Süreklilik, Geleneksel Kentler

1. Giriş

Kentlerde yapılan araştırmalar yaşamın ve etkinliklerin kentsel bir cazibe unsuru olarak önemini ortaya koymaktadır. Tarih boyunca kent mekanı, kent sakinleri için pek çok düzeyde bir buluşma yeri işlevi görmüştür. Kentteki yaşamı deneyimlemek aynı zamanda oyalayıcı ve uyarıcı bir eğlencedir. İnsan insanın en büyük neşesidir tümcesi insanın diğer insanlara duyduğu ilgiyi ve onlardan aldığı keyfi özlü biçimde ifade eder (Gehl, 2020).

Kentin var olabilmesi için yaşam kalitesi, sosyalleşme hareket etme, kolektif yaşam, kültürel, politik, sosyal yaşam gerekir. Bu bağlamda kamusal alanlar, kentlerdeki hareketlilik, kullanım, sosyalleşme ve kimlik alanlarıdır (Gökgür, 2019).

İnsanın bir kentteki yaşam kalitesi, özel alanlarında geçirdiği zaman dilimi içinde değil, kamu alanında geçirdiği zaman dilimi içinde belirlenir. Kent mekanındaki düzenlemelerden söz edildiğinde kamu mekanındaki düzenlemelerden söz edilir. Bir kentte daha iyi düzenlenmiş daha büyük kentsel alanlar daha renkli bir kent yaşamına daha güçlü bir çağrı demektir. Kent mekanı sadece insanların boş zaman etkinliklerini geçirdikleri bir alan değildir. Bu mekanlar insanlar arasında açık ve erişilebilir bir arayüz oluşturdukları için kentteki yaşam kalitesinin yükseltilmesine katkı yaparlar. Bir kentte kamu alanlarının yaygınlığı, bu alanlarda kentlilerin etkileşimin ve geçirdikleri zamanın artması yaşam kalitesini artıracaktır (Tekeli, 2020).

Bala'ya (2006) göre, kentsel arayüzler; toplumsal yaşamı desteklemeli, sosyal ortamlar oluşturabilmeli, kente ölçek kazandırabilmeli, iklimsel ve ekolojik faktörlerle planlanarak pragmatik yararlar sağlayabilmelidir, bina cepheleri, cephelerdeki doluluk-boşluklar, bina yüksekliğinin sokak genişliğine oranı, kentsel arayüzleri nitelikli kılan değerlerdir.

Nitelikli kamusal alanlar yaratan arayüzler, kentlinin yaşamına değer katıp mekanları zenginleştirmektedir bu nedenle arayüz tasarımları önemlidir. Bu çalışmada kentsel mekanları, kamusal alanları zenginleştiren kentin arayüzleri: geçişler tanımlanmıştır.

2. Kavramsal Çerçeve

Arayüz kavramı çok farklı ölçek ve perspektiflerden ele alınabilecek kapsamdadır. Bu çalışmada arayüz kavramı farklı ölçek, bağlam ve kapsamlarda tanımlanmış, kentsel geçişler bağlamında ele alınmıştır. Arayüz, kamusal ve özel arasında, kentsel dış mekanların ara kesiti, iç ve dış arasında eşik yüzeyi vb. tanımlamalar içermektedir.

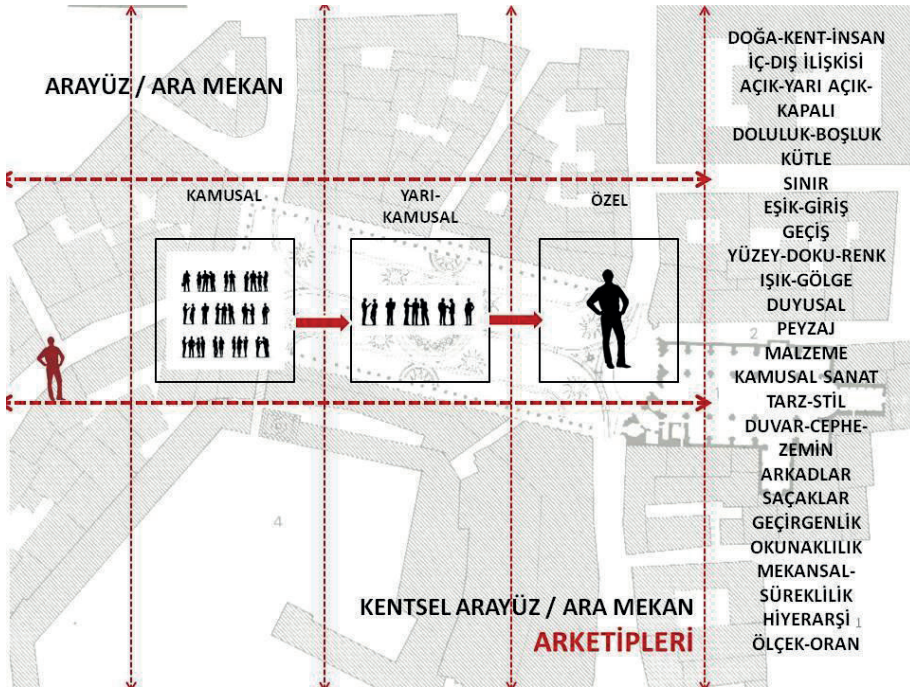
Coğrafyada, topoğrafyanın geçişlerine, kentsel mekanda kamusal alandan özel mekan hiyerarşisine, bina formu ve biçimlenmesine arayüzler-ara mekanlar her ölçek ve bağlamda varlık gösterebilirler. Arayüzler, ara mekanlar bir

kentsel mekanda bölgeler arası üst ölçekte tanımlanabildiği gibi bina ölçeğinde de tanımlanabilirler. Bina ölçeğinde, mağaza vitrinleri, kamusal alanda, mağazanın imajını ve mağaza atmosferini yansıtan arayüzlerdir. Bir vitrin, mağazanın; Geleneksel bir işletme midir? Yenilikçi midir? Bir arayüz olarak vitrin; mağazaya, işletmeye ve üretime ilişkin pek çok sorunun cevabının karşılığını bulduğu, mağazanın müşteri kitlesini belirlediği bir arayüzdür.

Özaydın Kılıçreis (1993), arayüzleri, ‘kentlerde yapılanmış alanlarda kentsel dış mekanların arakesitinde yer alan ve mimari cephelerin toplamından oluşan bir yüzey’ olarak ele almıştır. Özyörük (1995) göre arayüzler; görsel ve işitsel olarak kamusal dış mekanlar ile özel iç mekanlar arasında iç dış bağlantısını kuran, kentsel dokuyu nasıl okuyacağımızı belirleyen mimari yapı biçimleri ile kentsel kamusal dış mekanlar arasındaki geçişim bölgeleridir. Köknar (2001), mekansal arayüzleri kent ortamında serbest kalınan, gündelik streten kopulan ve buluşulan eşikler olarak tanımlanmıştır.

Bala’ya (2006) göre, “Kentsel arayüzler; kent-bina, iç-dış, özel-kamusal arakesitinde etkileşim-geçişim rolünü üstlenen, yatay bileşen olarak; binaların birbirlerine göre konumlanmalarını, yapıların kompozisyonlarını ve binalar arasındaki hacmi içeren dış mekanlar; dikey bileşen olarak ise dış mekanları sınırlandıran mimari cephe dizileri toplamından oluşan esnek ve akışkan ortamlar olarak ele alınmaktadır”. Arayüzler, bir yandan kentsel mekanların dış yüzeyleri, öte yandan yapılanmış çevrenin içten dışa yansıyan çeperleri olarak doğa-kent, özel-kamusal, iç-dış, pozitif doluluk-negatif boşluk, şehircilik-mimarlık, bağlamında görsel ve işlevsel bağlantıyı kurmaktadır (Bala, 2006).

Arayüzler, kamusal, yarı kamusal ve özel mekanlar arasındaki mekan örgütlenmesinin hiyerarşisini oluşturan geçiş mekanları, yüzeyler, dokular, formlar, biçimler, mimari öğelerdir. Arayüzler, mekansal, kavramsal olarak varolabilir, aşağıda diyagramda tanımlanan birçok alt kavramla ilişki kurabilirler. Kentsel mekanda açık-yarı açık-kapalı mekan hiyerarşisi, doluluk-boşluk ilişkileri, peyzaj karakteri, mekansal süreklilik-okunaklık-geçirgenlik, yapıların insan ölçeği ve birbiri ile oranı, mimari tarz, kütle, malzeme, renk, doku, ışık-gölge vb. tasarım öğeleri, duvar, cephe, zemin, arkadlar, saçaklar vb. yapı öğeleri ile oluşan atmosfer tasarımları nitelikli arayüzlerin bileşenleridir. (Şekil 1)

Şekil 1. Arayüzün ilişkilendirildiği alt kavramlar

Arayüzler kavramsal olarak da tanımlanabilirler. Örnelemek gerekirse; anıt mezarlar, sembolik olarak mekan değişiminde geçişi arayüzleri simgelerler. “Geçişler kamusal ve özel; kutsal ve dünyevi; gerçek ve hayal; yaşam ve ölüm arasında olduğu gibi çoğunlukla farklı dünyalar arasındaki ara yüzeyler için bir metafor olarak algılanabilirler” (Unwin, 2003).

Mimarlık tarihi boyunca bütün kültürlerde dini mekanlar ve kişilere adanmış anıt mezarlar özel bir öneme ve güçlü simgesel değerlere sahiptir. Kültüre göre dünyevi ve inanç değerleri değişkenlik gösterdiğinden anıt mezarlar da bu değer sisteminin karşılık bulduğu yapı diliyle ifadesini bulmaktadır. Bir metafor olarak piramitler, iki dünya arasında bir geçiş alanı olarak düşünülürken bu törensel geçiş işlevi için yine bu sembolik geçiş sürecini hazırlayan gelenekler doğrultusunda bir dizi rota etrafında kurgulanmış hiyerarşik ara mekanlar tasarlanmıştır.

Arayüzler, geçişler ve hiyerarşi aynı zamanda törensel ilişkilerde de kullanılmaktadır. Mısır’da tanrısal güçleri olduğuna inanılan firavunlar için yapılan anıt mezarlar olan piramitler geniş mezar komplekslerinin en görülen kısımlarıdır (Roth, 2000; Unwin, 2003). Bütün bu şema çevresinde gelişen mumyalama ve gömme işlemi belirli ritüeller ve kurgulanmış bir dizi mekansal hiyerarşi içerisinde gerçekleşmektedir.

Anıt mezarlar, yaşama ve yaşamını kaybedenlere gösterilen bir saygının ifadesi olarak simgesel değerlerini korumaktadırlar. Tadao Ando'nun depremde ölenlerin anısına yaptığı 'Anı Bahçesi' renkli çiçekleriyle dünyevi olana ve yaşama işaret ederken ve eğimli arazideki anıtsal merdivenleriyle kutsal mekanların simgesel anlamını taşımaktadır. (Şekil 2)

Şekil 2. Anı Bahçesi, 100 Stepped Garden Tadao Ando, Japonya (URL-1)

Geçiş mekanları, ara mekanlar-ara yüzler farklı ölçeklerde mekanlar arası dizilimlerin katmanlarını oluştururlar. Geçiş mekanları, kent ölçeğinden bina ölçeğine doğru katman katman açılım göstererek sıralanırlar. İki farklı mekanı birbirine bağlayan geçiş alanlarının-ara mekanların-ara yüzlerin fiziksel, hacimsel, yüzeysel değerleri vardır. Geçiş mekanları-ara mekanlar kavramsal olarak da varlık gösterebilirler.

Kentsel mekanda, meydanlar, parklar, caddeler, sokaklar, yollar, avlular, arkaclar, surlar ve kent kapıları, kentsel kamusal alanlar, kentin ara yüzleridir. Kent ölçeğinde, biçimsel olarak geçiş işlevi içeren bu mekanlar dışında, geçiş kavramı anlamsal ve kavramsal olarak da kentsel mekanda görülebilir.

Geçiş mekanları kent ölçeğinden bina ölçeğine doğru sıralanırlar. İki farklı mekanı birbirine bağlayan geçiş alanlarının hacimsel ya da yüzeysel değerleri vardır. Ama kavramsal olarak da varlık gösterebilirler. Bu geçişler coğrafyada da vardır. Mekan dizilimin katmanları arayüzleri oluşturur. (Şekil 3)

Şekil 3. Mekan dizilimin katmanları

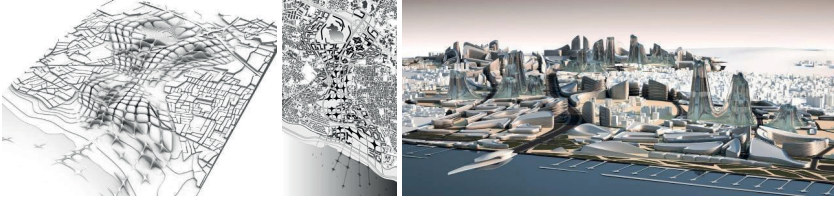
Coğrafyanın oluşturduğu doğal çevre topoğrafik özellikleriyle doğal geçiş bölgeleri oluşturur. Doğal ve yapılı çevrede sınırlar ve geçişler farklı formlarla coğrafyaya ve kente kimlik kazandıran dokular, yüzeyler olarak özellik gösterirler. Kent ve kırsal alanda, doğal ve insan yapısı oluşumlar olarak kara/deniz; düzlük/tepelik; yapılı çevre/doğal çevre vb. arasında doku geçişlerinde ara bölgeler oluşur. Kent/kır ayrımı ölçeğinde geçişler doğal çevrede fiziksel arayüzleri oluştururlar. Deniz ve kara toprağı arasında kumsal bir geçiş bölgesi arayüz alanıdır (Canbakal Ataoğlu, 2009). (Şekil 4)

Şekil 4. Deniz ve kara toprağı arasında kumsal bir geçiş bölgesi arayüz

Gecekondular, kent eteklerini çevreleyerek kırsal ile kent merkezi arasında fiziksel görünümü değiştiren bir geçiş bölgesi arayüz oluştururlar. Kentin planlı alanlarının dokusu ile plansız alanları arasında veya eski ve yeni yerleşme dokusu arasında bölgesel olarak fark edilen geçiş bölgeleri arayüzler oluşabilir. Örnelemek gerekirse, Zaha Hadid Kartal Kentsel Dönüşüm Projesinde eski ve yeni kent dokusu arasında geçiş bölgeleri ara mekanlar tasarlamıştır.

Zaha Hadid, eski dokunun tabakalaşmış dokusu içerisine yeni bir kimlik ve doku oluşturarak bunu var olan alan içine gömmeyi amaçlamaktadır. Projede, iş ve konut kuleleri ile farklı büyüklükteki parsellerin üzerinde yeni bir mimari ağ ortaya konulmaktadır. Karşılıklı büyük kuleler yapılarak, kenarlar da bırakılan boş alanlara parklar yapılması planlanmıştır. Bu doku içerisinde büyük ve yüksek kütlelerden daha küçük kütlelere mimari bir dalgalanmayla geçişler oluşturulurken, planlanan parklar, geçiş bölgeleri olarak mevcut dokuya katılmaktadır (URL-2). (Şekil 5)

Şekil 5. Kartal Alt Merkez ve Kartal Pendik Kıyı Kesimi Kentsel Dönüşüm Projesi, Zaha Hadid, İstanbul, 2006 (URL- 2)

Sınır, bir şey biterken başka bir şeyin başladığı noktadır. Sınır değişimin ve geçiş mekanlarının arayüzüdür. Bir sınır duvarı olarak savunma amacıyla Çin'in kuzey sınırını güçlendirmek için inşa edilen Çin Seddi, coğrafi ve politik sınırları çizen bir arayüzdür. Yaklaşık 21.196 kilometre devasa uzunluğu, üç bin yıllık tarihi ile Çin Seddi simgesel değeri olan ikonik bir sınır ögesi, iki farklı politik alan arasında arayüzdür. (Şekil 6)

Şekil 6. İkonik bir sınır ögesi ve arayüz olarak Çin Seddi (URL-3)

Surlar ve kent kapıları ortaçağ kent planındaki belirleyici unsurlardandır. Sur aynı zamanda kentin bir simgesi olarak görülmekteydi (Mumford, 2019). Meiss (1990), sınırı iç dış ilişkileri ile ele alır. Kent surları, kent kapıları, içerisi ve dışarı arasında arayüz oluşturur ve sınır çizerler. ‘Kent kapıları diğer bütün kapılarda olduğu gibi, “hem ayrımı hem bileşimi veya başka bir deyişle değişim ve geçişi, kesintiyi ve devamlılığı, sınırı ve geçmeyi içermektedir. Eşikler ve geçiş mekanları dünyanın kendisini değiştirdiği yerlerdir ” (Yürekli ve Yürekli, 2004). Savunma ve korunma amacıyla, aynı zamanda prestij ve saltanat imge-

leri olan saraylar, manastırlar ve şatolar yüksek sur duvarlarıyla çevrenmiştir ve bu surlar üzerinde yer alan kapılar, gerçekten dünyanın kendisini değiştirdiği yerler olmaktadır. “Kent kapısı sadece açılıp kapanan bir kapı olmaktan çok iki dünyanın buluşma yeridir, kentsel ve kırsal dünyanın, içerdekilerle dışardakilerin buluştuğu bir yer olmuştur” (Mumford, 2019).

Kentin içi ve dışı arasında kent surları üzerinde iki farklı mekanın sınırında bir eşik oluşturan kapılar kente geçişi sağlarken Foss’un (2004) belirttiği gibi çok katmanlı bir metin gibidir. Eski kentler, savunma ve korunma amaçlı olarak kaleler içerisinde geliştirdi. Kentleri çevreleyen surlar kentin sınırlarını belirlerdi. Örneğin, tarihi İznik kenti de surlar içerisine alınarak, surlar üzerindeki bir kapı ardına avlu, tekrar bir kapı, tekrar avlu şeklinde içi içe açılan savunma noktaları olarak askeri amaçlı inşa edilen yapıyla kendi içinde oluşturduğu ara bölgelerle kent sınırında güvenli bir geçiş bölgesi, ara mekan oluşturmıştır. Surlar ve sur kapıları kentin sınırlarını ve geçişleri belirleyen ara yüzlerdir. (Şekil 7)

Şekil 7. Roma Zafer Takı biçiminde inşa edilen Lefke Kapısı, III. Yüzyıl, İznik ve Toledo Kent kapısı

Genellikle geleneksel yerleşmeler, doğayı, topoğrafyayı, iklimsel verileri zaman içerisinde oluşan geleneklerle etkin ve pragmatik yararlar oluşturacak şekilde kullanırlar. Geleneksel yerleşmelerde doğa ve yapı geçişleri, doğayı dışlamayan yumuşak bir etki oluştururken, yapı sokak geçişleri ise insan ölçeğine indirgenmiştir. Rossi (2006), “Şehrin Mimarisinde”, ‘Her şehirde bireysel kişilikler olduğunu, her şehrin ulaşılmamış özlemler kadar, eski gelenekler ve yaşayan duygulardan da oluşmuş kişisel bir ruha sahip olduğunu söyler.’ Geleneksel yerleşmelerde arayüzler, kente kişilik kazandıran mekanlardır.

Geleneksel kentlerde, avlular, revaklar ve arkadlar; kentsel mekanda etkili bir arayüz olarak kamusal ve yarı kamusal alanlarda ayırma, birleştirme ve sirkülasyon, geçiş işlevi üstlenirler ve kente kimlik kazandırır. (Şekil 8)

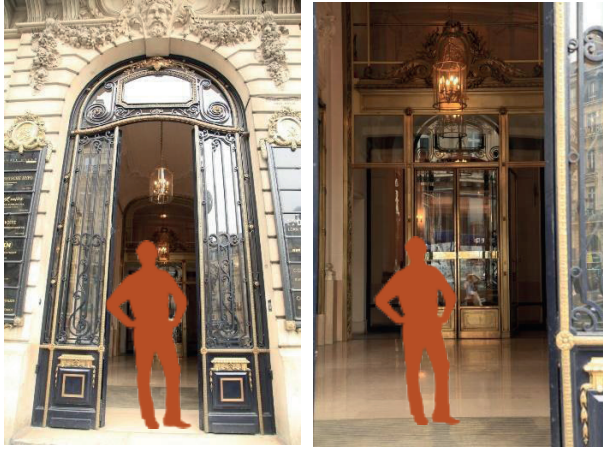
Şekil 8. Geleneksel kentlerde, avlular, revaklar ve arkadlar, geçişler (Dubrovnik, Atina, Madrid, Mardin, Siena, Tiflis, Roma ve Floransa'dan örneklenen geçişler)

Unwin (2003), geçişlerin, mekanı hiyerarşik olarak düzenlemedeki rolünü değerlendirirken, çok sıradan örneklerde bile, geçişlerin mimarlık deneyiminin bir parçası olarak şekil aldığını söyler. Konut kapısı, kamusal ve özel alan hiyerarşisi içinde önemli bir arayüz olarak şekillenir. (Şekil 9)

Kamusal ve özel alanın sınırında, kapıların günlük yaşamımızın akışı içerisinde iki sınır arasındaki ayırıcı rolünü, Orhan Pamuk (2003), 'İstanbul, Hatıralar ve Şehir' isimli kitabında küçük bir çocukken yaşadığı sokak deneyiminde anlatır:

'Hüzün ve sıkıntıya kapılmadan yaşamamanın bir ikinci yolu da, annemle sokaklara çıkmaktı. 'Çocukları parklara, bahçelere, hava alsınlar diye bir yerlere götürmek gibi bir alışkanlık olmadığı için, sokağa çıkarıldığım bu günlerin benim için özel bir önemi olurdu. 'Yarın ben sokağa çıkacağım.' derdim halamın benden üç yaş küçük oğluna gururla. Yuvarlak merdivenlerden döne döne inilir, büyük bir çoğunluğu yer altında olan kapıcı dairesinin önünde kılık kıyafetim, düğmelerim son bir kere daha gözden geçirilir ve sokağa çıkınca da, 'sokak!' diye mırıldanırdım hayranlıkla.'

Bir başka deyişle, kapılar ve girişler, günlük hayatımızın her anında iki farklı mekanın eşik noktasında ara mekanlardır.

Şekil 9. Konut kapısı, kamusal ve özel alan hiyerarşisi içinde bir arayüz

3. Yöntem

Kent mekanı ve mekan algısında hareketin önemi ve farkındalığı çalışmaları önem kazanmaktadır. Gehl'e (2020) göre, "Yürümek başlangıçtır, çıkış noktasıdır. İnsan yürümek için yaratılmıştır ve yaşamdaki büyüklü küçüklü tüm olaylar biz başka insanlar arasında yürürken gelişir. Bizler yaya iken yaşam tüm çeşitliliğiyle gözlerimizin önüne serilir. Kentlerde yürümek, yürümekten çok daha fazlasıdır. İnsanlar ve çevrelerindeki topluluk arasında doğrudan temas, temiz hava, dışarıda geçirilen zaman, yaşamın özgür zevkleri, deneyimi ve bilgisi vardır. Yürümek, özünde kamusal mekanı bir platform ve çerçeve olarak paylaşan insanlar arasındaki özel bir paylaşım ve bir araya gelme biçimidir. Kentleri insanlar için tasarlama işinin doğal başlangıç noktası insan hareketliliği ve insan duyularıdır. Çünkü bunlar kent mekanındaki etkinliklerin, davranış ve iletişimin biyolojik temelini oluşturur. 21. yüzyıl kentinin yayaları milyonlarca yıllık bir evrimin sonucudur. İnsan yavaş ve ayakları üzerinde hareket edecek şekilde evrilmiştir ve insan vücudunun yönelimi doğrusaldır. Duyularımızda çoğunlukla yatay yüzeyler üzerinde yavaş ve ileri doğru harekete izin verecek şekilde gelişmiştir" (Gehl, 2020).

Bir kentin yaşam dolu olması daha çok insanın, kent mekanında hareket etmesini, durarak zaman geçirmesini sağlayacaktır. Kent mekanında yürümek sadece kentte bir yerden bir yere gitmekten öte bir şeydir. Önemli olan bir yerden bir yere gitmekten çok kentte yürüme sırasında yaşanan karşılaşmalar, duygusal etkilenmeler ve etkileşimlerdir (Tekeli, 2020).

Kent mekânında hareket, insanların kenti algılama, yön bulma ve mekânı deneyimleme biçimini belirleyen temel unsurlardan biridir. Bu nedenle kent analizleri ve kent planlamasında yaya hareketiyle deneyimleme, görsel algı ve mekânsal deneyim üzerine çalışmalar yapılmaktadır.

Bu araştırmalar Laugier'in (1754), gezinti yerleri ve kent girişlerine ilişkin düşüncelerine öncüllenebilir. Auguste Choisy (1899), Atina Akropolü analizinde hareket ve bu sayede ortaya çıkan görseller konusunu dikkat çekici biçimde ele almıştır (Panerai vd., 2026). 20. yüzyıl başında yaşayan yazarların bu meseleye tutkuyla bağlı oldukları görülmektedir. Raymond Unwin (1909), Camillio Sitté'ye (2020), göndermede bulunarak Buttstadt isimli küçük Alman kentindeki kent görsellerini analiz etmiştir. Sitté' 1889 yılından itibaren Ortaçağ kentlerini niteleyen meydanların evriminde peyzajların gösterdiği evrimi incelemiştir. Le Corbusier (1923), Bir Mimarlığa Doğru kitabında Auguste Choisy'nin Atina Akropolü analizinde hareketle mekânı deneyimleme eskizlerine yer verir.

Gordon Cullen (1961), kentsel mekânı, hareket ve zaman dizinleri ile algılamak için harekete bağlı seri eskizler çizmiştir. Cullen'in (1961) "*The Concise Townscape*" kitabı, kenti yalnızca plan ve cephe olarak değil, hareket halinde deneyimlenen bir görsel sekans olarak ele alır. "Sekans, belirli bir süre içinde arka arkaya giden şeyler, dizi, olarak tanımlanır" (URL-4). Hem anlambilimsel bir bilim hem de teknik bir dekupaj olan görsel sekans nosyonu doğrudan doğruya sinemadan kaynaklanmıştır. Sekans analizinin mimarlığa ve kente uygulanmasıyla bir güzergahın görsel alandaki değişiklikleri incelenebilir (Panerai, 2026).

Cullen'in (1961), kenti deneyimlemede en önemli kavramları seri görüş ve hareketle algılamadır. Cullen'e göre kent, tek bir sabit görüntü değil, yürüdükçe ardışık biçimde açılan sahneler dizisidir. Kent, sinema gibi kare kare ardışık film sahneleri gibi deneyimlenir. (Şekil 10)

Benzer şekilde Le Corbusier, mekânı hareketle ardışık bakış açılarının dizilimiyle meydana gelen sinematik bir öge olarak tanımlar (Canbakal Ataoğlu, 2025). Cullen (1961), Gehl (2020), Bosselman (1998), kenti deneyimlemek ve başarılı kamusal mekanların oluşumu için kentte yürüyüşün, hareketin önemli olduğunu savunur. Cullen' e göre kentte bir sokakta yürürken: dar bir geçitten, geniş bir meydana ulaşılır, perspektif değişir, bir odak noktası belirir. Bu ardışık görsel değişim "seri görüş" olarak tanımlanır. Mekânın statik değil dinamik olduğunu, hareketle algılandığını savunur. Cullen'in (1961), kenti plan üzerinden değil kentsel deneyim üzerinden okuması, yaya hareketini tasarımın merkezine alması, görsel kompozisyonu kamusal alan tasarımının parçası yapması, kentsel tasarımın görsel ve algısal boyutunun temel yaklaşımlarını belirlemektedir.

Cullen'e (1961) göre, kentte mekân algısı aşağıdaki unsurlardan oluşur.

Perspektif Değişimi: Yürüdükçe açı değişir → mekân dramatikleşir.

Sürpriz ve Gerilim: Dar–geniş, açık–kapalı, karanlık–aydınlık karşıtlıkları mekânsal heyecan yaratır.

Odak Noktası (Focal Point): Bir kule, heykel ya da anıtsal yapı bakışı yönlendirir.

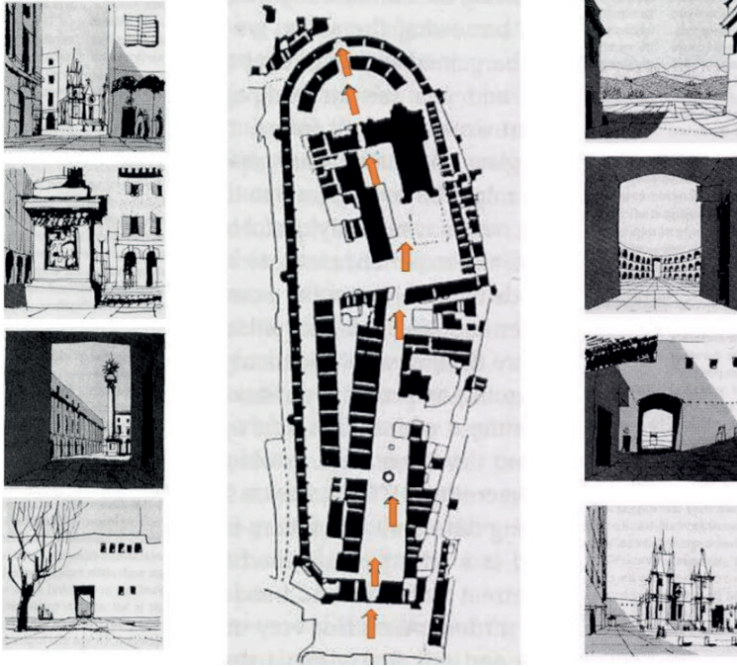
Mekânsal Sekans: Kent “mekânsal hikâye” anlatır.

Cullen harekete bağlı kentsel deneyimini ise üç başlıkta açıklar:

Optik: Görsel kompozisyon, perspektif, silüet, odak.

Yer: Mekânsal tanımlılık, iç-dış ilişkisi, meydanlar.

İçerik: Malzeme, renk, doku, detay.

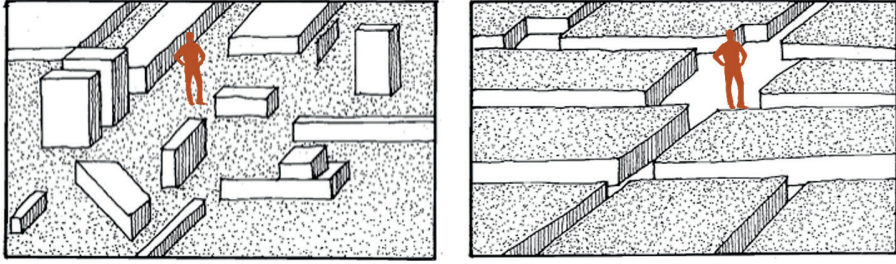
Şekil 10. Seri görüş ve hareketle algılama (Cullen, 1961)

4. Analiz / Tartışma

Bala'nın (2006) ifade ettiği gibi, “Kentsel mekana ilişkin tasarımlarda, genellikle doluluklar ele alındığından, binalar arasındaki boşluklar kendiliğinden oluşan kayıp hacimlere dönüşmektedir. Bu hacimler çoğunlukla özensizce yan yana getirilen cephe dizileriyle sınırlandırılmakta ve günümüz kentlerinde problem alanı haline dönüşen kentsel arayüzleri oluşturmaktadır. Endüstri devriminden önce, binalar arasında kalan mekanların, binaların kendisi kadar önemli olduğu, esnek bir anlayışla ve iyi tanımlanmış doluluk boşluk ilişkileriyle, kentsel ara yüzlerin sorunsuz yerler olduğunu söylemek olasıdır.”

Bu alanlar genellikle; bina artıkları, otoyol altları, otopark çevreleri, yüksek bloklar arasındaki tanımsız açık alanlar, arka cephe boşlukları şeklinde ortaya çıkmaktadır. Trancik'in (1986), *Finding Lost Space* kitabında ortaya koyduğu "lost space (kayıp mekân)" kavramı, modern kentlerde işlevsiz, kimliksiz ve kamusal yaşama katkı sunmayan alanları tanımlar. "Lost space (kayıp mekân)", sosyal olarak kullanılamayan, estetik değer taşımayan, mekânsal bütünlük oluşturmeyen kentsel boşluklardır.

Trancik'e (1986) göre, kayıp mekan oluşumunun temel nedenleri, konut-iş-ticaret vb. zonlar ile fonksiyonların ayrılması ile kamusal mekan sürekliliğinin kesilmesi, yaya yerine otomobil odaklı tasarımıyla büyük boşluklar, binanın tekil obje olarak tasarlanıp çevresindeki kamusal alanların ihmal edilmesi, yüksek yapı blokları ile insan ölçeğinin ihmal edilmesidir. Trancik, geleneksel Avrupa kentlerindeki meydan kültürünü boşluklar tanımlı olduğu için olumlu örnek olarak görmektedir. (Şekil 11)

Şekil 11. Modern kent ve geleneksel kent dokusunun kentsel dokusu (Trancik, 1986),
(Yazar tarafından düzenlenmiştir.)

Kentsel arayüzlerin geleneksel kentlerde mekan dizinleriyle nasıl zaman içinde oluştuğunu ve nitelikli kamusal mekanlarla kent yaşamına katıldığını göstermek için Signoria Meydanı (Piazza della Signoria) ve Süleymaniye Cami ve Külliyesi üzerinde yürüyüş aksı ile Cullen'in (1961) seri görüş yaklaşımına göre mekan dizinleri oluşturulmuştur.

Trancik'in (1986), günümüz çağdaş kentlerinde kamusal alanlarda yenden tanımlanan doluluk- boşluk ilişkisi ile arayüzleri göstermek için Paris'te tarihi aks üzerinde yer alan La Defence bölgesi mekan dizinleri ile Cullen'in (1961) seri görüş yaklaşımı ile analiz edilmiştir.

4.1. Piazza della Signoria İçin Seri Görüş Analizi ile Ara mekanlar

Piazzalar, Rönesans devri boyunca düzenli ve geometrik bir gelişme göstermektedirler. Geleneksel kentlerde binalarla tanımlanan bu alanlar toplumsal yaşamı destekleyen, sosyal ortamlar oluşturan, kente ölçek kazandıran arayüz niteliği taşıyan alanlardır (Canbakal Ataoğlu, 2009). Piazza della Signoria, çevresindeki binaların inşasından sonra kalan alanla tanımlanmıştır (Roth, 2000). İtalya'nın Floransa kentinde yer alan Piazza della Signoria, dar sokaklardan dramatik biçimde meydana açılan, kuleler, heykeller, Loggia gibi güçlü

odak noktaları ve perspektif değişimleriyle seri görüş deneyimini yoğunlaştıran bir Rönesans meydanıdır. Cullen'in (1961) seri görüş- mekânsal deneyimin hareketle birlikte oluşması yaklaşımıyla Piazza della Signoria'da yürüyüşle bir dizi ara mekan ardışık görsel sahneler oluşturmaktadır. Hareketle oluşan bu mekânsal deneyim sekansları Cullen'in (1961) yaklaşımına göre dizinlenmiştir. Signoria Meydanından Arno Nehrine doğru izlenen yürüyüş rotasında karşılaşılan Palazzo Vecchio, Loggia dei Lanzi, Uffizi Galerisi, Vassario Coridorio yapıları ve bu yapıların arayüzleri ile deneyimlenen mekan sekansları aşağıda açıklanmıştır. (Şekil 12) (Şekil 13)

Floransa'nın organik dokusunda dar cepheli ve gölgeli sokaklardan meydana lineer perspektif ile ilerlerken meydan dramatik biçimde sokaklara açılır. Meydana girildiğinde Palazzo Vecchio yüksek kulesi güçlü dikey vurgusu ile bir landmark olarak algılanır. Palazzo Vecchio, mekanın hiyerarşisini belirlerken çekim noktası oluşturur. Meydanda yer alan Neptün heykeli ve diğer heykeller meydanın karakteristik öğeleri arasındadır.

Meydanın güneyinde yer alan Loggia dei Lanzi, Uffizi Galerisine bitişik konumlanır. Loggia dei Lanzi kaburga tonozlu yarı açık mekânıyla heykellerle çerçevelenmiş sahne etkisiyle güçlü bir ara mekan-ara yüzdür. Meydan açık alandan Loggia ile yarı kapalı alana güçlü bir geçiş alanı yaratır.

Uffuzi Müzesi Arno nehrine açılan arkadlı heykel nişli cephesi ile kamusal yaşama katılan bir başka ara mekan-ara yüz geçiş mekanı yaratır. Uffuzi Müzesinin arkadlı arayüzü cephesi ve Vassario Coridorionun nehir ve kıyı arasında oluşturduğu arkadlı arayüz Ponte Vecchio köprüsü ile bir başka kent peyzajına açılarak kent mekanında zengin görsel deneyimler yaşatır.

Şekil 12. Signoria Meydanı, (Piazza della Signoria) üzerinde yürüyüş akısı Floransa (Moughtin, 2003), (URL-5) (Yazar tarafından düzenlenmiştir.)

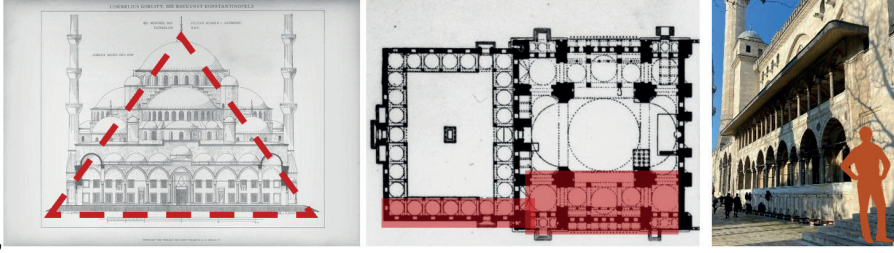
Şekil 13. Signoria Meydanı, (Piazza della Signoria mekan dizinleri (Palazzo Vecchio, Loggia dei Lanzi, Uffizi Galerisi, Vassario Coridorio)

4.2. Süleymaniye Külliyesi İçin Seri Görüş Analizi ile Ara mekanlar

İstanbul'un yedi tepesinden birine konumlanan Haliç'e bakan tarihi yarımada yer alan Süleymaniye Cami ve Külliyesinin zarif silüeti kentin pekçok yerinden ve denizden algılanır. Külliye'nin silüetine kubbeler ve minareler hakimdir.

Süleymaniye Külliyesi dik bir yamaç üzerinde teraslar halinde şehir silüeti meydana getirecek şekilde konumlanmıştır. On sekiz ayrı bina halindeki külliye, tek kat pencereli bir dış avlu içine alınan cami Haliç'e bakan tepenin teraslarına ideal bir değerlendirme ve şehircilik anlayışı ile yerleştirilmiştir. Cami diğer külliye binalarından aradan geçen sokaklarla ayrılmıştır. Süleymaniye camisinin yapılışı büyük cümle kapısı üzerindeki kitabe'ye göre 1550-1557 yılları arasındadır. Süleymaniye camisinin 27,40 metre çapındaki kubbesinin iki katı olan 53 metre yüksekliği ile Osmanlı camilerinin en yükseğidir. Giriş ve kible tarafında ortalama 40 metre yüksekliğinde iki yarım kubbe ikişer çeyrek kubbe ile genişletilmiştir. Kubbelerin yumuşak akışlı kademelenmesi ile kitle ve mekan düzeni tam ahengini bulmuş, kapalı bir silüet halinde ideal bir piramidal gelişme sağlanmıştır (Aslanapa, 2004).

Süleymaniye Camisinin piramidal silüeti ve bu büyük kubbenin eteklerinde tasarlanan ritmik büyüklü küçüklü kubbeler caminin 53 metre yüksekliğini insan ölçeğine indirgeyen ara mekanlar oluşturmaktadır. Caminin piramidal silüeti sokak kotuna bu hiyerarşik ara mekan dizimleri ile caminin kütlelerinin devasa ölçülerini ustaca insan ölçeğine indirgemektedir. (Şekil 14)

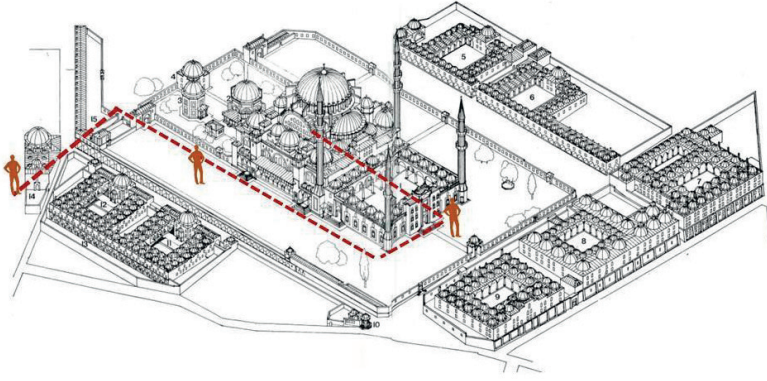

Şekil 14. Süleymaniye Camisinde piramidal silüet ve doğu kanadında ara mekanlar (Görünü; URL-6) (Plan; URL-7) (Yazar tarafından düzenlenmiştir.)

Süleymaniye Külliyesine ulaşan dar organik sokaklardan Caminin avlusunun geniş teraslarına izlenen yürüyüş rotasında şehir manzarasına açılan arayüzler ile deneyimlenen mekan sekansları aşağıda açıklanmıştır. (Şekil 15) (Şekil 16)

Külliye'nin odağına yerleşen Süleymaniye Cami ana kubbesi kütle büyüklüğü ile mahalle ölçeğine sokak dokusuna kontrast oluşturur. Külliye'ye doğru ilerlerken dar organik sokak dokusu hareketi yönlendirirken görsel merak oluşturur. Külliye'nin odak noktasında yer alan camiye ulaşmak için organik geleneksel sokak dokusundan geniş perspektifli cami avlusuna ulaşmak için bir dizi ara mekandan geçilir. Bu ara mekanlar keşif ve sürpriz duygusu ile hareketi yönlendirirken cami külliye ve kent dokusu arasında ölçek geçişlerini de düzenlerler. Eğimli araziye İstanbul'un yedi tepesinden birine yaklaşık 60 dönüm alana konumlanan Süleymaniye camisi avlusuna ulaşmak için farklı yürüyüş rotaları seçilebilir. Her rota kendi bağlamı içinde sürprizli farklı mekan dizinleri barındırmaktadır. Dar sokaklardan, tonozlu merdivenli kapalı geçişlerle ara mekanların İstanbul boğazının engin perspektifine açılması bu deneyimi sürprizli hale getirmektedir. Cami iç mekanına girmek için avlunun revaklarıyla dış avluya yumuşak geçişlerle girilirken, ara mekanlar mekan dizilimini insan ölçeğine indirgemektedir. Kent eteğinden Süleymaniye Külliyesine ulaşırken izlenen rotada dar sokaklar, ara mekanlar denize gökyüzüne açılan geniş perspektifler, tanımlı avlular, sınırlandırılmış mekanlar, dış mekan, avlu, cami iç mekanı kesitinde yer alan mekan hiyerarşisi bir dizi dramatik ara mekan ile karakter kazanmaktadır. Külliye'nin ve caminin revakları ve sütunlar ritmik bir mekânsal düzen oluşturur, ara mekanları karakterize eder. mekân deneyimi dramatik geçişler ara mekanlar ile külliye'nin geniş terasları ile şehir manzarasıyla tamamlanır.

Cullen'ın (1961), kent mekânını hareket halinde, ardışık sahneler olarak algılama yaklaşımı seri görüş, tarihî kent dokusunda devasa kütlesini ara mekanlarla insan ölçeğine indirgeyen Süleymaniye Külliyesinde zengin perspektifler sunan mekan dizilimlerinde güçlü biçimde görülür.

Şekil 15. Süleymaniye Cami ve Külliyesi üzerinde yürüyüş aksı (URL-8) (Yazar tarafından düzenlenmiştir.)

Şekil 16. Süleymaniye Cami ve Külliyesinde mekan dizinleri

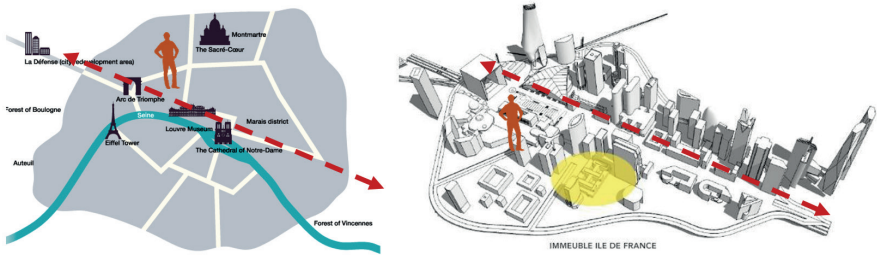
4.3. La Defence Bölgesi İçin Seri Görüş Analizi ile Ara mekanlar

Paris'te tarihi aks üzerinde yer alan Johann Otto von Spreckelsen tasarımı Grand Arche (1989) eski ve yeni Paris arasında simgesel çağdaş bir kent kapısı görünümündedir. Fransa'da savaşta hayatını kaybedenlerin anısına yapılan Arc de Triomphe, Louvre Sarayı ve La Defense'ı bağlayan tarihi aks üzerinde Champs Elysees bulvarının bitiminde yer alan bir anıttır. Arc de Triomphe'un bulunduğu bulvar üzerinde Arc de Triomphe'un çağdaş yorumu olarak tasarlanan Grand Arche bu tarihi aksın sonunda eski ve yeni Paris'i birbirine bağlayan simgesel devasa kapı silüetiyle sembolik olarak eski ve yeni Paris arasında bir geçiş arayüz oluşturmaktadır. (Şekil 17) (Şekil 18)

La Defence bölgesinde Arc de Triomphe'dan Grande Arche'a izlenen rotada karşılaşılan gökdelenlerle çevrili kamusal plaza ve bu yapıların arayüzleri ile deneyimlenen mekan sekansları aşağıda açıklanmıştır.

Çağdaş planlı bir iş merkezi olan La Defense bölgesi geniş akslar ve Grand Arche gibi güçlü odak noktalarına sahiptir. La Défense, Paris'in tarihsel aksının Champs-Élysées bulvarının devamında yer alır.

Louvre Museum → Champs-Élysées → Arc de Triomphe → La Defense merkezine doğru bu aks boyunca ilerlerken perspektif sürekli Grande Arche'ya yönelir bu görsel eksen güçlü bir mekânsal yönlendirme sağlar. La Defense'a Paris merkezinden yaklaşıırken: büyük ölçekli gökdelenler ve özellikle Grande Arche uzaktan görülür, bu yapı güçlü bir landmark (odak noktası) oluşturur. La Défense'in ana yaya platformuna girildiğinde: araç trafiğinden yalıtılmış yüksek yapılarla meydanın çevrelendiği geniş bir kentsel plaza ortaya çıkar. Bulvardan sonra gelen bu büyük boşluk mekânsal açılma etkisi yaratır. Plaza içinde yüksek yapılar arasında hareket ederken Gökdelenler arasında ritmik bir perspektif oluşur Yapıların farklı formları mekâna çeşitlilik ve dinamizm katar. Gökdelenlerle çevrili kamusal mekanda İnsan ölçeği ile yapı arasında güçlü bir kontrast oluşur. Büyük kentsel plazada yürüyüşün sonunda, açık çerçeve formuyla gökyüzüne açılan kadrarla Grande Arche tüm mekânın odak noktası haline gelir.

Şekil 17. La Defense bölgesi üzerinde yürüyüş aksı (URL-9) (URL-10)
(Yazar tarafından düzenlenmiştir.)

Şekil 18. La Defense bölgesinde yürüyüş aksında mekan dizinleri

5. Sonuç

Arayüz kavramı çok farklı ölçek ve perspektiflerden ele alınabilecek kapsamdadır. Bu çalışmada arayüz kavramı farklı ölçek, bağlam ve kapsamlarda tanımlanmış, kentsel mekanları, kamusal alanları zenginleştiren kentin arayüzleri: kentsel geçişler bağlamında ele alınmıştır.

Çalışmada, kentsel arayüzlerin geleneksel kentlerde mekan dizilimlerini göstermek için Signoria Meydanı (Piazza della Signoria) ve Süleymaniye Cami ve Külliyesi üzerinde yürüyüş aksı ile Cullen'in (1961) seri görüş yaklaşımına göre mekan dizinleri oluşturulmuştur. Günümüz çağdaş kentlerinde kamusal alanlarda yeniden tanımlanan kentsel arayüzleri göstermek için Paris'te tarihi aks üzerinde yer alan La Defence bölgesi mekan dizinleri Cullen'in (1961) seri görüş yaklaşımı ile analiz edilmiştir.

Gehl (2020), Cullen (1961) ve Trancik'in (1986), kuramsal çerçevesi açısından arayüzler irdelendiğinde, arayüzlerin geleneksel kentlerde biçimlenmesi ile günümüz kentlerindeki biçimlenmesi, kamusal alanların niteliği ve biçimlenmesi açısından dikkat çekmektedir.

Gehl (2020), Kentleri insanlar için tasarlama işinin doğal başlangıç noktası olarak insan hareketliliği ve insan duyularını temel alır. Bunlar kent mekanındaki etkinliklerin, davranış ve iletişimin biyolojik temelini oluşturur. Kent mimarisinin temel öğeleri hareket mekanı ve deneyim mekanıdır. Sokak ayakların doğrusal hareket örüntüsünü yansıtır ve meydan gözün tarayabildiği alanı temsil eder.

Cullen'in seri görüşü, kent mekânını hareket halinde, ardışık sahneler olarak algılama yaklaşımıdır. İnsan bir kentte yürüdükçe mekân sahne sahne açılır ve her sahne bir öncekiyle ilişki kurar. Bu yaklaşım özellikle tarihî kent dokularında güçlü biçimde görülür güçlü bir landmark oluşturur. Cullen, modern kentlerin, çok geniş boşluklara sahip olduğunu, görsel sürekliliği ve insan ölçeğini kaybettiğini savunur. Ona göre başarılı kentler, tanımlı açık alanlar üretir, perspektif oyunları yaratır, yürüyüş deneyimini tasarlar.

Trancik (1986), kentsel mekânı; doluluk-boşluk ilişkisi ile analiz eder. Geleneksel kent dokusu doluluk-boşluk dengesi ile oluşurken, modern kentte boşluklar tanımsızdır. Sokak, yaya aksı ve kamusal bağlantılar süreklilik oluşturmalıdır. Mekân, kimlik, anlam ve sosyal değer üretmelidir.

Genellikle geleneksel yerleşmeler, doğayı, topoğrafyayı, iklimsel verileri zaman içerisinde oluşan geleneklerle, etkin ve pragmatik yararlar oluşturacak şekilde kullanırlar. Geleneksel yerleşmelerde doğa ve yapı geçişleri, doğayı dışlamayan yumuşak bir etki oluştururken, yapı sokak geçişleri ise insan ölçeğine indirgenmiştir. Geleneksel yerleşmelerde arayüzler, kente kişilik kazandıran mekanlardır. Geleneksel kentlerde, bina yüksekliğinin sokak genişliğine oranı, kütle büyüklükleri, pencere oranları, cephe hareketleri, malzeme kullanımı,

yapı doğa ilişkilerindeki uyum mekanı insan ölçeğine indirgerken arayüzleri nitelikli kılan özelliklerdir. Nitelikli arayüzler, nitelikli kentler oluşturmaktadır (Canbakal Ataoğlu, 2009).

Bala (2006), kentsel arayüzün yatay bileşenine ait ölçütleri; ölçek ve oran, kuşatılmışlık düzeyi ve mekânsal kapalılık, mekânsal süreklilik ve hiyerarşi parametreleri ile ele almıştır. Nitelikli bir arayüzde, hareket ederken algılanan mekanlar dizisi, birinden ötekine geçerken gözlemciye süreklilik ve hiyerarşik bir düzen içinde sunulmalıdır (Lynch ve Rivkin 1979'dan aktaran Bala 2006).

Signoria Meydanı (Piazza della Signoria) ve Süleymaniye Cami ve Külliyesi üzerinde yürüyüş aksı ile Cullen'in (1961) seri görüş yaklaşımına göre oluşturulan mekan dizinleri irdelendiğinde nitelikli arayüzlerin, doluluk boşluk ilişkileri, mekânsal süreklilik, yaya aksı ile hareketle deneyimleme, okunaklılık, zengin perspektifler, dramatik mekan geçişleri, sürprizli buluşmalar, insan ölçeği, duysal atmosfer, yüzey dokuları, armoni, mimari tarz bütünlüğü ile tasarlandığı dikkat çekmektedir.

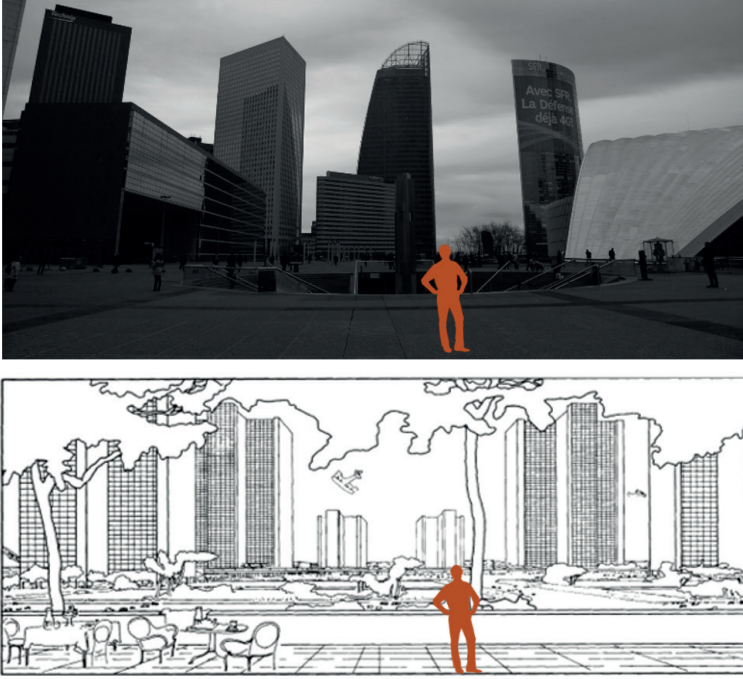
Paris'te tarihi aks üzerinde yer alan La Defence bölgesi mekan dizinleri irdelendiğinde aşağıda yer alan görselde görüldüğü üzere çağdaş kentin doluluk-boşluklarının dengesinin değiştiği, görülmektedir. Çağdaş mekan Grande Arche gibi tüm mekânın odak noktası olan güçlü ikonik landmarklarla tasarlanmaktadır. (Şekil 19)

Çağdaş kent tasarımına dair geliştirdiği kent modelleri üzerine eleştirel yaklaşılan Le Corbusier'in çağdaş şehir tasarımı silüeti ile La Defence bölgesinin gökdelenlerinin silüeti, doluluk boşluk ilişkisi dikkat çekmektedir.

Le Corbusier (2014)¹, çağdaş bir şehir tasarımında gar meydanını çevreleyen basamaklı kahvelerin birinin terasından kent merkezinin görünümünü resmeder. *“Soldaki iki gökdelen arasından yerden az yükseklikteki gar görülüyor. Gardan çıkarken, İngiliz Bahçesine doğru ilerleyen otomobil pisti görülmektedir. Şehrin merkezinde yoğunluğun ve trafiğin tam da en fazla olduğu yerdeyiz: mekan bunları karşılamak için çok büyük. Basamaklı kahvelerin terasları en çok uğranılan bulvarları oluşturuyor. Tiyatrolar, kamusal alanlar, vb. gökdelenler arasında, ağaçların ortasındaki mekanlar arasında. Işık ve hava içinde yüzen gökdelenler bütünü görülüyor.”* (Şekil 19)

Bir diğer eleştiriye göre “Le Corbusier şehri kurtarmak isterken onu beton yapıların dikili olduğu büyük bir parka indirgemıştır (Ragon, 2010).”

¹ Le Corbusier (2014), orijinal basımı Urbanisme, 1925 tarihliidir. Urbanisme, Éditions Crès, Collection de “L'Esprit Nouveau”, Paris, 1925

Şekil 19. La Defence bölgesinde insan ölçeği ve Le Corbusier çağdaş bir şehir tasarımı
(Le Corbusier, 2014) (Yazar tarafından düzenlenmiştir.)

Bu çalışmada örneklemeler üzerinden geleneksel kentlerde arayüzlerin sürekliliği, anlamı ve modern kentin süreksizliği ve insan ölçeği üzerinden kentsel mekanın eşiklerini oluşturan arayüz tanımları ve eleştirisi yapılmıştır. Kentsel arayüzlerin kentsel mekanı-kamusal mekanı tasarlamadaki önemi aşağıdaki başlıklar altında değerlendirilebilir:

- Ölçek geçişleri ile bina-mekan-insan kent arasındaki ilişkileri oluşturur.
- Doğa-kent insan arasındaki geçişleri düzenler.
- Kamusal-yarı kamusal- özel mekan geçişlerini düzenler.
- Mekan sekansları ile promenad oluşturur.
- Mekanı sınırlandırarak tanımlı mekanlar oluşturur.
- Farklı eylem ve etkinliklere olanak tanıyarak kamusal yaşamı destekler.
- Kentsel mekanları, okunaklı, algılanabilir, imgelenebilir kılar.
- Kentsel mekan içinde yönlendiricidir, yön bulmayı sağlar.

- Ardışık mekan örüntüleri oluşturur.
- Kimlik-karakter kazandırır.
- Kamusal yaşam alanları oluşturur.
- Sınır öğelerini iç ve dış arasında eşikleri oluşturur.
- Mekansal sürekliliği sağlar.
- Yaya hareketini eğlenceli kılar, teşvik eder.
- Fotografik sekanslarla zengin perspektifler oluşturur.
- Hareketle algılamayla görüntü dizileri oluştururlar.
- Sürprizleri, biçimlenmesiyle mekanı keşfetme duygusu verir.
- Kamusal yaşama nitelik kazandıracak yaşam alanları nişler oluşturur.

Teşekkür

Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümünde 31 Ekim-1-2 Kasım tarihlerinde Arayüz Atölyesini düzenleyen Dr. Öğr. Üyesi Aysun AYDIN SANCAROĞLU'na ve KTÜ Mimarlık Bölümü İletişim ve Medya Komisyonu'na değerli katkıları için teşekkür ederiz.

Kaynakça

- Aslanapa, O. (2004). *Osmanlı devri mimarisi*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Bala, H. A. (2006). Mimarlık-şehircilik, bina-kent, iç-dış, özel-kamusal arasında kentsel arayüzler. *Yapı Dergisi*, No: 293.
- Bosselmann, P. (1998). *Images in Motion*, Urban Design Reader (S. 2007), M. Carmo-na, and Tiesdell, (Ed.), Elsevier.
- Canbakal Ataoğlu, N. (2009). *Çağdaş mimaride bir antitez: sirkülasyon*, [Yayımlanmamış Doktora Tezi], Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Canbakal Ataoğlu, N. (2025). Le Corbusier ve Promenad, *Yapı Dergisi*, No: 497.
- Choisy, A. (1899). *Histoire de l'Architecture*. Paris.
- Cullen, G. (1961). *Concise townscape*, London: Routledge.
- Foss, C. (2004). İznik'in Bizans surları 260-1330, *Tarih boyunca İznik*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gehl, J. (2020). *İnsan için kentler*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Gökğür, P. (2019). Kamusal alanlar ve bu alanların düzenlenmesinde kentsel projelerin önemi. E. Töre, R. Kutlu ve A. Erçetin (Ed.), *Tasarımda süreklilik makrodan mikroya içinde*, İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Kökner, A.B.S. (2001), *Mekansal arayüzlerin kente ve yaşama katılımları üzerine bir inceleme*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Laugier, P. (1754). *Essai sur l'Architecture*. Paris.
- Le Corbusier. (2017). *Bir mimarlığa doğru*. Yapı Kredi Yayınları (Orijinal İlk Basım 1923).
- Le Corbusier. (2014). *Şehircilik*. İstanbul: Daimon Yayınları.
- Meiss. P. V. (1990). *Elements of architecture: from form to place*. Van Nostrand Reinhold.
- Moughtin, C. (2003). *Urban design: street and square*. Great Britain: Architectural Press.
- Mumford, L. (2019). *Tarih boyunca kent*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Özaydın Kılıçreis, G. (1993), *Kentsel tasarım kapsamında tarihi kentsel mekanlarda arayüzlerin düzenlenmesi sistemli bir yaklaşım*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Özyörük, İ. (1995). *The interface of architectural built form & urban outdoor space*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], ODTÜ.
- Pamuk, O. (2003), *İstanbul, hatıralar ve şehir*, Yapı Kredi Yayınları.
- Paneraı P, Depaule, J. C, ve Demorgon, M. (2026). *Kentsel analiz*. İstanbul: Janus Yayınları.
- Ragon, M. (2010). *Modern mimarlık ve şehircilik tarihi*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

- Rossi, A. (2006). *Şehrin mimarisi*. İstanbul: Kanat Yayınları.
- Roth, L. M. (2000). *Mimarlığın öyküsü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Sitte, C. (2020). *Sanat ilkelerine göre kent inşa etmek*. İstanbul: Janus Yayıncılık.
- Tekeli, İ. (2020). Önsöz. *İnsan için kentler*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Trancik, R. (1986). *Finding lost space: theories of urban design*, Van Nostrand Reinhold.
- Unwin, R. (1909). *Letude Pratique Des Plans De Villes*. Paris: L'Equerre.
- Unwin, S. (2003). *Analysing Architecture*. London: Routledge.
- Yürekli, H. ve Yürekli, F. (2004). *Mimarlık Bir Entelektüel Enerji Alanı*. İstanbul: Yapı Yayın.

- URL- 1: <https://www.kanpai-japan.com/awaji-shima-island/yumebutai> (Erişim Tarihi: 12. 10. 2025)
- URL-2: <https://www.zaha-hadid.com/masterplans/kartal-pendik-masterplan/> (Erişim Tarihi: 12. 10. 2025)
- URL-3: <https://www.britannica.com/topic/Great-Wall-of-China> (Erişim Tarihi: 12. 10. 2025)
- URL- 4: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Sekans> (Erişim Tarihi: 12. 10. 2025)
- URL-5: <https://madobkinsiena.wordpress.com/2012/07/02/pallazo-della-signoria/> (Erişim Tarihi: 12. 10. 2025)
- URL-6: <https://tr.pinterest.com/pin/458804280764240253/> (Erişim Tarihi: 12. 10. 2025)
- URL-7: <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/73564> (Erişim Tarihi: 12. 10. 2025)
- URL-8: <https://www.islamicarchitecturalheritage.com/listings/suleymaniye-mosque> (Erişim Tarihi: 12. 10. 2025)
- URL-9: <https://www.kubota.com/global-index/france/05.html> (Erişim Tarihi: 12. 10. 2025)
- URL-10: <http://www.fontani.com/site2014/portfolio/immeuble-ile-de-france-la-de-fense/> (Erişim Tarihi: 12. 10. 2025)

Not: Aksi belirtilmedikçe görseller yazara aittir.

BİR ARAYÜZ DENEYİMİ OLARAK TRABZON SURLARI

Nihan CANBAKAL ATAÖĞLU¹

Elif SALANTUR²

1 Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, nataoglu@ktu.edu.tr, ORCID 0000-0001-7110-0330

2 Mimar, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, salanturelif@gmail.com, ORCID 0009-0004-4765-044

Özet

Tarihi kentler, savunma ve korunma amaçlı olarak kaleler içerisinde gelişmiştir. Kentleri çevreleyen surlar, kentin sınırlarını belirlerken, kentlerin tarihi katmanlarının arayüzleri olmuştur. Kentin içi ve dışı arasında kent surları üzerinde iki farklı mekânın sınırında bir eşik oluşturan kapılar ise kente geçişi sağlarken iç ve dış arasında çok katmanlı bir metin okuması sunarlar. Kent kapıları diğer bütün kapılarda olduğu gibi hem ayrımı hem bileşimi veya başka bir deyişle değişim ve geçişi, kesintiye ve devamlılığı, sınırı ve geçmeyi, içerde-dışarda olma deneyimini içermektedir.

Tarihi bir kent olan Trabzon'un tarihi dokusu, çok katmanlı olarak Trabzon surları ve çevresinde izlenebilmektedir. Yukarı Hisar, Orta Hisar ve Aşağı Hisar olmak üzere üç bölüme ayrılan Trabzon surları üzerinde yer alan Kalekapı ve Pazarkapı iç ve dış arasında geçiş alanları oluşturmaktadır. Zaman içerisinde şekillenen bu kent dokusu içerisinde yeni yapılanlar ve tarihin derinliklerinden gelen yapılar, geçmiş ve günümüz arasında zamansal geçişler meydana getirmektedirler. Çalışmada, bir arayüz niteliği gösteren Orta Hisar ve Aşağı Hisar surları ve surlar üzerinde yer alan kapılarla hareket ve zamana bağlı olarak geçmiş, bugün ve gelecek senaryoları üzerinden mekân deneyimleri irdelenmiştir. Bu atölye çalışmasıyla birlikte Trabzon, Aşağı ve Orta Hisar Surlarında yürüyüş aksları ile belirlenen alandaki kentsel kesitlerin özellikleri bakımından arayüz olma niteliklerinin ortaya çıkartılması, işlevsellikleri ve ilişkileriyle incelenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda, atölye yalnızca mevcut mekânsal potansiyelin betimlenmesiyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda arayüz kavramının belirlenen alandaki karşılığını deneyim odaklı bir yaklaşımla yeniden düşünmeyi hedeflemektedir. Özellikle sur kapılarının ve sur hatlarının oluşturduğu eşik mekânlarının, atölye katılımcıları tarafından yürüyüş aksı üzerinde farklı kotlardan ve farklı bakış açılarıyla deneyimlenmesi, bu alanların çok katmanlı yapısını görünür kılmaktadır. Çalışmada geliştirilen yöntem doğrultusunda, alan keşifleri, fotoğraf, video kayıtları elde edilmiş; bunlar aracılığıyla mekânın farklı zaman dilimlerindeki temsilleri kolaj haline getirilmiş ve yapay zekâ programları ile olası senaryolar üzerine videolar üretilmiştir. Sonuç olarak bu alanların geçmişten günümüze süreklilik içine olduğu, çok katmanlı yapısının günümüze ve geleceğe yönelik potansiyeller taşıdığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Arayüz, Kent Surları, Deneyim, Zamansal Katmanlaşma, Trabzon

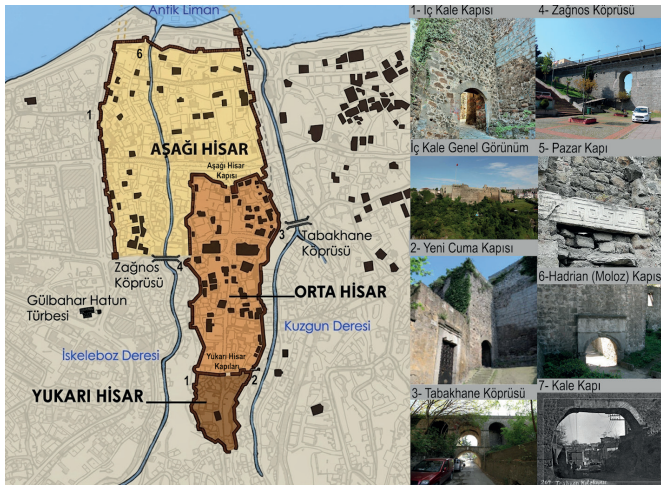
1. Giriş

Kentler, insanlığın tarihsel gelişiminin en önemli eserleri olarak değerlendirilmektedir. Kentlerin kümülatif özelliğe sahip kültürel mirasları sayesinde, insanların tarih boyunca biriktirdikleri deneyimlerin ve geleneklerinin devamlılığı korunarak geleceğin inşası sağlanmaktadır. Bu bağlamda kentsel kültürel miras, bir toplumun tarihi açıdan geçmişini, kullanılan teknik ve araçları açısından bilgi birikimini ve belge niteliği taşıdığı için de sosyal, siyasal, kültürel birikimini ifade ettiği ve günümüze taşıdığı için önemli bir noktada yer almaktadır. Kısaca kentsel kültürel miras, önceki nesillerin yarattıkları ve kuşaktan kuşağa aktardıkları maddi ve manevi kültür değerlerinin toplamı olarak tanımlanabilmekte ve sahip olduğu bu özellikleri nedeniyle tarihsel süreçte önemini kaybetmemektedir (Negiz, 2017). Bu bağlamda Trabzon kenti, tarihi ve kent surları kavramları arayüz kavramıyla birlikte ele alınmaktadır. Arayüz kavramının bir parçası olarak ele alınan Trabzon surları ve sur kapıları, tarihsellik, kültürel miras ve kentsel eşik kavramları üzerinden tartışılmıştır.

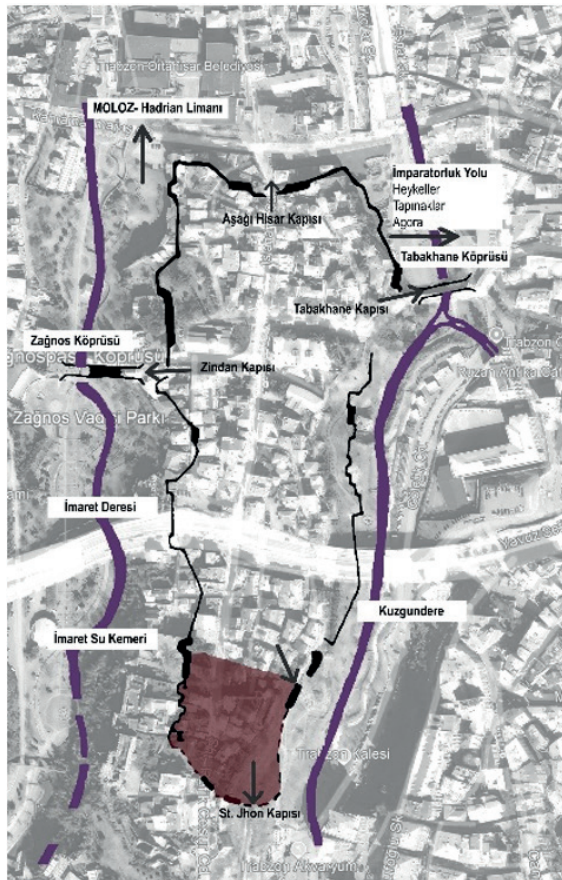
Kentsel arayüzler özel ve kamusal alanlar arasında bağlantıyı sağlayan, içinde kamusalı barındıran alanlardır. Kentsel arayüzler, kamusal açık alan ile kamusal/özel alan arasında bağlantı kurmuş ve geçiş sağlayan, kentsel dokuyu anlamaya yönelik, kentsel mekânın dış yüzeylerini oluşturmuştur (Kıratlı ve Uysal, 2024). Bu çalışmanın amacı kentsel arayüz kavramının Trabzon surları ile kurduğu ilişkiyi incelemek ve bu ilişkiyi geçmiş-bugün-gelecek senaryoları üzerinden ele almaktır. Aynı zamanda çalışma Trabzon surlarını yalnızca arayüz bağlamında değil; hareket, deneyim zamansal süreklilik, geçmiş ve gelecek öngörülerini kavramları üzerinden yeniden yorumlamayı amaçlamaktadır.

2. Kavramsal Çerçeve

Bir sur içi kent olarak tarihi Trabzon; Aşağı Hisar, Orta Hisar ve Yukarı Hisar (İç Kale/Kule Hisar) olmak üzere üç ayrı bölümden oluşmuş ve çok katmanlı bir savunma sistemiyle çevrelenmiştir. Bu sistem yalnızca askeri bir sınır üretmekle kalmayıp aynı zamanda kentin iç ve dış mekân ilişkisini düzenleyen, dolaşım ağını yönlendiren ve mekânsal hiyerarşiyi belirleyen bir kentsel omurga haline gelmiştir. (Şekil 1)

Şekil 1. Çalışma alanı ve surlar (Yazarlar tarafından görselleştirilmiştir)

Şekil 2. Sur sınırları ve akslar (Yazarlar tarafından görselleştirilmiştir)

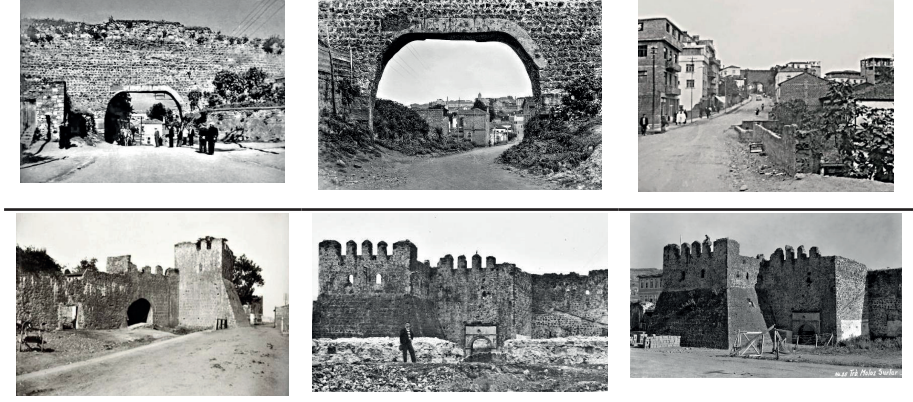
Arayüz atölyesi çalışma alanı olarak Trabzon'un denize açılan tarihi dokusunda konumlanan surlarla güçlü bir sınır ve eşik olan Aşağı Hisar bölgesi seçilmiştir. Trabzon, tarihsel süreç içerisinde surlarla çevrelenmiş ve tahkim edilmiş bir kale kent olarak tanımlanmaktadır. Kentin farklı dönemlerde yaşanan yıkım, yeniden inşa ve onarım süreçleri nedeniyle surlar çok katmanlı bir yapı kazanmıştır. Yaşanan bu yıkım ve inşa süreçleri erken dönemlere ait sur kalıntılarının günümüze ulaşmasını büyük ölçüde engellemiştir. Ulaşılan tarihsel kaynaklar M.Ö. 257 yılından önce kentin surlarla çevrili olduğunu belirtmektedir. M.Ö. 700–330 yıllarına tarihlenen ilk savunma yapıları günümüze ulaşmamıştır ve bununla birlikte mevcut fiziksel izler ise ağırlıklı olarak Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerine ait onarımları günümüze yansıtmaktadır (Karpuz, 2018). Trabzon sur sistemi bu kapsamda Yukarı, Orta ve Aşağı Hisar surları olacak şekilde üç ana bölümde incelenmektedir. (Şekil 2)

Yukarı Hisar ya da Kule Hisar olarak da anılan İç Kale kentin en hâkim noktalarından birinde yer alması ve savunmaya elverişli topografik özellikleri sayesinde tarihsel süreç içerisinde stratejik bir merkez niteliği taşımıştır. Bu özelliğiyle birlikte yapı; yalnızca askeri bir savunma unsuru olarak değil, aynı zamanda yönetim ve idari faaliyetlerin yürütüldüğü bir merkez işlevini üstlenmiştir (Yavuz, 2024). İç Kale surları, doğu cephesinde yer alan Yeni Cuma Kapısı'ndan (St. George) başlayarak güney yönünde incelenmiştir. Bu incelemelerle birlikte Yeni Cuma Kapısı'nın araç geçişine imkân sağlamak amacıyla sonraki dönemlerde genişletildiği anlaşılmaktadır. Bahsedilen bu kapının 1223 yılında surların onarımı sürecinde inşa edildiğini ileri sürülmektedir (Karpuz, 2018).

Aşağı Hisar'da bulunan kuzeybatı köşeden doğuya doğru dönen surlar çok tahrip olmuş, bitişiklerine yüksek katlı binalar yapılmıştır. Bu alana Moloz (Hadrian) Kapısı yerleştirilmiştir. Bu kapıyla birlikte Rus saldırılarından korunmak amaçlanmıştır. Güney yöne yıkık olarak devam etmekte olan surun önündeki dükkânların arkasında Pazar Kapısının kemer izi görülmektedir. Surlar Kahraman Maraş Caddesi'nde son bulmaktadır. Bu surlar üzerinde bulunan kapılar Zağnos-İmaret (Zindan) Kapısı, batı surlarının denize yakın kısmında Sotka (Süt) Kapısı, kuzeyde Moloz Kapısı, doğuda Mumhane Kapısı ve güneyde Pazarkapı şeklinde sıralanabilmektedir (Karpuz, 2018). Çalışma rotası içerisinde incelenen surlar üzerinde konumlanmış bu kapılar iki farklı mekânsal durumun kesişim noktasında yer alarak iç ve dış arasında eşik mekânlar oluşturmuştur. (Şekil 3)

Bu kapılar, kente giriş ve çıkışı düzenleyen elemanlar olmanın ötesinde; ayrımı ve birleşimi, kesintiyi ve sürekliliği, sınırı ve geçişi aynı anda barındıran çok katmanlı mekânsal deneyimler üretmekte ve bir arayüz oluşturmaktadır. Bu arayüz deneyiminin anlaşılabilmesi için Trabzon surlarını değerlendirirken kapıları toplu ve ilişkisel bir çerçevede ele almak önem taşımaktadır. Sur sisteminin bütüncül olarak anlaşılabilmesi için yalnızca duvar örgüsünün ve

surların yapısal özelliklerinin incelenmesi yeterli değildir. Surlar dışarıya açılan kapıları ile tarihsel süreçte ve günümüzde sur içi ile sur dışı arasındaki geçişi düzenleyen eşik mekânlar olarak işlev kazanmıştır. (Şekil 4)

Şekil 3. Trabzon Surları fotoğrafları (Mustafa Reşat Sümerkan arşivi)

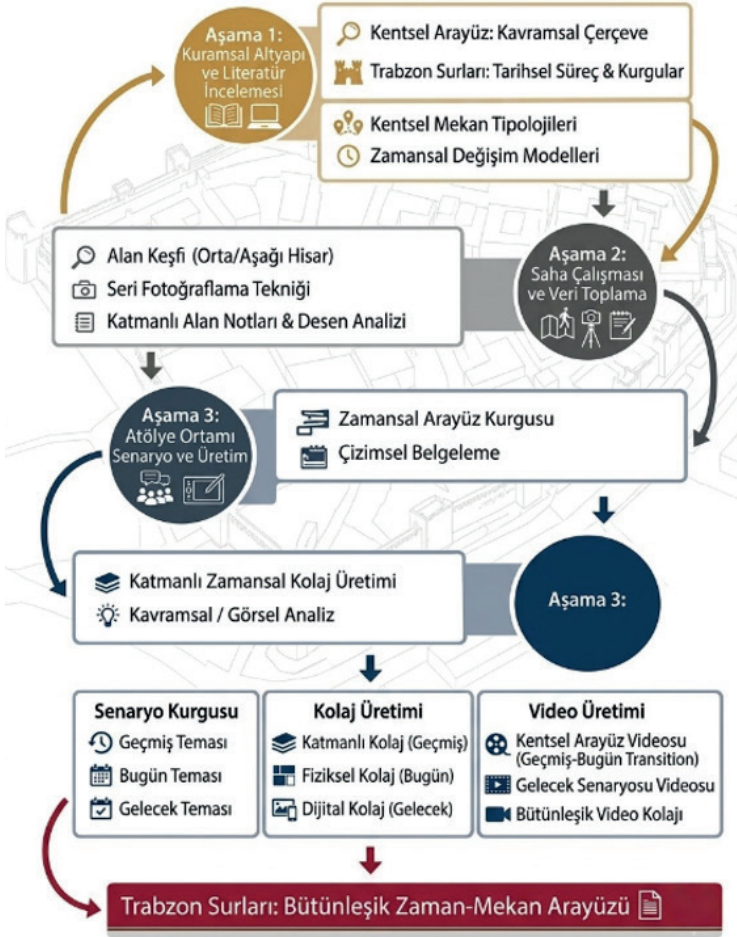
Şekil 4. Trabzon Surları Günümüz Fotoğrafları (Arayüz Atölyesi)

3. Yöntem

Atölyeler mimarlık eğitiminde örgün eğitimi tamamlayan, uygulamalı bir öğretim yöntemi olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışmalar; disiplinli bir şekilde çalışmak, düşünmek, öğrenmek, fikir üretmek ve karar vermek, iş birliği sağlamak gibi kavramlar için kullanılan önemli bir araç olmuştur. Mimarlık eğitiminin temel taşı olan mimari tasarım stüdyolarını destekleyici bir unsur olmanın ötesinde, bu stüdyoları tamamlayıcı ve geliştirici doğrudan bir etkiye sahiptir. Kişilerin alternatif tasarım fikirleri üretme, analiz-sentez yapma ve kısa sürede problem çözme becerilerini geliştirmektedir (Orhan, 2017). Atölyeler mimarlık eğitiminde tamamlayıcı bir rol üstlenmektedir. Atölye çalışmaları, öğrencilerin gelişiminde örgün eğitimin boşluklarını doldurmakta, teorik bilgileri pratiğe dökmetedir.

Bu kuramsal çerçeve doğrultusunda kentsel arayüzün yalnızca kavramsal değil, deneyimsel olarak da okunabilmesi amacıyla deneyimsel bir atölye süreci oluşturulmuştur. Atölye süreci literatür ve alan araştırması, gelecek, geçmiş, günümüz senaryoları üzerinden görsel kolaj tasarımı ve video üretimi olacak şekilde üç aşamada gerçekleşmiştir. (Şekil 5)

Araştırma ve Atölye Yöntemi: Trabzon Surları ve Kentsel Arayüz

Şekil 5. Kentsel arayüz kavramını merkeze alan atölye tasarım süreci modeli

Bu çalışmada, kuramsal literatür incelemesi ile yerinde gözleme dayalı görsel üretim süreçleri bir araya getirilmiş ve nitel bir araştırma yaklaşımı benimsenmiştir. Atölye çalışması kolektif bir üretim süreci olarak kurgulanmıştır. İlk olarak kentsel arayüz kavramı ve Trabzon surlarının tarihi üzerine bir literatür taraması yapılmış, sur ve sur kapılarına ilişkin surların tarihini belgeleyen fotoğraflar toplanmış, sur hattının bu kuramsal çerçevede nasıl okunabileceği tartışılmıştır.

İkinci aşamada ise Trabzon kent surları ve arayüz kavramları arasındaki ilişkileri ortaya koyabilmek amacıyla alan çalışması düzenlenmiştir. Bu atölye çalışmasında yer alan on iki kişilik ekip içerisinde görev dağılımları yapılarak çalışma alanı incelenmiştir. Atölye grubu ile gerçekleştirilen alan çalışmasında, Trabzon surları Orta Hisar ve Aşağı Hisar hattı boyunca yerinde incelenmiş, sur kapıları ve çevresi mekânsal deneyim, arayüz kavramları üzerinden okunmuştur.

Bu çalışmada Gordon Cullen'in (1961) seri bakış açısı ile mekân zaman hareket algısına bağlı seri fotoğraflama yöntemi kullanılmıştır. Cullen, kentsel mekânın yalnızca plan düzleminde değil, hareket ve zaman içerisindeki algı süreçleri üzerinden algılanabileceğini savunmuş bu bağlamda mekânsal deneyimi harekete bağlı seri eskizler aracılığıyla ifade etmiştir. Kentsel mekanların sadece plan, cephe düzlemlerinden değil hareket hâlindeki kullanıcı deneyimleri üzerinden değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. (Şekil 6)

Şekil 6. Cullen'in kentsel mekânı seri görüş ve hareketle algılama eskizleri (Cullen, 1961)

Alan gezisi sırasında mekânsal sürekliliği ve hareket deneyimini gözlemleyebilmek için görsel senaryo oluşturma (storyboarding) yöntemi tercih edilmiştir. Bu yöntemle birlikte alanın fotoğrafları hareket rotasıyla paralel olacak şekilde seri bir şekilde çekilmiştir. Sur hattı boyunca belgelenen ardışık kapılarla kapı geçişleri, kot değişimleri, doluluk-boşluk ilişkileri ve sur ile günümüz kent dokusu arasındaki etkileşim kayıt altına alınmıştır. Mekân tekil

bir görüntü üzerinden değil hareket ve zaman çerçevesinde algılanmıştır. Bu sayede surların masif bir tarihsel kalıntı değil, dinamik bir arayüz olduğu daha net bir şekilde değerlendirilmiştir. Bu süreç görsel senaryo üretimi ya da ‘storyboarding’ olarak tanımlanabilmekte ve çizgi roman çizimi sürecine benzerlik göstermektedir. Bir hareket grubu, hareketin kesintisiz ve akıcı biçimde aktarıldığı hareketli görüntülerin aksine, bu yöntemde eylem adım adım ilerleyen kareler içinde seri olarak gösterilmektedir. Böylelikle hareket, süreklilikten ziyade parçalı bir zaman akışı çizgisi içerisinde görünür hâle gelmektedir. Bu yöntem tasarımın nasıl kullanılacağına dair zihinsel kurguyu görünür kılma potansiyeline sahiptir. Yürüyüş deneyimi, zaman algısı ve karmaşık kentsel mekân sıralarının çözülmesi, mekânın ardışık kullanım senaryolarının görselleştirilmesi açısından yönlendirici bir araç olarak değerlendirilmektedir (Canbakal Ataoğlu ve Varol, 2024).

Son aşamada ise elde edilen verilerle Trabzon Surlarının geçmiş, günümüz ve gelecek senaryoları üzerine arayüz kavramıyla ilişki kurarak kolaj tasarımları ve video üretimleri yapılmıştır.

Bu üretim süreci, surların yalnızca tarihsel birer kalıntı olarak değil, zamansal süreçte dönüşen, anlam kazanan, etkileyen ve etkilenen bir kentsel arayüz olarak ele alınmasına olanak sağlamıştır.

Yerinde tespit ve seri fotoğraflama yöntemi ile yapılan gözlemlere dayanarak yürütülen bu çalışmada, Trabzon Aşağı ve Orta Hisar Surlarında gözlem akılları ile belirlenen alandaki kentsel arayüzlerin fiziksel özellikleri bakımından arayüz olma nitelikleri ortaya çıkartılmış, işlevsellikleri ve ilişkileri sorgulanmıştır.

4. Analiz / Tartışma

Kentsel arayüz kavramı literatürde farklı biçimlerde tanımlanmaktadır. Nooraddin (1996) arayüzü, dış mekân ile iç mekân arasında kalan geçiş alanı olarak ele alırken; Hertzberger (1991) göre, kentsel arayüz özel ile kamusal alan arasında konumlanan, iki farklı mekânsal durum arasında ilişki kuran ara mekân olarak tanımlanmaktadır. Kamusal ve özel alan arasındaki sınırları yumuşatmakta ve iki alanın erişilebilirliği artmaktadır. Hajer ve Reijndorp (2002) göre ise arayüz, kamusal deneyim üretme potansiyeline sahip eşik mekân niteliği taşımaktadır. Bu yaklaşımlar, arayüzü yalnızca fiziksel bir geçiş noktası değil, aynı zamanda sosyal etkileşim ve kamusal deneyim alanı olarak değerlendirmektedir. Madanipour (2003) kamusal alanı, bireylerin bir arada bulunduğu ve karşılaşmalar aracılığıyla ilişki kurabildiği bir “ara alan” olarak tanımlar. Bu bağlamda kamusal alan, sınırların keskin biçimde ayrıldığı bir mekân olmaktan ziyade, farklı kullanıcı gruplarının etkileşime girdiği bir geçiş ve temas bölgesidir (Kıratlı ve Uysal, 2024). Arayüz kavramı yalnızca soyut bir kuramsal çerçeve değil, yapıları çevre içerisinde somutlaşan ve gündelik yaşam pratikleriyle bütünleşen bir mekânsal deneyim olarak değerlendirilmektedir. Parça ile bütün, düzen ile kaos, bireysel ile toplum gibi ikilikleri bir arada ba-

rındırmış ve bu ikiliklerin bir temas bölgesi olma özelliğini kazanmıştır (Van Eyck, 2008).

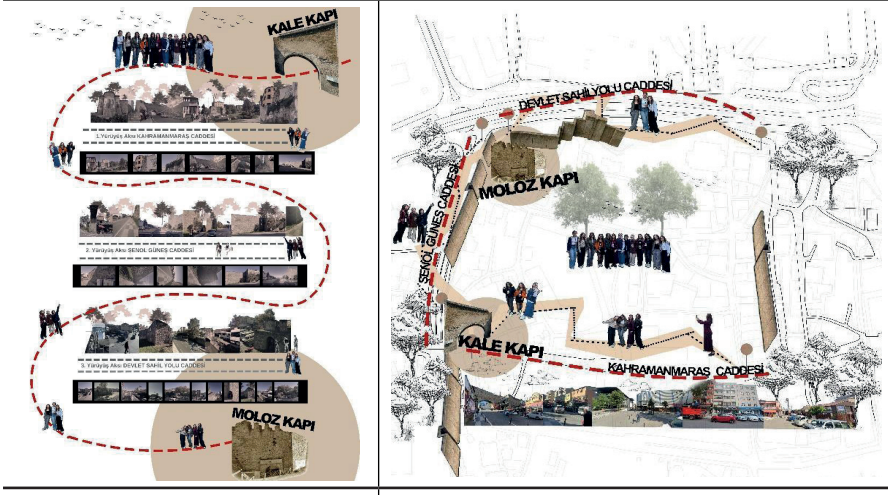
Karabacak'a (2015) göre, arayüzlerin oluşumunda önemli iki eleman bulunmaktadır. Bu elemanlar yatay ve düşey bileşen olarak ikiye ayrılmaktadır. Arayüzün yatay bileşenlerini yapıların birbirlerine göre konumlanmaları, kompozisyonları, yer düzlemi ve yapılar arasındaki hacmi içeren dış mekânlar; düşey bileşenlerini ise dış mekânları sınırlayan yapıların mimari cephe dizileri ile mekânın düşey kesitine giren görünümünün toplamı oluşturmaktadır. Bahsedilen bu arayüzler kentte yaşayan insanların birbirleriyle ve kentle etkileşime geçmelerini sağlayan araçlar, mimari temsiller olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu kuramsal yaklaşımlar bağlamında değerlendirildiğinde kent surları ve özellikle surlarda yer alan kapılar, arayüz kavramının somutlaştığı mekânsal elemanlar olarak okunabilmektedir. Trabzon'da Orta Hisar ve Aşağı Hisar sur hattı üzerinde yer alan Kale Kapı ve Pazarkapı'da, bu arayüz niteliği açık biçimde gözlemlenebilmektedir. Bu surlar ilk bakışta kent ile dış dünya arasında net bir sınır gibi görünse de kapılar aracılığıyla bu sınır geçirgenleşmekte ve karşılaşmaların, toplanmaların, ayrılışların gerçekleştiği eşik alanlara dönüşerek geçmiş ve bugün arasında ilişki kurmaktadır. Bu bağlamda Orta Hisar ve Aşağı Hisar sur kapıları, Van Eyck (2008)'in tanımladığı "in-between realm" kavramıyla örtüşen biçimde, karşıtlıkların bir arada var olduğu dengeli bir mekânsal örgütlenme sunmaktadır.

İnsanlar yaşam alanlarını kendileri için bir fırsat alanı olarak değerlendirmektedir. İnsanlar kentin sürekli hareketi içerisinde kendilerine duraksama, düşünme, uzaklaşma fırsatları aramaktadır. Bilinçli yada bilinçsiz olarak yaşam ve kent arasındaki geçişimleri yaşamaktadırlar. Bu alanlar insanı kolaylıkla kabul etmekte ve ona 'yaşam ve etki alanı' sunmaktadır. Kent içerisindeki bu anlam arayışı, aynı zamanda mekânsal bir arayüz arayışını da beraberinde getirir. Bu arayüzler, kentteki farklılıklar ve duyumsamalar aracılığıyla deneyimlenir; fark edişler ve hissetmeler üzerinden yaşanır. Kent mekânı, yalnızca fiziksel bir çevre değil, aynı zamanda algı ve bellekle kurulan çok katmanlı bir ilişki alanıdır (Kökner, 2001). Bu atölye çalışması bahsedilen ilişkinin hareket ve zaman içerisinde nasıl şekillendiğini gözlemleyebilmek için uygulanmıştır.

Mekânsal deneyimin hareket ve zaman içerisinde nasıl şekillendiğini gözlemleyebilmek için atölye çalışmasına başlarken Aşağı Hisar ve sur kapıları çevresinde üç farklı yürüyüş aksı belirlenmiştir. Bu akslar surların farklı kotlardaki yapısına uygun olacak şekilde farklı yükseklikteki noktaları içermektedir. Belirlenen akslar, sur hattının kentle kurduğu ilişkiyi farklı kotlardan incelemeye olanak sağlayacak biçimde seçilmiştir. Akslar, sur hattının kentle kurduğu ilişkinin farklı bağlamlarını temsil edecek biçimde seçilmiş; sur dokusu, kent merkezi ve kıyı hattı arasındaki geçişleri gözlemleme imkânı sunmuştur. Birinci yürüyüş aksı Kahramanmaraş Caddesi, ikinci yürüyüş aksı Şenol Güneş Caddesi, üçüncü yürüyüş Devlet Sahil Yolu Caddesi olarak belirlenmiştir. Bu akslar üzerinde

farklı yol ve bina kotlarından surlara ait fotoğraflar çekilmiştir. Belirlenen üç aks boyunca seri fotoğrafılama yöntemi kullanılmış, kent ve sur fotoğraflarının ardışık kareleri üretilmiştir. Böylelikle surların tekil bir görüntü üzerinden değil ardışık, hareketli ve farklı kotlar-yüksekliklerle mekânsal deneyim üzerinden okunması sağlanmıştır. Seri fotoğrafılama yöntemiyle elde edilen fotoğraflarla kolajlar oluşturulmuştur. Bu kompozisyonlarda fotoğraflanılan ardışık kareler bir araya getirilmiş, yürüyüş aksı boyunca deneyimlenen mekânsal arayüzler katmanlı bir anlatı haline dönüştürülmüştür. Atölye sürecinde hazırlanan kolajlarda izlenilen akslar gösterilmiş ve alana ait fotoğraflar bu akslar doğrultusunda kolaja yerleştirilmiştir. (Şekil 7)

Şekil 7. Atölye grubunun alan çalışmasını hareketle algılama süreci, seri fotoğrafılama yöntemi ile alandan farklı bakış noktaları kolajları (Arayüz Atölyesi üretimi)

Alan keşfi tamamlandıktan sonra atölye ortamına geçilmiş ve görev dağılımıyla kolaj ve video üretimleri için çalışmalara başlanmıştır. (Şekil 8)

Şekil 8. Arayüz Atölyesi üretim süreçleri

Alan keşfinin verileri ile surların geçmişten günümüze taşıdığı izleri ve geleceğe ilişkin potansiyel senaryoları görünür kılmak amacıyla kolaj tekniği kullanılarak görsel çalışmalar üretilmiştir. Bu kolajlar zamansal bir okuma çerçevesinde geçmişe odaklı, günümüzü anlatan ve gelecek senaryoları üzerine kurulu olacak şekilde üç ana başlıkta oluşturulmuştur.

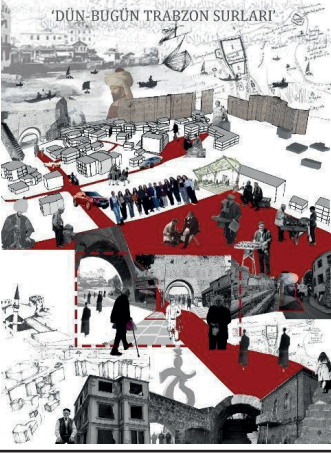
Geçmiş dönem temalı çalışmada kolajın temel yaklaşımı, Trabzon surlarının geçmiş döneme ait izlerini tek bir zaman diliminde üst üste getirerek surların katmanlı hafıza yapısını ortaya koymak olmuştur. Kolaj surların tarihsel katmanlarını ve hafıza boyutunu ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu kolaj, doğrusal bir tarih anlatısı yerine, eş zamanlı bir zaman algısı üretmektedir. Bu kurguyla birlikte surların sadece geçmişte var olmuş bir savunma yapısı olmadığı zamansal bir arayüz olarak geçmiş dönemi simgeleyen mekânsal bir arayüz sunduğu gösterilmektedir Geçmiş dönem kaynaklarından Trabzon insanları fotoğraflarına ulaşılmış ve geçmiş-gelecek birlikteliğine dikkat çekmek amacıyla kolaja dahil edilmiştir. Üretilen kolajlarda sur izleri sabit tutulmaya çalışılarak bir altlık oluşturulmuştur. Görselde yer alan Trabzon surlarının geçmiş fotoğrafları görsel tamamlama tekniğine uygun olacak şekilde kırmızı renkli çizgilerle tamamlanmıştır. (Tablo 1)

Tablo 1. Atölye grubu geçmiş dönem kolajı (Arayüz Atölyesi üretimi)

Kolaj Görseli	Konsept Tema	Kolaj Kurgusu
	Trabzon Surları: Zamansal Arayüzün Geçmiş Katmanı	Surların plan düzleminde mevcut sınırları korunarak ana zemin olarak kullanılmıştır. Bu zemin üzerine tarihsel referanslar, eski gravürler, fotoğraflar, geçmiş dönem müdahalelerini ve geçmiş dönem değerlerini temsil eden görsel öğeler eklenmiştir. Böylece sur yüzeyi, yalnızca fiziksel bir duvar olarak değil, zamanın biriktiği ve iz bıraktığı bir hafıza düzlemi olarak ele alınmıştır.

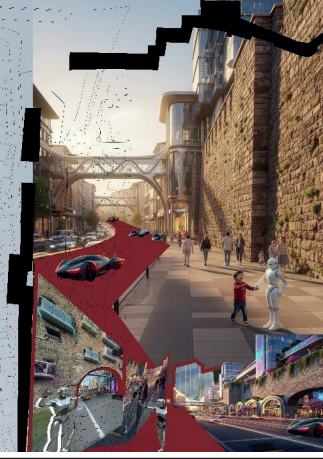
Günümüz temalı kolaj çalışmasında ise surların güncel kent yaşamı içerisindeki konumu ve gündelik pratikleri görünür kılınarak surların çok katmanlı yapısına dikkat çekmek amaçlanmıştır. Kolajın merkezinde yer alan kırmızı olarak belirlenmiş aks hem fiziksel bir dolaşım hattını hem de zamansal sürekliliği temsil eden bir hareket izi olarak kurgulanmıştır. Bu kurguda seri fotoğraflama yöntemiyle elde edilen ardışık kareler kullanılmıştır. Bu çalışmada da kent surlarının izleri ve görselleri altlık olarak kullanılarak ana temaya uygunluk sağlanmıştır. Günümüze ait kullanıcı profillerine yer verilmiştir. Özellikle kentsel arayüzün önemli öğelerinden olan sur kapıları sınır ve geçiş kavramlarıyla ilişkilendirilmiştir. Günümüzde surların arayüzle olan ilişkisi farklı görsel öğelerle ortaya konulmuştur. (Tablo 2)

Tablo 2. *Atölye grubu günümüz dönem kolajı (Arayüz Atölyesi üretimi)*

Kolaj Görseli	Konsept Tema	Kolaj Kurgusu
	Trabzon Surları: Zamansal Arayüzün Bugün Katmanı	Trabzon surlarının günümüz kent yaşamı içerisindeki konumu arayüz olarak ele alınmıştır. Kompozisyonun merkezinde yer alan kırmızı aks, hareketi ve zamansal sürekliliği temsil ederken; arka plandaki sur hattı kentsel hafızanın sabit ögesidir. Güncel kent dokusu ele alınarak surların modern yaşamla kurduğu ilişki görünür kılınmıştır. Kolaj, surları gündelik hayatın içinde aktif olarak var olan bir eşik mekân olarak yorumlamaktadır.

Gelecek temalı kolaj çalışmasında Trabzon surlarının tarihsel kimliği korunarak çağdaş ve ileri teknolojilerle bütünleşebileceği olası bir senaryo görselleştirilmiştir. Bu kolajda sur hattı geçmişe atıf yapacak şekilde korunarak kompozisyona yerleştirilmiştir. Surlar çevresindeki kentsel dokunun dönüşümü aracılığıyla geleceğe açılan bir arayüz olarak yorumlanmıştır. Geçmişle gelecek arasında bir kopuş değil sürekliliğin varlığı vurgulanmıştır. Kolajda yer alan robotlar ve fütüristik öğeler gelecek öngörülerini hakkında bilgi vermektedir. (Tablo 3)

Tablo 3. *Atölye grubu gelecek dönem kolajı (Arayüz Atölyesi üretimi)*

Kolaj Görseli	Konsept Tema	Kolaj Kurgusu
	Trabzon Surları: Zamansal Arayüzün Gelecek Katmanı	Bu kolaj Trabzon surlarını geçmişin sabit bir kalıntısı olarak değil zamansal arayüz niteliğini koruyarak geleceğe adapte olabilen, yaşayan ve dönüşebilen bir kentsel yapı olarak yorumlamaktadır. Sur çevresinde yaşanabilecek sosyal, kültürel değişimi ve bu değişimin surlara etkilerini açıklamaya çalışmaktadır. Surlar teknolojik değişimlere uyum sağlayabilen ama geçmişle de bağlarını koparmayan dinamik birer arayüz olarak ele alınmıştır.

Geçmiş, bugün ve gelecek temaları üzerinden üretilen kolajlar aracılığıyla surların sınır üretme işlevinin ötesinde, çok katmanlı bir kentsel arayüz niteliği taşıdığı ortaya konulmaktadır.

Mimarlık tarihini ve kültürel mirası öğrenmek, mimari tasarımın bilişsel temelini oluşturmaktadır. Video üretimleri, öğrencilerin tarihi yapıları kendi özgün çevresel bağlamları içinde görmelerini sağlayarak mekânsal farkındalık ve kültürel duyarlılık kazanmalarına yardımcı olmaktadır. Bu kazanımlar, öğrencilerin estetik duyarlılıklarını, yaratıcılıklarını ve tasarımda problem çözme becerilerini geliştirmektedir. Bu sayede kazanılan “orada olma” duygusu, öğrencilerin dikkati, motivasyonu ve duygusal etkileşimi üzerinde olumlu bir etki yaratarak öğrenme sürecini daha keyifli ve anlamlı hale getirmektedir (Zidan ve Hajahjah, 2025). Bu bağlamda atölye sürecinin son aşamasında incelenen surların geçmiş, günümüz ve gelecek senaryolarına ilişkin video canlandırmaları oluşturulmuştur. Bu üretimler için çeşitli yapay zekâ programları kullanılmıştır. Bu sayede önceki aşamalardan elde edilen görseller, yalnızca durağan birer kolaj çalışmaları olarak bırakılmamış; surların zaman içerisindeki değişimini ve gelecekteki potansiyel senaryolarını içeren video üretimleriyle yeniden kurgulanmıştır. Oluşturulan bu videolarla mekânın farklı zaman dilimlerinde nasıl algılandığı ve deneyimlendiği gösterilmeye çalışılmıştır. Bölüm sonunda yer alan karekodlarla atölye grubu tarafından oluşturulan video üretimlerine ulaşılabilmektedir.

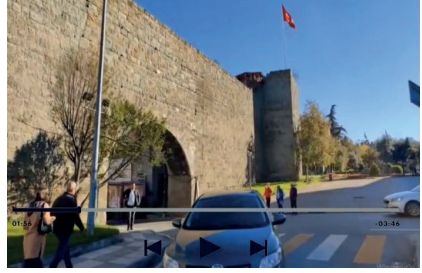
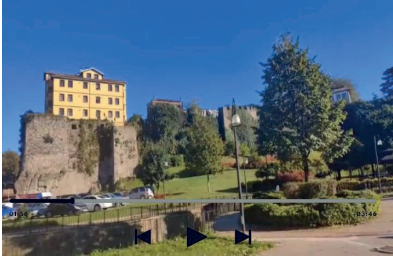
Geçmiş dönem video senaryosunda yapay zekâ aracılığıyla Trabzon Surları, bu surların tarihsel katmanları ve dönemsel izleri yeniden canlandırılmıştır. Bu video üretimiyle geçmişin durağan yapısından çok hareket ve zaman içinde deneyimlenen mekan atmosferine dikkat çekilmiştir. (Tablo 4)

Tablo 4. Geçmiş senaryosu video üretimlerinden sahneler (Arayüz Atölyesi üretimi)

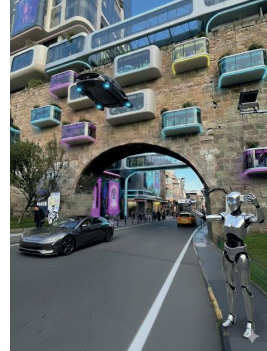
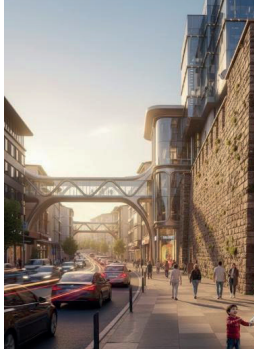
Konsept Tema: Geçmiş

Günümüz video üretiminde Trabzon surlarının kent yaşamı içerisinde mevcut olan konumu ve kullanım biçimleri ele alınmıştır. Sur kapıları, sirkülasyon alanlarına yer verilmiş ve bu noktalar karşılaşmaların, duraksamaların ve yön değiştirmelerin gerçekleştiği odaklar hâline gelmiştir. Surların etrafındaki yürüyen ve oturan insanlar, ticari kullanım alanları, kent mekanları, yollar günümüz penceresinden ele alınmıştır. Bu videoyla birlikte günümüz bağlamında surlar, sınır üretmekten çok geçişi mümkün kılan, kamusal deneyimin yoğunlaştığı bir arayüz niteliği taşımaktadır. (Tablo 5)

Tablo 5. *Günümüz senaryosu video üretimlerinden sahneler (Arayüz Atölyesi üretimi)***Konsept Tema:** *Günümüz*

Gelecek senaryosu video üretim kapsamında ise Trabzon surları geçmişle ilişkisini koparmayıp tarihsel kimliğini koruyan fakat olası çağdaş üretim teknikleriyle bütünleşebilen bir arayüz olarak yeniden kurgulanmıştır. Video üretim sürecinde yapay zekanın gelecekte surların nasıl görüneceğine dair olan potansiyel senaryoları ele alınmıştır. Bu senaryolar doğrultusunda surlar hareketle değişen bir gelecek atmosferi içerisinde yeniden canlandırılmıştır. Çağdaş mimari üretim teknikleri, otonom araçlar ve robotik figürler aracılığıyla surların gelecekteki potansiyel kullanım biçimleri gösterilmeye çalışılmıştır. Surların sürekliliğine dikkat çekilmek istenmiştir. Üst geçitler, şeffaf cepheler, yenilikçi eklentilerle surların kentle gelecekteki olası ilişkisi ele alınmıştır. Bu bağlamda surlar zamanlar arası sürekliliği mümkün kılan bir arayüz olarak yeniden düşünülmektedir. (Tablo 6)

Tablo 6. *Gelecek senaryosu video üretimlerinden sahneler (Arayüz Atölyesi üretimi)***Konsept Tema:** *Gelecek*

5. Sonuç

Bu çalışmayla birlikte, Trabzon surlarının yalnızca tarihsel bağlamda değil geçmiş, bugün ve gelecek arasında zamansal bir arayüz olarak yeniden okunması amaçlanmıştır. Farklı üretim teknikleriyle birlikte surların çok katmanlı yapısı ve arayüz kavramıyla olan ilişkisi tarihsel süreç içerisinde ele alınmıştır. Bu teknikler; alan keşfi sırasında yararlanılan seri fotoğrafı, atölye sürecinde incelenen arayüz-sur birlikteliğini görselleştirmek için başvurulmuş kolajlar ve geçmiş, günümüz, gelecek senaryolarının görünür hale gelmesine olanak sağlayan yapay zekâ destekli video üretim teknikleridir. Çalışma sonucunda “geçmiş” üretimleriyle surların tarihsel hafıza ve zamansal arayüz kimliği ortaya konulmuş, “günümüz” üretimleriyle surların gündelik pratiklerle kurduğu ilişkiler görünür kılınmış ve “gelecek” üretimleriyle surların teknolojiyle olan potansiyelleri tartışılmıştır. Atölye sonunda üretilen, katılımcıların yer aldığı ve atölye ana fikrini yansıtan görsel atölye sürecinin özeti olarak değerlendirilebilmektedir. Üç farklı zamansal okumayı tek bir mekânsal metafor içerisinde birleştirmiştir. Görselde sur, geçmiş ve gelecek arasında konumlanan bir arayüz olarak temsil edilmiştir. Görselin ön planında yer alan atölye katılımcıları bu zamansal okumanın öznesini temsil etmektedir. Bu bağlamda, kentsel miras yalnızca fiziksel bir yapı değil; kolektif üretim, yorum ve deneyim süreçleriyle yeniden anlam kazanan mekânsal bir oluşumdur. (Şekil 9)

Özellikle arayüz kavramı üzerinden yapılan çalışmalar, surların yalnızca fiziksel bir sınır oluşturmadığını, farklı zaman katmanlarının ve mekânsal deneyimlerin bir araya geldiği çok katmanlı bir geçiş mekânı olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, yapay zekâ destekli üretim teknikleriyle geçmişe ait veriler yeniden yorumlanmış ve geleceğe yönelik senaryolar kurgulanmıştır. Bu bakımdan video ve kolay üretim araçları alternatif bir tasarım ve temsil aracı olarak değerlendirilmiştir. Böylelikle atölye çalışmasıyla tarihsel çevre ile günümüz güncel teknolojileri arasında yeni bir etkileşim alanı açılmıştır. Sonuç olarak bu çalışmayla tarihi kent dokularının anlaşılması amaçlanmış, yeniden yorumlanmasında arayüz kavramı ele alınmıştır. Aynı zamanda, mimarlık eğitiminde atölye temelli üretim süreçlerinin, öğrencilerin konuyu çok boyutlu olarak kavramalarına katkı sağladığı ve farklı teknikler aracılığıyla yaratıcı düşünme becerilerini geliştirdiği söylenebilmektedir. Çalışma, tarihsel çevreye ilişkin koruma anlayışını süreklilik ve arayüz kavramları üzerinden yeniden düşünmeyi önermektedir. Bu çalışma bahsedilen arayüz kavramını görsel üretim ve kolektif tasarım süreçleri aracılığıyla görünür hale getirmeyi amaçlamıştır.

Şekil 9. Trabzon surlarının geçmiş, bugün ve gelecek arasında zamansal bir arayüz olarak temsili (Arayüz Atölyesi üretimi)

Teşekkür

Bir Arayüz Deneyimi Olarak Trabzon Surları” Atölyesi 31 Ekim-1-2 Kasım tarihlerinde Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümünde Erdem Aksoy Laboratuvarında 31 Ekim-1-2 Kasım 2025 tarihlerinde Prof. Dr. Nihan CANBAKAL ATAÖĞLU yürütücülüğünde ve Elif SALANTUR (Y. Lisans Öğrencisi) ve Gülru KARSLI ÇORUHLU (Y. Lisans Öğrencisi) yönetiminde gerçekleştirilmiştir.

31 Ekim-1-2 Kasım tarihlerinde Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümünde Arayüz Atölyesini düzenleyen Dr. Öğr. Üyesi Aysun AYDIN SANCARÖĞLU’na ve KTÜ Mimarlık Bölümü İletişim ve Medya Komisyonuna değerli katkıları için teşekkür ederiz.

Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü Emekli Öğretim Üyesi Mustafa Reşat SÜMERKAN’a fotoğraf arşivi desteği için teşekkür ederiz.

Bu çalışma, Arayüz Atölyesi kapsamında yürütülen kolektif bir üretim sürecinin sonucudur. Alan keşfi, görsel üretim, kolaj ve video çalışmaları sürecine katkı sunan değerli öğrencilerimiz, Afranur BURUN, Aybüke KIR, Ayşe ERDÖL, Begüm Dilara ÇELİK, Beril ÇEBİ, Ceren SAĞLAM, Dila KAPTAN, Esra CEYLAN, Melek ÖNDER, Sena ÖZTÜRK’e teşekkür ederiz.

Atölye grubu tarafından oluşturulan “geçmiş temalı” video üretimine ulaşabilmek için:

Atölye grubu tarafından oluşturulan “günümüz temalı” video üretimine ulaşabilmek için:

Atölye grubu tarafından oluşturulan “gelecek temalı” video üretimine ulaşabilmek için:

Kaynakça

- Canbakal Ataoğlu, N., ve Varol, E. (2024). Promenad mimarlığı tasarımı üzerinden bir mimari stüdyo deneyimi. *IDA: International Design and Art Journal*, 6(2), 277–301.
- Cullen, G. (1961) *The concise townscape*. Architectural Press, London.
- Hajer, M ve Reijndorp, A. (2002). In Search of New Public Domain. Rotterdam, NAI Publishers
- Hertzberger, H. (1991). *Lessons for students in architecture* (çev. Ina Rike) (2001), 010 Rotterdam: Publishers.
- Karabacak, G. (2015). *İnsan-kent ilişkisinde bir arayüz olarak mimarlıkta kamusal mekân* (Yayın No: 397819) [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Karpuz, H. (2018). *Trabzon merkez ve ilçelerindeki önemli tarihi yapılar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kiratlı, E. ve Uysal, F. (2024). Kentsel arayüz mekânlarının fiziksel değişiminin/ dönüşümünün incelenmesi: Ankara Ulus örneği. *Kent Akademisi*, 17(4), 1574-1596. <https://doi.org/10.35674/kent.1472002>
- Köknar, A.B.S. (2001), *Mekansal arayüzlerin kente ve yaşama katılımları üzerine bir inceleme* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Madanipour, A. (2003). *Public and Private Spaces of the City*, Routledge, Londra, New York.
- Negiz, N. (2017). Kentlerin tarihsel sürdürülebilirliğinde kültürel miras: önemi ve değeri üzerine düşünmek. *Akademia Doğa ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 3(1), 159-172. <https://izlik.org/JA69XB37KM>
- Orhan, M. (2017). The role and importance of workshops in the architectural design education; case of “self made architecture 1-11”. *New Trends and Issues Proceedings on Humanities and Social Sciences*, 3(3), 131-136.
- Van Eyck, A. (2008). The Child, the City and the Artist: An Essay on Architecture, V. Ligtelijn, F. Strauven (Ed.), *The In-between Realm (1962)*, Amsterdam: SUN Publishers.
- Yavuz, M. (2024). Trabzon İç Kale’de (Yukarı Hisar) Kanuni Sultan Süleyman devri’nde yapılan sur duvarı onarımları hakkında bazı tespitler. *Sanat Tarihi Dergisi*, 33(1), 139-169. <https://doi.org/10.29135/std.1403887>
- Zidan, R. J. ve Hajjah, Z. (2025). Bringing cultural heritage into the classroom: how 360-degree videos support spatial cognition, Learning performance and experience among architecture students. *Architecture*, 5(3)

**MEKANSAL ARAYÜZDE ÇÖZÜLME VE
TAHRİBAT: ÇOK KATMANLI KENTSEL BELLEK
BAĞLAMINDA TRABZON PAZARKAPI
MAHALLESİ**

Murat TUTKUN¹

Dana KAHWAJ²

¹ Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Restorasyon Ana Bilim Dalı, m_tutkun@ktu.edu.tr ORCID: 0000-0001-8638-1008

² Mimar, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Doktora Öğrencisi, 440443@ogr.ktu.edu.tr ORCID: 0009-0007-1935-9426

Özet

Karadeniz kıyısında stratejik bir liman kenti olarak konumlanan Trabzon, tarihsel süreç içerisinde farklı medeniyetlerin kesişim noktası olma özelliğiyle dikkat çekmektedir. Bu çok katmanlı tarihsel birikimin en belirgin biçimde izlenebildiği alanlardan biri olan Pazarkapı Mahallesi, yaklaşık 4000 yıllık kentsel sürekliliğin somutlaştığı özgün bir yerleşim dokusu sunmaktadır. Mahalle, hem tarihi kent surlarıyla tanımlanan eski kent çekirdeğinin bir parçası olması hem de liman, ticaret ve gündelik yaşam pratiklerinin odak noktalarından biri olarak işlev görmesi bakımından kentsel hafızada önemli bir yer edinmiştir. Bu çerçevede Pazarkapı, farklı dönemlerin üst üste eklemlenmesiyle oluşan arkeolojik ve mekânsal bir palimpsest niteliği taşımakta; geçmiş ile günümüz arasında süreklilik kuran bir kentsel arayüz olarak değerlendirilmektedir. Mahalle, tarihsel ticaret merkezi kimliği ile güncel kentsel dönüşüm süreçlerindeki rolü bağlamında “geçiş mekânı” olarak ele alınmaktadır.

Çalışma, Pazarkapı Mahallesi’nin tarihi dokusunu ve mekânsal dönüşüm dinamiklerini analiz ederek, modern kentleşme pratikleri ile arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Özellikle söz konusu arayüzde ortaya çıkan tahribat temelli çözümler, bütüncül bir perspektifle ele alınmakta; bu değerlendirmeler, dijital karikatür tekniği aracılığıyla mizahi bir anlatım diliyle desteklenmektedir. Çalışmanın ilk aşamasında, tespit temelli saha çalışması ve kapsamlı bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, alanda yer alan tarihi yapılar detaylı biçimde incelenmiş; güncel yapılaşma ile tarihi çevre arasındaki ilişkiler değerlendirilmiştir. Araştırmanın ikinci aşamasında, yerinde gerçekleştirilen gözlem ve incelemeler aracılığıyla tarihi yapıların mevcut fiziksel durumları tespit edilmiştir. Bu bağlamda yeni ve eski yapıların mekânsal ve sirkülasyonel ilişkileri değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda, yeni yapılaşmanın ölçek, malzeme ve doku açısından tarihi çevre ile kurduğu uyum ya da uyumsuzluklar; mekânsal süreksizlikler gibi temel sorun alanları ortaya konulmuştur. Çalışmanın üçüncü ve son aşamasında ise, elde edilen veriler doğrultusunda koruma sorunlarına yönelik farkındalık geliştirmeyi amaçlayan görsel anlatımlar üretilmiştir. Katılımcı bir koruma yaklaşımını teşvik etmek ve yerel kullanıcıların bilinç düzeyine katkı sağlamak amacıyla, bu anlatımlar mizahi bir dil ile dijital ortamda görselleştirilmiş ve animasyon teknikleriyle sunulmuştur.

Anahtar Kelime: Koruma, Arayüz, Mekânsal Dönüşüm, Kentsel Bellek, Pazarkapı Mahallesi

Giriş

Günümüzün hızla dönüşen dünyasında kentsel kültürel miras, yalnızca geçmişe ait nostaljik bir unsur olarak değil, yerel ve küresel ölçekte toplumsal kimliğin oluşumunda etkin rol oynayan dinamik bir ortak değer olarak değerlendirilmektedir (Sadowski, 2018). Bu bağlamda koruma, kentsel koruma, kültür varlığı ve tarihî yapı gibi kavramlar, modern kentleşme süreçlerinin ürettiği çok katmanlı yapı içerisinde yeniden anlam kazanmaktadır. Özellikle 20. yüzyıldan itibaren mimarlık ve şehircilik disiplinlerinde merkezi bir tartışma alanı hâline gelen tarihî çevrenin korunması meselesi, modernleşme ile koruma arasındaki gerilimin dengelenmesine yönelik kuramsal ve pratik arayışların sonucu olarak gelişmiştir (González Martínez, 2017).

Modern kentleşme süreci, kentsel mekânı sürekli yeniden üreten ve dönüştüren dinamik bir yapı sergilerken, bu süreç içerisinde koruma ve restorasyon ile yıkım ve yeniden inşa arasında belirgin bir gerilim hattı oluşmaktadır. UNESCO tarafından 2011 yılında geliştirilen Tarihî Kentsel Peyzaj yaklaşımı (Historic Urban Landscape-HUL), bu gerilimi aşmaya yönelik önemli bir çerçeve sunmuş; tekil yapıların korunmasından çok, kentsel dokunun bütüncül biçimde ele alınmasını önermiştir (Bandarin, 2020). Böylece koruma kavramı, yalnızca fiziksel süreklilikle değil, sürdürülebilir kalkınma, toplumsal aidiyet ve kentsel kimlik ile birlikte düşünülmeye başlanmıştır.

Bununla birlikte kuramsal düzeydeki bu açılıma rağmen, küreselleşmenin tektipleştirici etkileri ve hızlı ekonomik büyüme hedefleri tarihî çevreler üzerinde ciddi baskılar oluşturmaya devam etmektedir. Jiang ve arkadaşlarının (2022) Suzhou örneğinde gösterdiği gibi, modern gelişim stratejileri kimi zaman tarihî kent çekirdeği ile yeni gelişim alanlarını birbirinden koparmakta, tarihî dokuyu yaşayan bir organizma olmaktan çıkarıp izole edilmiş bir turistik nesneye dönüştürebilmektedir. Bu durum, tarihî çevrenin kentsel bütünlük içindeki konumunu zayıflatmakta ve süreklilik duygusunu kesintiye uğratmaktadır.

Bu noktada çağdaş mimari müdahalelerin tarihî çevre ile kurduğu ilişki, hem çözüm üretici bir potansiyel hem de yeni bir tartışma alanı olarak öne çıkmaktadır. Güncel koruma yaklaşımları, tarihî yapıların yalnızca korunacak sabit nesneler değil, güncel yaşamla ilişki kurabilen dinamik bileşenler olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Miras odaklı kentsel yenileme yaklaşımları da tarihî çevreyi ekonomik ve toplumsal kalkınmanın etkin bileşenlerinden biri olarak ele almakta; yerel mimari değerlerin çağdaş tasarım anlayışlarıyla bütünleştirilmesini kültürel süreklilik açısından önemli görmektedir (Elseragy ve Elnokaly, 2018; Alnaim ve Alnaim, 2026). Ancak sermaye odaklı kentsel projeler, kontrolsüz soylulaştırma ve baskın görsel dillerle biçimlenen yeni müdahaleler, tarihî silüetin bozulmasına, mekânın ruhunun aşınmasına ve kentsel belleğin zedelenmesine de yol açabilmektedir (Sadowski, 2018).

Bu nedenle özgünlük kavramı, yalnızca geçmişin korunmasına ilişkin değil, geleceğin inşasını yönlendiren temel bir ilke olarak da ele alınmalıdır (Shah vd., 2023).

Bu çalışma, tarihî çevre ile çağdaş kentsel müdahaleler arasındaki ilişkinin, karşıtlık üzerinden değil; sosyal, kültürel, mekânsal ve temsilsel bileşenlerin birlikte değerlendirildiği bütüncül bir çerçeve içinde ele alınması gerektiği varsayımından hareket etmektedir. Bu doğrultuda Trabzon'un önemli tarihî yerleşimlerinden biri olan Pazarkapı Mahallesi, hem tarihsel katmanları hem de geçirdiği mekânsal dönüşümler üzerinden incelenmektedir. Çalışmanın odağında yalnızca fiziksel bozulma ya da koruma sorunu değil, aynı zamanda tarihî çevrenin nasıl okunduğu, nasıl deneyimlendiği ve nasıl yeniden temsil edildiği soruları da yer almaktadır. Bu nedenle bölümde, palimpsest ve arayüz kavramları kuramsal araçlar olarak kullanılmış; alan çalışmasından elde edilen bulgular ise dijital karikatür üretimi üzerinden eleştirel bir görsel anlatı düzleminde değerlendirilmiştir.

1. Tarihî Çevre ve Koruma Tartışmalarına Kuramsal Bir Bakış

Tarihî çevrenin korunması meselesi, günümüzde yalnızca tekil yapıların fiziksel devamlılığını sağlama çabasının ötesinde, çok katmanlı bir kültürel, toplumsal ve mekânsal ilişki alanı olarak ele alınmaktadır. Bu yaklaşım, korumayı statik bir muhafaza pratiği olmaktan çıkararak, değişimle birlikte dönüşülmesi gereken dinamik bir süreç hâline getirmektedir. Nitekim modern kentleşmenin dönüştürücü etkisi, tarihî çevreyi yalnızca geçmişe ait bir kalıntı olarak değil, bugünün kent yaşamı içinde yeniden anlam kazanan bir unsur olarak değerlendirmeyi zorunlu kılmaktadır.

Bu doğrultuda UNESCO'nun Tarihî Kentsel Peyzaj yaklaşımı, koruma düşüncesinde önemli bir eşik oluşturmaktadır. HUL yaklaşımı, tarihî çevrenin yalnızca anıtsal yapılardan ibaret olmadığını; sokak dokusu, topoğrafya, silüet, kullanım biçimleri, ekonomik ilişkiler, toplumsal hafıza ve gündelik yaşam pratikleriyle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Bandarin, 2020). Böylece tarihî çevre, birbirine eklemlenen maddi ve manevi unsurların bütüncül bir sistemi olarak kavranmaktadır.

Bununla birlikte uygulama düzeyinde bu bütüncül yaklaşımın her zaman karşılık bulmadığı görülmektedir. Özellikle küresel sermaye dolaşımı, hızlı kentsel büyüme, büyük ölçekli ulaşım ve dönüşüm projeleri, tarihî çevrelerin parçalanmasına ya da bağlamından kopmasına neden olabilmektedir. Tarihî alanlar kimi zaman koruma söylemi altında dondurulmakta, kimi zaman da yeni gelişme baskıları içinde silikleşmektedir. Her iki durumda da sorun, tarihî çevrenin yaşayan bir kentsel bileşen olmaktan uzaklaştırılmasıdır.

Çağdaş mimari müdahalelerin bu süreçteki rolü ise oldukça karmaşıktır. Bir yandan yeni müdahaleler, tarihî çevreyi güncel yaşamla ilişkilendirerek

sürekliliği destekleyebilir; diğer yandan bağlamsız, ölçek dışı ve baskın tasarım kararlarıyla tarihî dokunun algısal ve mekânsal bütünlüğünü bozabilir. Bu sebeple koruma ile çağdaş tasarım arasındaki ilişki, uyum ile taklit arasında değil; okunabilirlik, katmanlaşma, süreklilik ve eleştirel eklemlenme gibi kavramlar üzerinden tartışılmalıdır. Bu bakış açısı, tarihî çevreyi modern kentsel gelişimin önünde bir engel olarak değil, kimlikli ve sürdürülebilir kentleşmenin temel bileşenlerinden biri olarak konumlandırmaktadır.

2. Pazarkapı Mahallesi'nin Tarihsel ve Mekânsal Gelişimi

Trabzon'un tarihsel, ticari ve morfolojik gelişiminde önemli bir yere sahip olan Pazarkapı Mahallesi, kentin Osmanlı idari yapısına dâhil edildiği 1461 yılındaki fetihten itibaren öne çıkan yerleşim alanlarından biridir. Mahalle adını, Aşağı Hisar surlarının dış dünyaya ve kentin ticari merkezi olan pazar alanına açılan kapısından almakta; 15. ve 16. yüzyıl tahrir defterlerinde “Mescid-i Bâb-ı Pazar” olarak geçmektedir (Açık, 2017). Liman ile ticaret güzergâhları arasındaki ilişkili konumu, bölgeyi uzun süre Trabzon'un en önemli ekonomik ve toplumsal odaklarından biri hâline getirmiştir (Zeyn El Abidin, 2018; Öztürk, 2021).

Pazarkapı'nın tarihsel dokusu, başlangıçta Müslüman ve gayrimüslim toplulukların birlikte yaşadığı heterojen bir yerleşim karakteri göstermektedir. Ancak zaman içinde inşa edilen camiler, hamamlar, ticari yapılar ve mahalle örgütlenmesiyle birlikte daha baskın bir Osmanlı-Türk kimliği gelişmiştir (Açık, 2017). Mahallenin mekânsal biçimlenişi ise Trabzon'un sur sistemi, topoğrafik yapısı ve denize yönelimiyle yakından ilişkilidir. Aşağı Hisar'a bağlı olarak gelişen sokak dokusu, organik bir karakter taşımakta; bu organiklik yer yer sur hattı, eğim ve kıyı ilişkisi üzerinden okunabilmektedir (Akat vd., 2024).

Geleneksel yerleşim örüntüsünde konut, yalnızca kapalı bir yapı olarak değil, ev-hayat-bahçe bütünlüğü içinde tanımlanmaktadır. Bahçeler gündelik yaşamın önemli bir parçası olup çamaşır yıkama, yemek hazırlama, üretim ve sosyal etkileşim gibi çeşitli pratikleri barındırmaktadır. Ocak, kuyu ve fırın gibi işlevsel öğelerin bu dış mekân düzenine eşlik etmesi, mahallenin yaşama kültürünü yansıtan önemli göstergelerdir (Akat vd., 2024). Benzer biçimde helâ ve aşhane gibi servis birimlerinin ana yapıdan ayrı konumlanması da hem mahremiyet hem de hijyen anlayışı çerçevesinde şekillenen özgün bir mekânsal kurguyu işaret etmektedir.

Mahallenin mimari belleğinde önemli bir yere sahip olan Pazarkapı (Kasım Çelebi) Camii, 16. yüzyılda inşa edilmiş, ancak 1988 yılında yol çalışmaları nedeniyle yıkılmıştır. Enlemesine dikdörtgen planı ve ahşap süsleme özellikleriyle bu yapı, Trabzon'un dinî mimarlığı açısından özel bir örnek niteliği taşı-maktaydı (Karpuz, 1994.). Bugün Çifte Hamam ve Aşağı Hisar sur kalıntıları gibi yapılar, mahallenin tarihsel katmanlarını kısmen görünür kılmaya devam etmektedir. Ancak özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gerçekleş-

tirilen sahil yolu ve Tanjant yolu gibi büyük ölçekli müdahaleler, mahallenin özgün morfolojik yapısını ve geleneksel konut dokusunu ciddi ölçüde tahrip etmiştir (Zeyn El Abidin, 2018). Bu süreç, Pazarkapı'nın tarihsel sürekliliğinde fiziksel, görsel ve işlevsel kopuşlar yaratmıştır.

Buna karşın Pazarkapı Mahallesi, barındırdığı sivil mimarlık örnekleri, tarihsel derinliği ve kent belleğindeki yeri nedeniyle Trabzon'un kimliğini anlamada hâlâ kritik bir eşik alanı niteliği taşımaktadır. Mahalle, bir yandan geçmişin izlerini taşıırken, diğer yandan çağdaş kentleşmenin baskıları altında dönüşmekte olan bir tarihî çevre olarak, koruma ve yeniden yorumlama tartışmaları için önemli bir örnek sunmaktadır.

3. Tarihî Çevreyi Okumada Palimpsest ve Arayüz Kavramları

Tarihî çevre, farklı dönemlerin üst üste birikmesiyle oluşan, çok katmanlı bir mekânsal ve anlamsal yapı taşımaktadır. Bu nedenle tarihî alanların değerlendirilmesinde yalnızca mevcut fiziksel durumun betimlenmesi yeterli değildir; geçmişten bugüne taşınan izlerin, silinmelerin, eklenmelerin ve dönüşümlerin birlikte okunması gerekir. Bu okumayı mümkün kılan kuramsal araçlardan ikisi palimpsest ve arayüz kavramlarıdır.

3.1. Palimpsest: Katmanlı Bellek ve Mekânsal Süreklilik

Palimpsest kavramı, eski bir yazının silinerek aynı yüzey üzerine yeni bir metnin yazıldığı, ancak önceki yazının izlerinin tamamen yok olmadığı parşömenleri ifade etmektedir. Mimarlık ve kentsel çevre bağlamında bu kavram, yapıların ve yerleşimlerin zaman içerisinde farklı müdahaleler, kullanımlar ve anlamlar yoluyla yeniden yazılmasını; buna karşın geçmiş katmanların bütünüyle ortadan kalkmamasını açıklamak için kullanılmaktadır. Bu anlamda tarihî çevre, tek bir dönemin donmuş temsilinden çok, üst üste binmiş izlerin, boşlukların, kırılmaların ve sürekliliklerin birlikte var olduğu bir bellek yüzeyi olarak değerlendirilebilir.

Kültürel miras yapılarında palimpsest yaklaşımı, yalnızca korunmuş öğelere değil, bastırılmış, kısmen görünür kalmış ya da yeni işlevler içinde yeniden anlam kazanmış unsurlara da dikkat çeker. Köprülü'nün (2024) ortaya koyduğu üzere, iç mekânlarda farklı dönemlere ait izlerin birlikte okunması, geçmişin nasıl korunduğunu, dönüştürüldüğünü ya da geri plana itildiğini anlamayı mümkün kılar. Böylece tarihî yapının değeri, sadece özgün durumunda değil, geçirdiği dönüşümlerin okunabilirliğinde de aranır. (Keçeli ve Doğan, 2023)

Kentsel ölçekte düşünüldüğünde de benzer bir durum söz konusudur. Al'ın (2011) Ankara Atatürk Bulvarı üzerine yaptığı çalışma, modernleşme süreçlerinde yeni kentsel kimlikler inşa edilirken önceki bellek katmanlarının bastırıldığını, ancak bunların tamamen ortadan kaldırılamadığını göstermektedir. Bu çerçevede kent, her müdahaleyle yeniden yazılan; fakat önceki dönemlerin izlerini çatışmalı biçimde içinde taşımayı sürdüren bir palimpsest

olarak okunabilir. Tarihî çevrede bu katmanlaşma; duvar yüzeylerinde kalan izlerde, malzeme değişimlerinde, işlev dönüşümlerinde, kapatılmış açıklıklar- da, korunmuş kabuklarda ve süreksiz hâle gelmiş kentsel hafıza parçalarında somutlaşmaktadır (Apaydın, 2019).

3.2. Arayüz: Katmanlar Arasında Temas, İletişim ve Deneyim

Arayüz kavramı, tarihî çevrenin okunmasında palimpsesti tamamlayan ikinci önemli kavramsal araçtır. En genel tanımıyla arayüz, farklı sistemler, zamanlar, kullanıcılar ya da katmanlar arasında ilişki kuran temas yüzeyi ya da eşik olarak düşünülebilir. Topönder'in (2015) çalışmasında arayüz, kullanıcı ile çevre arasında etkileşim kuran, görünür ve görünmez ağları okunabilir kılan bir temas düzlemi olarak ele alınmaktadır. Bu yaklaşım tarihî çevreye uyarlandığında arayüz; eski ile yeni, korunan ile eklenen, fiziksel olan ile dijital olan arasında bağ kuran ilişkisel bir alan hâline gelmektedir.

Tarihî çevrede arayüzün en belirgin karşılığı, yeni müdahaleler ile mevcut tarihsel doku arasındaki temas bölgeleridir. Eklentiler, geçiş mekânları, dolaşım elemanları, sergileme sistemleri, taşıyıcı çözümler ya da yeni malzeme kullanımları, iki farklı dönemin birbiriyle nasıl ilişki kurduğunu gösteren somut yüzeyler üretir. Bu nedenle arayüz yalnızca teknik bir birleşim noktası değil, aynı zamanda tarihsel sürekliliğin görünür kılındığı estetik ve düşünsel bir düzlemdir. Apaydın'ın (2019) incelediği örneklerde çağdaş eklerin tarihî olanı taklit etmek yerine onunla bilinçli bir karşılaşma oluşturması, katmanların eşzamanlı olarak okunabilir olmasını sağlamaktadır.

Arayüz kavramı günümüzde dijital teknolojilerle birlikte daha da genişlemiştir. Artırılmış gerçeklik uygulamaları, dijital anlatılar, mobil yönlendirme sistemleri, zaman çizelgeleri ve etkileşimli bilgi katmanları, kullanıcı ile miras alanı arasında yeni temas biçimleri üretmektedir. Uzun'un (2025) Bursa Ulu Cami örneğinde önerdiği dijital arayüz yaklaşımı, fiziksel katmanların dijital içeriklerle desteklenerek görünmeyen tarihsel anlamların kullanıcıya aktarılmasını mümkün kılmaktadır. Böylece arayüz, yalnızca yapı elemanları arasındaki fiziksel sınır değil, somut ve somut olmayan miras arasında çeviri yapan bir deneyim alanı hâline gelmektedir.

Bu açıdan bakıldığında palimpsest tarihî çevrenin katmanlı belleğini açıklarken, arayüz bu katmanlar arasında nasıl ilişki kurulduğunu, nasıl deneyim üretildiğini ve nasıl anlam aktarıldığını göstermektedir. Dolayısıyla tarihî çevrenin korunması ve yeniden işlevlendirilmesine yönelik nitelikli yaklaşımlar, yalnızca geçmişi sabitlemeye değil, bu katmanları görünür kılan ve güncel yaşamla ilişkilendiren arayüzler üretmeye odaklanmalıdır.

4. Dijital Görsel Anlatı, Karikatür ve Mimarlık Arasındaki Kesişim

Görsel kültürün dijitalleşme süreci, sanatsal ve tasarımsal ifade biçimlerinde yalnızca teknik bir dönüşüm yaratmamış; aynı zamanda algılama, üret-

me, paylaşma ve eleştirme biçimlerini de yeniden şekillendirmiştir. Bu dönüşüm, mimarlık ve karikatür gibi ilk bakışta farklı görünen disiplinleri ortak bir temsil zemini üzerinde buluşturmaktadır. Her iki alan da görsel dil aracılığıyla mekânı, toplumu ve gündelik yaşamı yorumlama kapasitesine sahiptir.

Mimarlık disiplininde dijital araçların yaygınlaşması, çizim ve temsil tekniklerini önemli ölçüde dönüştürmüştür. Bilgisayar tabanlı analizler, modelleme teknikleri ve görselleştirme yöntemleri, mimari formun yalnızca betimlenmesini değil, aynı zamanda estetik, oran, ritim ve algı bakımından çözümlenmesini de mümkün kılmaktadır. Tekin ve arkadaşlarının (2023) Mimar Sinan yapıları üzerine yaptığı çizgi analizi çalışmaları, estetik algının belirli geometrik oranlar ve çizgisel ilişkiler üzerinden okunabileceğini ortaya koymaktadır. Böylece mimari temsil, salt teknik bir aktarım aracı olmaktan çıkarak, algısal ve analitik bir araştırma alanına dönüşmektedir. (Benzer ve Yıldız, 2020)

Karikatür de benzer biçimde dijitalleşme ile birlikte yeni üretim ve dolaşım biçimleri kazanmıştır. Geleneksel basılı mecralardan dijital platformlara taşınan karikatür, yalnızca teknik araçlarını değil, anlatım hızını, katılımcı niteliğini ve etkileşim biçimlerini de değiştirmiştir (Uçan, 2013). Dijital efektler, kurgu olanakları ve animasyon desteği, karikatürün eleştirel dilini daha katmanlı ve çarpıcı bir hâle getirmektedir (Bozhüyük, 2021). Ayrıca karikatür, dil bariyerini aşabilen yoğun görsel anlatım gücü sayesinde toplumsal eleştiriyi geniş kitlelere ulaştırabilen etkili bir araç olarak önemini korumaktadır (Ayaz, 2021).

Bu çerçevede dijital karikatür, mimarlık ve kent çalışmalarında alternatif bir temsil biçimi olarak değerlendirilebilir. Özellikle tarihî çevrelerde yaşanan bozulmaları, çelişkileri, ölçek sorunlarını ve kimlik kayıplarını doğrudan teknik çizimle değil, eleştirel ve mizahi bir anlatı yoluyla görünür kılma potansiyeline sahiptir. Mizah, burada yalnızca hafifletici bir unsur değil; eleştirel farkındalık üreten güçlü bir anlatım aracıdır. Katılımcı üretime açık yapısı sayesinde dijital karikatür, araştırmacıların mekânsal deneyimlerini sembolik, ironik ve düşündürücü bir görsel dile dönüştürmelerine olanak tanımaktadır. (Atamaz, 2024; Çevikayak, 2021; Yılmaz ve Anameriç, 2025)

Bu yönüyle dijital görsel anlatı araçları, palimpsest ve arayüz kavramlarıyla da ilişkilidir. Çünkü dijital temsiller, görünmeyen katmanları görünür kılabilir; fiziksel olarak algılanması zor olan çatışmaları ya da süreklilikleri yoğunlaştırılmış imgelerle aktarabilir. Böylece temsil, yalnızca bir belge üretme pratiği olmaktan çıkar; tarihî çevrenin eleştirel olarak yeniden okunmasını sağlayan kurucu bir araca dönüşür.

5. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemsel Çerçevesi

Bu çalışma, Pazarkapı Mahallesi'nin tarihsel gelişimini, arkeolojik buluntularını ve mekânsal dönüşüm dinamiklerini çok boyutlu bir çerçevede ele alarak, tarihî yapı dokusu ile modern kentleşme pratikleri arasındaki etkileşimi

incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada özellikle tarihî çevre ile çağdaş yapılaşma arasındaki arayüzlerde ortaya çıkan çözümler üzerinde durulmuş; bu çözümler yalnızca fiziksel tahribat olarak değil, aynı zamanda kentsel kimlik, bellek ve kullanım pratikleri bağlamında değerlendirilmiştir.

Araştırma, “Arayüz Atölyesi - 2025” kapsamında gerçekleştirilmiş ve nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir. Çalışma grubunu 10 kişilik bir öğrenci topluluğu oluşturmuştur. Katılımcılar, tarihî çevre, koruma, kentleşmenin tarihî alanlar üzerindeki etkileri ve dijital karikatür üretim süreçleri hakkında teorik ve uygulamalı bir ön hazırlık sürecine dâhil edilmiştir. Bu ön hazırlık, ortak kavramsal zeminin kurulması açısından belirleyici olmuştur.

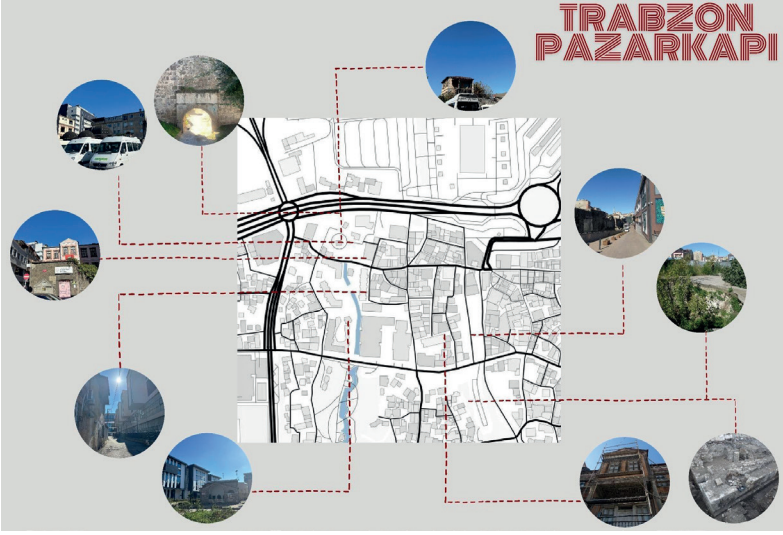
Saha çalışması öncesinde yürütülen literatür taraması ve grup içi tartışmalar, araştırmanın kavramsal çerçevesini güçlendirmiştir. Ardından gerçekleştirilen beyin fırtınası oturumları, katılımcıların hem alanı algılama biçimlerini çeşitlendirmiş hem de eleştirel yorum geliştirme süreçlerini desteklemiştir. Bu aşama, saha gözlemlerinin yalnızca betimleyici değil, yorumlayıcı ve temsil üretimine açık bir düzlemde gerçekleşmesine katkı sağlamıştır.

Saha çalışması sürecinde katılımcılar, Pazarkapı Mahallesi’nde özellikle tarihî çevre ile modern yapılaşmanın kesiştiği noktalara odaklanarak gözlem yapmıştır. Alandaki bozulma biçimleri, fiziksel süreksizlikler, ölçek uyumsuzlukları, görsel baskılar ve kopuş alanları fotoğraflar, notlar ve eskizler aracılığıyla belgelenmiştir. Ayrıca bu mekânsal durumların katılımcılarda yarattığı öfke, ironi, eleştiri ya da şaşkınlık gibi duygusal tepkiler de eskizlerle kayıt altına alınmıştır. Böylece alan verisi yalnızca fiziksel durumu değil, deneyimsel ve yorumlayıcı boyutu da içeren çok katmanlı bir yapıya kavuşmuştur.

Araştırmanın ilerleyen aşamasında katılımcılardan, gözlemledikleri sorunlara ilişkin eleştirel yaklaşımlar geliştirmeleri istenmiştir. Bu eleştiriler ilk olarak karikatürize eskizler biçiminde üretilmiş, ardından yapay zekâ destekli dijital araçlar kullanılarak dijital karikatürlere dönüştürülmüştür. Son aşamada bu üretimler animasyon teknikleriyle zenginleştirilmiştir. Böylece katılımcılar yalnızca veri toplayan gözlemciler olarak kalmamış, aynı zamanda tarihî çevredeki çatışmaları görsel ve kavramsal olarak yeniden kurgulayan üreticiler hâline gelmiştir.

6. Alan Gözlemleri ve Görsel Üretim Süreci

Pazarkapı Mahallesi’nde gerçekleştirilen gözlemler, tarihî çevre ile güncel yapılaşma arasındaki ilişkinin çoğu noktada bütünlüklü bir arayüz üretmekten uzak olduğunu göstermektedir. Özellikle yeni yapılaşmanın tarihsel bağlamla kurduğu ilişki, ölçek, malzeme, biçim dili ve mekânsal süreklilik açısından önemli sorunlar barındırmaktadır. Bu durum, yalnızca fiziksel bozulma ya da estetik uyumsuzluk olarak değil, aynı zamanda tarihî çevrenin okunabilirliğini zayıflatan ve kentsel belleği kesintiye uğratan bir çözümme olarak değerlendirilmiştir.

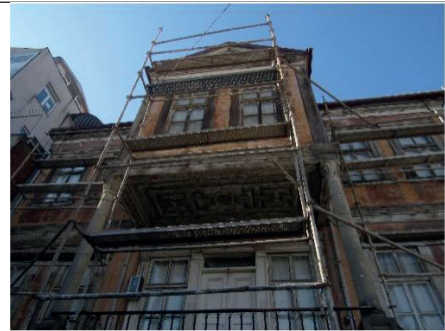

Şekil 1. Trabzon Pazarkapı Mahallesi, Aşağı Hisar, Kültür varlığı dağılımı

Alan çalışması sırasında üretilen eskizler, katılımcıların gözlemledikleri mekânsal çatışmaları doğrudan ve seçici bir dille kaydetmelerini sağlamıştır. Bu eskizlerde tarihî dokuya baskın biçimde eklenen yeni yapılar, kopan sokak süreklilikleri, yitirilen silüet ilişkileri ve tarihî çevrenin gündelik yaşam içindeki görünmezleşmesi öne çıkan temalar arasında yer almıştır. Görsel üretim süreci ilerledikçe, bu ilk eskizler yalnızca belge niteliği taşıyan çizimler olmaktan çıkmış; eleştirel mesaj taşıyan anlatısal araçlara dönüşmüştür.

Şekil 2. Pazarkapı tarihi geçit / kapı

Şekil 3. Geleneksel Trabzon konutu, Pazarkapı

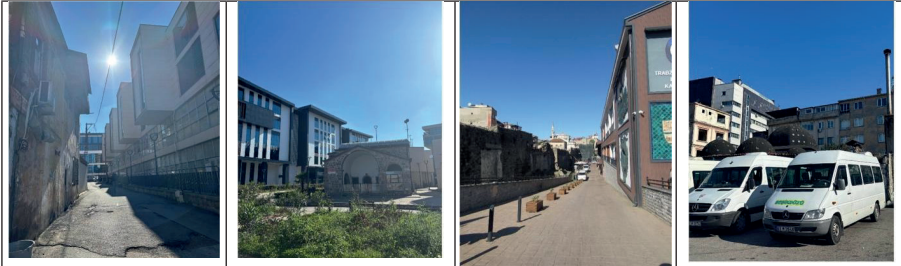

Şekil 4. Pazarkapı'da Roma ve Bizans dönemlerine uzanan tarihi sarnıç

Şekil 5. Pazarkapı'daki arkeolojik kazılar çıkarılan Roma Dönemine ve Bizans Dönemine ait kalıntılar

Dijital karikatür üretimi, bu aşamada özel bir önem kazanmıştır. Karikatürler, tarihi çevrede gözlemlenen çatışmaları doğrudan betimlemek yerine abartı, ironi, karışıklık ve metafor yoluyla görünür kılabilir. Böylece sahada saptanan fiziksel ve anlamsal kopuşlar, izleyicinin dikkatini çeken ve eleştirel düşünmeyi teşvik eden görsel anlatılara dönüşmektedir. Yapay zekâ destekli araçlarla geliştirilen dijital üretimler de bu anlatıyı çeşitlendirmiş; çizimlerin biçimsel etkisini artırırken sembolik katmanlarını güçlendirmiştir. Eskizlerden dijital karikatüre ve oradan animasyon diline geçişi gösteren aşamalı görsellerin, araştırmanın yönetsel ve temsil niteliğini görünür kılması, saha gözlemleri ile dijital üretim süreci arasındaki ilişkiyi somutlaştırması beklenmektedir.

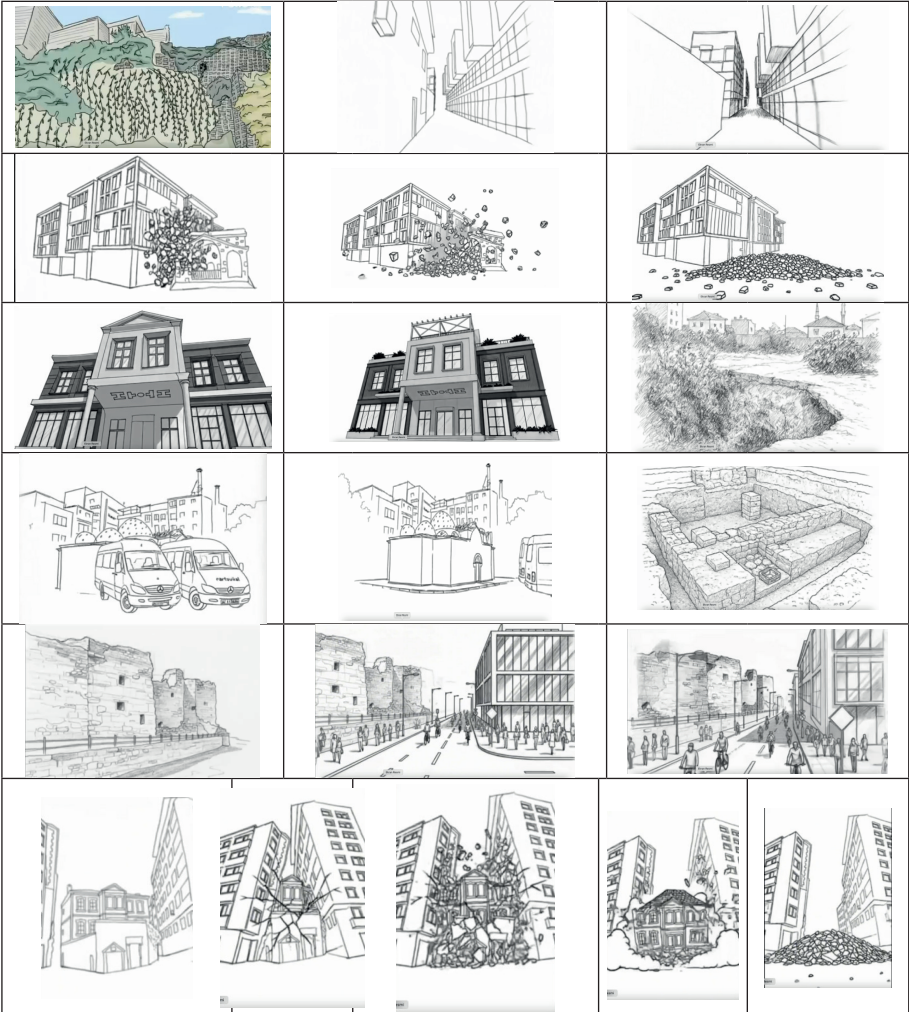
Şekil 6. Pazarkapı Mahallesi'nde yer alan kültür varlığı tespitlerinden örnekler

7. Değerlendirme

Çalışma kapsamında elde edilen bulgular, Pazarkapı Mahallesi'nin güçlü bir tarihsel birikime sahip olmasına rağmen, güncel kentleşme süreçleri içinde bu birikimi görünür, okunabilir ve yaşanabilir kılan bütünlüklü bir arayüzden büyük ölçüde yoksun olduğunu göstermektedir. Mahallenin tarihi çevresi ile çağdaş kentsel doku arasında kurulan ilişki çoğu zaman parçalı, geçici ya da çatışmalı niteliktedir. Bu durum, alanın yalnızca fiziksel olarak değil, kavramsal ve deneysel olarak da kopukluk yaşadığını ortaya koymaktadır. Palimpsest kavramı, Pazarkapı'daki tarihsel katmanların bütünüyle silinmediğini, ancak önemli ölçüde bastırıldığını ve görünürlüğünü kaybettiğini göstermektedir. Arayüz kavramı

ise tam bu noktada kritik hâle gelmektedir; çünkü sorun yalnızca katmanların varlığı değil, bu katmanlar arasında anlamlı, okunabilir ve deneyimlenebilir ilişkilerin kurulamamasıdır. Tarihi çevre ile güncel yapılaşma arasında nitelikli temas yüzeyleri üretilmediğinde, tarihsel süreklilik de zedelenmektedir.

Dijital karikatürlerin bu bağlamdaki katkısı, tarihî çevredeki sorunları alternatif bir temsil diliyle görünür kılmaktır. Geleneksel analiz yöntemlerinin teknik çerçevesini tamamlayan bu yaklaşım, hem katılımcıların eleştirel düşüncesini teşvik etmiş hem de kentsel bozulmayı daha etkili ve akılda kalıcı bir biçimde ifade etmiştir. Bu nedenle dijital görsel anlatı, yalnızca bir sunum biçimi değil, aynı zamanda araştırma bulgularını yorumlayan ve yoğunlaştıran bir düşünme aracıdır.

Şekil 7. Çalışma kapsamında hazırlanan, Pazarkapi'da yer alan kültür varlıklarında tespit edilen tahribatı konu alan, dijital karikatür örnekleri

Sonuç

Pazarkapı Mahallesi üzerine gerçekleştirilen bu çalışma, tarihî çevrenin yalnızca korunması gereken fiziksel bir kalıntı değil, farklı dönemlerin izlerini, kırılmalarını, bellek katmanlarını ve güncel müdahalelerini birlikte barındıran çok katmanlı bir kentsel metin olduğunu ortaya koymaktadır. Mahallenin tarihsel gelişimi, morfolojik özellikleri ve geçirdiği dönüşümler, Trabzon'un kentsel belleğini anlamak açısından önemli bir veri sunmaktadır. Ancak bu tarihsel birikimin günümüz kentleşme pratikleriyle kurduğu ilişkinin çoğu noktada süreklilik üretmekten uzak olduğu görülmektedir.

Çalışma, özellikle tarihî çevre ile çağdaş yapılaşma arasındaki kopuşların yalnızca fiziksel bozulma olarak değil, kimlik kaybı, bellek silinmesi ve mekânsal deneyim zayıflaması olarak da değerlendirilmesi gerektiğini göstermiştir. Bu noktada palimpsest ve arayüz kavramları, Pazarkapı'nın mevcut durumunu anlamada güçlü kuramsal araçlar sunmaktadır. Palimpsest, alandaki tarihsel izlerin bastırılmış olsa da hâlâ okunabilir olduğunu; arayüz ise bu izlerin güncel yaşamla nasıl ilişkilendirilebileceği sorusunun merkezde yer aldığını ortaya koymaktadır.

Araştırmanın bir diğer önemli katkısı, dijital karikatürü eleştirel bir temsil aracı olarak tarihî çevre çalışmalarına dâhil etmesidir. Bu yaklaşım, mekânsal gözlem ile görsel yorum arasındaki ilişkiyi güçlendirmiş; katılımcıların alanı yalnızca belgelenmelerine değil, eleştirel biçimde yeniden kurmalarına da imkân tanımıştır. Böylece çalışma, koruma, temsil ve katılım arasında disiplinler arası bir bağ kurmuştur.

Sonuç olarak Pazarkapı'nın gelecekte yeniden canlandırılmasına yönelik tasarım ve planlama yaklaşımlarında, tarihî çevre ile güncel kent dokusu arasında nitelikli arayüzler kurulması temel bir gereklilik olarak görülmektedir. Bu tür arayüzler, geçmişini donduran değil, onu görünür kılarak güncel yaşama eklemlenen yaklaşımlar üretmelidir. Bu yönüyle Pazarkapı örneği, tarihî çevrelerin çağdaş kent içinde nasıl yeniden okunabileceğine, temsil edilebileceğine ve anlamlandırılabilirliğine ilişkin hem kuramsal hem de uygulamalı açılımlar sunmaktadır.

** Çalışmaya katılımcı olarak katkı veren öğrencilerimin her birine; Ebru Şahin, Hanife Cemre Şensoy, Buket Karşıdağ, Rümeyza Akbulut, Rüveyda Yılmaz, Gizem Akgün, Fatmanur Yılmaz, İlayda Halide Özer, Alperen Kotcioğlu ve Yeliz Özturan'a ayrı ayrı teşekkür ederim..

Kaynakça

- Açık, T. (2017). Fetihten 19. yüzyıla kadar Trabzon şehri'nin mahalleleri. *History Studies*, 9(5), 25-56.
- Akat, R., Çakıroğlu, B. ve Çakıroğlu, E. O. (2024). Geleneksel konutlarda dış mekân öğelerinin irdelenmesi: Trabzon Ortahisar ve Pazarkapı Mahalleleri örneğinde. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 25(2), 256-270.
- Al, M. (2011). *Kentte bellek yıkımı ve kimlik inşası-palimpsest: Ankara Atatürk Bulvarı bağlamında bir inceleme*.
- Alnaim, M. M. ve Alnaim, M. A. (2026). Integrating vernacular architecture into contemporary urban regeneration: Heritage, identity and modernization in Saudi Cities. *Land*.
- Apaydın, B. (2019). Palimpsest kavramı ve mekânsal dönüşüm. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 9(2), 90-103.
- Atamaz, E. (2024). Karikatürün güzel sanatlarda ve görsel iletişim tasarımında tanımı. *TOJDAC*, 14(1), 32-46.
- Ayaz, H. (2021). Bir mizah unsuru olarak dijitalleşme: karikatürler üzerinden bir içerik analizi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 20(2), 519-536.
- Bandarin, F. (2020). Urban conservation and sustainable development. *The Historic Environment: Policy & Practice*.
- Benzer, A. İ. ve Yıldız, B. (2020). Developing an attitude scale for three-dimensional modeling and 3D modeling course. *JCER*, 8(16).
- Bozhüyük, B. (2021). Dijital tekniklerle üretilen çizgi romanların gerçeklik ve hayal gücü algısı üzerine etkisi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 20(4), 1938-1950.
- Çevikayak, C. (2021). Karikatür sanatının görsel sanat disiplinlerindeki temsilleri. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 191-215.
- Elseragy, A. ve Elnokaly, A. (2018). Heritage-led urban regeneration as a catalyst for sustainable urban development.
- González Martínez, P. (2017). Built heritage conservation and contemporary urban development: The contribution of architectural practice to the challenges of modernisation.
- Jiang, J. ve ark. (2022). Urban Heritage conservation and modern urban development from the perspective of the historic urban landscape approach: A case study of Suzhou. *Land*.
- Karpuz, H. (1994). *Trabzon'da yok olan bazı türk devri yapıları*.
- Keçeli, M. ve Doğan, C. (2023). Endüstri mirasında palimpsest iç mekânların İstanbul müze örneklerinden incelenmesi. *Mimarlık ve Yaşam Dergisi*, 8(3), 597-623.
- Köprülü, A. (2024). *Interiors as palimpsest: a reading on cultural heritage buildings* (Yayın No: 884773) [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi].YÖK Ulusal Tez Merkezi.

- Öztürk, T. (Ed.) (2021). *Trabzon'da fetih ve şehir*. Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Sadowski, M. M. (2018). Urban cultural heritage: managing and preserving a local global common in the twenty-first century. *Journal of Heritage Management*.
- Shah, A. A., Chandrasekara, D. P. ve Naeem, A. (2023). Preserving the past and shaping the future: an articulation of authenticity of heritage within urban development. *ISVS e-journal*.
- Tekin, M., Köymen, E. ve Anıktar, S. (2023). Mimarlıkta güzel kavramının araştırılmasına yönelik bilgisayar tabanlı bir çizgi analizi modeli denemesi. *Art and Interpretation*.
- Topönder, H. S. (2015). *The city as a communication interface: tracing and mapping* (Yayın No: 363833) [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Uçan, B. (2013). Türkiye'de karikatürün dijital dönüşümü: Uykusuz Dergisi. *TOJDAC*, 3(3).
- Urlunç, M. Ü. (2025). *The use of narrative-based digital methods in transmitting cultural heritage: a digital interface proposal for bursa grand mosque* (Yayın NO: 987473) [Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Yılmaz, C. ve Anameriç, H. (2025). Mizahın belleği: Görsel kültür mirasının korunmasında karikatür koleksiyonlarının rolü ve önemi. *Türk Kütüphaneciliği*, 39(1), 27-46.
- Zeyn El Abidin, M. (2018). Bellek mekanlarında sorunlar ve öneriler: Trabzon kenti ve geleneksel evleri örneği. *Tasarım ve Bellek Sempozyumu Bildirileri*.

NON-FORMAL ÖĞRENME ORTAMI OLARAK ATÖLYE DENEYİMİ: ATMOSFERİK ARAYÜZLER ATÖLYESİ

Derya ELMALI ŞEN¹

Merve ULUÇAY TEMEL^{2}*

Evşen YETİM³

1 Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, d_elmali@ktu.edu.tr, ORCID 0000-0003-1931-8927

2 Y. Mimar, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Doktora Öğrencisi, ulucay.merve@gmail.com, ORCID 0000-0002-8032-8019

* Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) Bilim İnsanı Destek Programları Başkanlığı (BİDEB) tarafından yürütülen 2211-A Yurt İçi Doktora Burs Programı kapsamında desteklenmiştir.

3 Arş. Gör. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, evsenyetim@gmail.com, ORCID 0000-0001-9778-4275

Özet

Bu çalışma, mimarlık eğitiminde non-formal öğrenme ortamlarının sunduğu imkânlardan biri olan atölye deneyimini, atmosfer temelli bir mekân okuması üzerinden ele almaktadır. Çalışma, Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü İletişim ve Medya Komisyonu tarafından 31 Ekim – 02 Kasım 2025 tarihleri arasında düzenlenen “Arayüz” temalı atölye kapsamında yürütülen Grup 6’nın süreç ve çıktılarına odaklanmaktadır. “KTÜ Kanuni Kampüsü’nün Duyusal Hafızası: Beden-Mekân Arasında Atmosferik Arayüzler” başlığıyla kurgulanan bu çalışmada, arayüz kavramı mimarlık bağlamında eşik mekânlar üzerinden yeniden yorumlanmış ve Peter Zumthor’un atmosfer yaklaşımı temel alınmıştır. Çalışmanın amacı, öğrencilerin kampüs mekânlarını nasıl deneyimlediğini, bu deneyimi nasıl görselleştirdiğini ve nasıl anlatıya dönüştürdüğünü ortaya koymaktır. Ayrıca atölye süreci üzerinden, non-formal eğitimin sunduğu avantajların öğrencilerin mekânla kurduğu ilişkiye nasıl katkı sağladığını değerlendirmek de çalışmanın amaçları arasındadır. Çalışma, nitel yaklaşıma dayalı bir atölye uygulaması olarak tasarlanmıştır. Çalışmada 10 öğrenciyle çalışılmış, ilk iki gün alan çalışması ve üçüncü gün analiz ve sunum hazırlıklarına ayrılmıştır. Öğrencilerden kampüs içindeki giriş, galeri boşluğu, merdiven ve koridor gibi eşik mekânlarda gözlem yapmaları, fotoğraf ve video kayıtları almaları ve bu mekânların kendilerinde uyandırdığı duyguları yazılı olarak not etmeleri istenmiştir. Daha sonra bu notlar ve görsel veriler atölye ortamında birlikte değerlendirilmiş, fotoğraf ve videolar Zumthor’un atmosfer başlıklarıyla ilişkilendirilerek seçilmiş ve yorumlanmıştır. Sürecin sonunda öğrenciler şiirsel bir metin üretmiş, bu metni seslendirmiş ve seçilen görsellerle birlikte bir video kurgusu oluşturmuştur. Bulgular, öğrencilerin kampüs mekânlarını yalnızca fiziksel ve işlevsel özellikleriyle değil, ı ışık, boşluk, ritim, sıcaklık, yankı, yakınlık ve geçiş hissi gibi deneyimsel nitelikleriyle de değerlendirdiğini göstermektedir. Sonuç olarak çalışma, atölye ortamının öğrencilerin mekân farkındalığını artırdığını, duysal gözlem becerilerini geliştirdiğini ve mimarlığı daha çok hissedilen ve deneyimlenen bir alan olarak düşünmelerine katkı sağladığını ortaya koymaktadır.

Anahtar kelimeler: Non-formal Öğrenme, Atölye, Arayüz, Atmosfer, KTÜ Kanuni Kampüsü

1. Giriş

Mesleki eğitim sürecinde gerekli bilgi ve becerilerin önemli bir bölümü formel eğitim yoluyla kazanılmakla birlikte, öğrencilerin kendilerini çok yönlü biçimde geliştirebilmeleri açısından non-formal öğrenme ortamlarının bulunduğu deneyim temelli olanaklar da önem taşımaktadır. Özellikle farklı alanlarda yetkinlik kazanmak isteyen öğrencilerin, formel eğitimin yanında esnek, uygulamaya dayalı ve gönüllü katılıma açık öğrenme süreçlerine dâhil olmaları mesleki gelişimlerini desteklemektedir (Johnson ve Majewska, 2024).

Bu durum, mimarlık eğitimi açısından daha da belirgin hâle gelmektedir. Çünkü mimarlık; teknolojik gelişmelerin, toplumsal dönüşümlerin, çevresel koşulların ve değişen kullanıcı beklentilerinin yakından izlenmesini gerektiren dinamik bir disiplindir. Bu nedenle öğrenme sürecinin yalnızca yapılandırılmış müfredatla sınırlandırılması, mesleğin çok katmanlı yapısını ve yaşam boyu öğrenme gereksinimini bütünüyle karşılamaya yetmemektedir (Cantürk Akyildiz ve Özgüven, 2024). Nitekim formel eğitim, çoğu zaman kuramsal bilgi aktarımına ağırlık vermekte; bu bilginin uygulamaya dönüştürülmesi aşamasında ise zaman, müfredat yoğunluğu, teknik imkânlar ve kaynaklara erişim gibi çeşitli sınırlılıklar ortaya çıkabilmektedir. Bu noktada non-formal öğrenme ortamları, öğrencilerin eğitim süreçlerini destekleyen tamamlayıcı öğrenme alanları olarak önem kazanmaktadır.

Non-formal öğrenme planlı, organize ve belirli amaçlar doğrultusunda yapılandırılmış olmasına karşın resmi bir diploma ya da dereceyle sonuçlanmayan öğrenme süreçlerini ifade etmektedir. Bu süreçlerde katılım gönüllülük esasına dayanmakta olup bireylerin sosyal, kültürel ve mesleki gelişimlerinin desteklenmesi amaçlanmaktadır (Uluçay Temel ve Elmalı Şen, 2025). Mimarlıkta non-formal öğrenme, bireylerin beceri ve yetkinliklerini geliştirmeleri için okul dışı deneyimlere katılımlarını teşvik eden geniş bir faaliyet yelpazesini kapsamaktadır. Atölye çalışmaları, konferanslar, yaz okulları, tasarım yarışmaları ve sergiler bu kapsamda değerlendirilebilecek başlıca öğrenme ortamları arasında yer almaktadır (Bratuškins vd., 2018).

Non-formal öğrenme yöntemlerinden biri olan atölyeler, tasarım pratiği üzerine tartışmak, fikir alışverişinde bulunmak ve iş birliği yapmak amacıyla önemli bir ortam oluşturmaktadır. Atölyeler, öğrenciye uygulamalı öğrenme deneyimini kısa sürede gerçekleştirme ve atölye teması ile ilgili farkındalık başta olmak üzere eleştirel düşünme, problem tanımlama ve çözüm üretme, karşılaştırmalı analiz yapabilme, farklı perspektifleri değerlendirebilme ve ortak çalışma yapabilme gibi kazanımları belli düzeylerde elde etme imkânı sunmaktadır. Bu nedenle mimarlık eğitiminde formel eğitimi destekleyici non-formal faaliyetlerden biri olan atölye etkinliklerinin düzenlenmesi ve sürdürülmesi önemsenmektedir. Bu metin bu bağlamda ele alınmıştır.

Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü İletişim ve Medya Komisyonu tarafından, 2025-2026 Güz Yarıyılı etkinliği olarak 31 Ekim - 02 Kasım 2025 tarihleri arasında “Arayüz” teması ile kapsamlı bir atölye düzenlenmiştir. Yürütücüler ve öğrencilerden oluşan yaklaşık 100 katılımcının yer aldığı bu etkinlikte, arayüz kavramı mimarlık bağlamında yeniden düşünülmüş ve farklı atölye grupları aracılığıyla çeşitli alt temalar çerçevesinde ele alınmıştır. Türk Dil Kurumu Sözlüğü’nde arayüz, henüz bir bilişim terimi olarak “yazılım ile kullanıcının etkileşimini sağlamak üzere düzenlenmiş ekran görüntüsü” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2026). Arayüz her ne kadar bir bilişim terimi olsa da kavramın taşıdığı potansiyel ve üretken yapısı nedeniyle mimarlık disiplininde yeniden tanımlamak mümkündür.¹

TDK tanımından yola çıkıldığında arayüz, iki farklı şey arasında etkileşim kurmayı hedefleyen bir durum / nitelik ifade etmektedir. Buradan hareketle kavram, sadece mevcut tanımında yer alan nesne değiştirilerek “yapı / bina / mekân ile kullanıcının etkileşimini sağlamak üzere tasarlanmış ara durum / mekân” şeklinde mimari açıdan yeniden tanımlanabilmektedir. Mimarlıkta arayüz, çoğunlukla kentsel ölçekte ele alınmakta ve kamusal-özel mekân arasında bir durum olarak kavramsallaştırılmaktadır (Serdar Köknar, 2001; Uzel, 2018; Toz, 2018; Saygılı, 2021; Kıratlı, 2025). Bununla birlikte mimarlıkta arayüz sadece kamusal ve özel mekânın birleştiği fiziksel bir sınır değildir. Farklı durumların, koşulların, işlevlerin ve niteliklerin birbiri ile temas ettiği, etkileşime girdiği ve kimi zaman dönüştüğü eşik mekânlardır. Burada mimarlık açısından anahtar kavram eşik mekân olmaktadır. Eşik mekân, bir ara mekân olup arasında kaldığı mekânların ne tamamen birine ne de tamamen diğerine aittir. İkisini birbirine bağlayan bir geçiş mekânıdır.

EADTL’de düzenlenen Arayüz Atölyesi kapsamında tema doğrultusunda farklı atölye grupları oluşturulmuştur (Şekil 1). Bunlardan biri olan Grup 6, “KTÜ Kanuni Kampüsü’nün Duyusal Hafızası: Beden-Mekân Arasında Atmosferik Arayüzler” başlığıyla kurgulanmıştır. Bu atölyede arayüz kavramı, Peter Zumthor’un atmosfer yaklaşımıyla ilişkilendirilmiş olup eşik mekânlarda ışık, ses, koku, sıcaklık, rüzgâr ve doku gibi duyusal bileşenlerin birlikte oluşturduğu etkiler üzerinden kullanıcı-mekân etkileşimini anlamaya yönelik bir çerçeve geliştirilmiştir. Bu doğrultuda girişler, giriş holleri, galeri boşlukları, merdivenler ve koridorlar gibi yatay ve düşey sirkülasyon alanları, atölye kapsamında değerlendirilen başlıca eşik mekânlar olarak ele alınmıştır.

¹ Arayüz kavramı, mimarlık disiplininde elbette bu atölye ile ilk kez gündeme gelmemiştir. Kavram başta bilgisayar ve iletişim olmak üzere ekonomi, coğrafya, diş hekimliği, şehircilik ve mimarlık alanlarında (Bala, 2006) çeşitli araştırmalara konu edilmiş ve hâlihazırda konu edilmeye devam etmektedir. Ancak Arayüz Atölyesi, kavramın potansiyellerini, farklı bakış açılarını ve açılımlarını görmeye, öğrenmeye ve deneyimlemeye imkân tanıyan verimli bir öğrenme ortamı yaratmıştır. Detaylı bilgi için bakınız “Mimarlık ve Arayüz” Kitabı, İçindekiler Bölümü.

Şekil 1. EADTL'de oluşturulan atölye ortamı ile Grup 6 yürütücü ve öğrencileri

Çalışmanın temel amacı, mimarlık eğitiminde non-formal bir öğrenme aracı olarak kurgulanan Atmosferik Arayüzler Atölyesi kapsamında, Grup 6'ya katılan öğrencilerin kampüs mekânlarını nasıl deneyimlediğini, bu deneyimi nasıl görselleştirdiğini ve anlatıya dönüştürdüğünü ortaya koymak ve atölye sürecini aktarmaktır. Ayrıca öğrencilerin mekânla kurdukları ilişkiye dair farkındalık kazandırmak ve bu ilişkiyi duysal ve bedensel olarak tanımlamalarını sağlamak da çalışmanın amaçları arasındadır. Bu kapsamda çalışma alanı, Karadeniz Teknik Üniversitesi Kanuni Kampüsü içindeki bölümlerin eşik, geçiş ve arayüz niteliği taşıyan mekânları üzerinden belirlenmiştir. Öğrencilerden belirlenen rota boyunca gözlem yapmaları, fotoğraf ve video gibi görsel-işitsel kayıtlar almaları ve mekânların kendilerinde uyandırdığı duygusal tepkileri yazılı olarak not etmeleri istenmiştir.

Çalışmanın odak noktası, kampüs yapılarının fiziksel ya da işlevsel niteliklerini betimlemekten öte, bu yapıların öğrencilerde oluşturduğu duysal, duygusal ve atmosferik etkileri görünür kılmaktır. Mekân, yalnızca görülen bir çevre değil, bedensel olarak hissedilen, duygusal olarak yorumlanan ve farklı temsil yollarıyla yeniden üretilen deneyimsel bir alan olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda mekân, bedensel ve duysal deneyim üzerinden insanı kimi zaman kendine çeken, kimi zaman da uzaklaştıran atmosferik bir oluşum olarak değerlendirilmektedir.

2. Zumthor'un Atmosferler'i

Atmosfer TDK Sözlüğü'nde mecaz anlamı ile "içinde yaşanılan ve etkisinde kalınan ortam, hava" olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2026). Böyle bir atmosferi algılamak ise insanı çevreleyen mekândaki bir duygunun duyumsanması, yaşanması anlamına gelir. Bu, bir şeyi daha fazlasıyla kavramak, kavrayışı derinleştirmek demektir. İnsan ancak içinde olduğunu hissettiği şeye atmosferik diyebilir. Atmosfer soyut semantik bir algıdan ziyade, duygusal ve bedensel bir kavrayış, daha çok mekânsal bir histir. Algılanan nesnedeki duygunun ve atmosferin tüm alanlarında hissedilen şey nesnenin kendisi değil; anlamıdır (Yetim, 2018).

"Duygusal duyarlılığımızla atmosferi algılarız – bu inanılmaz derecede hızlı gerçekleşen ve hayatta kalmamızı sağlayan bir algılama biçimidir. ...İç-

mizdeki bir şey bize söyler duraksamadan – bir şeyden hoşlanıp hoşlanmadığımızı...” (Zumthor, 2006, s. 13).

Zumthor mekânın duyumsanması noktasında birer bağlam olarak belirlediği ilkeleri “atmosferler” olarak adlandırır. Bir atmosferi kurgulamak, tasarlamak, üretmek ve onunla duyuları harekete geçirmek Zumthor mimarlığının temel ilkelerindendir. Zumthor’a göre; atmosferler olmadan mekân gerçeklik ile tam anlamıyla buluşamaz ve duyuşal olarak insan üzerinde bir iz bırakamaz.

Atmosferler; “mimarlığın bedeni, malzemenin uyumu, mekânın sesi, mekânın sıcaklığı, çevreleyen nesneler, sükûnet ve baştan çıkarma arasında, içle dış arasındaki gerilim, samimiyet / yakınlık dereceleri, şeylerin üzerindeki ışık” ve “çevre / muhit olarak mimarlık, bütünlük (tutarlılık, uyum), güzel form / biçim” şeklinde sıralanan 9+3 olmak üzere toplam 12 ilkedен oluşmaktadır (Zumthor, 2006). Bu ilkelerin mekânın duyular yoluyla algılanabilirliğinin çözümlenmesinde veya mekânın duyuları harekete geçirme özelliklerinin güçlendirilmesinde etkili rol oynadığı düşünülmektedir. Bu bağlamda Merleau-Ponty’nin sıklıkla üzerinde durduğu “beden” ve “algı” kavramları; “beden her duyunun evi”dir yaklaşımından yola çıkılarak “deneyim” kavramına işaret etmektedir (Merleau-Ponty, 2017).

Zumthor 9+3 ilke ile insanların bir mekânın atmosferini farkındalıkla deneyimlemeleri ve duyularını harekete geçirme üzerine bir metodoloji kurmuştur. Çalışmada ilk dokuz ilke ele alınmıştır ve bu ilkelerin ne ifade ettiğini kısaca aşağıdaki gibi açıklamak mümkündür (Zumthor, 2006; Yetim, 2018).

Mimarlığın bedeni; mimarının soyut bir form olarak değil, strüktürü ve malzemesi ile birlikte et ve kemikten oluşan canlı bir beden gibi ele alınmasıdır. Farklı malzemelerin bir araya geliş biçimi ve oluşturduğu kütesel varlık, mekânın kullanıcıya ilk dokunuşudur.

Malzemenin uyumu; malzemelerin birbirleri ile olan etkileşimini, bir nevi diyalogunu ifade eder. Doğru malzemeler bir araya geldiğinde birbirlerini parlatır ve öne çıkarır. Malzeme, mekânın sadece görsel değil akustik ve termal dokusunun da belirleyicisidir.

Mekânın sesi; her mekânın kendine has bir tınısı olduğu kabulünden yola çıkar. Mekânın biçimlenişi, yüzeylerin sertliği ya da yumuşaklığı, boşluğun hacimsel büyüklüğü ya da küçüklüğü, malzemelerin sesi soğurma ya da yansıtma niteliği, mekânda konuşurken ya da hareket halindeyken oluşan akustik atmosferi yaratır.

Mekânın sıcaklığı ile söz edilen sadece fiziksel bir konfor koşulu olan sıcaklık değildir, psikolojik olarak hissedilen sıcaklık da buna dâhildir. Ahşabın verdiği sıcaklık hissi ile çeliğin soğukluğu, kullanıcının ihtiyacına ve tercihinine bağlı olarak o mekânda ne kadar vakit geçireceğini belirler.

Saran / çevreleyen nesneler ilkesinde kastedilen mekânın içindeki eşyaların ve donatıların yarattığı atmosfer etkisidir. Mekânla aidiyet bağı kurulmasında etkilidir. Zumthor'a göre varlıklarıyla bir mekâna atmosfer katan şeyler; o mekânı kullanan insanlar, estetik objeler, güzel kitaplar, heykeller gibi nesneler olabilir.

Sükûnet ve baştan çıkarılma arasında ise mekânın kullanıcıyı yönlendirmesi ya da serbest bırakmasıdır. Zumthor'a göre mimarlık sadece mekânsal değil, zamansal bir sanattır ve hareket içerir. Dolayısıyla kullanıcının mekândaki hareketi de tasarımın bir parçasıdır. Bazı mekânlar kullanıcıyı tetikleyerek bir yere doğru yönlendirirken, bazıları zamandan kopararak olduğu yerde sakin ve huzurlu hissetmesini sağlar.

İçle dış arasındaki gerilim adından da anlaşılacağı üzere iç ve dış arasındaki ilişkidir. Işığın içeri süzülüp süzülmediği, dış dünyadan ne kadar izole olduğu ya da onunla ne kadar bağ kurulduğu yönündeki tercihler diğer bir ifade ile içle dış arasındaki ilişkinin nasıl kurgulandığı bu gerilimi oluşturur.

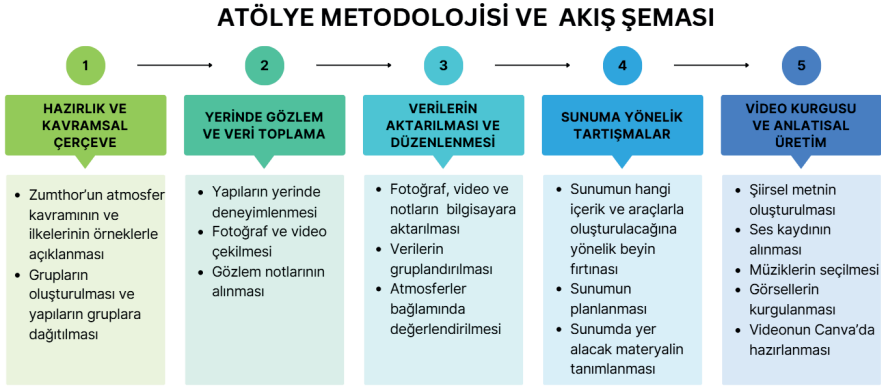
Samimiyet / yakınlık dereceleri ise ölçü ve ölçekle ya da kullanıcı ile bina arasındaki oranla ilgilidir. Mekânın boyutu, tavan yüksekliği ve detayların inceliği, kullanıcının kendini ne kadar tanımlı, sınırlı ve korunaklı bir mekânda ya da ne kadar tanımsız ve kamusal bir alanda hissedeceğini belirler.

Şeylerin üzerindeki ışık ilkesi ışığın mekânın temel parçalarından biri olduğuna işaret eder. Zumthor'a göre ışık, mekâna sonradan dâhil olan bir unsur değil, doğrudan malzemenin bir parçasıdır. Işığın yüzeylere nasıl düştüğü, ne kadar tutunduğu, gölgelerin derinliği ve karanlığın varlığı atmosferin en güçlü belirleyicisidir.

Zumthor'a göre atmosfer, bir mekâna girildiğinde saniyeler içinde hissedilen o “*tarif edilemez duygu*”dur ve bu duygu titizlikle işlenmiş detayların toplamıdır. Çalışma kapsamında beden-duyu-mekân kesişiminde deneyim ile mekânın atmosferik boyutları araştırılmış ve ilk 9 ilke üzerinden değerlendirilmeler yapılmıştır.

3. Yöntem

Bu çalışma, nitel araştırma yaklaşımına dayalı, deneyimsel ve görsel anlatıma dayanan bir atölye uygulaması olarak kurgulanmıştır. Atölye kapsamında toplam 10 öğrenci ile çalışılmış; uygulama iki gün boyunca yürütülmüş, üçüncü gün ise sunuma yönelik hazırlıklar ile ortaya çıkan ürünlerin sunumları gerçekleştirilmiştir (Şekil 2). Süreç boyunca öğrenciler kampüs mekânlarıyla doğrudan temas kurmuş, bu mekânları yerinde deneyimlemiş, gözlemlemiş ve kayıt altına almıştır. Elde edilen veriler daha sonra görsel ve yazılı bir anlatıma dönüştürülmüştür. Bu yönüyle çalışma, yalnızca fiziksel çevrenin belgelenmesine değil, öğrencilerin mekânla kurdukları duyuşsal ve duygusal ilişkinin görünür kılınmasına odaklanmıştır.

Şekil 2. Atölye metodolojisi ve akış şeması

KTÜ Kanuni Kampüsünde incelenecek yapıların seçiminde, yerleşkenin tarihsel derinliği, planlı gelişim süreci ve farklı mimari karakterleri bir arada barındırması belirleyici olmuştur. KTÜ Kanuni Yerleşkesi, kuruluşundan itibaren belirli bir gelişim programı ve yerleşim kurgusu çerçevesinde biçimlenmiş; bu süreçte inşa edilen fakülte yapıları, kampüsün erken dönem mekânsal yapılanmasında belirleyici bir yer tutmuştur. Arşiv belgelerinde görüldüğü üzere, yerleşke içinde temel bilimler, mühendislik yapıları, idari yapılar, yurtlar ve ortak kullanım alanları birlikte düşünülmüş olup kampüs, işlevsel olduğu kadar mekânsal süreklilik üreten bir bütün olarak tasarlanmıştır (Polatoğlu, 1971). Bunun yanında birçok yapının mimari proje yarışmalarıyla elde edilmiş olması, kampüsteki yapıların yalnızca işlevsel gereksinimleri karşılayan yapılar değil, mimari niteliği tartışılmış; yerleşme, ulaşım, iklim ve dolaşım ilişkileri bakımından değerlendirilmiş eğitim yapıları olduğunu göstermektedir (Jüri Raporu Özeti, 1968). Ayrıca erken dönem kampüs yapılarında plan şemaları, cephe düzeni, boşluk kurgusu, malzeme tercihleri ve giriş organizasyonları bakımından birbirinden ayrıran çözümler görülmektedir. Bu durum kampüs içinde farklı dönemlere ve farklı kullanım biçimlerine karşılık gelen çeşitli atmosferik deneyimlerin oluşmasına zemin hazırlamaktadır.

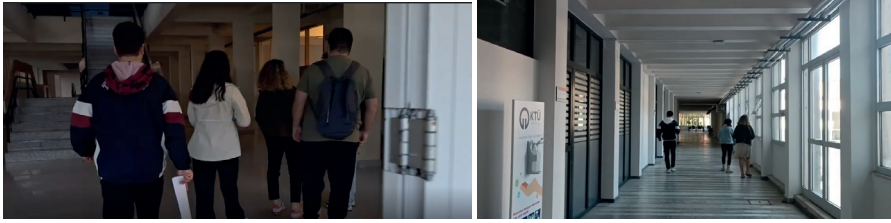
Bu bağlamda atölye kapsamında ana taşıt aksı üzerinde yer alan Fizik, Kimya ve Matematik, Mimarlık, İnşaat Mühendisliği, Jeoloji Mühendisliği, Jeofizik Mühendisliği, Harita Mühendisliği, Orman Mühendisliği, Makine Mühendisliği, Bilgisayar Mühendisliği ve Elektrik-Elektronik Mühendisliği ile İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Hukuk ve Biyoloji bölümlerine ait yapılar seçilmiştir. Böylece kampüs içinde hem tarihsel süreklilik taşıyan hem de ışık, boşluk, dolaşım, eşik, malzeme ve kullanıcı yoğunluğu açısından farklı atmosferik karakterler üreten mekânların gözlemlenmesi amaçlanmıştır.

4. Atölye Süreci

Atölyenin ilk gününde öğrencilerle tanışmanın ardından “KTÜ Kanuni Kampüsü’nün Duyusal Hafızası: Beden-Mekân Arasında Atmosferik Arayüz-

ler” başlıklı Atölye 6’nın içeriği yürütücüler tarafından açıklanmıştır. Daha sonra Dr. Evşen Yetim tarafından atölyenin ele alınış biçimini şekillendiren “Zumthor’un Atmosferleri” başlıklı kısa bir sunum yapılarak konunun çerçevesi çizilmiştir. Öğrencilere düşünce sistematığını göstermek için alan çalışması için belirlenen KTÜ Kanuni Kampüsü yapıları ve atmosferlerle ilgili küçük alıştırmalar yapılmıştır.

Öğrencilerle görev dağılımı ve süreç yönetimi konusunda fikir birliğine varıldıktan sonra öğrenciler 3-3-4 kişi olmak üzere gruplara ayrılmış ve her grup önceden belirlenen yapılara yönlendirilmiştir (Şekil 3). Bu aşamada öğrencilerden, ilgili mekânları yalnızca görsel özellikleriyle değil; içlerinde dolayışırken oluşan bedensel ve duysusal etkiler üzerinden değerlendirmeleri istenmiştir. Öğrenciler, mekânı deneyimlerken hangi duyguları hissettiklerini, hangi duyularının daha fazla harekete geçtiğini, atmosfer bağlamında ne tür çağrışımlar oluştuğunu ve bu mekânların kendilerinde nasıl bir iz bıraktığını not etmişlerdir. Böylece çalışma, klasik bir gözlem çalışmasının ötesine geçerek, mekânın duyumsanan niteliğini merkeze alan bir değerlendirme zemini oluşturmuştur.

Şekil 3. Öğrencilerin grup hâlinde fakülte yapılarında yaptığı gözlem sürecinden görüntüler

Alan çalışması ilk gün başlamış ve ikinci günün yarısına kadar sürmüştür. Bu süre boyunca öğrenciler gezdikleri mekânlara ilişkin kendi notlarını tutmuştur. Mekânların kendilerinde uyandırdığı duyguları, dikkatlerini çeken özellikleri ve o alanlara dair ilk izlenimlerini yazılı olarak kaydetmişlerdir. Ayrıca atmosfer başlıklarıyla ilişkilendirdikleri noktaları da not etmişlerdir. Böylece öğrencilerin mekânı nasıl algıladığı, hangi durumları öne çıkardığı ve atmosferi hangi kavramlar üzerinden değerlendirdiği bu notlar üzerinden izlenebilmektedir.

İkinci ve üçüncü gün ise alan çalışması sürecinde elde edilen notlar, işaretlemler, fotoğraflar ve kısa videolar atölye ortamında öğrencilerle birlikte yeniden ele alınmıştır. Öğrencilerin sahada kaydettiği görsel veriler mekânın oluşturduğu atmosferik etkileri yansıtan önemli veriler olarak değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda, çekilen fotoğraf ve videolar üzerinden grup içi tartışmalar yürütülerek her bir görselin hangi duyguyu, hangi mekânsal etkiyi ve atmosferle ilişkili hangi durumu daha güçlü biçimde yansıttığı birlikte tartışılmıştır (Şekil 4).

Şekil 4. Toplanan görsel ve yazılı verilerin atölye ortamında ayıklanması ve işlenmesi süreci

Zumthor'un her bir atmosfer başlığı için, bu atmosferi en iyi temsil ettiği düşünülen görseller belirlenmiştir. Ardından bu belirlenen materyal üzerinden, kampüs deneyimini yalnızca gösteren değil, aynı zamanda hissettirmeyi amaçlayan bir kurgu oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla öğrenciler tarafından şiişirsel bir metin yazılmış ve bu metin videonun arka planında kullanılmak üzere öğrenciler tarafından seslendirilerek kayıt altına alınmıştır. Son aşamada ise şiişirin ses kaydı, seçilen görseller ve video parçaları ile atmosferlere uygun olarak belirlenen müzikler bir araya getirilmiş, Canva'da düzenlenerek atmosferi öne çıkaran bir video kurgusu oluşturulmuştur. Ardından üçüncü gün öğleden sonra sunumlar yapılarak atölye süreci belge takdimi ile tamamlanmıştır (Şekil 5).

Şekil 5. Sunum videosu kapak görseli ve belge takdimi

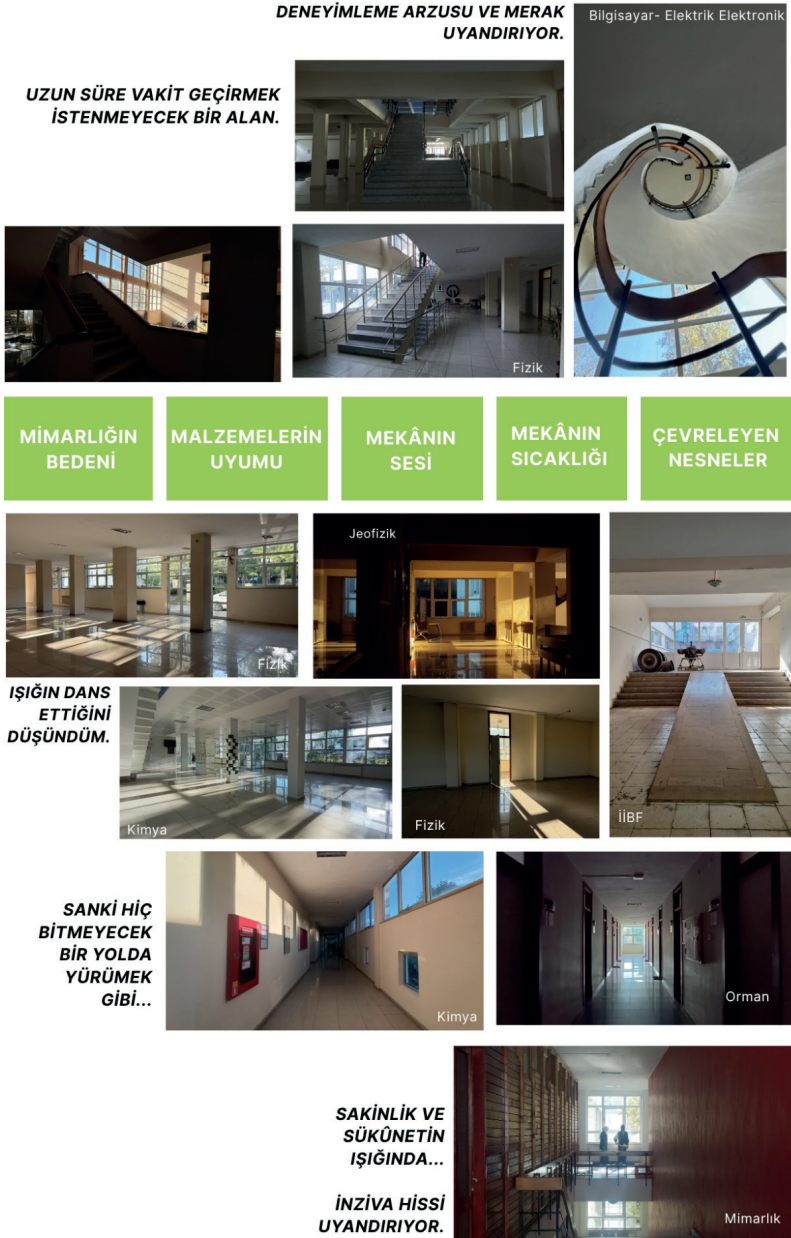
5. Görsel Veriler ve Anlatıya Dayalı Bulgular

Alan çalışmasında toplanan görsel ve yazılı veriler atölye ortamında öğrencilerle birlikte değerlendirilmiştir. Her grup, topladığı görsel veriyi ekrana yansıtarak mekânın hangi fiziksel ipuçları üzerinden deneyimlendiğini, bu ipuçlarının hangi atmosferlerle ilişkilendirildiğini ve hangi duygu durumlarını uyandırdığını tartışmıştır. Tartışmalar, öğrencilerin mekânı tek başına “iyi / kötü” gibi genel yargılarla değil, ı ışık, eşik, dolaşım, çevreleyen unsurlar, malzeme dili ve kompozisyon gibi somut bulgular üzerinden anlamlandırdığını göstermiştir. Bu aşamada Zumthor’un dokuz atmosfer ilkesi yorumlamayı yönlendiren bir çerçeve olarak kullanılmış ve her bir ilkeyi en iyi temsil ettiği düşünülen fotoğraf ve video kesitleri ayıklanarak seçilmiştir. Böylece ham görsel arşiv, belirli atmosfer temaları etrafında gruplanmış ve ortak bir anlatıya zemin hazırlayan bir seçkiye dönüştürülmüştür (Şekil 6 ve 7).

Öğrenci anlatımları, kampüs yapılarının yalnızca fiziksel çevreler olarak değil, güçlü atmosferik etkiler üreten deneyim alanları olarak algılandığını göstermektedir. Özellikle “hiçliğe doğru yürüyormuş gibi”, “sanki hiç bitmeyecek bir yolda yürümek gibi” ve “labirent gibi” ifadeleri, bazı koridor ve geçiş alanlarının öğrencilerde yön kaybı, belirsizlik ve baskı hissi oluşturduğunu düşündürmektedir. Buna karşılık “ışığın dans ettiğini düşündüm”, “davetkâr, çağıran”, “iç huzur veren” ve “kafa dinlenilecek bir yer” gibi tanımlamalar, ı ışık alan, açık, malzeme ve çevreleyen unsurlar bakımından daha zengin mekânların öğrenciler üzerinde daha olumlu ve yakınlık kuran etkiler bıraktığını göstermektedir.

Benzer şekilde, öğrencilerin özellikle bitkiler, vitraylar ya da mekânı tanımlayan görsel öğeler gibi çevreleyen unsurların bulunduğu alanlarda daha güçlü bir samimiyet ve aidiyet hissettikleri; buna karşılık boş, tanımsız ve görsel arayüzü zayıf mekânlarda aidiyet duygusunun zayıfladığı yönünde yorumlar geliştirdikleri görülmektedir. Bu durum, mekânın yalnızca biçimsel özellikleriyle değil, kullanıcıyı çevreleyen ve ona ilişki kurma imkânı sunan unsurlarla birlikte anlam kazandığını ortaya koymaktadır.

Ayrıca “birden geniş bir alana açılıyor”, “sürprizli, gerilimli” ya da “çıkılması zor görünüyor” gibi ifadeler, mekânların özellikle eşik, geçiş ve dolaşım alanlarında daha yoğun biçimde deneyimlendiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, çalışmada değerlendirilen fakülte yapılarının tek tek bina anlatıları üretmekten çok, kampüs genelinde tekrar eden ya da ayrıışan atmosferik örüntüleri görünür kılan bir deneyim alanı sunduğunu göstermektedir.

Şekil 6. Öğrencilerin kampüs gezisinde topladığı görsel ve yazılı verilerden oluşan kolaj-1

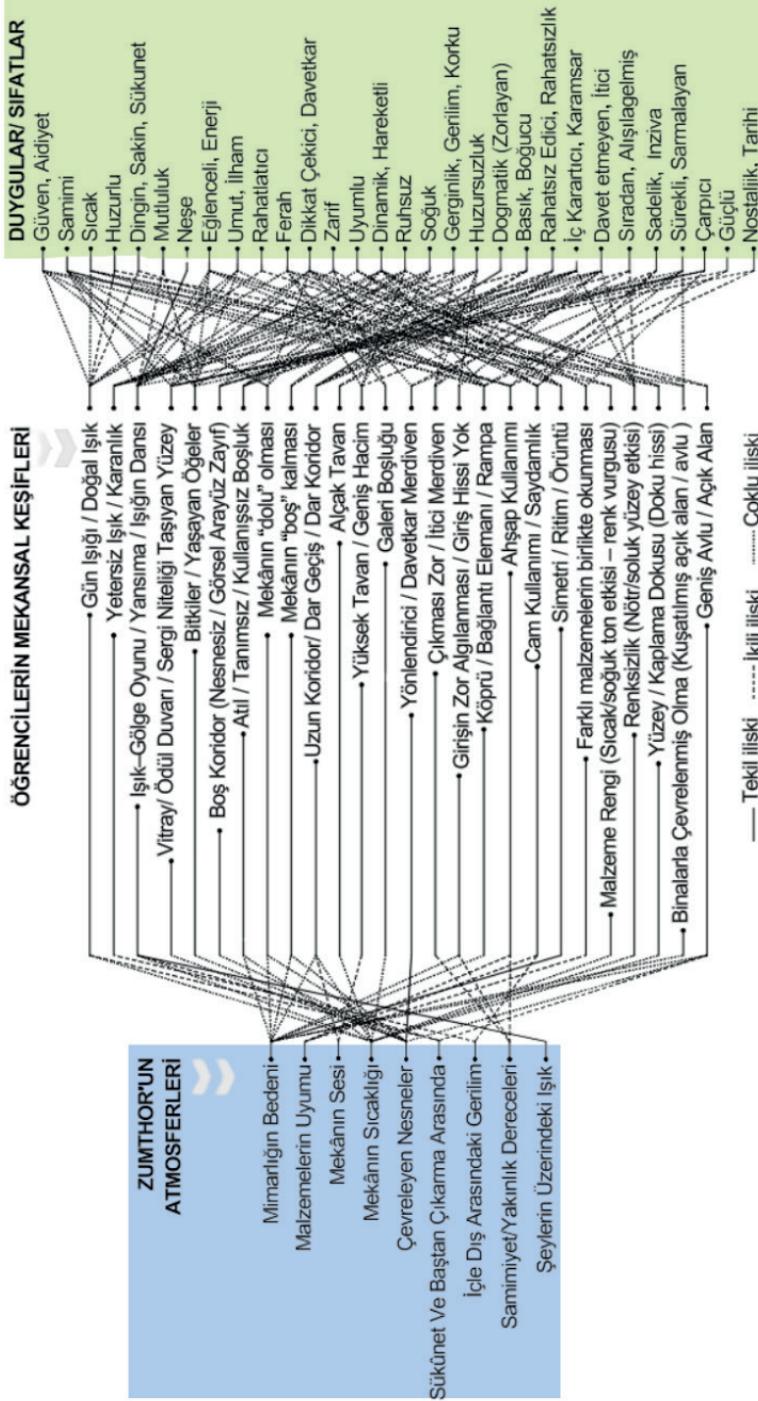

Şekil 7. Öğrencilerin kampüs gezisinde topladığı görsel ve yazılı verilerden oluşan kolaj-2

Bununla birlikte, öğrenci yorumları kampüs içindeki atmosfer deneyiminin yalnızca olumlu–olumsuz bir karşıtlık üzerinden okunamayacağını da göstermektedir. Bazı mekânlarda aynı anda hem çekici hem de tedirgin edici etkilerin birlikte hissedildiği; örneğin ferahlık, estetik ya da açıklık hissi veren alanların kimi durumlarda güvensizlik, anlamsız boşluk ya da mesafe duygusu da uyandırabildiği anlaşılmaktadır. Benzer biçimde, simetri, ritim, süreklilik ve bütünlük gibi mekânsal düzen unsurları bazı öğrenciler tarafından olumlu ve güçlü bir kompozisyon olarak algılanırken, bazı durumlarda aynı özelliklerin baskı, katılık ya da tekdüzelik hissiyle ilişkilendirildiği görülmektedir. Bu durum, atmosferin yalnızca mekânın fiziksel özelliklerinden değil, kullanıcının o mekânla kurduğu ilişkiden, hareket yönünden, bulunduğu konumdan ve o anda geliştirdiği algısal dikkat düzeyinden de etkilendiğini göstermektedir. Dolayısıyla atölye çıktıları, kampüs yapılarının sabit ve tek anlamlı çevreler olmaktan çok, farklı kullanıcı deneyimlerine göre değişebilen, katmanlı ve yoruma açık atmosferik alanlar ürettiğini ortaya koymaktadır.

Ayıklama ve yorumlama sürecinin temel çıktısı, somut bulgular ile atmosferik kavramlar ve öğrencilerin ifade ettiği duygu kümeleri arasındaki ilişkileri görünür kılan eşleştirme şemasıdır (Şekil 8). Şema üzerinden yapılan değerlendirme, örneğin gün ışığının güçlü olduğu, ışık–gölge oyunlarının ya da yansımanın hissedildiği mekânsal durumların çoğunlukla “Şeylerin üzerindeki ışık” atmosferi üzerinden okunduğunu ve bunun da öğrencilerde “aydınlık, umut, dinginlik, ferahlık” gibi olumlu duygu kümelerine açıldığını göstermektedir. Buna karşılık yetersiz aydınlatma, karanlık alanlar, dar geçişler, alçak tavanlar ve uzayan koridor kurguları gibi durumlarda “İçle dış arasındaki gerilim” ve yer yer “Mimarlığın bedeni” başlıklarının devreye girdiği; bu atmosferlerin ise “gerilim, huzursuzluk, karamsarlık, basık, rahatsızlık, bunaltı” gibi olumsuz duygularla birlikte anıldığı görülmektedir. Özellikle “boş / tanımsız” olarak tarif edilen alanların belirgin bir rol oynadığı; görsel arayüzün zayıf olduğu, çevreleyen nesnelerin bulunmadığı ve mekânsal izlerin silikleştiği durumlarda öğrencilerin mekânı “soğuk ya da ruhsuz” olarak tanımladığı ve bu nedenle söz konusu bulguları doğrudan “Mekânın sıcaklığı” ve “Samimiyet/yakınlık dereceleri” atmosfer başlıklarıyla ilişkilendirdiği anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak bu aşama, öğrencilerin topladığı ham verinin yalnızca düzenlenmesinden ibaret değildir. Aynı zamanda verilerin atölye ortamında birlikte değerlendirilmesini, güçlü örneklerin seçilmesini ve mekânsal deneyimin ortak bir atmosfer anlatısı içinde yeniden kurulmasını içermektedir. Eşleştirme şeması, kampüste gezilen fakülte yapılarının tek tek tanıtımına ihtiyaç duymadan, kampüs ölçeğinde tekrar eden ışık, eşik, dolaşım, çevreleyen unsurlar, malzeme ve düzen gibi mekânsal ipuçlarının hangi atmosfer başlıklarıyla ilişkilendirildiğini ve bu atmosferlerin öğrencilerde hangi duygularla karşılık bulduğunu bütüncül biçimde görünür kılmaktadır.

Şekil 8. Öğrencilerin mekânlara ilişkin keşif ve duygularının atmosferler bağlamında değerlendirilmesi

6. Sonuç

Non-formal öğrenme, bireylerin deneyimsel, sosyal ya da gündelik yaşam pratikleri aracılığıyla, belirli bir yapılandırılmış müfredat veya formel öğretim ortamı dışında gerçekleşen bilgi edinme süreçlerini ifade etmektedir. Mimarlık eğitimi, öğrencilerin kavramsallaştırma, tasarlama, eleştirel düşünme ve inşa etme süreçlerine aktif katılımını desteklemeyi; aynı zamanda bu süreçlerde bireysel ifade ve temsil becerileri geliştirmeyi amaçlamaktadır (UIA, 2023). Ancak bu becerilerin yalnızca sınıf içi örgün eğitim yoluyla kazanılması, mimarlık eğitiminin doğası gereği yeterli olmamaktadır. Bu nedenle, non-formal öğrenme ortamları, daha esnek ve katılıma açık öğrenme imkânları sunarak eğitimin tamamlayıcı bir parçası hâline gelmektedir. Saha gezileri, atölyeler, yaz okulları ve gönüllü projeler gibi non-formal etkinliklerin, öğrenciler üzerinde bilişsel, duyuşsal ve sosyal boyutlarda bütüncül etkiler yarattığı bilinmektedir (Badger, 2021). Bu bağlamda çalışma, mimarlık eğitiminde non-formal öğrenme ortamlarından atölyeye odaklanmaktadır.

Atölyeye katılan öğrencilerin etkinlik boyunca hem veri toplanan alan çalışması aşamasında hem de atölye ortamındaki tartışma, planlama, geliştirme, sunum hazırlama gibi eylemleri gerçekleştirirken non-formal öğrenme ortamlarından beklenen bilişsel, duyuşsal ve sosyal boyutlardaki kazanımları elde ettikleri düşünülmektedir. Duygusal düzeyde, öğrencilerin ilgili oldukları, atölyeyi sahiplendikleri, özellikle son gün yemek molası dahi vermeden çalışmaya devam ettikleri; bilişsel düzeyde, tartışma ve beyin fırtınası gibi süreçlere aktif olarak katıldıkları, fikirlerini paylaştıkları ve en önemlisi problemlere hızlı ve pratik çözümler üretebildikleri görülmüştür. Sosyal düzeyde ise farklı sınıflardan olmalarına rağmen iletişim kurma, iş birliği yapma ve sorumluluk üstlenme gibi becerileri kısa süre içerisinde birbirleri ile kaynaşarak sergiledikleri yürütücüler tarafından gözlenmiştir. Bu çerçevede non-formal öğrenme ortamı olarak atölyenin öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve sosyal gelişimlerine katkı sağladığı yönündeki düşünceler bir kez daha desteklenmiştir.

Atölye kapsamında, mimarlık eğitiminde atmosfer temelli gözlem ve temsil yaklaşımlarının öğrenme sürecindeki rolü üzerinde durulmuştur. Girişler, galeri boşlukları, merdivenler, koridorlar ve köprüler gibi eşik oluşturan geçiş / sirkülasyon alanları, deneyimin yoğunlaştığı mekânsal durumlar olarak ele alınmıştır. Öğrencilerin mekânı sadece ölçü, yapı ve işlev üzerinden değil; ışık, boşluk, ritim, sıcaklık, yankı, yakınlık ve geçiş hissi gibi deneyimsel nitelikler üzerinden de okumaları sağlanmıştır. Böylece, ele alınan mekân bileşenlerinin yalnızca işlevsel dolaşım alanları değil, Zumthor'un tanımladığı atmosferler aracılığıyla algılanan ve anlam kazanan çevresel bütünlükler olduğu tartışmaya açılmıştır. Bu yaklaşım, mimari farkındalığı artırmaya yönelik bir öğrenme deneyimi olarak görülmektedir. Bu nedenle çalışma, bir kampüs gezisinin ötesinde, duyumsama, seçme, temsil etme ve

yorumlama aşamalarını içeren deneyime dayalı non-formal öğrenmeyi destekleyen bir atölye süreci olarak planlanmış ve tamamlanmıştır.

Çalışmanın temel metodolojik strüktürü, beden-mekân etkileşimi ile görsel temsil üretimini arasındaki ilişki üzerine kurulmuştur. Bu çerçevede öğrencilerden, mekânın bütününe kaydetmek yerine, atmosferi en güçlü biçimde taşıdığını düşündükleri anları, detayları, geçişleri, boşlukları ve bakış açılarını seçmeleri beklenmiştir. Başka bir ifadeyle süreç yalnızca “görme”ye değil, “fark etme” ve “ayırt etme”ye dayalı ilerlemiştir. Öğrencilerin yaptığı her seçim, hangi unsurun onları etkilediğini ve hangi mekânsal niteliği anlamlı bulduklarını gösteren bir değerlendirme olarak ele alınmıştır.

Bu doğrultuda, öğrenciler hissettikleri duyguları izleyiciye de aktarabilecek açılardan fotoğraflar ve kısa videolar kaydetmiştir. Toplanan görsel veri, yalnızca mekânın genel görünümünü belgeleyen kayıtlar değil, belirli bir atmosferi görünür kılmak için seçilmiş kareler olarak ele alınmıştır. Kadraj, odak, perspektif, çekim açısı, yakın-uzak ilişki, ışığın geliş yönü ya da bir boşluğun derinlik etkisi gibi tercihler, bu temsil sürecinin önemli bileşenleri hâline gelmiştir.

Atölye sonunda öğrencilerin sunum videosu başlangıcı için yazdığı şiirsel metin, atölyede hedeflenen mekânla kurulan duygusal ilişkinin farkındalığı anlamında önemli bir veri niteliğindedir. Çünkü bu metin, öğrencilerin mekânı nasıl kavradığını, mekânı yalnızca kullanım değeri üzerinden değil, duygusal etkisi üzerinden de değerlendirdiğini göstermektedir. Burada atmosferin yalnızca görsel değil, çok duyulu bir deneyim olarak algılandığı açıkça görülmektedir. Özellikle bedenin fark etmesi vurgusu, atölyenin temel yaklaşımıyla örtüşmektedir. Öğrencilerin mimarlığı bu çalışma sürecinde daha çok hissedilen ve deneyimlenen bir düzlemde yeniden tanımladığı görülmektedir. Kampüs mekânlarının öğrenciler üzerinde bıraktığı farklı atmosferik etkileri sade ama güçlü bir biçimde özetleyen şiir, sadece videoya eşlik eden yaratıcı bir metin değil; aynı zamanda çalışmanın öğrenci perspektifini taşıyan ve deneyimin içselleştirildiğini yansıtan bir anlatım biçimi olarak değerlendirilebilir.

Her yapı bir sessizlikle başlar.
Duvarlar yükselmeden önce bir düşünce vardır, bir his, bir nefes...
Bazı mekânlar sadece işlev görür, bazılarıysa bize dokunur.
Işık bir yüzeye çarptığında, gölge bir köşede dinlenir,
zamanın sesi duvarlarda yankılanır.
Girişten geçerken hava değişir,
bir mekândan diğerine geçerken beden fark eder —
sıcaklık, koku, yankı, boşluk.
Bazen bir koridor,
bazen bir merdiven,
bazen sadece bir pencere anlatır her şeyi.
İşte o anda,
mimarlık artık bir nesne değildir —
bir duygudur.
Biz de bu duygunun peşindeyiz.
KTÜ kampüsünde gezerken,
her binanın başka bir nefesi var.
Kimi içeri çağırıyor,
kimi seni geri itiyor.
Ve tüm bu farklar,
mekânın ruhunu anlatıyor.
Çünkü mimarlık...
görülen kadar, hissedilendir...

Atmosferik Arayüzler sunum videosuna erişmek için karekodu okutunuz.

Teşekkür

Arayüz Atölyesi kapsamında Grup 6'ya katılım sağlayarak bu çalışmanın ortaya çıkmasında emeği geçen Ahmet AYAN, Zeynep Süeda AYDIN, Ah-sen ÇAKIR, Songül KARAKOÇ, Firdevs ŞAHİN, Sinem ŞAHİN, Aleyna Nur ŞAŞMAZ, Yaren VURALMA, Ayşe Nur YILMAZ ve Beyza Nur YILMAZ adlı öğrencilerimize özverili çalışmalarından dolayı teşekkür ederiz.

KTÜ Mimarlık Bölümü Arayüz Atölyesi - Grup 6

Kaynakça

- Badger, (2021). Learning in non-formal settings: Investigating cemetery guides' talk during school visits. *International Journal of Educational Research*, 109, 101852. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S088303552100121X>.
- Bala, H. A. (2006). Mimarlık-şehircilik, bina-kent, iç-dış, özel-kamusal arasında kentsel arayüzler. *Yapı*, 293, 44-49.
- Bratuškins, U., Treija, S. ve Babris, M. (2018). Non-formal education in architecture: Latvian experience. *Journal of Architecture and Urbanism*, 42(1), 46-51. <https://journals.vilniustech.lt/index.php/JAU/article/view/1843>.
- Cantürk Akyıldız, E. ve Özgüven, Y. (2024). Out-of-school activities in architectural education: MUISCARCH International Architecture Students Congress. *International Journal of Art & Design Education*, 43(2), 190-204. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/jade.12491>
- Johnson, M. & Majewska, D. (2024). What is non-formal learning (and how do we know it when we see it)? A pilot study report. *Discover Education*, 3(1), 148. <https://link.springer.com/article/10.1007/s44217-024-00255-y>.
- Jüri Raporu Özeti (1968). Karadeniz Teknik Üniversitesi Makine ve Elektrik Fakülteleri Proje Yarışması. *Mimarlık*, 52, 31-38. <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/4/366/5336.pdf>
- Kıratlı, E. (2025). Kamusal bağlamında kentsel arayüzler: Ulus-Bankalar Caddesi örneği, Ankara. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi]. Atılım Üniversitesi.
- Merleau-Ponty, M. (2017). Algının Fenomenolojisi. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Polatoğlu, M. (1971). Karadeniz Teknik Üniversitesi, *Mimarlık*, 87, 45-50. <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/4/406/9372.pdf>
- Saygılı, M. Ö. (2021). Etkileşimli yapı arayüzünün kentsel kamusal alan kullanımına etkileri. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi]. Atılım Üniversitesi.
- Serdar Köknar, A. B. (2001). Mekânsal arayüzlerin kente ve yaşama katılımları üzerine bir inceleme. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- TDK Sözlük (2026). Arayüz, atmosfer. <https://sozluk.gov.tr/> Erişim tarihi: 12 Mart 2026.
- Toz, S. (2018). Sokak arayüzlerinde mekânsal niteliklerin kentli davranışları ve sosyal etkileşim ile ilişkisi. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- UIA (2023). Charter UNESCO/UIA for Architectural Education (updated July 2023). <https://www.uia-architectes.org/en/resource/unesco-uia-charter-for-architectural-education-revised-july-2023/> Erişim tarihi: 15 Mart 2026.
- Uluçay Temel M. ve Elmalı Şen, D. (2025). Non-formal learning environments and their importance in architectural education. Proceedings of the 4th International Civil Engineering and Architecture Conference, Vol 2: Architecture. pp. 764-772. 17-19 May 2025, Trabzon, Türkiye.

- Uzel, B. (2018). Sokak arayüzlerinde saydam yüzeylerin kent kullanıcıları ile etkileşimlerinin değerlendirilmesi: Bağdat Caddesi örneği. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Yetim, E. (2018). Mimarlıkta atmosfer kavramının değerlendirilmesi: Zumthor Mimarlığı. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi]. Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Zumthor, P. (2006). Atmospheres: Architectural Environments –Surrounding Objects. Basel/ Boston/ Berlin: Birkhauser.

YAPILI ÇEVREDE ARAYÜZ OLARAK ÇİFT CİDARLI CEPHELER: BİR ATÖLYE ÇALIŞMASI

Özlem AYDIN¹

Farouk E-CHERKAOU²

Mirali SEYYEDHASSANLOU³

1 Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, ozlem.aydin@ktu.edu.tr, ORCID 0000-0002-3666-3557

2 Mimar, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, faroukechrkaouiannayahya@gmail.com, ORCID 0009-0001-7439-3834

3 Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Lisans Öğrencisi, mirali.seyyedhassanlou@gmail.com, ORCID 0009-0001-6051-6450

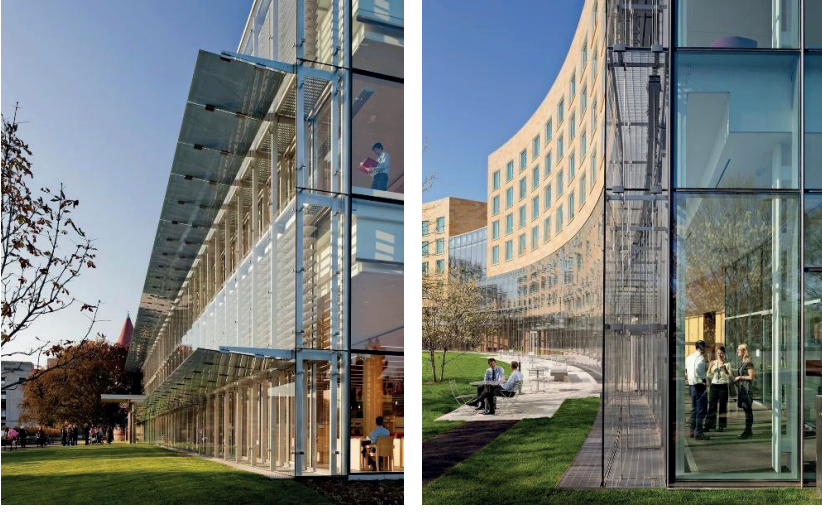
ÖZET

Mimarlıkta cephe, yalnızca bir dış yüzey değil; yapı ile kent arasında kurulan etkileşimli bir ara yüzdür. Çift cidarlı cepheler, bir yapının dış kabuğunu oluşturan iki katmanlı sistemlerdir. Bu sistemler, yalnızca enerji verimliliği ve iklimsel konfor açısından performans artışı sağlamakla kalmaz; aynı zamanda yapının fiziksel, görsel ve algısal düzeyde çevresiyle kurduğu ilişki biçimini dönüştürerek, yapı kabuğunu pasif bir sınır olmaktan çıkarıp, dinamik bir etkileşim yüzeyine dönüştürür. Bu atölye çalışması, çift cidarlı cephe sistemlerini yapı ile çevre arasında bir arayüz olarak ele alarak öğrencilerin hem kuramsal hem de uygulamalı bilgi üretmelerini amaçlamaktadır. Çalışma, öncelikle çift cidarlı cephelerin türleri, çalışma prensipleri ve enerji performansına etkilerinin literatür üzerinden incelenmesiyle başlamıştır. Bu kuramsal altyapı doğrultusunda, iki katlı ofis yapısı tasarlanmış; plan düzeyinde üç cephede çift cidarlı sistem kurgulanmıştır. Tasarlanan plan üzerinden mekânsal organizasyon, cephe ilişkileri ve kullanım senaryoları analiz edilerek tasarım kararları geliştirilmiştir. Öğrenciler, tasarlanan ofis planına ait fiziksel maketi oluşturarak, tasarım kararlarını üç boyutlu ortamda deneyimleme ve değerlendirme imkânı bulmuş; bu uygulamalı öğrenme süreci aracılığıyla kuramsal bilgilerini pekiştirirken mekânsal algı, ölçek ve malzeme ilişkileri konusundaki kavrayışlarını da geliştirmiştir.

Anahtar kelimeler: Çift Cidarlı Cephe, Cephe Tasarımı, Arayüz, Maket.

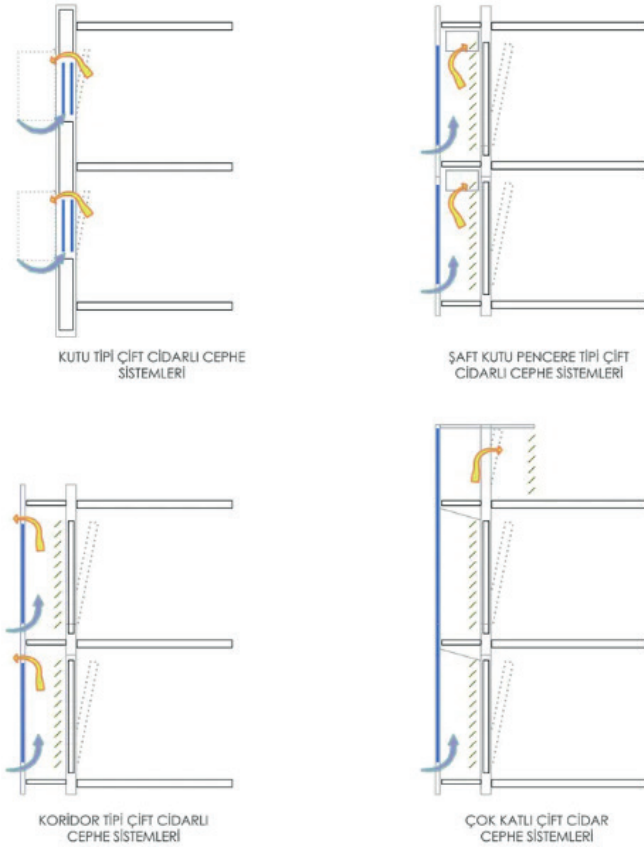
1. GİRİŞ

İnsan bir mekânı deneyimlerken çoğunlukla o mekâna doğrudan değil; “*aradaki boşluk*” olarak tanımlanabilecek arayüzlerden geçerek ulaşır. Bu arayüzlerin bir yönü mahremiyetin ve mekânsal geçişin düzenlenmesi iken, diğer yönü de bu mekânsal düzenlemenin fiziksel konfora sağladığı katkı ile ilgilidir. Bu bağlamda, “*aradaki boşluk*” olarak tanımlanan arayüzler yalnızca mekânsal geçişi düzenleyen yatay öğelerle sınırlı kalmaz; aynı zamanda düşey düzlemde de kendini gösterir. Nitekim yapıların iç ve dış mekân arasındaki ilişkiyi kuran cepheleri, bu arayüzlerin mekânsal deneyimi yönlendiren ve çevresel konforu etkileyen önemli bir uzantısıdır. Yapıların dış mekânlarla sınırını oluşturan cepheler, arayüz kavramının düşey bileşeni olarak karşımıza çıkmaktadır (Özyörük, 1995). Arayüzü yalnızca iki boyutlu bir “dış cephe”den ayıran temel fark; yatay boyutuyla birlikte gökyüzünün sınırlandığı noktaya kadar göz konisine giren ve içle dışın anlamlı bütünlüğünü sağlayan her öğeyi kapsamasının yanı sıra mekânı sınırlayan yüzeylerin ötesine geçerek, mekânın kendisini oluşturan üç boyutlu düzenlemeleri de içerir. Cepheler, kentsel mekânları sınırlandıran; dışın içe dönüştüğü duvarlar ve işlevin değiştiği geçiş bölgeleri olarak tanımlanabilir (Krier, 1984). Bununla birlikte, cepheler kentsel imgelerin belirleyicileri ve birbirinden ayırt edilebilir iki tip mekânın (mimari ve kentsel mekânın) birbirine geçişini sağlayan kritik sınırlar olarak da görülmektedir (Krier, 1984; Özaydın, 1993). Bu sınırdan yer alan cephe, hem mimari mekânın hem de kentsel mekânın bir bileşeni olarak yorumlanırken, iç ve dış arasındaki ilişkiyi simgesel ve işlevsel düzeyde kuran açıklıklar aracılığıyla yapıya kimlik kazandıran temel bir yüzey niteliği taşımaktadır (Puttemans, 1983; Özyörük, 1995). Yapıda cephe; yalnızca bir sınır elemanı olmanın ötesine geçerek mekânsal hiyerarşileri, kamusal-özel geçişlerini ve kullanım biçimlerine bağlı fiziksel konfor koşullarını aynı anda tanımlayan çok katmanlı bir arayüz niteliği kazanmaktadır. Bu kapsamda çift cidarlı cephe sistemleri, söz konusu arayüz kavramını somutlaştıran önemli bir yapı kabuğu tasarımı olarak değerlendirilebilir. İç ve dış kabuk arasında tanımlanan ara boşluk, yalnızca çevresel etkileri filtreleyen bir tampon bölge değil, aynı zamanda kullanıcı ile dış çevre arasında kontrollü bir etkileşim alanı oluşturur. Bu yönüyle çift cidarlı cepheler, iklimsel verileri düzenleyen işlevsel bir katman olmanın ötesinde, mekânsal deneyimi zenginleştiren ve yapı kabuğunu aktif bir kullanım yüzeyine dönüştüren bir arayüz niteliği kazanır. Dolayısıyla bu sistemler, yapı-çevre-kullanıcı ilişkisini yeniden tanımlayan çok katmanlı ve etkileşimli bir tasarım yaklaşımı sunmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Çift cidarlı cepheler (Carey ve Bergeron, 2022)

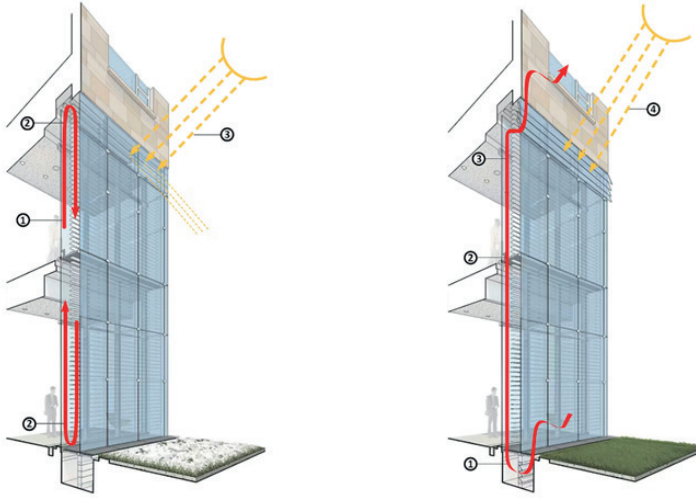
Çift cidarlı cephe sistemleri genel olarak, aralarında hava kanalı bulunan iki saydam yüzeyden oluşan bir yapı kabuğu olarak tanımlanmaktadır (Saelens, Roels ve Hens, 2008). Bu tanıma göre çift katmanlı cepheler, dış cephe, ara boşluk ve iç cepheden oluşan çok katmanlı yapılardır (Şekil 2). Bu çok katmanlı cephe, iki kabuk arasında tanımlanan boşluğun organizasyon biçimine bağlı olarak dört temel grupta sınıflandırılmaktadır (URL 1).

Şekil 2. Çift cidarlı cephe sistemleri (URL 1)

Dış ve iç cepheler, tek camlı veya çift camlı düz cam veya güvenlik camından yapılabilir (Kim & Song 2007; Wong, 2008). Isı kontrolü için ara boşluğa genellikle ayarlanabilir bir güneşlik monte edilir. Bu sistemde yer alan hava boşluğu, sıcaklık, rüzgâr ve gürültüye karşı bir tampon bölge işlevi görürken, aynı zamanda güneş kırıcı elemanların korunmasına da olanak sağlamaktadır (Harrison ve Boake, 2003). Literatürde çift cidarlı cephe sistemleri; kabuk konstrüksiyonu, saydam yüzeyler ve katmanlar arasındaki hava boşluğundan oluşan üç temel bileşen üzerinden tanımlanmaktadır. Bu sistemlerde iç ve dış cephe arasında yer alan boşluk, doğal, mekanik ya da hibrit yöntemlerle havalandırılabilir (Mingotti, Chenvidyakarn ve Woods, 2010; Safer, 2005). Söz konusu boşluk, iklimsel koşullara bağlı olarak farklı işlevler üstlenmektedir. Soğuk dönemlerde güneş ışınlamı ile ısınan hava bir tampon bölge oluşturarak ısı kayıplarını azaltırken, sıcak dönemlerde etkin havalandırma ile biriken ısınin uzaklaştırılması sağlanarak aşırı ısınma önlenmektedir, (Şekil 3), (Oesterle ve Lieb, 2001; Saelens, 2002). Çift cidarlı cephelerde ısı transferi; iletim, taşınım ve ışınlım mekanizmalarının etkisiyle gerçekleşme-

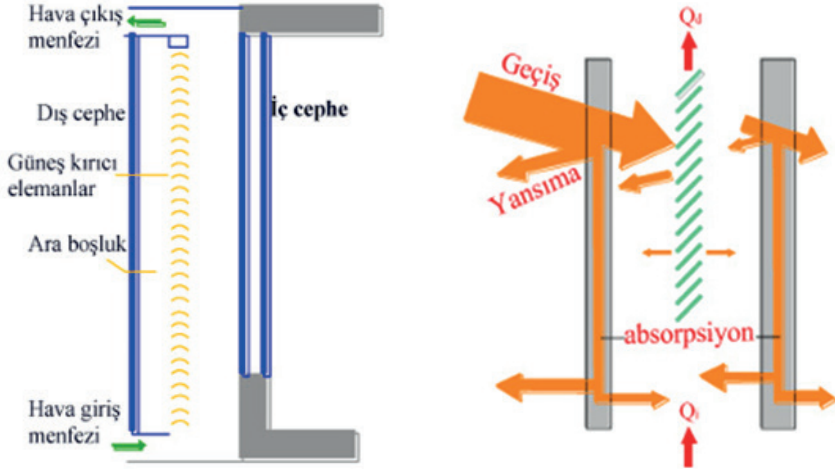
ktedir. Güneş ışınımının cephe yüzeyleri tarafından soğurulması sonucu ara boşlukta hava sıcaklığı artmakta, bu durum sistemin termal performansını doğrudan etkilemektedir. Bu noktada hava akışının sürekliliği belirleyici bir parametre olup, yeterli havalandırma sağlandığında ısınan hava baca etkisiyle yükselerek sistem dışına atılmakta ve soğutma yükleri azaltılmaktadır (Souza, 2024; Compagno, 2002). Buna karşılık, hava hareketinin yetersiz olduğu durumlarda boşlukta biriken ısı iç mekâna iletilerek istenmeyen sıcaklık artışlarına neden olabilmektedir (Saelens, 2002).

WINTER AIR FLOW: PROVIDING THERMAL BARRIER SUMMER AIR FLOW: PREVENTING HEAT GAIN

Şekil 3. Çift cidarlı cephe sisteminin ısıtma ve soğutmaya etkisi (Carey ve Bergeron, 2022)

Bu cephe uygulamalarında ara boşluğun genişliği genellikle 0,80–1,00 m'ye kadar ulaşabilmekte ve bu alan bir hava kanalı olarak işlev görmektedir (Safer, 2005). Bu kanal içerisindeki akışın yönü, hızı ve sürekliliği ile hava giriş–çıkış açıklıklarının konumu, sistemin enerji etkinliği açısından kritik öneme sahiptir (Şekil 4). Özellikle doğal havalandırmaya dayalı çözümlerde baca etkisinin etkin kullanımı ve açıklıkların uygun biçimde konumlandırılması, performansı belirleyen temel unsurlar arasında yer almaktadır (Mingotti, Chenvidyakarn ve Woods, 2010).

Şekil 4. Çift cidarlı cephe sistemi (İnan & Başaran, 2013).

Bu yaklaşımın temelinde; yapıya yüksek düzeyde saydamlık kazandıran cam cephe arayışı, iç mekân konfor koşullarını iyileştirme isteği, gürültü kirliliğinin yoğun olduğu kentsel çevrelerde akustik performansı artırma gereksinimi ve enerji tüketimini azaltma hedefi yer almaktadır (Poirazis, 2006). Bu bağlamda çift cidarlı cepheler, günümüzün enerji etkin yapı kabuğu yaklaşımlarının öncülerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda literatürdeki çalışmalar genel olarak; mimari kurgu, iç mekân iklimi ve enerji kullanımı şeklinde üç ana başlık altında toplanmaktadır. Çift cidarlı cepheler, mimari kurgu bağlamında yapı kabuğunu yalnızca fiziksel bir sınırdan çıkararak, mekânsal organizasyonu ve çevreyle kurulan ilişkiyi bütüncül biçimde şekillendiren bir tasarım bileşeni olarak ele alınmaktadır (Şekil 5). Cephe tasarımı; saydamlık düzeyi, katmanlaşma, cephe boşluğunun kullanımı ve iç-dış mekân ilişkilerinin kurgulanması gibi parametreler üzerinden değerlendirilmektedir. Özellikle tam cam cephe uygulamaları ile kabuğa bitişik ara mekânların etkin kullanımı, yapının çevresel kimliğinin güçlendirilmesine katkı sağlayan temel mimari yaklaşımlar arasında yer almaktadır (Poirazis, 2006; Harrison ve Boake, 2003).

Şekil 5. 30 St Mary Axe Binası (URL 2)

İç mekân iklimi bağlamında çift cidarlı cephe sistemlerinin temel amacı; güneş ışıının kontrol altına alınması, aşırı ısınmanın önlenmesi ve iç yüzey sıcaklıklarının termal konfor aralığında tutulmasıdır. Bunun yanı sıra gün ışığının dengeli ve kontrollü kullanımıyla görsel konforun artırılması, kamaşmanın azaltılması ve kabuğun ses yalıtım performansının iyileştirilmesi de önemli hedefler arasında yer almaktadır. Uygun dış çevre koşullarında cephe boşluğu aracılığıyla doğal havalandırmanın sağlanabilmesi, mekanik sistemlere olan bağımlılığı azaltarak iç mekân hava kalitesine katkıda bulunan önemli bir avantaj olarak değerlendirilmektedir (Poirazis, 2006; Saelens, 2002; Harrison ve Boake, 2003).

Enerji kullanımı açısından ise çift cidarlı cepheler; kışın ısı kayıplarını, yazın ise istenmeyen ısı kazançlarını azaltarak ısıtma ve soğutma gereksinimlerinin düşürülmesine katkı sağlamaktadır.

Bu tür cepheler kış döneminde ısı kayıplarını, yaz döneminde ise istenmeyen ısı kazançlarını sınırlandırarak yapının ısıtma ve soğutma gereksinimlerini azaltma potansiyeline sahiptir; bu potansiyelin etkin biçimde ortaya çıkması ise sistemin mevsimsel kullanım stratejilerine bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Bu doğrultuda, bina enerji tüketiminin ve buna bağlı pik yüklerin azaltılması, aynı zamanda gün ışığından maksimum düzeyde yararlanılarak yapay aydınlatma ihtiyacının minimize edilmesi hedeflenmektedir (Poirazis, 2006; Mingotti, Chenvidyakarn ve Woods, 2010). Bununla birlikte, bu sistemlerin uygulanabilirliği yalnızca performans kriterleriyle sınırlı olmayıp; ilk yatırım maliyetleri, yangın güvenliği gereklilikleri ve bakım-işletme

süreçlerine ilişkin koşullar da literatürde kapsamlı biçimde ele alınan başlıca değerlendirme kriterleri arasında yer almaktadır (Poirazis, 2006; Oesterle ve Lieb, 2001). Enerji etkin yapı kabuğu sistemlerine yönelik arayışın artmasıyla birlikte çift cidarlı cephe sistemlerinin kullanımı küresel ölçekte yaygınlaşmaktadır (İnan ve Başaran, 2013). Bir yapının enerji performansının büyük ölçüde tasarım sürecinin erken evrelerinde alınan kararlara bağlı olduğu göz önünde bulundurulduğunda, çift cidarlı cephe sistemlerinde de geometrik düzen, yönelme, cam türü seçimi, ara boşluğun boyutlandırılması, havalandırma stratejileri ve güneş kırıcı elemanların yerleşimi gibi tasarım parametreleri kritik rol oynamaktadır (İnan ve Başaran, 2013).

Çift cidarlı cephe sistemleri, çevresel koşullara uyum sağlayabilen esnek yapıları, enerji etkinliğini artırma potansiyelleri ve iç mekân konforuna sağladıkları katkılar sayesinde günümüz mimarlığında önemli bir yapı kabuğu çözümü olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, bu sistemlerin performansı; tasarım sürecinde alınan kararların doğruluğu, iklimsel verilerin etkin değerlendirilmesi ve kullanıcı davranışlarının dikkate alınması gibi çok boyutlu etkenlere bağlıdır. Ayrıca, ilk yatırım maliyetleri, bakım ve işletme gereksinimleri ile yangın güvenliği gibi teknik ve ekonomik faktörler, sistemin uygulanabilirliğini doğrudan etkileyen önemli kriterler arasında yer almaktadır. Bu nedenle, çift cidarlı cephelerin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için disiplinlerarası bir tasarım yaklaşımının benimsenmesi ve sistemin bütüncül bir performans değerlendirmesi ile ele alınması gerekmektedir.

2. YÖNTEM

Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde yürütülen *Arayüz* temalı atölye çalışmasında kuramsal çerçeve doğrultusunda 31 Ekim–2 Kasım tarihleri arasında üç gün süren çalışmada arayüz kavramı, çift cidarlı binaların cephesi üzerinden yeniden okunmuştur. Bu bağlamda çalışmada çift cidarlı cephe sistemi, yapı ile dış çevre arasındaki arayüz olarak ele alınmıştır. Günümüzde sürdürülebilir mimarlık ve enerji verimliliği açısından cephe sistemleri önemli bir rol oynamaktadır. Çift cidarlı cepheler, yapının iç mekânı ile dış ortam arasında ek bir katman oluşturarak iklimsel kontrol sağlamayı amaçlayan sistemlerdir. Bu çalışmanın amacı, çift cidarlı cephe sisteminin çalışma prensibini incelemek, enerji verimliliğine katkı sağladığı koşulları araştırmak ve bu sistemi basit bir ofis yapısı üzerinden üç boyutlu olarak değerlendirmektir. Atölye çalışması kapsamında öncelikli olarak çift cidarlı cephe sistemlerinin farklı türleri, çalışma prensipleri ve mimari uygulamaları literatür taraması yoluyla incelenmiştir. Bu süreçte, söz konusu sistemlerin özellikle ofis yapılarındaki kullanım gerekçeleri ve sağladığı avantajlar detaylı biçimde değerlendirilmiştir. Bu kuramsal araştırma temeline göre öğrenciler tarafından basit bir ofis planı tasarlanmıştır (Şekil 6). Tasarlanan plan üzerinden mekânsal organizasyon, cephe ilişkileri ve kullanım senaryoları analiz edilerek tasarım kararları geliştirilmiştir. Öğrenciler, tasarlanan ofis planına

ait fiziksel maketi oluşturarak, tasarım kararlarını üç boyutlu ortamda deneyimleme ve değerlendirme imkânı bulmuş; bu uygulamalı öğrenme süreci aracılığıyla kuramsal bilgilerini pekiştirirken mekânsal algı, ölçek ve malzeme ilişkileri konusundaki kavrayışlarını da geliştirmiştir.

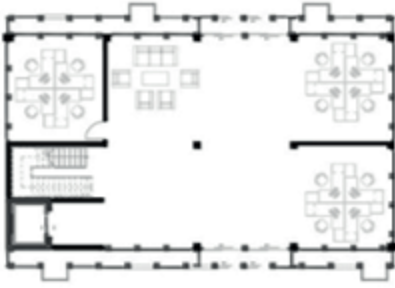

Şekil 6. Tasarlanan ofis binası

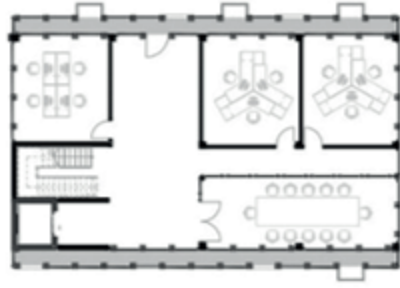
2.1. Maket Çalışması ve Cephe Tasarımının Geliştirilmesi

Atölye çalışması, öğrencilerin hem kuramsal bilgi üretimini hem de uygulamaya dayalı öğrenme süreçlerini birlikte deneyimleyebilmelerini sağlamak amacıyla, tasarım ve uygulamayı içeren iki temel aşama üzerinden kurgulanmıştır.

İlk aşamada, iki katlı bir ofis yapısına ait plan tasarımı geliştirilmiştir. Bu süreçte yapı planı oluşturulmuş ve cephe kararları plan düzleminde ele alınmıştır. Tasarım kapsamında yapının üç cephesinde çift cidarlı cephe sistemi önerilmiş; bu cephelerden birinde ise sağır duvar yüzeyi önüne ikinci bir cam kabuk eklenerek alternatif bir çift cidarlı cephe çözümü geliştirilmiştir (Şekil 7). Bu yaklaşımda, özellikle kış döneminde söz konusu ikinci kabuğun oluşturacağı tampon bölgenin yapının enerji performansına katkı sağlayabileceği varsayımı dikkate alınmıştır. Bu süreçte öğrenciler, çift cidarlı cephe sistemine ilişkin gerçekleştirdikleri kuramsal araştırmaları tasarım kararlarına entegre etmiş; plan, modelleme ve maket üretimi aşamalarını birlikte yürüterek geliştirdikleri bilgiyi fiziksel bir temsil üzerinden test etme imkânı bulmuşlardır. Bu yöntem sayesinde öğrenciler, çift cidarlı cephe sistemine dair teorik bilgileri yalnızca kavramsal düzeyde değil, aynı zamanda mekânsal ve fiziksel bağlamda deneyimleyerek değerlendirme fırsatı elde etmişlerdir.

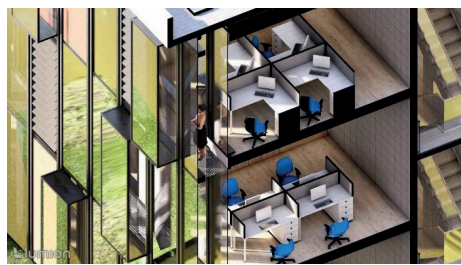
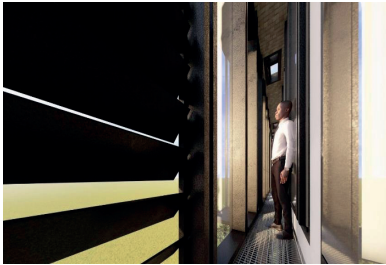
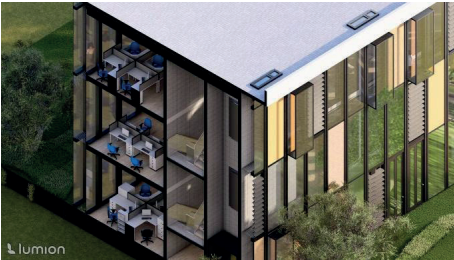
Zemin kat planı

1. Kat planı

Şekil 7. Ofis tasarımının kat planları

Bu atölye çalışmasında, ofis planlarının tamamlanmasının ardından modelleme aşamasına geçilmiştir. Modelleme süreci, AutoCAD ve Lumion yazılımları kullanılarak yürütülmüştür. Bu aşamada, çift cidarlı cephe sisteminin detaylı biçimde analiz edilebilmesi amacıyla farklı noktalardan yatay ve dikey düzlemlerde kesitler alınmıştır (Şekil 8). Bu uygulama ile öğrencilerin çift cidarlı cephe kurgusunun modelleme sürecinde nasıl temsil edileceğini deneyimlemeleri sağlanmış; aynı zamanda teknik ifade becerileri ile üç boyutlu düşünme yetkinliklerinin geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Şekil 8. Geliştirilen ofis projesinin modelleme süreci

Yöntem kapsamında geliştirilen bu tasarım kararlarının somutlaştırılması amacıyla, çalışmanın ikinci aşamasında 1/20 ölçekli fiziksel maket üretimi gerçekleştirilmiştir (Şekil 9). Bu aşamada öğrenciler, plan düzleminde kurguladıkları ofis yapısını üç boyutlu olarak ifade etmiş ve çift cidarlı cephe sistemine ilişkin geliştirdikleri önerileri mekânsal bağlamda test etme imkânı bulmuşlardır. Tasarım sürecinde önerilen üç cephedeki çift cidarlı sistem,

maket üzerinde detaylandırılarak iç ve dış kabuk arasındaki ilişkinin fiziksel temsili ortaya konulmuştur. Sağır duvar önüne eklenen ikinci cam kabuk ile oluşturulan alternatif cephe çözümü de maket üzerinde ifade edilerek, bu katmanın yapı kabuğunun ısı performansına olası etkileri görselleştirilmiştir. Bununla birlikte çift cidarlı cephe sistemi yalnızca teknik bir yapı elemanı olarak değil, aynı zamanda kullanılabilir bir arayüz mekânı olarak ele alınmıştır. Bu doğrultuda cephe katmanları arasında oluşan boşluk, kullanıcı erişimine imkân verecek şekilde düzenlenmiş; maket üzerinde bu alana ulaşımı sağlayan zemin kurgusu oluşturulmuştur. Böylece söz konusu arayüz, hem doğal hava akışını destekleyen bir tampon bölge hem de kullanıcıların dış ortamla ilişki kurabileceği yarı açık bir mekân olarak değerlendirilmiştir. Maket çalışması süreci, öğrencilerin literatür araştırması ile edindikleri kuramsal bilgileri tasarım, modelleme ve fiziksel üretim süreçleri aracılığıyla bütüncül bir şekilde deneyimlemelerine olanak tanımıştır. Bu bağlamda, çift cidarlı cephe sisteminin hem enerji performansı hem de kullanıcı deneyimi üzerindeki etkileri, üç boyutlu temsil üzerinden analiz edilerek değerlendirilmiştir.

Şekil 9. Oluşturulan maketin görsel çıktıları

3. Tartışma

Atölye çalışması kapsamında uygulanan iki aşamalı yöntem doğrultusunda elde edilen bulgular, öğrencilerin çift cidarlı cephe sistemlerini çok boyutlu bir tasarım problemi olarak ele alabildiklerini göstermektedir. Literatür araştırması sürecinde edinilen kuramsal bilgiler, plan tasarımı aşamasında somut tasarım kararlarına dönüştürülmüş; öğrenciler cephe sistemlerini yapı kurgusuna entegre ederken farklı senaryolar geliştirebilmişlerdir. Özellikle sağır duvar yüzeyi önüne eklenen ikinci cam kabuk önerisi, sistemin ısı

performans ve enerji verimliliği üzerindeki etkilerinin tasarım sürecine dahil edildiğini ortaya koymaktadır.

Maket üretim aşaması, bu tasarım kararlarının üç boyutlu ortamda test edilmesine olanak sağlamış ve çift cidarlı cephe sisteminin katmanlı yapısının daha açık biçimde kavranmasına katkıda bulunmuştur. Cepheler arasında oluşturulan arayüz mekânının hem fiziksel hem de işlevsel özellikleri bu süreçte görünür hale gelmiş; söz konusu alanın doğal havalandırmayı destekleyen bir tampon bölge olmasının yanı sıra kullanıcıya alternatif bir mekânsal deneyim sunduğu anlaşılmıştır. Ayrıca arayüz mekânının enerji performansına etkisinin değerlendirilmesi, öğrencilerin pasif iklimlendirme stratejilerini tasarım sürecine entegre edebildiklerini göstermektedir. Bu durum, cephe tasarımının yalnızca biçimsel bir karar değil, çevresel verilerle ilişkili performans temelli bir unsur olarak ele alındığını ortaya koymaktadır. Genel olarak bulgular, atölye sürecinin öğrencilerin analitik düşünme, tasarım geliştirme ve performans odaklı değerlendirme becerilerini güçlendirdiğini göstermektedir.

4. Sonuç

Bu atölye çalışması, öğrencilerin mimari tasarım sürecini kuramsal bilgi ile uygulamayı bir arada ele alarak deneyimlemelerini sağlamıştır. Çift cidarlı cephe sistemi, çalışma kapsamında yalnızca teknik bir yapı elemanı olarak değil, aynı zamanda yapı ile çevresi arasında ilişki kuran bir arayüz olarak değerlendirilmiştir. Öğrenciler, tasarım süreci boyunca cephe sistemlerinin mekânsal organizasyon, kullanıcı deneyimi ve çevresel performans ile olan ilişkisini birlikte ele almış; bu yaklaşım sayesinde yapı kabuğuna dair daha bütüncül bir bakış açısı geliştirmiştir. Özellikle arayüz mekânının erişilebilir bir alan olarak kurgulanması, cephe tasarımının kullanıcı odaklı potansiyellerini ortaya koymuştur. Bu çalışma öğrencilerin sürdürülebilir mimarlık bağlamında cephe tasarımını çok yönlü bir problem olarak değerlendirebilmelerine katkı sağlamış; kuramsal bilgi ile fiziksel üretim arasındaki ilişkiyi güçlendiren bir öğrenme deneyimi sunmuştur.

Teşekkür

Atölye çalışmasına katkı veren Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü öğrencileri Ayşe Yılmaz, Betül Bülbül, Çağdaş Yıldız, Derya Bakar, Elif Ereli, Melike Harmanlı, Mira Arslantaş ve Safyah Osman'a teşekkür ederiz.

Kaynakça

- Carey, J. ve Bergeron, K. (2022). A double skin facade system: transparency in the age of building energy use reduction, <https://rawnarch.com/insights/double-skin-facade.html>
- Compagno, A. (2002). *Intelligent glass facades: Material, practice, design*. Basel: Birkhäuser.
- Harrison, K. ve Meyer-Boake, T. (2003). *The tectonics of the environmental skin*. University of Waterloo, School of Architecture. Web address: http://www.fes.uwaterloo.ca/architecture/faculty_projects/terri/ds/double.pdf
- İnan, T. ve Başaran, T. (2013). Çift cidarlı cephelerdeki etkin mimari tasarım kararları. *SAÜ Fen Bilimleri Dergisi*, 17(3), 427–436.
- Krier, K. (1984). *Urban space*. New York: Rizzoli International Publications.
- Kim, S.Y. ve Song, K.D. (2007). Determining photosensor conditions of a daylight dimming control system using different double-skin envelope configurations, *Indoor and Built Environment*, 16 p. 411, 10.1177/1420326X07082497
- Mingotti, N., Chenvidyakarn, T. ve Woods, A. W. (2010). The fluid mechanics of the natural ventilation of a narrow-cavity double-skin facade. *Building and Environment*, 46(4), 807–823. <https://doi.org/10.1016/j.buildenv.2010.09.015>
- Oesterle, E. ve Lieb, R. L. (2001). *Double-skin façades – Integrated planning*. Munich & London: Prestel Verlag.
- Özaydın, G. (1993). *Kentsel tasarım kapsamında tarihi kentsel mekânlarda arayüzlerin düzenlenmesine sistemli bir yaklaşım* (Yayın No: 29026) [Doktora tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Özyörük, İ. (1995). *The interface of architectural built form and urban outdoor space* [Yüksek lisans tezi, Middle East Technical University].
- Poirazis, H. (2006). *Double skin façades: A literature review*. Lund: Lund University, Department of Architecture and Built Environment, Division of Energy and Building Design.
- Puttemans, P. (1983). Batı Avrupada cephenin yaşamı, ölümü ve yeniden dirilişi (Çev. S. Ciner). *Yapı Dergisi*, 47, xx–xx.
- Saelens, D. (2002). *Energy performance assessments of single storey multiple-skin facades* (Doktora tezi). Laboratory for Building Physics, Department of Civil Engineering, Catholic University of Leuven, Belgium.
- Saelens, D., Roels, S. ve Hens, H. (2008). Strategies to improve the energy performance of multiple-skin facades. *Building and Environment*, 43(4), 638–650.
- Safer, N., Woloszyn, M. ve Roux, J.J. (2005). Three-dimensional simulation with a CFD tool of the airflow phenomena in single floor double-skin facade equipped with a venetian blind, *Solar Energy*, Volume 79, Issue 2, pp 193–203.
- Souza, E. (2024). How do double-skin façades work? *ArchDaily* <https://www.archdaily.com/922897/how-do-double-skin-facades-work>

Wong, P. C. J. (2008). Natural ventilation in double-skin façade design for office buildings in hot and humid climate (Doctoral dissertation, UNSW Sydney).

URL-1: https://www.yapikatalogu.com/blog/cift-cidarli-cephelerin-calisma-sistemleri_308 (Erişim Tarihi: 10.02.2026)

URL-2: <https://www.harvarddesignmagazine.org/articles/30-st-mary-axe/> (Erişim Tarihi: 15.01.2026)

SOSYAL ARAYÜZ OLARAK GİRİŞ ALANLARININ ÇOK BOYUTLU ÇÖZÜMLEMESİ

Reyhan MIDİLLİ SARI¹

¹ Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü,
rmidilli@ktu.edu.tr, ORCID 0000-0002-9069-5656

Özet

Bu çalışma, mimarlıkta bir geçiş arayüzü olarak giriş alanlarının duyuşsal, davranışsal ve sosyal boyutlarını araştırmayı amaçlamaktadır. Girişler, yalnızca bir yapıya erişim noktası değil, aynı zamanda kullanıcıların mekânla ilk teması kurduğu, algısal olarak yönlendirildiği ve iç mekâna dair beklentilerinin biçimlendiği eşik mekânlarıdır. Bu alanlar, işlevsel sürekliliği sağlamakla birlikte, yapının bütünselliğine katkıda bulunan, görme, duyma, hissetme ve yönelme biçimlerimizi dönüştüren dinamik arayüzlerdir.

Giriş mekânları, giriş-çıkış, iç-dış, açık-kapalı, kamusal-özel gibi ikilikleri içinde barındırarak hem fiziksel hem de sosyal deneyimin kesişim noktasında konumlanır. Kullanıcıların dış mekânda bekledikleri, dinlendikleri, iç mekâna yönelik tahminde bulundukları, selamlaştıkları, sohbet ettikleri, birbirlerinden öğrendikleri, fotoğraf çektikleri, etrafı izledikleri, buluştukları bu alanlar, tesadüfi karşılaşmaları mümkün kılan sosyal arayüzler oluşturur.

Çalışma kapsamında, bu alanların davranışsal boyutlarının yanı sıra duyumsanabilir katmanları (ses, koku, ışık, hava akışı vb.) gözlem, kayıt ve haritalama yöntemleriyle incelenmiş; elde edilen veriler, diyagram, kolaj veya kısa video sunum biçimleri aracılığıyla yeniden üretilmiştir. Böylece “geçiş eyleminin görünmeyen katmanları” açığa çıkarılmış, kullanıcı-mekân ve kullanıcı-kullanıcı etkileşimlerinin mekânsal örüntüsü tartışmaya açılmıştır. Çalışma kapsamında kurgulanan atölyede, mimari temsilde gözlem, kavramsal analiz ve deneysel ifade biçimlerinin bir araya geldiği çok katmanlı bir üretim ortamı oluşturmayı hedeflemiştir.

Anahtar kelime: Giriş Alanları, Eşik, Geçiş, Gözlem, Duyu Haritalama, Davranış Haritalama

1. Giriş

Giriş alanları iç mekânın bir uzantısı biçiminde kullanıcının binaya ilişkin ilk izlenimi edindiği hem içe hem de dışa ait olan hazırlık mekânlarıdır. Lawrence (1981)'a göre bu mekânlar, kullanılacak binaya yönelik işlevsel ve deneyimsel sürekliliğin başlangıç noktasını oluştururlar. Giriş mekânlarının konumu, ölçeği ve biçimi, yapının türü, işlevi, kullanıcı yoğunluğu ve bağlamı gibi pek çok faktöre bağlı olarak değişse de mekânsal deneyimin kurgulanması ve çevresel algının yönlendirilmesi açısından belirleyici bir rol üstlenirler (Szauter, 2018; Bhonsle, 2010). Bu bağlamda; giriş alanları tasarlanırken bina girişine yaklaşım, girişlerin konum, form ve biçimleri, sirkülasyon örüntüsü, bina önü ve ana geçiş alanı kurgusu, rüzgarlık ve giriş kapıları ve giriş fuayesi, danışma ve bekleme alanı gibi tasarım kararları sürecin kilit taşlarını oluşturur (Midilli Sarı, 2025).

Mimarlıkta giriş alanlarının yalnızca erişim, güvenlik veya geçiş noktaları olarak tanımlanması, bu mekânların taşıdığı potansiyeli kısıtlayan eksik bir yaklaşımdır. Bu alanlar, pasif ve yalıtılmış geçiş koridorları olmanın aksine; çevre-yapı, yapı-kullanıcı, kullanıcı-kullanıcı arasında köprü görevi gören, kullanıcının yapıyla ilk temasını kurduğu, algısal olarak yönlendirildiği ve iç mekâna dair beklentilerinin şekillendiği dinamik mekânsal arayüzlerdir. Bu arayüzlerin çok katmanlı yapısı, eşik kavramı ile daha da derinleşmektedir. Arnold Van Gennep, eşiği kişinin veya grubun eski durumundan çıkıp yenisine henüz girmedeği, kendine has kuralları ve sosyal etkileşimleri barındıran bir “arada kalmışlık” durumu olarak ifade eder (Turner, 1969) Heidegger (2001) de eşiği, dışarı ile içersinin birbirine nüfuz ettiği, arada olanı taşıyan, uzlaştıran ve bu iki alan arasında bağ kuran bir öge olarak tanımlar. Benzer şekilde Stavrides de eşiklerden, ayırırken birleştiren ve bağlarken koparan geçişler olarak bahseder (Stavrides, 2016). Bu kuramsal çerçeve, giriş alanlarının yalnızca sınır değil, aynı zamanda ilişki kurucu mekânlar olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda girişler; iç-dış, kamusal-özel ve açık-kapalı gibi zıtlıkları barındıran diyalektik ve etkin bir iletişim alanıdır (Midilli Sarı, 2025). İçerideki yerleşik kullanıcılar ile dışarıdaki potansiyel ziyaretçiler arasındaki ilk karşılaşma arayüzü olan bu mekânlar yabancı olanı ziyaretçiye dönüştüren, “yerli” olanları ise hem birbirleriyle hem de ziyaretçilerle bir araya getiren, mekânsal birliğin başladığı odak noktalarıdır (Hillier ve Hanson, 1984). Dolayısıyla giriş alanları, sadece fiziksel geçiş sağlanan bir düzlem değil; planlı ya da tesadüfi sosyal ilişkilerin kurulduğu, enformel öğrenmelere olanak tanıyarak kullanıcıların farklı durumları tecrübe edebildiği ve anı biriktirebildiği “yaşayan yerlere” dönüşürler. Kimmel (2022) eşiklerin, toplumsal çeşitlilik ve kamusal alanın demokratik kullanımı konusunda önemli açılımlar yaparken, mekânlar arası geçirgenlik sağlayarak yaşayan mimari deneyimler sunduğunu öne sürer. Hertzberger (1991) bu anlamda eşikleri misafirperverliğin mekânsal

izdüşümleri ve toplumsal etkileşime açık birleştirici alanlar olarak niteler. Bir başka deyişle, geçirgenliği yüksek olan bu misafirperver alanlar, kullanıcı deneyimini çeşitlendirerek yapının bütünselliğine katkı sunan aktif, birleştirici ve dönüştürücü sosyal arayüzler olarak ele alınmalıdır.

Sınır öğeleri belirli bir iç ve dış yaratsa da eşik mekânlar bu sınırları eriterek giriş ve çıkış koşullarını belirler, geçiş eylemini uzatarak, bu geçişe sosyalleşme potansiyeli katar (Stavrides, 2016). Avlular, merdivenler, saçak altları, kapı önleri, geçiş yolları yapının katı sınırlarını esneterek geçirgen ve sosyal arayüzlere dönüşür. Bu arayüzler özellikle büyük ölçekli ve karmaşık bir mimari programa ev sahipliği yaptıklarında, sosyal yaşamın mikrokozmozları ya da küçük tiyatroları olarak işlev görürler (Kimmel, 2022). O halde, insanları ortak ve sosyal eşitler olarak bir araya getiren geçiş alanlarının üçüncü mekânlara dönüşme potansiyeli de bulunur. Bu arayüzlerde gerçekleşen etkileşimlerin niteliği, mekânın sosyal üretkenliğini belirleyen önemli bir unsur olarak öne çıkar.

Davranışsal boyutta bakıldığında giriş alanlarının birer sosyal arayüz olarak çalışması, bu alanların mikro-tasarım özellikleriyle doğrudan ilişkilidir. Jan Gehl'in sınıflamasıyla kamusal alanlardaki eylemler üçe ayrılır: zorunlu, isteğe bağlı ve sosyal. Kullanıcıların sadece işlevsel olarak geçip gitmek yerine duraklaması ve iletişim kurması yani sosyal eylemlerde bulunması, söz konusu geçiş mekânının fiziksel kalitesine ve sağladığı imkanlara bağlıdır. Gehl, insanların büyük bir boşluğun ortasında durmak yerine, sırtlarını sağlama alıp etrafı izleyebilecekleri bina cephelerini ve giriş nişlerini tercih ettiklerini "kenar etkisi" kavramıyla açıklar (Gehl, 2011). Bu durum, sosyal etkileşimin giriş ve eşik alanlarında yoğunlaşmasının mekânsal gerekçesini ortaya koyar. Gehl'e göre kentsel yaşamın canlılığı, bina girişleri ile dış mekân arasındaki yumuşak sınırların hem işlevsel hem de psikolojik akıcılığına bağlıdır. Bu akış ne kadar engelsiz ve geçirgen ise, kapı önünde ayaküstü sohbet etmek, etrafı izlemek, buluşmak ya da çevrede olan bitenlere tanık olmak o kadar mümkün hale gelir ve giriş kapısının yanına konulmuş ufak bir bank veya merdiven basamağı bile sosyalleşmek için yeterli imkânı sunar (Gehl, 2011).

Geçiş eyleminin bu sosyal doğasını destekleyen bir diğer isim olan William H. Whyte, insanların sokakta ayaküstü sohbet etmek için تنها köşelere çekilmediklerini aksine yaya akışının en yoğun olduğu giriş noktalarına yakın olmayı tercih ettiklerini belirlemiştir. Whyte'in "%100 noktası" olarak adlandırdığı bu durum, insanların geçiş alanlarında en çok yine diğer insanlar tarafından çekildiğini kanıtlar. Bu bulgu, giriş alanlarının sosyal çekim noktası olma potansiyelini destekleyen önemli bir gözlemsel veridir. Ona göre başarılı bir giriş alanının temel özelliği, sokağın nerede bitip, iç mekânın nerede başladığının belirsiz kurgusudur. Bu akışkanlık sağlandığında, sirkülasyon ile duraklama eylemleri çatışmaz; tersine birbirini destekler (Whyte, 1980).

Giriş alanları kullanıcılar arasında sosyal ve mekânsal ilişkilerin kurulması konusunda katalizör etki yapar. Bu ilişkiler plansız, tesadüfi, anlık, kısa süreli olabileceği gibi planlı ve uzun süreli de olabilir. Yalnızca durmak, beklemek, izlemek için değil birbirinden öğrenmek, duymak, paylaşmak, bilgilenmek, rahatlamak ya da temiz hava almak için de bu mekânlar kullanılmaktadır. Bu çok yönlü kullanım biçimi, giriş alanlarının gündelik yaşam içerisindeki etkinliğini ve sürekliliğini ortaya koyar. Bu eylemleri gerçekleştirdiğimiz bölgeler kapı önü, saçak altı, kolon yanı gibi kullanım senaryosuna, yoğunluğa, eylemin türüne, ses ya da ışık kurgusuna bağlı olarak değişse de bazen daha tanımlı olarak oturma bankları, kamelyalar, parapetler gibi alt bölgelere de ihtiyaç duyarız. Söz konusu mekânsal donatılar, kullanıcı ile mekân arasında kurulan bağı güçlendirerek aidiyet duygusunu pekiştirir ve geçiş eylemine anlamsal bir derinlik kazandırır.

Bu kuramsal çerçeve doğrultusunda, giriş alanlarının yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda davranışsal ve sosyal boyutlarıyla ele alınması gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda “Deşifre” kod adlı çalışma grubu, ARAYÜZ atölyesinde giriş alanlarının söz konusu çok katmanlı yapısını araştırmayı hedeflemiştir. Atölye kapsamında bu alanların davranışsal boyutlarının yanı sıra duyumsanabilir katmanları (ses, koku, ışık, hava akışı vb.) gözlem, kayıt ve haritalama yöntemleriyle incelenmiştir. Bu süreçte temel hedef, mimarlık öğrencilerinin “geçiş eyleminin görünmeyen katmanlarını” açığa çıkarmaları ve kullanıcı-mekân etkileşimlerinin mekânsal örüntülerinin farkına varmalarıdır.

2. Yöntem

Atölye çalışması “Kullanıcıya Sorarak Giriş Alanlarını Deşifre Etmek” ve “Gözlem Yoluyla Giriş Alanlarını Deşifre Etmek” olmak üzere temelde iki aşama olacak şekilde kurgulanmıştır. İlk aşamada giriş alanlarının kavramsal katmanını belirleyebilmek amacıyla kampüs içerisinde 100 kişi ile görüşmeler yapılmıştır. Google forms üzerinden hazırlanan anket formu giriş alanının çağrıştırdıkları, giriş alanının anlamı, giriş alanında en çok dikkat edilen özellikler ve giriş alanlarının kullanım amacına yönelik açık ve kapalı uçlu sorulardan oluşmaktadır.

Gözlem Yoluyla Giriş Alanlarını Deşifre Etme aşamasında ise mekânsal haritalar, duysal haritalar, zamana bağlı davranış haritaları ve çakıştırılmış davranış haritaları olmak üzere dört farklı haritalama çalışması yapılmıştır. Haritaların içerikleri aşağıda verilmiştir:

- Mekânsal haritalar: giriş alanı planı, fiziksel sınırlar/ sınır elemanları, giriş aksı, saçak, çıkma, oturma alanları, çiçeklik, kot farkı, rampa, tabela, yazı vs. gibi fiziksel bileşenler
- Duyusal haritalar: ses, koku, güneş, rüzgâr etkisi

- Zamana bağlı davranış haritaları: farklı zaman dilimlerindeki davranış değişimleri, kullanıcı hareketleri ve eylemlerin yapıldığı bölgeler
- Çakıştırılmış davranış haritaları: gün boyu gerçekleştirilen eylemler, hareket yönleri ve bölgelerin çakıştırılması

Davranış haritaları bir ortamdaki insan faaliyetlerini yer, zaman ve eylem bazlı olarak sistematize eden, gözleme dayalı bir araştırma aracıdır (Sommer ve Sommer, 2002; Karadeniz vd. 2018). Bu çalışmada yer merkezli haritalama yapılarak mekânın hangi noktalarının hangi eylemler için kullanıldığına odaklanılmıştır. Pallasma (2025) mekânı algılamanın yalnızca görsel değil çok boyutlu duyuşsal bir algılama süreci olduğunu belirtir (Pallasma, 2025). Bu nedenle çalışmada giriş alanlarının görünmez katmanlarını deşifre edebilmek için duyu haritaları da çıkarılmıştır. Duyuşsal haritalama, bir mekânın işitme, koklama, dokunma gibi katmanlarına odaklanan bir analiz yöntemidir.

Üç gün süren atölyenin ilk gününde kavramsal tartışmalar, anket ve gözlem çalışmaları yapılmıştır. Öncelikle konuya ilişkin temel bilgiler verilmiş, eksik bilgiler tamamlanmış ve konu hakkında farkındalık oluşturulmuştur. Sonrasında anket ve gözlem formları oluşturulmuş; anketler uygulanmış, 2li gruplar oluşturulmuş ve yerinde incelemelerle gözlem formları doldurulmuştur. Gözlem çalışması 09.50- 10.30, 12.50-13.30, 14.50-15.30 ve 16.40-17.20 olmak üzere dört farklı zaman diliminde yapılmıştır. Veri kayıplarını en aza indirmek üzere fotoğraf ve video kayıtları alınmıştır. Gün sonunda toplanan tüm veriler bir araya getirilmiş ve haritalama çalışmalarına başlamak üzere ortak bir dile karar verilmiştir. Davranış haritaları hazırlanırken, oturma, konuşma, ayakta durma, sohbet gibi farklı davranışlar, semboller ve sayılar aracılığıyla kodlanarak giriş kat planları üzerine aktarılmıştır. Atölyenin ikinci günü analizler ve verilerin görselleştirilmesine ayrılmış; üçüncü gün ise atölye sunumları gerçekleştirilmiştir.

Atölye için belirlenen çalışma alanı kampüs içerisinde farklı kullanımlara/işlevlere/ kullanıcılara olanak tanıyabilmesi ve mekânsal örüntülerinin çeşitlilik sunması amacıyla eğitim binaları, sosyo-kültürel birimler ve idari birimlerden seçilmiştir. Bu kapsamda üç eğitim binası, kütüphane ve öğrenci işleri binası gözlem ve haritalama çalışmalarına konu edilen yapılardır (Şekil 1).

Şekil 1. Elektrik-Elektronik Mühendisliği Bölümü, Ahmet Faik Barutçu Kütüphanesi, Mimarlık Bölümü, Öğrenci İşleri Binası, Edebiyat Fakültesi Giriş Alanları (soldan sağa sırasıyla)

3. Kullanıcıya Sorarak Giriş Alanlarını Deşifre Etmek- Kavramsal Haritalama

Bu aşamanın amacı giriş alanlarının kullanıcıdaki yerini, anlamını ve etkisini kavramsal düzeyde ele almaktır. İlk olarak kullanıcılardan giriş alan dendiğinde akıllarına gelen çağrışımları sıralamaları istenmiştir. Bu kapsamda 88 farklı çağrışıma toplamda 272 kez vurgu yapılmıştır (Şekil 2). En sık vurgulanan ilk üç kelime karşılama (27), kapı (26) ve geçiş (26)' tir. Bu çağrışımlar bir arada ele alındığında mekânsal kurgu ve bileşenleri, hareket ve yönlenme, sosyal etkileşim, duyuşsal ve algısal deneyim olmak üzere dört tema altında gruplanmıştır.

Şekil 2. Giriş alanlarının çağrışımlarına ait kelime bulut

Tablo 1. Giriş alanı denildiğinde akla gelen çağrışımlar

Mekansal Kurgu ve Bileşenler			f:103 (%37,9)		
kapı	26	sergi	2	otel	1
hol/antre	15	ev/konut	2	kemer	1
fuaye	10	avlu	2	peyzaj	1
saçak/örtü	7	halı	2	yarı açık mekan	1
lobi	6	vestiyer	1	telefonla konuşma yeri	1
resepsiyon/ danışma	4	rüzgarlık	1	sigara alanı	1
merdiven	4	asansör	1	oturma alanı	1
güvenlik	3	avm	1	anahtar	1
bilet/gişe	2	bina	1	koltuk	1
koridor	2	okul	1	giriş tabelası	1
Hareket ve Yönlendirme			f: 69 (%25,4)		
karşılama	27	yönelme	5	filtre	1
geçiş	16	bağlantı/ bağlayıcı	3	konum	1
yönlendirme	6	dolaşım	2		
başlangıç	6	eşik	2		
Duyusal ve Algısal Deneyim			f: 64 (%23,5)		
davet/davetkar	9	bilgilendirme	2	telaş	1
ferah/ferahklık	8	atmosfer	2	fark	1
boşluk	4	açıklık	2	kapalılık	1
ilk izlenim	4	tanımlı	1	estetik dizayn	1
çekici/çekicilik	3	yenilik	1	malzeme	1
algılama	3	temiz hava	1	düzen	1
genişlik	3	ışık	1	dekor	1
vurgu	2	odak	1	hissetme	1
kalabalık	2	çarpma	1	anılar	1
zerafet	2	ipucu	1		
konfor	1	önizleme	1		
Sosyal Etkileşim			f: 36 (%13,2)		
buluşma	6	dinlenme	2	ilk etkileşim	1
bekleme	5	sosyalleşme	2	insan	1
toplanma	5	grup/topluluk	2	personel	1
etkileşim	3	Ortak alan	2	sohbet	1
karşılaşma	3	güneşlenmek	1	etkinlik	1

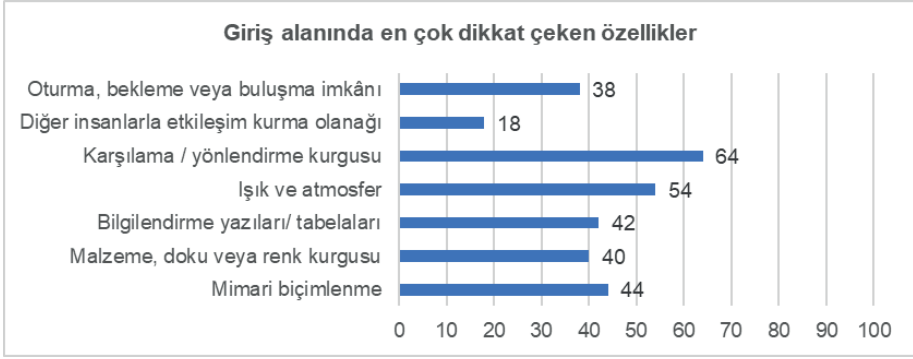
Giriş alanlarının kullanıcılarda karşılık bulduğu anlam sorulduğunda en fazla ve açık ara “karşılama noktası” (%70) olarak ifade edildiği görülmektedir (Şekil 3). Bu durum, giriş alanlarının yalnızca fiziksel bir kapı ya da geçiş olarak değil, yapı ile kurulan ilk duygusal ilişki ve misafirperverlik alanı olduğunu göstermektedir. Yani, giriş alanları psikolojik rahatlama ve mekâna kabul edilme hissiyle ilişkilidir. Giriş alanlarını “mekânın kimliğini ve amacını yansıtan arayüz” (%52) olarak tanımlayan kullanıcılar ikinci sırada bulunmakta olup bu alanların yapının kimliğine/ karakterine ilişkin ilk bilginin alındığı yer olduğunu belirtmişlerdir. Bunların dışında giriş alanlarının iç ya da dış mekâna yönelik bir hazırlanma noktası (%44) olduğuna dikkat çekilmekte ve giriş

alanlarının birer eşik mekân olarak algılandığı görülmektedir. Giriş alanlarının birer geçit olmasının ötesinde etkileşim kurulan ve karşılaşmaların yaşandığı sosyal bir alan olarak tanımlayanların oranı ise sırasıyla %33 ve %29'dur. Giriş alanlarının klasik ifadesiyle bir geçiş alanı, güvenlik/ kontrol alanı ya da yönlendirme alanı olarak tanımlanma durumlarının ise ilk sıralarda olmadıkları görülmektedir. Bu durum, giriş alanlarının teknik bir işlevden daha çok sembolik ya da psikolojik farklı anlamlarla iz bıraktığını göstermektedir. Özetle, girişin ifade ettiği durumlar incelendiğinde ideal bir girişin öncelikle bir davet alanı olarak sıcak bir karşılama hissi vermesi ve mekânın ruhunu yansıtan bir özellikte olması gerektiği sonucuna varılmaktadır.

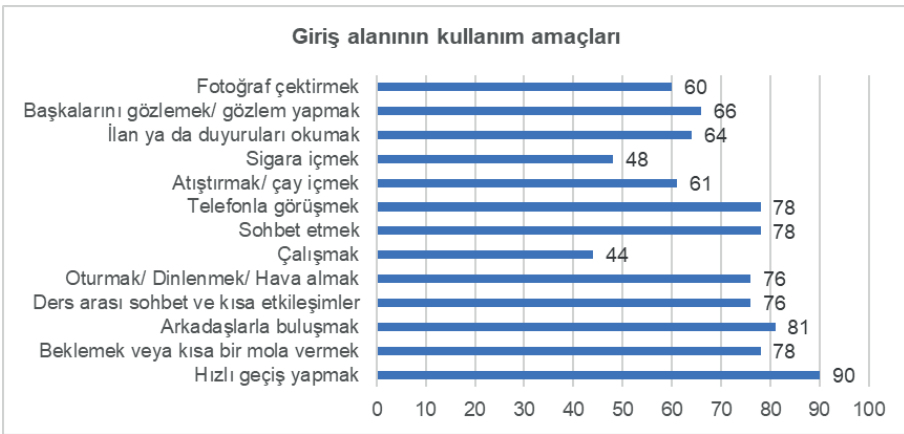
Şekil 3. Giriş alanlarının kişide ifade ettikleri

Giriş alanlarında en çok dikkat çeken özellikler incelendiğinde karşılama/ yönlendirme kurgusunun (%64) başta olmak üzere ışık ve mekân atmosferi (%54), mimari biçimlenme (%44) ve bilgilendirme yazıları/ tabelalar (%42) öne çıkmaktadır (Şekil 4). Bu durum, mekâna girilecek ve gidilecek yer ya da karşılanacak noktanın net olarak algılanıyor olması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Mekânın aydınlık düzeyi ve atmosferine yapılan vurgu; görsel kalite, mekânsal biçimlenme ya da kullanılan malzemeden daha baskın olup mekânın yarattığı genel his ve aydınlatmanın detaylardan daha önemli olduğuna dikkat çekmektedir. Diğer önemli bir bulgu ise giriş mekânlarının sosyalleşme amacıyla kullanılıyor olmasına rağmen bu etkileşimde mekân tasarımının sunduğu imkanların kısıtlı olmasıdır.

Şekil 4. Giriş alanında en çok dikkat edilen tasarım özellikleri

Giriş alanlarının hangi amaçlarla kullanıldığı incelendiğinde en fazla hızlı geçiş yapmak amacıyla kullanıldığı (%90), sonrasında arkadaşlarla buluşmak (%81), telefonla görüşmek (%78), sohbet etmek (%78), beklemek veya kısa bir mola vermek (%78), oturmak/ dinlenmek/ hava almak (%76), ders arası sohbet ve kısa etkileşimler (%76) için kullanıldığı görülmektedir (Şekil 5). En az gerçekleştirilen eylemler ise sigara içmek (%48) ve çalışmak (%44) olmuştur. Ortaya çıkan bu durum, insanların bu giriş alanlarını en çok geçiş koridoru olarak görmelerine rağmen sosyal etkileşim ve buluşma alanı olarak kullanım oranlarının da oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. Fotoğraf çekimi, gözlem ya da duyuru okuma gibi daha pratik ihtiyaçların ise orta düzeyde yapıldığı belirlenmiştir. Sonuç olarak giriş alanlarının yalnızca geçilen bir yer olmadığı sosyal bir merkez olarak işlev gördüğü; bekleme ve mola verme eylemlerine konforlu ve erişilebilir bir alan sağladığı ancak alanın enerjisi yüksek ve hareketli bir mekân olması nedeniyle konsantre gerektiren işler için uygun olmadığı belirlenmiştir.

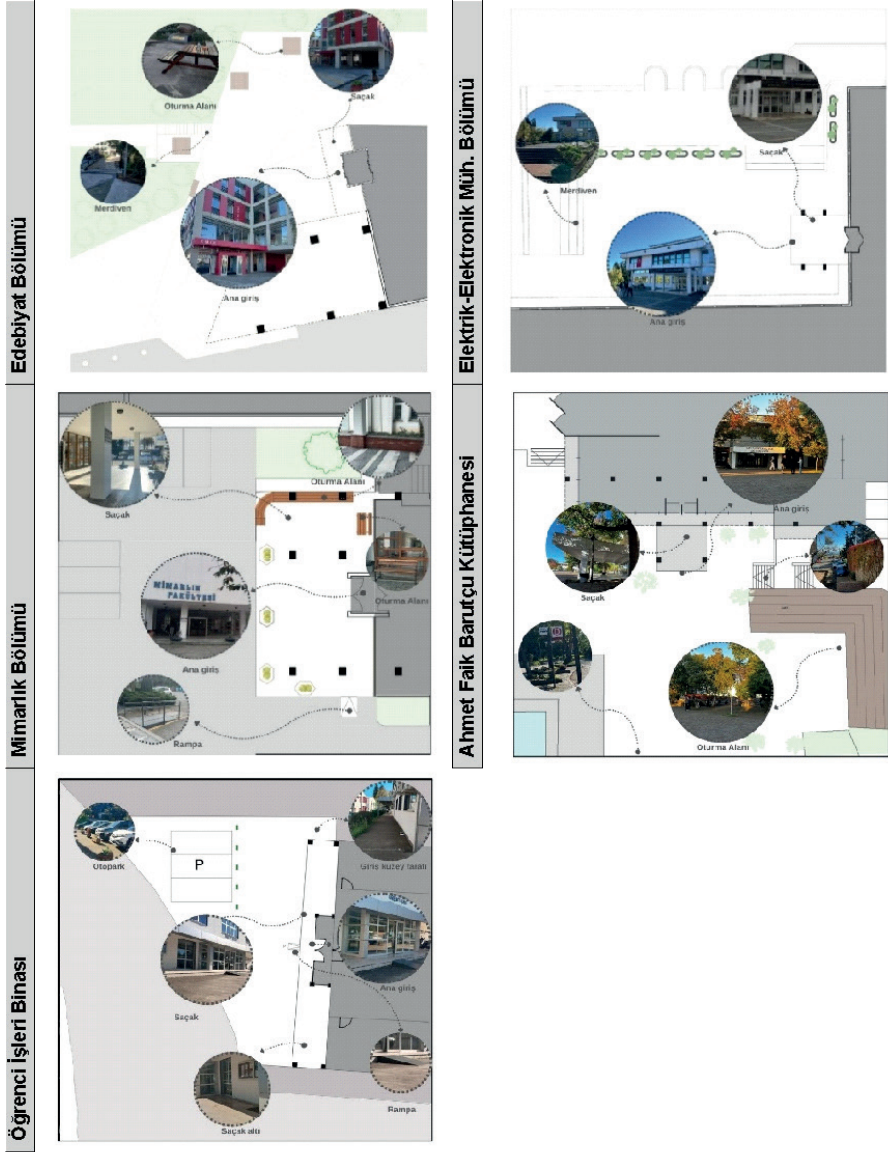
Şekil 5. Giriş alanlarının kullanım amaçları

4. Gözlem Yoluyla Giriş Alanlarını Deşifre Etmek

4.1. Mekânsal Örüntü Haritaları

Edebiyat Bölümü'ne yaklaşımda renk faktörü baskındır. Hem cephe hem de giriş saçağı ve rüzgarlıkta kullanılan kırmızı renk kullanıcıyı davet etmektedir. Açık alanı sınırlayacak şekilde organize edilen kolonadlı çıkma altından giriş kapılarına ulaşılmaktadır. Saçak ve rüzgarlık kullanımı bir yandan iklimsel konforu artırırken öte yandan giriş yönünü belirginleştirmektedir. Bir geçiş ve giriş alanı olmanın yanı sıra giriş avlusu, az sayıdaki bank ve kamelya gibi elemanlar ile sosyal etkileşime olanak tanıyacak biçimde organize edilmiştir. Bina giriş avlusundaki kot farkları arasındaki geçişler ise merdiven ile sağlanmıştır (Şekil 6).

Kampüste kot farklarının en yoğun olduğu bölgede yer alan Elektrik-Elektronik Mühendisliği Bölümü girişine birkaç merdiven dizisinden sonra ulaşılmaktadır. Bu alanda kullanıcıyı doğrudan girişe yönlendiren yalın bir düzen hakimdir. Kot farkları arasına yerleştirilmiş geniş avluların en üst konda yer alan bölümün cephe karakterindeki rasyonellik girişe de yansımıştır. Kolonadlı sade bir saçağı ve rüzgarlığı bulunan giriş alanı, kampüs binalarının ana renk kodu olan beyazı kullanmakta; binanın giriş saçağı üzerindeki bölüm tabelası ise kontrast bir etki oluşturacak biçimde siyah zemin üzerine parlak sarı yazılıdır. Giriş alanı çevresinde kot farklılıklarını da sınırlandıracak şekilde beton çiçeklikler kullanılmıştır. Hiçbir oturma elemanının bulunmadığı bu giriş alanı sosyal etkileşimden ziyade idari ciddiyeti vurgulayan net bir geçiş alanı niteliğindedir (Şekil 6).

Şekil 6. İncelenen birimlere ait mekânsal örüntü diyagramları

Mimarlık Bölümü girişi bulunduğu konum itibarıyla hem ana arterden hem de kantin yönünden gelenler için iyi bir yönelme ve bakış açısı sunmaktadır. Bölüm girişinde en dikkat çeken özellik büyük bir çıkma altında kurgulanan giriş alanı ve bu cephenin opaklık-şeffaflık dengesinin etkili bir biçimde kullanılarak binaya yönelmenin sağlanmış olmasıdır. İç-dış mekân sürekliliğinin başarılı bir şekilde oluşturulduğu binanın, giriş ve rüzgarlık kurgusu hem giriş alanının görsel etkisini artırmakta hem de iklimsel konfora katkı

sunmaktadır. Oturma alanlarının geniş bir alana yayılması ve giriş platformuna erişimin rampa ile desteklenmesi binanın çevresiyle kurduğu güçlü fiziksel bağın göstergeleridir. Oturma elemanlarının konum ve sayısı sosyal etkileşimler için uygun bir ortam sunarken, giriş alanı çevresindeki peyzaj düzeni bu mekânın yaşayan bir yer olmasına olumlu etki yapmaktadır (Şekil 6).

Kütüphane girişi kampüs ana yaya/taşıt arteri üzerinden kolaylıkla algılanabilecek ve odak noktası olabilecek bir konumdadır. Giriş alanı öncesinde bulunan geniş avlu, oturma elemanları, anfi ve peyzaj elemanları hem mekânsal derinlik oluşturmakta hem de kullanıcının içeriye girmeden önce keyifli bir ortamda toplanma, dinlenme, sohbet gibi eylemlerine zemin oluşturarak kütüphane ve araç yolu arasında bir tampon bölge oluşturmaktadır. Giriş alanı Elektrik- Elektronik Mühendisliği Bölümüne benzer şekilde saçaklı ve rüzgârlıklı bir kurgudur. İç-dış mekân arasındaki görsel sürekliliği sağlamak üzere giriş cephesi şeffaf tasarlanmıştır (Şekil 6).

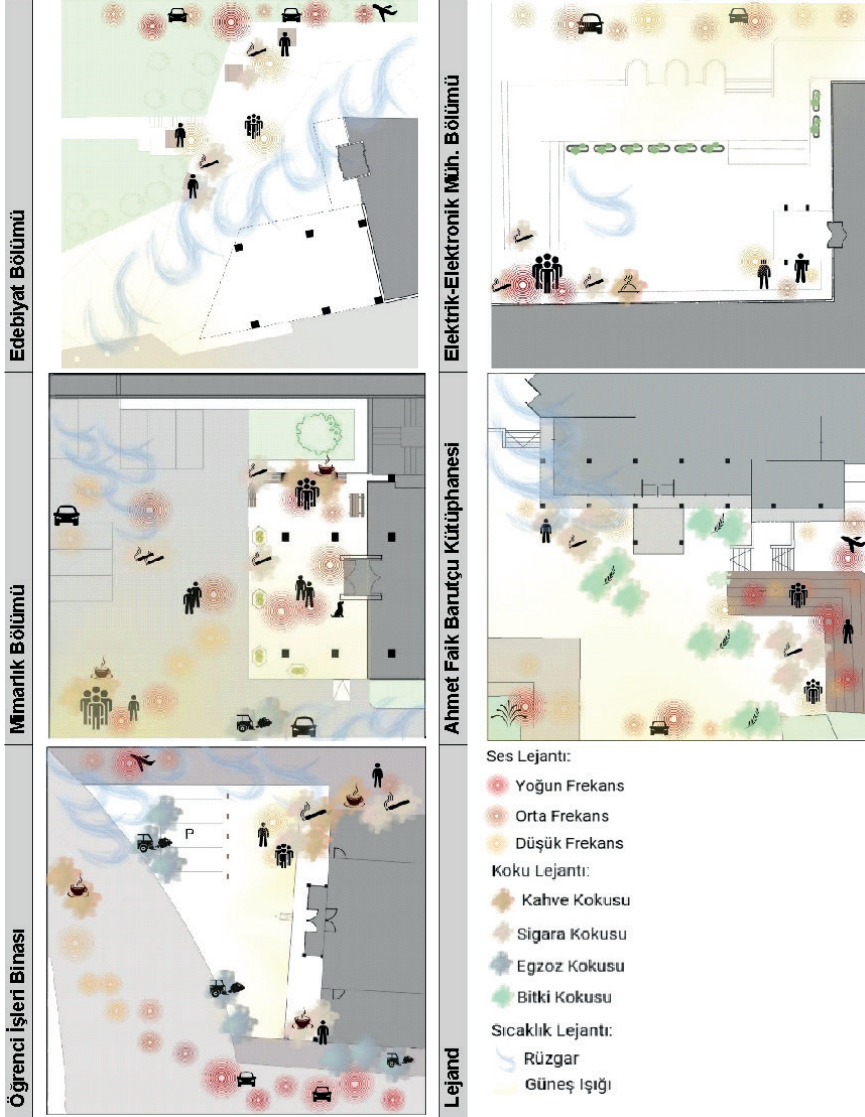
Öğrenci İşleri Binası idari yoğunluğu ve işlem odaklı yapısını yansıtacak bir kurguya sahiptir. Bina girişi hızlı giriş-çıkış döngüsüne uygun bir dolaşım şeması sunmaktadır. Otopark ve taşıt yoluyla yakınlığı nedeniyle kullanıcılar için tanımlı bir giriş platformu bulunmamakta; aradaki sınır çiçekliklerle sağlanmaktadır. Altında beklenebilecek, toplanılabilecek ya da sohbet edilebilecek geniş bir saçağı bulunmayan binaya rüzgârlıklı girilmekte; bina girişi çevresinde herhangi bir oturma elemanı bulunmamaktadır (Şekil 6).

İncelenen beş birim bir arada değerlendirildiğinde Mimarlık ve Edebiyat Bölümleri giriş alanlarının geniş saçaklar, oturma elemanları, renk kullanımı, geçirgenlik gibi mekânsal kurguları, bu alanları kamusal duraklama noktaları yapmakta ve sosyal etkileşimi arttırma yönünde potansiyel taşımaktadır. Kütüphane giriş alanı odak oluşturan ve peyzaj öğelerinin başarılı kurgusuyla öne çıkan hem odaklanma hem de sosyal etkileşim potansiyeli barındıran bir düzenleme olarak öne çıkmaktadır. Elektrik-Elektronik Mühendisliği Bölümü ve Öğrenci İşleri Binaları ise daha işlevsel kurguda çözümlenmiş, geçiş eyleminin ön planda olduğu, mimari örgütlenmeleri nedeniyle sosyal etkileşim olanağı düşük giriş alanları olarak değerlendirilmiştir.

4.2. Duyu haritaları

Edebiyat Bölümü konum olarak hem havaalanı hem de devlet karayoluna yakın olması sebebiyle yoğun frekanslı ses kirliliğine sahiptir. İnsan yoğunluğundan kaynaklı sesler ise orta düzeydedir. Taşıt trafiğinden kaynaklı olarak egzoz kokusu ve sigara kokusu daha yoğun; çevredeki yeşil alanlardan kaynaklı bitki kokusu ve çay/ kahve kokusu ise daha düşük düzeydedir. Giriş alanında, çevre yapılar ve ağaçlar nedeniyle güneşin olumsuz etkisi bulunmamakta; yapının yönelimi nedeniyle öğleden sonra daha güneşli bir ortam oluşmaktadır. Esinti gün boyu hissedilebilir ölçüde süreklilik arz etmektedir. Denize de yakın olması sebebiyle alanda görece serin bir termal konfor hakimdir (Şekil 7).

Elektrik-Elektronik Bölümü daha korunaklı ve kontrollü bir duyuşal çevreye sahiptir. Araçlardan kaynaklı ses yoğunluğu kampüs içi ana erişim arteri yönünde orta seviyededir. İnsan sesleri ise girişe yakın bölümlerde düşük; binanın kantine yakınlığı sebebiyle bu yönde orta-yoğun seviyede olduğu görülmüştür. Alandaki kokular sigara ve yemek kokuları olmakla birlikte bu kokular dış çeperde yer almakta ve düşük düzeydedir. Güneş ışığının öğleden sonra yoğunlaştığı, rüzgârın iklimatik etkisinden yararlanıldığı açık ve ferah bir giriş avlusu deneyimi yaşanmaktadır (Şekil 7).

Şekil 7. İncelenen birimlere ait duyu diyagramları

Mimarlık Bölümü giriş alanı duyuşal etkileşimin en yoğun, hareketli ve

sosyal olduğu bölgedir. Yoğun öğrenci etkileşiminin de bir göstergesi olarak orta ve yoğun frekanslı insan sesleri neredeyse tüm alana yayılmıştır. Bu seslere poşet, kedi/köpek/kuş ve otoparktan gelen araç sesleri de eşlik etmektedir. Kantin yönünden gelen insan sesleri de orta yoğunluktadır. Alana hâkim kokular parfüm, çay/kahve ve sigara kokularıdır. Bu durum, bu mekânın gel-geç noktası olmaktan ziyade sosyal bir duraklama noktası ve uzun süre vakit geçirilebilen bir bölge olduğunu göstermektedir. Güneş ışığının gün boyu yeterli düzeyde alınabildiği alanda, rüzgâr etkisi de parçalı karakteriyle termal konforu koruyacak düzeydedir (Şekil 7).

Kütüphane giriş alanı işlevin de gerektiği gibi daha durağan ve sakin bir duyuşsal peyzaja hakimdir. Girişe yakın bölgelerde insan sesinin düşük düzeyde olduğu, sesin en yoğun olduğu noktaların ise giriş alanı öncesinde yer alan amfide olduğu görülmektedir. Ana taşıt arterinden geri çekilmiş olması ve arada geniş bir avlu bulunması nedeniyle araç sesleri bu yönde düşük düzeydedir. Ancak havaalanı yönünde ani yüksek frekanslı uçak sesi pikleri görülmektedir. Kuş sesleri ve havuzdan gelen su sesleri işitilen diğer seslerdir. Bitki kokusunun giriş alanına yönelimlerde pek çok alanda yer aldığı, sigara kokularının ise göreceli olarak daha çeperde kaldığı söylenebilir. Rüzgâr etkisinin akşam saatlerinde daha fazla hissedildiği, güneş ışığının sabahları daha az, öğleden sonra daha yoğun olduğu ve termal konforun iyi düzeyde olduğu ferah bir giriş alanı kurgusu bulunmaktadır (Şekil 7).

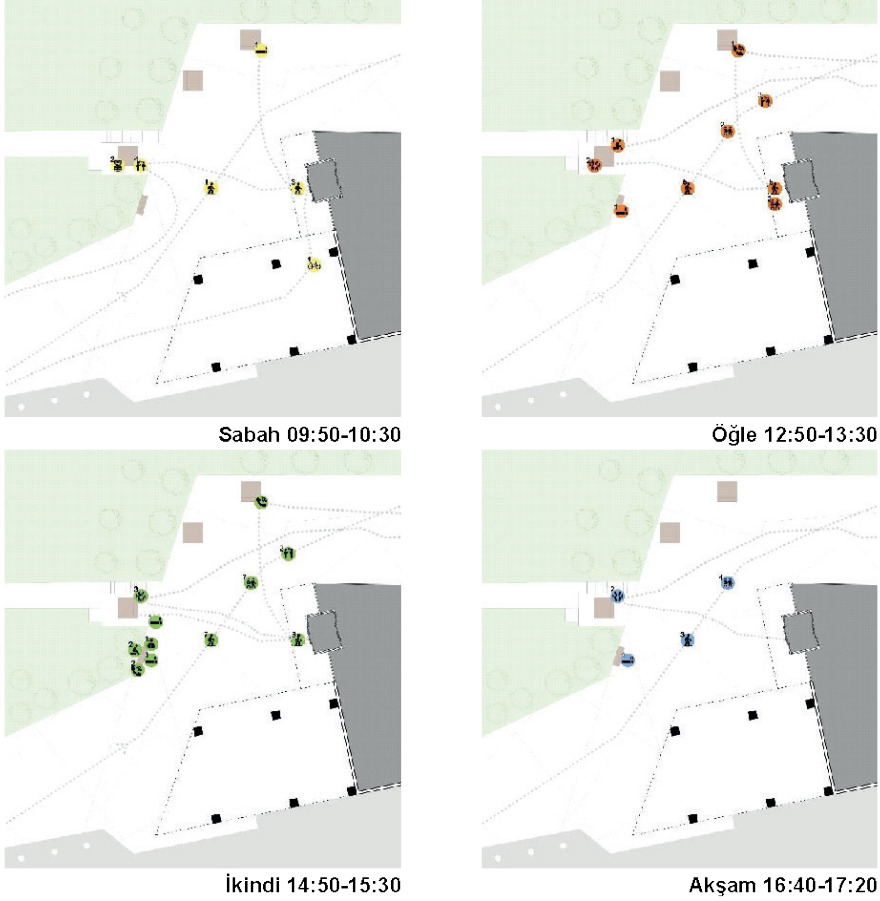
Öğrenci İşleri Binası giriş alanı işlevsel, gel-geç içerikli bir duyuşsal karakter barındırmaktadır. Havaalanı, otopark ve taşıt yolu nedeniyle yoğun frekanslı taşıt sesleri mevcuttur. Kuş sesleri de alana hakimdir. Giriş alanının trafikle yakın ilişkisi nedeniyle yoğun egzoz, sigara ve çay/kahve kokuları bir arada bulunmaktadır. Bu anlamda olumlu koku unsurları zayıf düzeydedir. Güçlü rüzgâr etkisinin hissedildiği ve gölgeleyici bir eleman olmaması nedeniyle güneşin olumsuz etkisinin yoğun olduğu, kontrolsüz iklim koşullarına hâkim bir giriş alanı karakteri bulunmaktadır (Şekil 7).

Gözlem yapılan alanlarda taşıt trafiği gürültüsü ön plandadır. Kahve/ çay, sigara gibi sosyal kokular en yoğun Mimarlık Bölümü, en düşük ise Elektrik-Elektronik Bölümü giriş alanlarında yer almaktadır. Bu anlamda Mimarlık Bölümü girişinin sosyal kokular nedeniyle “en yaşanan yer” olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Güneş ışığı her giriş alanında olumlu birer atmosfer oluştururken özellikle Öğrenci İşleri Binası girişinin yoğun güneş ışığına maruz kaldığı gözlemlenmiştir. Rüzgâr etkisi açısından ise Edebiyat Bölümü ve Öğrenci İşleri girişlerinin göreceli daha serin iklimik bölgeler oluşturduğu söylenebilir.

4.3. Zamana Bağlı Davranış Haritaları

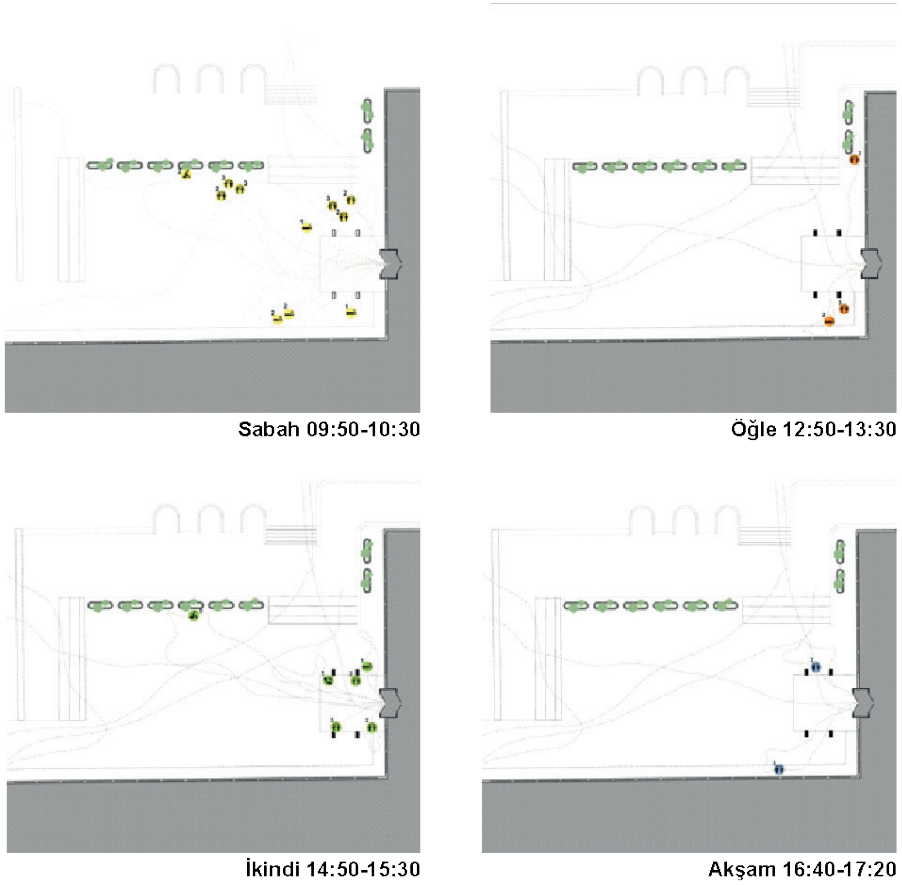
Edebiyat Bölümünde sabahları sirkülasyon, çapraz geçiş ve bina girişine doğrudur. Merdiven ve oturma alanlarında çalışma, sohbet ve sigara içme gibi duraklama eylemleri düşük düzeydedir. Kullanıcı hareketleri öğlen ve ikindi saatlerinde en yüksek seviyededir. Tekil ve grup eylemleri dikkat çekmekte olup hem bina girişine hem de bina önünden çapraz geçişler mevcuttur. İkinci

saatlerinde duraklama eylemleri daha fazla ve çeşitlidir. Kullanıcılar oturma alanlarında sohbet, telefonla görüşme, çalışma, sigara içme ya da dinlenme eylemlerini yapmaktadır. Bina önünden çapraz geçişler ikindi saatlerinde daha fazladır. Akşam saatlerinde ise kullanımın oldukça düştüğü yine çapraz geçiş eyleminin yoğunlukta olduğu gözlenmiştir (Şekil 8).

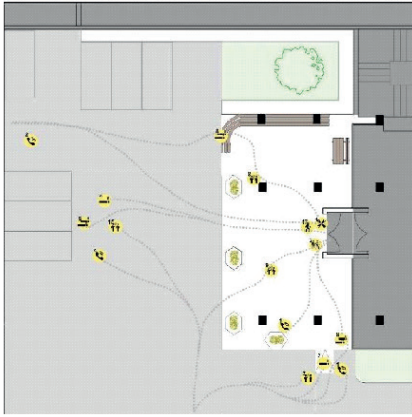
Şekil 8. Edebiyat Bölümü zamansal davranış diyagramları

Elektrik-Elektronik Mühendisliği Bölümü girişi çok daha düşük ve yönlendirilmiş bir dolaşım hareketine sahiptir. Sabah saatleri diğer saatlere göre daha aktiftir. Kullanıcıların çoğunlukla giriş-çıkış eylemleri yaptıkları gözlemlenmiştir. Sabah ve ikindi saatlerinde duraklama eylemleri olarak grup sohbetleri, sigara içme ve telefonla konuşma bulunmaktadır. Duraklama noktaları sabah saatlerinde çiçeklik önü ve bina girişinin yanlarındayken; ikindi saatlerinde saçak altında yapılmaktadır. Öğlen ve akşam saatleri kullanıcı hareketleri benzer karakterde olup, çok seyrek ve sohbet şeklinde, bina girişinden görece daha uzak noktalarda yapılmaktadır (Şekil 9).

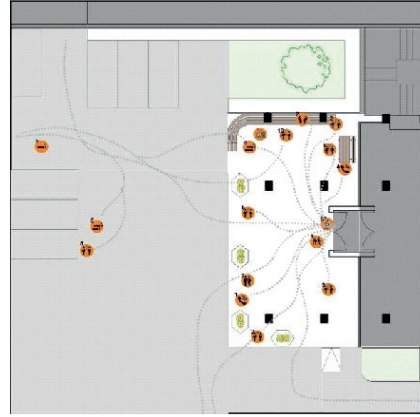

Şekil 9. Elektrik-Elektronik Mühendisliği Bölümü zamansal davranış diyagramları

Mimarlık Bölümü giriş alanı gün boyu yüksek kullanıcı kapasitesi ve hareketine sahip “yaşayan bir yer” olarak dikkat çekmektedir. Sabah saatlerinde hareket dağınık olsa da bina girişine yönelim yüksek düzeydedir. Saçak altı, rampa yanı ve otopark önü ayakta sohbet ve sigara içme eylemlerinin fazlalığı dikkat çekmektedir. Öğlen saatlerinde giriş-çıkış aktivitesinin yoğunluğu devam etmektedir. Bu saatlerde duraklama eylemleri hem daha fazla hem de yaygın bir karakterdedir. Saçak altı bir meydan olarak dikkat çekmekte, sergi, sohbet veya dinlenme amaçlı kullanımlara esnek bir biçimde hizmet vermektedir. Oturma bankları, çiçekliklerin yanı sıra ayakta sosyalleşme eylemlerinin en fazla yapıldığı yerlerdir. İkinci saatlerinde baskın kullanıcı eylemi geçiştir. Sohbet, telefonla görüşme ya da sigara içme eylemleri hem azalmış hem de oturma bankları çevresi gibi daha korunaklı ve niş bir bölgeye çekilmiştir. Akşam saatleri benzer karakterde olup yoğunluk gün içerisinde göre azalmış, geçiş ağırlıklı olmakla birlikte duraklama eylemleri oturma bankları çevresinde tekil/ grup oturma-dinlenme şeklinde devam etmiştir (Şekil 10).

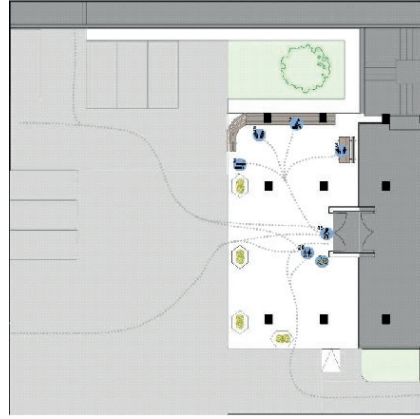
Sabah 09:50-10:30

Öğle 12:50-13:30

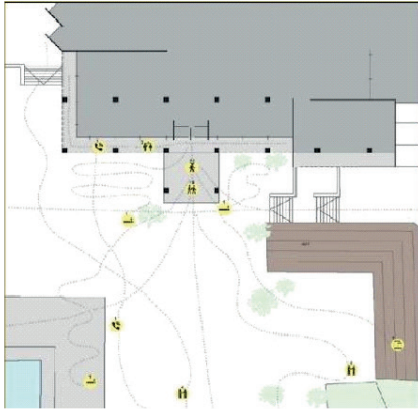
İkinci 14:50-15:30

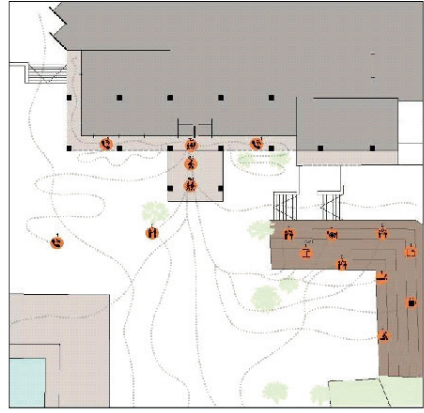
Akşam 16:40-17:20

Şekil 10. Mimarlık Bölümü zamansal davranış diyagramları

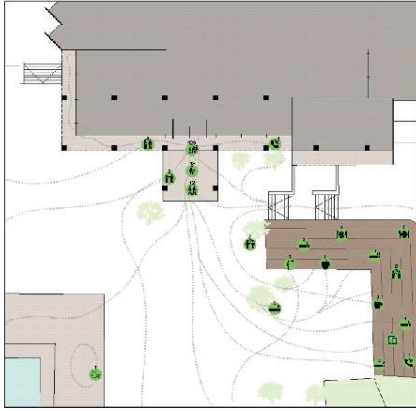
Kütüphane girişi, yerleşkenin en dinamik ve zamana bağlı olarak karakter değiştiren alanlarından biridir. Sabah saatleri kütüphane girişinin en sakin olduğu ve neredeyse sadece geçiş eylemlerinin ön planda olduğu bir kullanımdadır. Az sayıda gerçekleşen telefonda konuşma, sigara içme ve sohbet eylemlerinin alanın geneline dağıldığı görülmüştür. Öğle saatlerinde giriş-çıkış eylemlerinin yoğunluğu artmış; sabahın aksine sohbet, yemek yeme, çay/kahve, sigara içme, tablet kullanımı gibi eylemler alanın genelinde değil amfide toplanmaya başlamıştır. İkinci vakti, öğle saatindeki kullanım ve bölgelerle benzer olmakla birlikte kullanıcı yoğunluğunun arttığı gözlenmiştir. Akşam saatleri ise yoğunluğun zirve yaptığı zaman dilimidir. Bir yandan geçiş, duraklama ve etkileşim faaliyetlerindeki çeşitlilik ve yoğunluk artarken bu eylemlerin yapıldığı alanlar giriş alanının geneline yayılmaya başlamıştır (Şekil 11).

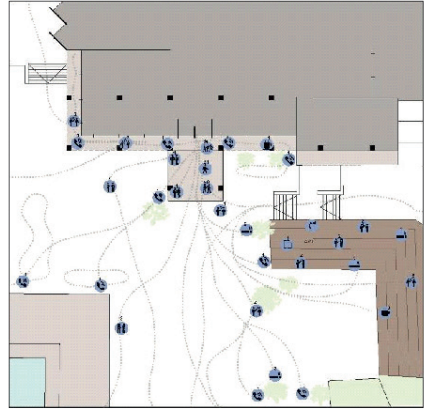
Sabah 09:50-10:30

Öğle 12:50-13:30

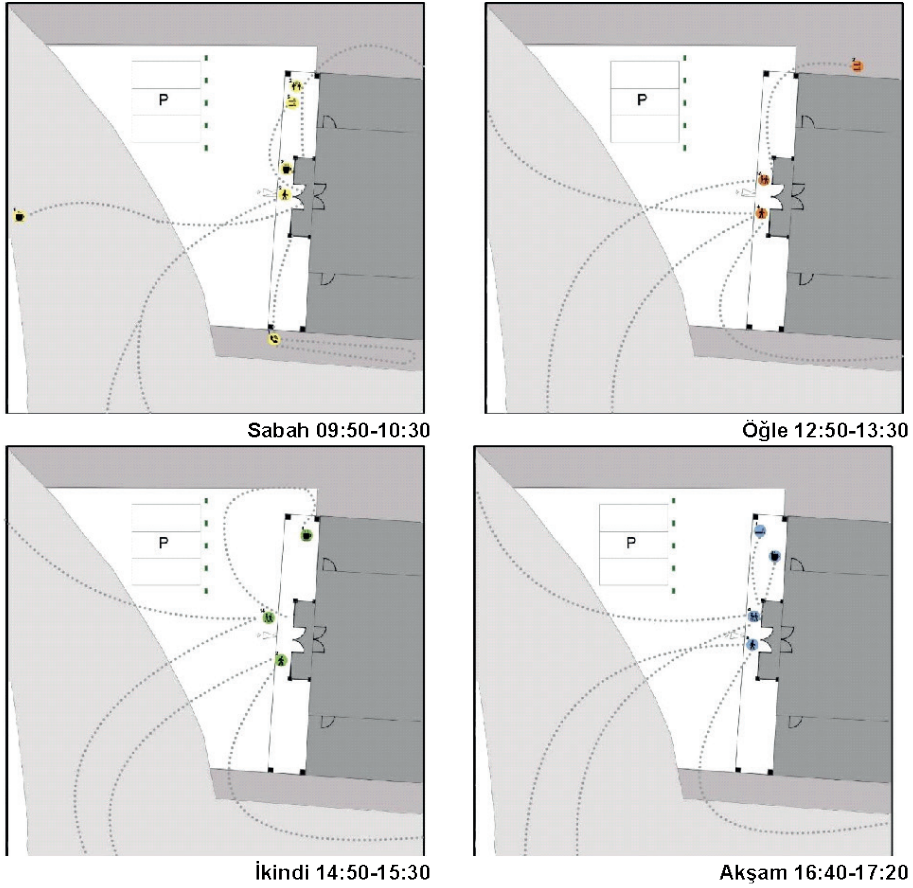
İkinci 14:50-15:30

Akşam 16:40-17:20

Şekil 11. Ahmet Faik Barutcu Kütüphanesi zamansal davranış diyagramları

En düşük dolaşım yoğunluğuna, en kısa kalış sürelerine ve en az duraklama eylemlerine sahip giriş alanı Öğrenci İşleri Binasına aittir. Neredeyse tek eylemin geçiş olduğu alanda tüm zaman dilimlerinde hareket izleri, kullanıcıyı otoparktan veya ana yoldan doğrudan rampaya ve girişe yönlendiren en kısa hatlardır. Sabah saatlerinde geçiş eyleminin daha az; çay/ kahve içme, sigara içme, telefonla konuşma ve ayakta sohbet eylemlerinin daha fazla yapıldığı gözlenmiştir. Öğlen ve ikindi saatleri en yoğun kullanımda olmakla birlikte neredeyse eylemlerin tamamı giriş-çıkış ağırlıklıdır. Akşam saatlerinde ise giriş-çıkış eylemine sigara ve çay içme eşlik etmektedir. Mekân yalnızca “işlem tamamlama” odaklı ve işlevsel bir geçiş alanı olarak çalışmaktadır (Şekil 12).

Şekil 12. Öğrenci İşleri Binası zamansal davranış diyagramları

Tüm bina giriş alanları bir arada değerlendirildiğinde Öğrenci İşleri Binası giriş alanının en düşük dolaşım yoğunluğu ve en kısa kalış sürelerine sahip olduğu; sabah saatlerinde kısa süreli duraklamalar (çay/kahve, sohbet) görülse de günün genelinde salt bir geçiş alanı olarak kullanıldığı gözlenmiştir. Kütüphane girişi en hareketli ve zamana göre karakteri en çok değişen alandır. Sabahları sadece bir geçiş alanı iken, öğle saatlerinde amfi kısmında yemek yeme, tablet kullanımı ve sohbet gibi eylemlerin ağırlık kazandığı; akşam saatlerinde ise geçiş, duraklama ve etkileşim çeşitliliğinin tüm alana yayılarak zirve yaptığı bir sosyalleşme mekânı olarak dikkat çekmektedir. Mimarlık Bölümü girişi de gün boyu yüksek hareketliliğe sahip, esnek kullanımda olan bir yer olarak çalışmaktadır. Saçak altı bölümü sergi, dinlenme ve sohbet amacıyla kullanılırken; oturma bankları ve çiçeklik kenarları sosyalleşmenin en yoğun yaşandığı noktalar. İkinci ve akşam saatlerinde geçiş eylemi yoğunluk kazansa da oturma alanlarında etkileşim ve dinlenme aktiviteleri devam etmektedir.

Elektrik-Elektronik Bölümü girişi diğer birimlere kıyasla çok daha düşük ve sınırlı bir kullanıma sahiptir. Eylemler genellikle sabah saatlerinde yoğun ve çoğunlukla giriş-çıkış odaklıdır. Duraklama ve sohbet eylemleri gün boyunca çok seyrek görülür. Edebiyat Bölümü girişinin diğerlerinden en belirgin farkı, doğrudan binaya girişin yanı sıra yoğun bir “çapraz geçiş” güzergahı olarak da kullanılmasıdır. Öğlen ve özellikle ikinci saatlerinde merdiven ve oturma alanları; sohbet etme, çalışma, dinlenme ve telefonla görüşme gibi eylemlere hizmet eden bir duraklama alanına dönüşmektedir.

4.4. Çakıştırılmış Davranış Haritaları

Edebiyat Bölümü giriş alanında, bölüme girişlerden daha çok transit çapraz geçişlerin (29) tekil ya da grup olarak daha yoğun yapıldığı tespit edilmiştir. Eylem çeşitliliği açısından bakıldığında çalışmak (3), sohbet etmek (9), sigara içme (5), telefonla görüşme (3), oturmak (8) ve bekleme (2) eylemlerinin çoğunlukla girişin batı yönündeki kamelyada ve bankta yapıldığı, fakat yoğun bir kullanım olmadığı görülmüştür (Şekil 13).

Elektrik-Elektronik Mühendisliği Bölümü en durağan akademik birim giriş alanıdır. Geçiş eyleminin tekil/ grup halinde en sık yapıldığı (27), bunun dışında az sayıda sohbet (17), telefonla görüşme (2), sigara içme (6), oturma (4) eylemlerinin gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Bu eylemlerin gerçekleştiği alanların ise çiçeklik önü ve girişin yan tarafları olduğu dikkat çekmiştir (Şekil 13).

Mimarlık Bölümü giriş alanında tekil ya da grup halinde geçişler (236) yoğundur. Sohbet etme (80), telefonla görüşme (17), sigara içme (51), oturma (2) ve ayakta etrafı inceleme (2) davranışlarının gözlemlendiği alanların giriş alanının büyük çoğunluğuna yayıldığı görülmüştür. Özellikle uzun ve kısa bankaların bulunduğu bölge, otopark önü, rampa çevresi, çiçekliklerin yanı ve giriş kolonları arası duraklama eyleminin yapıldığı bölümlerdir. Gerçekleştirilen eylemlerin çoğunlukla grup halinde ve uzun süreli yapıldığı dikkat çekmiştir (Şekil 13).

Kütüphane giriş alanında hem eylem çeşitliliği hem de kullanıcı yoğunluğu yüksek durumdadır. Farklı yönlerden geçişler (398) yapılması dikkat çekmiştir. Sigara içme (22), bekleme (2), yemek yeme (5), çay/kahve içme (11), sohbet (41), telefon görüşmeleri (24), buluşma (24), gözlem yapma (2) ve tablet kullanımı (2) gerçekleştirilen eylemlerdir. Tekil ya da grup halinde yapılan bu eylemler ise çoğunlukla giriş alanı öncesinde tampon bir bölge oluşturan amfide yapılmaktadır. Bunun dışında en çok kullanılan alanlar giriş saçağı altıdır (Şekil 13).

Öğrenci İşleri Binası sosyal etkileşimin en sınırlı olduğu ve geçiş eyleminin (50) yoğunlukta olduğu bir giriş alanına sahiptir. Sınırlı düzeyde gerçekleşen sohbet etme (2), telefonla görüşme (1), çay (6) ve sigara içme (8) eylemleri yalnızca personel tarafından, kısa süreli olarak ve giriş alanının kuzey bölgesinde ve ayakta yapıldığı gözlemlenmiştir (Şekil 13).

Şekil 13. İncelenen birimlerin çakıştırılmış davranış haritaları

5. Sonuç

Çalışma sonucunda elde edilen bulgular çizilen kuramsal çerçeveyi doğrular niteliktedir. Kampüs içerisinde üçü eğitim, biri sosyo-kültürel ve diğeri idari işlevlerde olmak üzere beş farklı yapının giriş alanları üzerinden yapılan gözlem ve değerlendirmeler ile kullanıcıların zihinlerindeki giriş alanı imgesi araştırıldığında, bu alanların yalnızca iç ve dış mekânı birbirine bağlayan geçiş noktaları değil sosyal, davranışsal, psikolojik ve duyuşal katmanları olan çok boyutlu arayüzler olduğu sonucuna varılmıştır.

Kullanıcıların zihinlerindeki ideal giriş alanı, binanın kimliğini yansıtan, davetkâr ve sıcak bir “karşılama ve kabul edilme noktası” olarak öne çıkmaktadır. Karşılama ve yönlendirme kurgusu kadar mekândaki ışık ve atmosferin de önemli olduğu; buluşma, dinlenme, sohbet gibi sosyal eylemlerin giriş alanları ile ilişkilendirildiği kullanıcılar tarafından sıklıkla dile getirilmiştir. Çalışma ayrıca giriş mekânlarının mimari/fiziksel kurgusu ile o mekândaki sosyal etkileşim ve kullanıcı davranışları arasında doğrudan bir ilişki olduğunu göstermiştir.

Geniş saçaklar, iç-dış mekân sürekliliğini sağlayan şeffaflık, oturma elemanları, peyzaj ve rampa/merdiven gibi yönlendirici unsurlarla desteklenen Mimarlık Bölümü, Kütüphane ve Edebiyat Bölümü girişleri, yalnızca birer geçiş rotası olmaktan çıkıp kullanıcıların duraklama, bekleme, sohbet etme ve dinlenme gibi eylemleri gerçekleştirdiği “yaşayan odak noktalarına” dönüşmüştür. Özellikle Kütüphane ve Mimarlık Bölümü girişleri günün farklı saatlerinde yoğun ve çeşitli eylemlere (yemek yeme, grup çalışmaları, sosyalleşme) ev sahipliği yapmakta; gün boyu yüksek kapasiteyle çalışmaktadır. Bu alanlarda çay, kahve gibi “sosyal kokuların” hâkim olması, gürültünün göreceli olarak kontrol altında olması, gün ışığının gün boyu yeterli ve kontrollü bir şekilde alınması ve ferah bir termal konfor bulunması bu mekânların kullanımını olumlu yönde etkilemiştir. Mimarlık Bölümü ve Kütüphane kullanıcı sayılarının fazla olması bu alanlardaki sosyal etkileşim düzeyini artırıyor gibi görünse de mekânsal ve duysal peyzajın sosyal eylemlere olanak tanıyacak şekilde organize edilmiş olmasının söz konusu mekânların sosyal arayüz olma karakterini arttırdığı söylenebilir. Edebiyat Bölümünde kullanıcı yoğunluğu az olsa da mekânsal ve duysal bileşenlerin kurgulanma biçimi sosyal eylemlerin oluşmasına yine pozitif etki yapmıştır.

Buna karşın, oturma elemanı bulunmayan, yalın, sade ve işlevsel bir dille tasarlanan Elektrik-Elektronik Mühendisliği ve Öğrenci İşleri Binası girişleri ise sosyal etkileşim potansiyelinin en düşük olduğu alanlar olarak tespit edilmiştir. Özellikle, taşıt trafiğine yakınlığı sebebiyle yoğun egzoz ve gürültü kirliliğine maruz kalan, gölgeleyici eleman eksikliği yüzünden kontrolsüz güneş ve rüzgâr etkisindeki Öğrenci İşleri Binası girişi, kullanıcı yoğunluğu olsa da gün boyu çoğunlukla sadece hızlı geçiş amacıyla kullanılmaktadır. Bu durum mekânsal ve çevresel öğelerin tasarımı kullanıma biçimlerinin sosyal eylemler üzerindeki etkisini bu kez olumsuz olsa da tekrar göstermiştir. Sonuç olarak giriş alanları kategorize edildiğinde Öğrenci İşleri Binasının işlevsel geçiş içerikli, Kütüphanenin zamana bağlı dinamik sosyalleşme odaklı, Mimarlık Bölümünün çok amaçlı bir meydan gibi ve yaşayan; Elektrik-Elektronik Bölümünün yönlendirilmiş düşük dolaşıma sahip ve Edebiyat Bölümünün ise çapraz geçiş ve çalışma/dinlenme odaklı olduğunu söylemek mümkündür.

Giriş alanlarının kullanıcılarda iz bırakması ve etkileşim yaratması; mekânın aydınlık düzeyi, yarattığı atmosferin hissi ve yönlendirme kurgusunun başarısına bağlıdır. Bir giriş alanının başarılı olması için sadece bir geçit olarak

ele alınmaması gerekir. İklimsel konforu artıran saçak ve rüzgarlıklar, sosyalleşmeye izin veren donatılar (banklar, avlular, amfiler) ve geçiş eyleminin görünmeyen katmanı olarak duyuşal unsurların (ışık, koku, ses) bütüncül bir şekilde ele alınması, mekânın sıradan bir koridordan çok kullanıcıya aidiyet hissi veren kamusal bir toplanma ve sosyalleşme merkezine dönüşmesi açısından kritik bir öneme sahiptir.

Teşekkür

Üç günlük yoğun, keyifli ve bol etkileşimli atölye sürecinin bir parçası olmamıza imkân tanıyan başta Dr. Öğr. Üyesi Aysun AYDIN SANCAROĞLU olmak üzere KTÜ Mimarlık Bölümü İletişim ve Medya Komisyonu'na, Eskiz Kulübü'ne ve Fikir Sanat Tasarım Topluluğu'na emekleri ve organizasyon başarıları için teşekkür ederim. Bana da öğrenme fırsatı sunan sevgili “Grup Deşifre” öğrencilerim Bahar DURAL, Umut SİCİM, Sude HALİLOĞLU, Melike Beyza BULUTOĞLU, Merve AYKUN, Mehtap KARATAŞ, Elif Nur ÜNER, Enes ÇOĞAL ve Eda YAZICI'ya ilgileri, dikkatleri, merakları, çabaları, sorumluluk bilinçleri, neşeleri, uyumlu birliktelikleri ile bir grup olmanın hakkını sonuna kadar verdikleri için içtenlikle teşekkür ediyorum.

Kaynakça

- Bhonsle, K. D. (2010). Thresholds in architecture, *Architecture-Time, Space and People*, 10, 6, 30-36.
- Gehl, J. (2011). *Life between buildings: using public space*. London: Island Press,.
- Heidegger, M. (2001). *Poetry, language, thought*. New York: Harper&Row
- Hertzberger, H. (1991). *Lessons for students in architecture*. Rotterdam: Uitgever Publisher.
- Hillier, B. ve Hanson, J. (1984). *The social logic of space*. New York: Cambridge University Press.
- Karadeniz B., Özyavuz A., Aydın Türk Y., Topaloğlu G., Yılmaz Bayram Z. (2018). İlkokul bahçelerinde davranış haritaları bağlamında mekânsal ve işlevsel bir analiz: Trabzon örneği, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 7 (3), 649-667.
- Kimmel, L. (2022). *Architecture of threshold spaces: a critique of the ideologies of hyperconnectivity and segregation in the socio-political context*. London & New York: Routledge.
- Lawrence, R.J. (1981). Connotation of transition spaces outside the dwelling, *Design Studies*, 2(4), 203-207.
- Midilli Sarı, R. (2025). Engelsiz mekan deneyiminde bir eşik olarak “giriş alanları”. Y. Aksoy, E. Duyan (Ed.), *Engelli ve mekan içinde*, 438-457. İstanbul: DAKAM Yayınları.
- Pallasma, J. (2025). *Tenin gözleri: mimarlık ve duyular*. İstanbul: İnka Kitap.
- Sommer, R. ve Sommer, B. (2002). *A practical guide to behavioral research: tools and techniques*. New York: Oxford University Press.
- Stavrides, S. (2016). *Common space: the city as commons*. London: Zed Books,
- Szauter, D. (2018). Transition spaces, *Műszaki Tudományos Közlemények*, 9, 223–226.
- Turner, V. (1969). *The ritual process: structure and anti-structure*. New York: Cornell University Press,
- Whyte, W.H. (1980). *The social life of small urban spaces*. New York: Project for Public Spaces.

MİMARİ TASARIM BAĞLAMINDA FİZİKSEL VE SAYISAL ARAYÜZLER

Barış ÇAĞLAR¹

¹ Arş. Gör. Dr, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü,
baris.caglar.mimar@gmail.com, ORCID 0000-0001-6689-6522

Özet

Mekân üretim sürecinde, mimarın zihninde oluşan tasarım fikri ile tasarım nesnesi arasında çok katmanlı bir süreç gerçekleşir. Fikir ile nesne arasındaki bu süreç, çok sayıda girdisi olan, karmaşık bir yapıya sahiptir. Soyuttan somuta doğru ilerleyen bu süreçte, mimarın kullandığı tüm araç ve yöntemler, bu iki uç arasında ilişki kurarak bir arayüz oluşturur. Sayısal tasarım ve sayısal fabrikasyon teknolojileri olarak iki üst başlıkta değerlendirilebilecek güncel araç ve yöntemlerin tasarım sürecinde kullanımı ise mimar için hem tasarım sürecinin hem de mimarlık nesnesinin olanaklarını genişleten yeni bir arayüz tarif etmektedir.

Bu çalışma kapsamında arayüz kavramı, yalnızca araç ve yöntemlerin kullanıcı ile bağlantısının ötesinde tasarım süreci içerisinde tasarım fikrini ve ürününü dönüştüren bir kavram olarak ele alınmaktadır.

Çalışmanın amacı; mimarlık alanında kullanılan sayısal tasarım ve sayısal fabrikasyon teknolojilerinin, mimarın zihnindeki fikrin tasarım nesnesine gelişim sürecinde sunduğu arayüz olanaklarını incelemektir. Bu kapsamda, mimarlık alanında kullanılan sayısal teknolojiler, tarihsel süreç içerisinde önemli kırılma noktaları üzerinden ele alınarak bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Arayüz kavramı çerçevesinde; sayısal teknolojilerin mimarlık tarihindeki gelişimi, sayısal tasarım ve sayısal fabrikasyon teknolojilerinin olanakları ve potansiyelleri deneysel mimari örnekler üzerinden tartışılmıştır.

Mimarın, sayısal teknolojileri tasarım düşüncesi ile tasarım nesnesi arasında bağ kuran ve soyut düşüncelerinin somutlaşmasına farklı olanaklar sunan birer arayüz olarak düşünmesi önemlidir. Hızla gelişen sayısal dünyada mimarın mesleki varlığı ancak bu teknolojilere hakim olduğu ve onu mesleki pratiğine dahil edebildiği sürece var olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Arayüz, Sayısal Tasarım, Sayısal Fabrikasyon

1. Giriş

Mimar, tasarım sürecinde zihninde geliştirdiği tasarım fikrini bir ürün olarak somutlaştırırken çeşitli araç ve yöntemlerden yararlanır. Bu süreçte kullanılan araç ve yöntemlerin her biri, mimarın zihni ile tasarımı arasında bir arayüz oluşturur.

Tasarım süreci, mimarın zihnindeki soyut fikrin somuta dönüştüğü yalnızca tek yönlü bir akış değildir. Aksine; tasarım süreci geri beslemeleri olan, döngüsel özellikler barındıran ve sınırları başlangıçta net biçimde tanımlanamayan bir süreçtir. Bu süreç, somut ve ölçülebilir girdilerin yanı sıra çok sayıda soyut ve öznel girdi ve kararı da kapsar. Bu nedenle tasarım süreci; çok boyutlu, katmanlı ve karmaşık bir yapı olarak tanımlanabilir. Bu karmaşık yapı içerisinde kullanılan araç ve yöntemler, yalnızca mimarın zihnindeki fikrin aktarılmasına aracılık etmenin ötesinde, bu fikrin tanımlanmasını, geliştirilebilmesini ve dönüştürülmesini sağlayan bir arayüz görevi üstlenir.

Tasarım sürecinde kullanılan araç ve yöntemler, bir kâğıt ve kalem kullanılarak gerçekleştirilebilen bir eskiz düzeyinde olabileceği gibi, akıllı telefon uygulaması üzerinden kontrol edilebilen bir robotik tabanlı ileri düzey teknoloji barındıran bir sistem de olabilir.

Bu bağlamda mimarın zihni “özne”, tasarlamak istediği mekân ise “nesne” olarak ele alınabilir. Tasarım süreci boyunca bu iki kavram arasında kurulan ilişkideki arayüz, sayısal teknolojilerdeki gelişmeler ile çeşitlenmiştir.

1950’li yıllardan itibaren sayısal teknolojilerde yaşanan gelişmeler pek çok disiplini etkilemiştir. Bunlar arasında başta havacılık ve uzay, otomobil, gemi inşa gibi ileri düzey teknik bilgi gerektiren endüstrilerde yaygın ve etkin biçimde kullanılmaya başlanmıştır. Ancak bu teknolojilerin mimarlık disiplini içerisinde yer edinmesi, benzer endüstriler ile karşılaştırıldığında, görece daha geç ve yavaş olmuştur.

Sayısal teknolojilerin mimarlık alanında nasıl etkin kullanılabileceği sorusu, mimarlar ve araştırmacılar tarafından tartışılmıştır. Bu tartışmalar çerçevesinde, bilgisayar teknolojilerine mimarlık alanında yüklenen çeşitli roller olmuştur. Üzerinden yaklaşık yarım asır geçmesine rağmen, bu rollerin bir kısmı gerçekleşmiş bir kısmı ise hala potansiyel olarak gerçekleşme ihtimalini sürdürmektedir.

Mimarlık alanında bilgisayar teknolojilerinin etkisi öncelikle teknik çizim süreçlerinde görülmüştür. Bununla birlikte, bilgisayarların fabrikasyon teknolojilerine entegre edilmesiyle (CAM teknolojileri) mimari üretim anlayışında da dönüşümlere yol açmıştır.

Sayısal teknolojilerin mimarlık alanına getirdiği en önemli yeniliklerden biri, tasarım sürecinde mimari formun geometrisinin daha ileri düzeyde ele

alınabilmesini mümkün kılmasıdır. Bilgisayar öncesi dönemde mimarlar bu tür formları eskiz ve maketler gibi temsil araçları aracılığıyla düşünüp tasarlayabilseler bile; bu tasarımların inşa edilmesi neredeyse imkansızdı, çünkü bu tür tasarımların inşa edilmesi için geleneksel yöntemler ile mümkün olmayan, farklı uzmanlık alanlarına ait bilgi ve teknolojiye ihtiyaç duyulmaktadır.

Yaklaşık elli yıl içerisinde, mimarın hem tasarım hem de üretim süreçlerini derinden etkileyen bu teknolojiler, mimarlıkta binlerce yıllık deneyimine dayanan tasarlama biçimini de dönüştürmektedir. Bu dönüşüm, yalnızca tasarım nesnesinin niteliğini değil, aynı zamanda onu tasarlama ve üretme yöntemlerini değiştirmektedir. Bu etkileşim, tasarım ve tekniğin bir araya geldiği, standart bir mühendislik probleminin ötesine geçen bir arayüz oluşturmaktadır.

2. Kavramsal Çerçeve

Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğünde (URL-1) “arayüz” kavramı mühendislik alanı için şu şekilde tanımlanmaktadır:

1. Bir programın kullanıcı veri alışverişini sağlayan yazılım.
2. Değişik işlevlere ait iki aygıt takımı arasındaki bağlantı.
3. İki sistem ya da alt sistem arasında öngörülen ilişki ya da iletişimi sağlama amacıyla tasarlanmış herhangi bir uyarlayıcı birim.
4. İletişim yazılımlarında iki bitişik katman arasında hizmet mesajlarının biçimlerinin ve alışveriş sıralarının tanımlandığı soyut geçiş noktası.

Bu tanımlar incelendiğinde genel olarak “arayüz”, iki farklı sistem veya bileşen arasında iletişim sağlayan bir yapıyı anlatmaktadır.

Bu çalışma kapsamında ise “arayüz” kavramı, sayısal araçların kullanıcı ile kurduğu teknik bir arayüz (interface) anlamının daha ötesinde ele alınmaktadır. Arayüz kavramı, mimarın zihnindeki tasarım fikri ve tasarladığı nesne arasındaki ilişkinin, kullanılan araç ve yöntemler yoluyla somutlaştığı ve karşılıklı etkileşime girdiği bir alanı temsil etmektedir.

Branko Kolarevic (2004), sayısal çağın (digital age) düşünce (conceive) ve üretim (production) arasındaki ilişkiyi yeniden tanımladığını belirtmektedir. Kolarevic'e göre sayısal teknolojiler, neyin tasarlanabildiği ile neyin üretilbildiği arasındaki ilişkiyi yeni bir boyuta taşımıştır. Günümüzde önemli olan soru, bir tasarımın inşa edilebilir olup olmasının ötesine geçerek, sayısal araçların bu süreçleri ve ürünleri nasıl zenginleştirdiğidir. Bu bağlamda, sayısal teknolojilerin söz konusu ilişkiyi yeni bir düzeye taşıyan bir arayüz görevi gördüğü ileri sürülebilir.

Tuba Kocatürk (2013), bir teknolojinin mimarlık alanına aktarılmasıyla birlikte yalnızca belirli bir ihtiyacı karşılayan bir araç olmasının ötesine geç-

tiğini, tasarım ve üretim süreçlerinin tümü üzerinde etkili olduğunu vurgulamıştır. Kocatürk'e göre bu etkinin nesnel olarak değerlendirilebilmesi için uzun bir sürece bakılması gerekir. Bu noktada, teknolojinin ilk ortaya çıkış amacı, gelişim süreci ve üretim süreçlerini nasıl dönüştürdüğü ve gelecekte sunduğu olanaklarının neler olabileceği daha geniş bir çerçevede incelenmelidir.

Kocatürk'e (2013) göre herhangi bir teknolojinin üç temel yönü bulunmaktadır:

1. Teknolojiyi geliştirenlerin bu teknolojinin kullanımına ilişkin öngörüsü
2. Teknolojinin hangi amaçla kullanılacağı
3. Teknolojinin uygulamaya geçildikten sonra nasıl kullanıldığı

Mimarlık, yaratıcılığı merkeze alan ve her türlü fikrin özgürce üretilebildiği, sınanabildiği ve dönüştürülebileceği bir alandır. Bu bağlamda, yeni fikirlerin üretilmesi ve test edilmesinde ön kabullerin sorgulanması ve halihazırda kullanılan araç ve yöntemlerin yaratıcılığı destekleyecek biçimde yeniden nasıl kullanılabilirliği üzerine düşünülmesi önemlidir. Bu düşünme yaklaşımı, tasarımda yeni arayüzlerin ortaya çıkmasını da beraberinde getirir. Özellikle arayüzün sayısal araçlar yoluyla yeniden düşünülmesi, tasarım sürecini zenginleştirirken ortaya çıkan mimarlık nesnesinin mekân niteliğini de artırmaktadır.

Sayısal araçların (bilgisayarların) mimarlık alanında nasıl kullanılabilirliği ve sundukları olanakların neler olabileceği ilk günden itibaren üzerine tartışılan bir konu olmuştur. Theodora Vardouli (2012) "Bilgisayarın Bin Yüzü: Bilgisayarın Tasarımda İnsanlaştırılması" başlıklı makalesinde, 1965'li yıllarda bilgisayar teknolojisinin mimarlık alanında geleceğe yönelik olarak hangi roller üstlenebileceğini tartışmıştır. Vardoli; bu rolleri memur, ortak, sihirbaz, vekil ve muhasebeci olarak sınıflandırmıştır. Bu roller, aynı zamanda mimarlık düşüncesi ile mimarlık nesnesi arasındaki ilişkiye aracılık eden farklı arayüz biçimleri olarak da görülebilir.

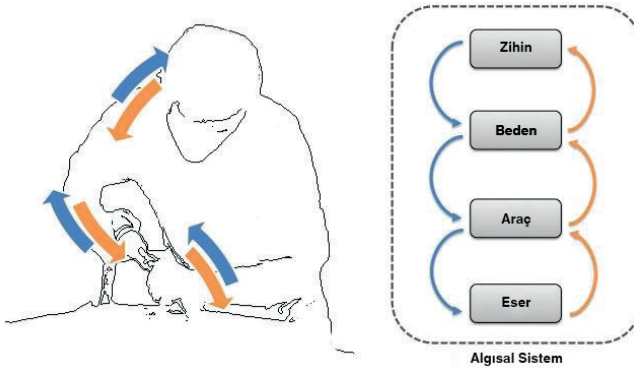
1. Memur: Bu rolde bilgisayar, mimarı tekdüze tekrar barındıran ve niteliksel açıdan önemsiz işlerden kurtarır. Böylelikle mimar, enerjisini tasarım sürecinin yaratıcı kısımlarına yönlendirebilir.
2. Ortak: Bu rol bilgisayarın yalnızca bir "memur" olarak görülmesine karşı ortaya çıkmıştır. Bu role göre bilgisayar; mimarlara (teknik şartnamenin yazımı, çizim öncesi hazırlıklar, hesaplama vb. işler yerine) "tasarım" olarak adlandırılan etkinliklerde onlara yardımcı olabilecek bir sistem olacaktır. Burada bilgisayar, tasarım problemine yönelik fikir sunabilecek ve mimarla iş birliği içerisinde olan bir düzeyde değerlendirilmiştir.
3. Sihirbaz: Bu rolde bilgisayarın, tasarımcı ile arasındaki hiyerarşik efendi-köle ilişkisinin sorgulanması düşünülmüştür. Buna göre, ta-

sarım sürecinin ve aktörlerinin rollerinin yeniden değerlendirilmesi düşünülmüştür. Yetkin mimar ile uzman olmayan kullanıcı arasındaki sınırların kaldırılması konusu tartışılmıştır. Bu rolde bilgisayar; kullanıcının tasarım niyetlerini anlayan ve profesyonel bir uzman konumunda onları mekâna dönüştürebilen yetenektir. Burada bilgisayarın kendisi tasarım eylemini gerçekleştirir.

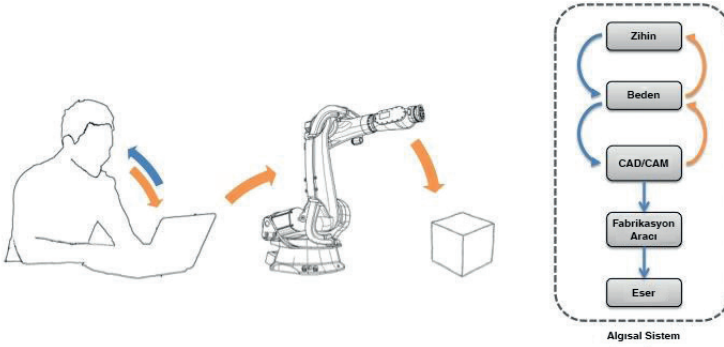
4. Vekil: Bu rolde bilgisayar, profesyonel tasarımcı yerine kullanıcı ile doğrudan ilişki kuran bir yapıdadır. Bilgisayar tasarım konusunda uzman olmayan ama kendi yaşam ihtiyaç ve istekleri olan kullanıcılara, kendi düşüncelerini mekân olarak tasarlama ve üretme konusunda yardımcı olmaktadır.
5. Muhasebeci: Bu rolde bilgisayar, veriyi yorum katmadan kaydeden ve gerektiğinde herhangi bir değerlendirme yapmadan aktaran bir yapıdadır.

Vardoli'nin tarif ettiği bu roller, günümüzde sayısal tasarım yazılımları (Grasshopper, Dynamo gibi görsel programlama dilleri) ve sayısal fabrikasyon araç ve yöntemlerinin katkıları ile yeniden düşünülebilir.

Veliz ve arkadaşları (2012), sayısal teknolojilerin mimari pratikte giderek kullanımının arttığını, bunun sonucu olarak ortaya çıkan çeşitli tasarım modellerinin tasarlayan ve tasarlanan arasında özel bir tür etkileşim kurduğunu ve zanaata dair yeni bir yaklaşım yolu ortaya çıkardığını düşünmektedirler. Tasarım bilgisinin geliştirilmesi için fiziksel ve sayısal ortamlar arasındaki araçların ve bu araçların etkileşiminin önemli olduğunu altını çizmişlerdir. Sharif ve Gentry (2015) de benzer şekilde, tasarımın kavramsal yönünün, inşa eylemi ile olan ilişkisinin geleneksel zanaatçılık kavramından farklı bir boyutta sayısal fabrikasyon araçları ile yeniden kurulduğunu düşünmektedir (Şekil 1, Şekil 2).

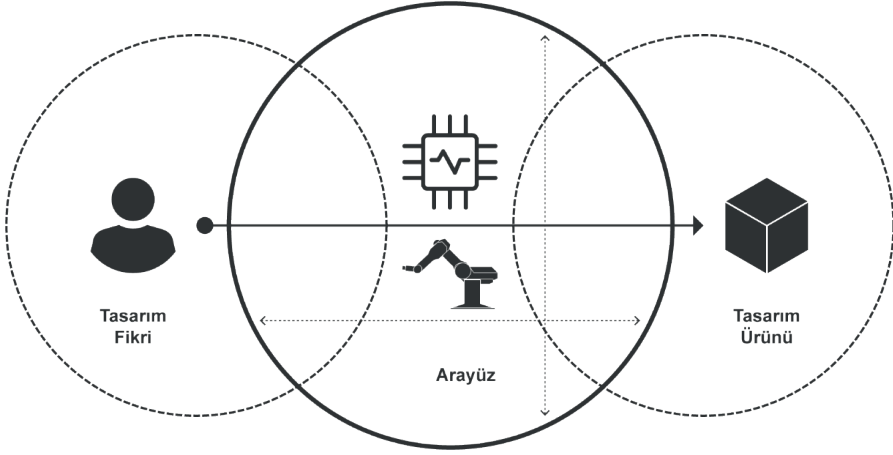
Şekil 1. Geleneksel üretimde zihin ve eser etkileşimi (Sharif ve Gentry, 2015)

Şekil 2. Sayısal üretimde zihin ve eser etkileşimi (Sharif ve Gentry, 2015)

Mimar, geleneksel tasarım sürecinde zihnindeki fikir ile ürün arasında doğrudan bir ilişki kurabilir. Sayısal araç ve yöntemlerin tasarım sürecinde kullanılması, mimara daha geniş bir çerçevede tasarlama olanağı oluşturarak, zihnindeki tasarımı farklı yönleriyle deneyimleyebileceği, geliştirebileceği ve üretebileceği birer arayüz olanağı sunmaktadır.

Bu noktada mimarın zihnindeki tasarım fikri ile tasarım nesnesi arasında kurulan arayüzün iki boyutu olduğu düşünülebilir. Bu boyutlardan bir tanesi fikir ile ürün arasındaki katmanlar, diğer boyut ise bu ilişkideki çeşitlilik diğer bir ifadeyle olanaklar yelpazesidir. Fikir ile ürün arasındaki boyutta kullanılan sayısal araç ve yöntemin gerektirdiği adımlar işin içerisine dahil olur. Örneğin tipik bir sayısal fabrikasyon uygulamasında sürecin gerçekleşmesi için tasarım ürünün modellenmesinin ötesinde, üretimi gerçekleştirecek sayısal fabrikasyon aracının çalışma yönteminin de mimar tarafından bilinmesi ve tasarlanması gerekir. Diğer boyutta ise özellikle ileri düzey geometriye sahip bir tasarım ürününün üretilmesi için birden fazla sayısal tasarım ve sayısal fabrikasyon aracının bir arada kullanılması gerekebilir. Hatta bunun da ötesine geçerek mimarlık alanı dışındaki farklı zanaatlara ait araç ve yöntemlerde tasarım sürecine eklenerek karma bir arayüz kurgulanabilir (Şekil 3).

Şekil 3. Tasarım fikri ve tasarım nesnesi arasında sayısal teknolojilerin oluşturduğu arayüz

Sayısal tasarım süreçleri, mimarın geleneksel tasarım sürecini dönüştürmüştür. Daha yakın dönemde, mimarlık alanında yer bulmaya başlayan sayısal fabrikasyon süreçleri ise mimarın üretim sürecini dönüştürmüştür. Böylelikle geleneksel olarak tasarım fikrinin bulunması, tasarım ürününün geliştirilmesi ve ardından gelen üretim sürecindeki doğrusal ilerleme kırılarak, üretimin kendisinin en başta tasarım fikrinin oluşmasına katkı sunan bir girdi oluşturabileceği görülmüştür. Özellikle sayısal tasarımın olanakları ile mümkün olan ileri düzey geometrik formların, üretilebilmesi için mimarların doğrudan üretim sürecine dahil olması ve üretim sürecinin kendisini tasarlaması gerekmektedir. Üretimi gerçekleştirmeye yönelik olarak çalışan sayısal fabrikasyon araç ve yöntemlerinin çeşitliliği de tasarım sürecindeki yaratıcılığı destekleyen bir arayüz oluşturmaktadır. Üretim alanında geniş bir esneklik sağlayan en önemli araçlardan bir tanesi robotlardır. Robotların oldukça esnek çalışma biçimleri, doğal olarak esneklik barındıran tasarım süreci ile örtüşür.

Daas ve Wit (2018), robotların mimarlıktaki rollerini “kullanım süreçleri” bağlamında incelemiş ve robotların mimarlıkta kullanım alanlarını dört ana başlık altında sınıflandırmışlardır. Bu başlıkları da şu şekilde açıklamışlardır:

1. Tasarım Sürecinde:

Robotlar tasarım sürecinde gözlem ve prototipleme için kullanılabilirler.

2. Fabrikasyon Sürecinde:

Robotlar şantiye dışında (off-site) özel üretim veya kitlesel özelleşmiş üretim (mass-customized fabrication) amacıyla kullanılabilirler.

3. Konstrüksiyon Sürecinde:

Robotlar şantiyede (on-site) konstrüksiyon için insan işçilerin yerine kullanılabilirler.

4. İşletme Operasyonları Sürecinde:

Robotlar otomatik olarak, yarı otomatik olarak veya uzaktan kontrolle binaların işlemesine yönelik olarak denetim, bakım, tehlike azaltma gibi işlevlerde kullanılabilirler.

Bu sınıflandırmanın her biri mimarın, tasarım nesnesi ile kurduğu ilişkiyi dönüştürmekte ve yeni birer arayüz oluşturmaktadır. Tasarım sürecinde insanla doğrudan aynı ortamda çalışabilen ve birer “ortak” rolüyle çalışabilen cobotlar’ın (collaborative robot) geliştirilmesi önemlidir. Tasarımcının sezgisel olarak tanımladığı bir eylemi, kusursuz bir şekilde tekrar edebilen veya tanımlanan şekilde dönüşerek tekrar eden bir aracın varlığı tasarımcının zihninin yeni bir doğal uzantısı olmaktadır.

3. Yöntem

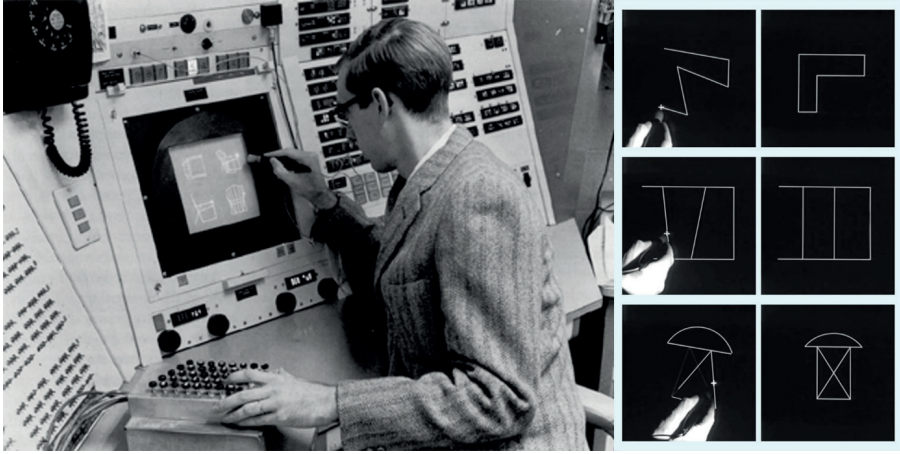
Çalışmanın amacı, mimarlık alanında kullanılan sayısal teknolojilerin tasarım fikrinin tasarım nesnesine dönüşüm sürecinde mimara sunduğu arayüz olanaklarını incelemektir.

Bu kapsamda, mimarlık bağlamında arayüz kavramını temsil edecek sayısal teknolojilerde yaşanan temel kırılma noktaları incelenmiştir. Ardından gerçekleştirilen literatür taramasıyla, sayısal tasarım ve sayısal fabrikasyon teknolojileri kullanılarak elde edilmiş pavyon örnekleri tasarım sürecindeki arayüz kavramı bağlamında incelenmiştir. Örneklerin seçiminde pavyonların birbirine yakın ölçekte olması, özgün tasarımlara ve inşaa yöntemlerine sahip olması, mimarlık dışındaki alanlara ait zanaat bilgi ve tekniklerini içermesi, ileri düzey sayısal teknolojilerin kullanımıyla geliştirilmiş olması belirleyici ölçütleri oluşturmuştur.

4. Analiz / Tartışma Bölümü

4.1. Sayısal Bir Arayüzde İlk Adım: Sketchpad

Bilgisayar teknolojisinin mimarlık alanında ilk kullanım örneği 1963 yılında Ivan Sutherland tarafından geliştirilen “Sketchpad” yazılımı kabul edilmektedir. Bu yazılım bir bilgisayar ekranında iki boyutlu olarak temel geometrik çizimlerin yapılmasını olanaklı kılmıştır. O dönem için ilginç olan nokta, bu çizimi gerçekleştirmek için kullanıcının bir fare değil, “lightpen” ismiyle geliştirilen bir dijital kalem kullanmasıdır (Sutherland, 2012; Sutherland, 1964) (Şekil 4).

Şekil 4. Ivan Sutherland tarafından 1963 yılında geliştirilen Sketchpad yazılımı ve donanımı (URL-2, URL-3)

Geleneksel tasarım sürecinde yer alan kalem, kâğıt, T-cetveli, gönyenin işlevini üstlenerek sayısal dünyaya ilk adımı sağlayan bu yazılım mimarın tasarım sürecindeki arayüzünü genişletmiştir. Artık çizilen bir nesnenin tanımlanması (mimarlıktaki tipik bir düz çizginin çizilmesi için artık geometrik bir tanımlama yapılması gerekmesi) ve dönüştürülmesi (çoğaltma, öteleme, döndürme, uzatma vb.) mimarın zihninde farklı bir anlam kazanmıştır.

4.2. Görsel Programlama Dilleri ve Sayısal Tasarım Arayüzü

Bilişim alanının temeli kodlama dilleridir ve bu alanda yaygın olarak metin tabanlı kodlama dilleri kullanılır. Bu dillerde kullanıcı, yazılıma bir kod tanımlamak için “söz dizimi (syntax)” kullanır. Mimarlık alanında, bu tür geleneksel kodlama dilleri teorik olarak kullanılabilse de mimarlık eğitiminde bunlara yönelik bir bilgi ve beceri kazanmayan mimarlar için pratik kullanımının zor olduğu söylenebilir.

Mimarlık alanında, temel bir kodlama becerisi olmayan mimarların bile kolaylıkla öğrenebileceği görsel programlama dilleri geliştirilmiştir. Bu dillerde kullanıcı, yazılıma bir kod tanımlamak için bileşenler ve kablolardan oluşan, bir tür elektrik devresine benzeyen, grafiksel bir sistem kullanır. Grasshopper, Dynamo gibi görsel programlama dilleri günümüzde mimarlık alanında yaygın olarak kullanılan dillerden başlıcalarıdır. Ancak unutulmamalıdır ki; görsel programlama dilleri sayısal tasarımın kendisi değildir. Sayısal tasarımın içerisindeki bir araçtır.

Görsel programlama dillerini kullanarak sayısal tasarım sürecini gerçekleştiren bir tasarımcı yeni bir arayüzde, yeni bir mimari rol edinmiştir. Geleneksel tasarım sürecinde temel amaç, belirlenen ihtiyaç ve girdilerin değerlendirilmesi sonucunda ideal bir tasarım ürünü elde etmektir. Sayısal tasarım sürecinde ise temel amaç doğrudan bir tasarım ürününün kendisini elde etmek

değil, tasarım ürünü seçeneklerini üretecek sistemi tasarlamaktır. Bu durumda mimar tasarım arayüzüne yeni ve farklı bir anlam yüklemiş olur.

4.3. Mimari Tasarım Sürecinde Bir Arayüz Olarak Sayısal Fabrikasyon

Bu bölümde mimari tasarım süreci içerisinde sayısal tasarım ve sayısal fabrikasyon olanaklarının kendi kalıpları dışına çıkarak yaratıcı anlamda kullanıldığı deneysel örnekler incelenmiştir. Örnekler mimari anlamda bir tipoloji ve sistematik oluşturmak yerine özgün deneysel çalışmalar olarak değerlendirilmelidir. Bununla birlikte mimarın zihnindeki fikri gelişiminde sayısal teknolojilerin rolünü görünür kılmaları ve süreçte oluşan arayüz kavramını somutlaştırması açısından değerlidirler.

Bu bağlamda üniversiteler ve bağımsız araştırma gruplarının bünyesinde gerçekleştirilen pavyonlar arayüz bağlamı kapsamında seçilerek incelenmiştir.

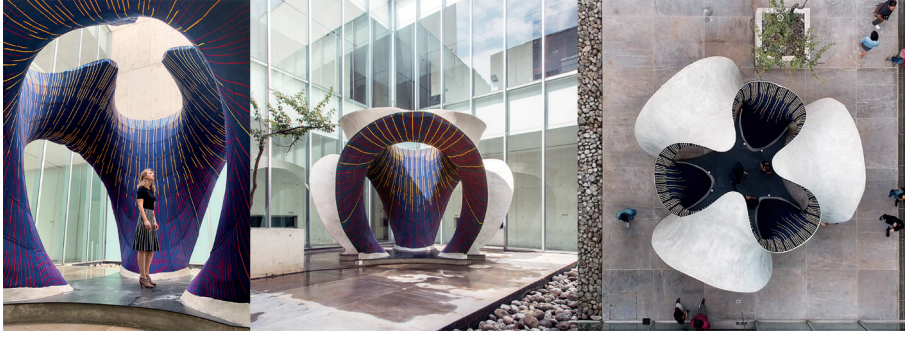
Knit Candela Pavyonu

KnitCandela çalışması, Zaha Hadid Mimarlık ve Block Research Group (ETH Zurich) iş birliği kapsamında, Mexico City’de ince kabuk bir strüktüre sahip bir pavyondur. Mimar Felix Candela’nın tasarımlarından ilham alınarak hiperbolik paraboloid bir betonarme kabuk tasarlanmıştır. KnitCandela’nın kabuğunun geometrisi Meksika’nın Jalisco bölgesinin renkli geleneksel kıyafetlerinin akıcı dokusundan ilham almıştır (URL-4, URL-5) (Şekil 5, Şekil 6).

Şekil 5. Knit Candela kumaş üretimi, kalıp gerilimi, beton dökümü aşamaları (URL-4, URL-5)

Çalışmanın özgün tarafı, beton kabuğu oluşturmak için özel olarak dikilmiş bir kumaşın, gerilerek kalıp olarak kullanılmasına dayanmaktadır. Geleneksel ahşap ve çelik kalıplardan farklı olarak yüksek bir form esnekliği sunan özel olarak dikilmiş kumaş kalıp, karmaşık bir geometrik formun inşa edilebilmesini mümkün kılmıştır. Bu kumaş; estetik bir tasarım girdisi oluşturan, malzeme tasarrufu sağlayan, iş gücü emeğini azaltan ve maliyet etkin bir kalıp sistemidir (URL-4, URL-5).

Şekil 6. Knit Candela pavyonu (URL-4, URL-5)

Çalışmada tasarımcılar mimarlık alanı dışında kullanılan bir malzemeyi bir tasarım girdisi olarak ele almış ve bunu ileri düzey geometrideki bir formu inşa edebilmek için sayısal tasarım teknolojileri ile dikmişlerdir. Bu noktada mimarın tasarım arayüzünde mimarlık ve tekstil endüstrisi bir araya gelmiştir.

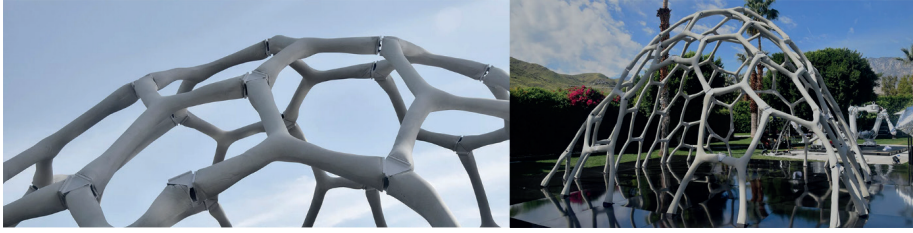
Mars Pavyonu

Mars Pavyonu, Form Found Design tarafından California'da tasarlanıp, robotik teknolojiler kullanılarak inşa edilmiş bir betonarme strüktür çalışmasıdır. Çalışma kapsamında tasarımcılar tarafından yenilikçi, karmaşık ve organik mimari formların tasarım ve üretim potansiyelleri araştırılmıştır (URL-6, URL-7).

Şekil 7. Robotik kollarla kontrol edilen kumaş içerisinde beton dökümü (URL-7)

Çalışmanın özgün tarafı, beton dökümünde endüstriyel robot kollar tarafından biçim verilen kumaş kalıpları kullanmasıdır. Bu yöntemle 70 adet birbirinden farklı geometriye sahip, 3 kollu yapıdaki kalp (wishbone) betonarme olarak üretilmiştir. Robotik teknolojinin kullanımıyla yüksek hassasiyette üretilebilen özgün geometrideki parçalar üç boyutlu bir mekân oluşturacak şekilde başarıyla birleştirilebilmiştir (URL-6, URL-7).

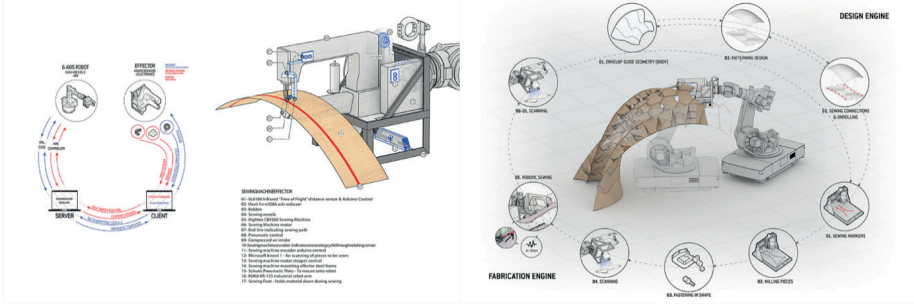

Şekil 8. Mars pavyonu (URL-7)

Çalışmada tasarımcılar, özünde çok basit bir modül yapısını alarak bütün- de karmaşık hale getirmek üzere birbirinden bağımsız varyasyonlar haline getirmişlerdir. Parçaların birbirinden geometrik olarak tamamen farklı açılarda olması hem parçaların birleşmesinde hem de modüllerin bir araya geldiğinde tasarımın bütününün ortaya çıkmasında riskler barındırmaktadır. Bu riskler robotik teknolojilerin kullanımıyla tasarım sürecinde aşılabilmektedir.

Tailored Strüktür Pavyonu

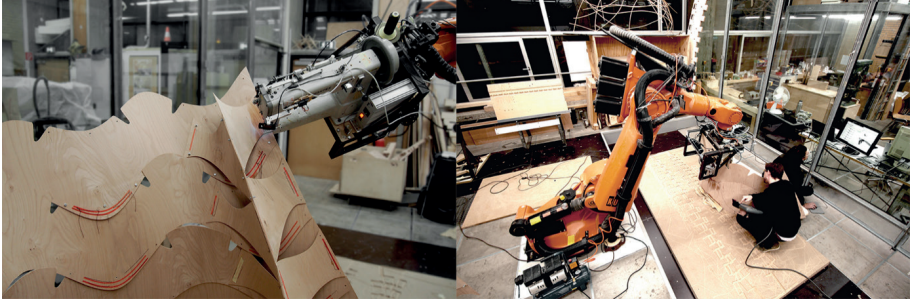
Tailored Strüktür projesi; Stuttgart Üniversitesi, Hesaplamalı Tasarım ve Konstrüksiyon Enstitüsü'nde Martín Alvarez, Erik Martínez tarafından 2016 yılında tez projesi olarak geliştirilmiştir. Çalışma, ahşap kabuk sistemlerin in- şasında yeni bir yöntem denemesi olarak robotik ve görsel otomatik algılama teknolojilerinin, geleneksel endüstriyel dikiş teknolojisiyle buluştuğu bir süre- ci araştırmıştır (URL-8) (Şekil 9).

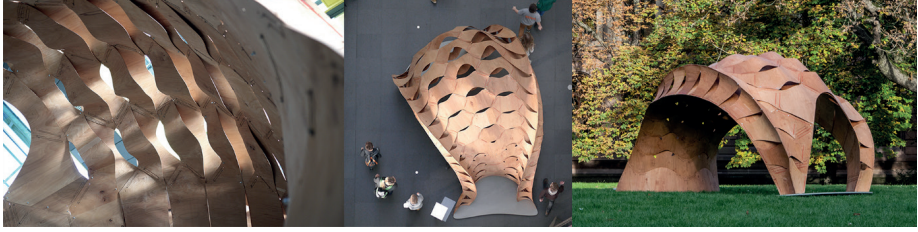
Şekil 9. Tailored Strüktür çalışmasının sayısal fabrikasyon kurgusu (URL-8)

Tekstil endüstrisinde yayın olarak kullanılan 2 boyutlu tekstil desenle- me (dikiş) teknikleri, ahşap kontrplak parçalarının tasarımına ve montajına ilham vermiştir. Formun oluşturulmasında elastik bükülme ile tutulan iki bo- yutlu ahşap parçalar, birbirine dikilerek üç boyutlu bir strüktür elde edilmiş- tir. Endüstriyel bir dikiş makinesinin 6 eksenli endüstriyel bir robota monte edilmesiyle büyük ahşap parçalar, karmaşık birleşim detaylarında birbirine dikilebilmiştir. Dikim sırasında parçaların geometrisinin kontrolü ve üretim hassasiyeti sağlanabilmesi için 3 boyutlu tarama teknolojilerinden yararlanıl- mıştır. Çalışmada malzeme üzerinde tanımlanan kırmızı işaretler, kameralar

ve mesafe sensörleri aracılığıyla robotun hareketleri analiz edilmiştir. Geliştirilen kodlama yazılımında bu çevresel veriler otomatik olarak hesaplanarak, dikiş makinesinin ağzının robot ile hassas bir şekilde uzayda doğru konuma ve açığa yönlendirilmesi sağlanmıştır (URL-8) (Şekil 10).

Şekil 10. Tailored Strüktür çalışmasının üretimi (URL-8)

Şekil 11. Tailored strüktür pavyonu (URL-8)

Çalışma kapsamında, mimarlık alanı dışındaki bir teknik, bir yapı malzemesinde birleşim detayının geliştirilmesine ilham vermiştir. Tasarımcılar, bu birleşim detayının doğrudan mimarlık alanına aktarmanın ötesine geçerek, bunun temelinde yatan mantığı sorgulayarak yaratıcı bir form tasarımı-nı sayısal teknolojilerin kullanımı ile mümkün kılmışlardır. Bir açıdan, ahşap malzemeyi yumuşak bir kumaş gibi hayal ederek onu kendi doğasının dışında kıvrılan ve esnek bir yapıda bir kumaş olarak yorumlamışlardır.

Wood Chip Barn

Wood Chip Barn çalışması, İngiltere’de Architectural Association (AA) Dorset kampüsünde 2016 yılında robotik teknoloji kullanılarak inşa edilmiş bir strüktür çalışmasıdır. Ana strüktür, yaklaşık 25 metre uzunluğunda, 25 adet çatallı ham kayın ağacı kütüğünün yalnızca birleşim yerlerinin işlenmesiyle birleştirilmiş bir kemerli kiriştir (Devadass vd., 2016, URL-9, URL-10, URL-11)

Şekil 14. Wood Chip Barn (URL-11)

Çalışmada bir tasarım sürecinde malzemenin kendisinin ham haliyle kullanımına karar verilerek başlanması ve bu karara uygun olarak gerçekleştirilen ana tasarım kurgusuna göre doğadaki ağaçların taranarak uygun geometrik kütük parçalarının belirlenmesi özgün bir yaklaşımdır. Sayısal teknolojiler sayesinde bir malzeme doğadaki en yalın haliyle fakat tasarım sürecinde yaratıcı bir yolla kullanılmıştır.

5. Sonuç

Sağlamer'in (Aktaran: Evcı, 2015), 1982 yılında ileri sürdüğü görüşe göre, mimarın 20. yüzyılda rolünü sürdürebilmesinin tek yolu, modern teknolojiyi kullanarak onunla uyumlu bir tasarım süreci geliştirmesidir. Günümüzde sayısal teknolojilerde yaşanan gelişmeler göz önüne alındığında, bu öngörü geçerliliğini büyük ölçüde korumaktadır.

Yakın gelecekte mimarlık alanında hangi tür gelişmelerin yaşanacağını yüksek doğrulukla öngörmek, mevcut hızlı değişim ortamında güçtür. Bununla birlikte, mimarın mesleki rolünü sürdürmesi ve tasarlama ile inşa etme pratiğindeki yetkinliğin devam ettirebilmesi, bu teknolojiler hakkında bilgi sahibi olması ve onları etkin biçimde kullanmasıyla mümkün olacaktır.

Özellikle mimarın tasarım sürecinde, tasarım fikri ve tasarım nesnesi arasındaki etkileşimde yerleşik kabulleri sorgulayabilmesi ve yaratıcı yeni denemelerde bulunabilmesi önemlidir. Mimarın, farklı alanlara ait bilgi, teknik ve zanaatları tasarım sürecine dahil edebilmesi, tasarım olanaklarını genişletmektedir. Bu bağlamda sayısal teknolojilerin kullanımıyla tasarım süreci doğrusal bir yapıdan çıkarak, ileri ve geri yönlü etkileşimlerin bulunduğu, sıçramalar içeren bir yapıya dönüşebilmektedir.

Mimarlık bağlamında sayısal teknolojilerdeki gelişmeler değerlendirildiğinde, mimar bu gelişmeleri mesleki yetkinliğinin kaybı ya da çalışma alanının sınırlarının daralması olarak görmemelidir. Aksine, sayısal teknolojileri; zihnindeki düşünceler ile tasarım ürünü arasında bağ kuran, soyut düşüncelerinin somutlaşmasına olanak sağlayan ve çalışma alanını zenginleştiren birer arayüz olarak değerlendirmelidir.

Kaynakça

- Daas, M., & Wit, A. J. (2018). *Towards a robotic architecture*. ORO Editions.
- Devadass, P., Dailami, F., Mollica, Z. ve Self, M. (2016). Robotic fabrication of non-standard material. Proceedings of the ACADIA Conference.
- Evcı, F. (2015). *Günümüzden geleceğe mimari tasarım*. Efe Akademi Yayınları.
- Kocaturk, T. (2013). Emerging socio-technical networks of innovation in architectural practice. *International Journal of Architectural Computing*, 11(1), 21-36.
- Kolarevic, B. (2004). *Architecture in the digital age: Design and manufacturing*. Taylor & Francis.
- Sharif, S., ve Gentry, T. R. (2015). *Design cognition shift from craftsman to digital maker*. Proceedings of CAADRIA Conference.
- Sutherland, I. (2012). The TX-2 computer and sketchpad. *Lincoln Laboratory Journal*, 19(1), 82-84.
- Sutherland, I. E. (1964). Sketchpad a man-machine graphical communication system. *Transactions of the Society for Computer Simulation*, 2(5), R-3-R-20.
- Vardouli, T. (2012). Computer of a thousand faces: Anthropomorphizations of the computer in design (1965-1975) *Dosya*, 29, 24.
- Veliz, A., Kocaturk, T., Medjdoub, B., ve Balbo, R. (2012). Dialogs between physical and digital modelling methods on architectural design. Proceedings of the 30th eCAADe Conference.
- URL-1: <https://terim.tuba.gov.tr/>, erişim tarihi: 24.04.2026
- URL-2: <https://tamarind.unm.edu/timeline/the-first-sketchpad-was-introduced/>, erişim tarihi: 24.04.2026
- URL-3: <https://morphocode.com/the-power-of-interactive-tools/>, erişim tarihi: 26.04.2026
- URL-4: <https://www.zaha-hadid.com/design/knitcandela/>, erişim tarihi: 06.04.2026
- URL-5: <https://brg.ethz.ch/research/prototypes/742>, erişim tarihi: 06.04.2026
- URL-6: <https://www.walterpmoore.com/projects/mars-pavilion>, erişim tarihi: 11.04.2026
- URL-7: <https://www.formfounddesign.com/mars-pavilion>, erişim tarihi: 11.04.2026
- URL-8: <https://www.icd.uni-stuttgart.de/teaching/master-theses/itech-m-sc-2016-tailored-structures/>, erişim tarihi: 16.04.2026
- URL-9: <https://www.aaschool.ac.uk/school/hooke-park/projects/woodchip-barn>, erişim tarihi: 22.04.2026
- URL-10: <https://www.dbxchange.eu/project/wood-chip-barn>, erişim tarihi: 22.04.2026
- URL-11: <https://zacharymolli.ca/project/tree-fork-truss/>, erişim tarihi: 23.04.2026

BİTİRİRKEN...

MURAT ERGİN

Acı Sarı Arayüzler: Kentin Hafızasına Temas

“Geçmişin bize iki şimdi arasında kısıtılmış gibi görüldüğü doğrudur. O, olmuş olduğu eski şimdiyle kendisine göre geçmiş olduğu şimdiki şimdi arasındadır.”

Gilles Deleuze

Bazen kaybettiğimiz renklerimizi aramak için yolculuklara çıkarız. Flanör olmak! Hele doğup büyüdüğün şehirde flanör olmak ve şehrini okumak duygusu...

İnsan, önce bir şehirle tanışmaya gitmeli, sonra arkadaş olmalı ve en son akraba olmalı. Bazı şehirler çocukluğumuzun kaybolan renklerini taşırlar. Şehirler babalar gibidir, rengini çok belli etmezler. Hep varlığını hissettiğiniz mesafeli bir baba gibi uzaktan bizleri seyrederek. Renkler ki ne zaman yitirilir o zaman aranırlar...

Birisi baban ne iş yapıyor dediğinde, “ Babam şair benim” demek isterdim. Çünkü şairler hem hayalperest hem de yalancıdır. Renkleri ve şehirleri en iyi şairler anlatır. Babalar, kalabalıklardan uzakta, bir kapının eşiğinden dünyaya bakarlar ve kalabalığa karşı yalanlarını sıralarlar. Yalan da olsa biz babalarımızın ve şehirlerin şiiriyiz. Fakat şehirlerin renkleri yalan değildir.

Zaman Tozu, Acı Sarı ve Zamansızlık Duvarı

Daha çocukken o sarı duvarlara tutuna tutuna bu şehri dolaştık. Şehrin daracık sokaklarından, arnavut kaldırımlarından ve tozlu duvarlarından geriye ne kaldı?

Bizler şehrin duvarlarına ellerimizle dokunarak zamanın tozunu alıyorduk.

Parmak uçlarımıza kiremit kırmızısı bazense acı sarı bir düş siniyordu.

Şehrin sokaklarına serpilmiş bir çeşmede hemen ellerimiz yüzümüz yıkanıp temizleniyordu.

Toz insanın ellerinden ve yüzünden silinir gider ama ruhundan silinir mi?

Şimdinin içinden şehrin geçmiş fotoğraflarına bakıyoruz. Bazı fotoğraflar, tenimize değen güneş ışığı gibi bizi aydınlatıyor. Taş duvarlar ve sokaklar kolektif belleğimizin yazıtları gibi okunmayı bekliyorlar Bu yaşanan acıyla karışık bir his gibi içimizde buruk bir duygu bırakıyor. Şehrin fotoğraflarına bakarken hissedilen yoksunluk duygusu... Geçmişin ve şimdinin içinde, bir

şehrin fotoğraflarına bakarken aslında kendimize bakıyoruz. Bizler ve şehir hâlâ nefes alıyor ama bir yabancılaşma duygusu aramızda öylece duruyor.

‘Fotoğraflara bakınca aklıma şehrin öğleden sonraları geliyor. Havanın yumuşaklığı ve sıcaklığı, ıhlamurun kokusu ve iplere asılmış çamaşırlardan gelen sabun kokusu...

Fotoğraflara bakmak zamanı aşmak, sanki hiç yaşanmamış zamanlara bakmak gibi.’

Şimdiki zamanın aralığından sokaklara ve şehre bakıyoruz. Komşusu olmayan evlere ve çocukluğunuza... Kapılar kilitlenmiş ve parmağını yalayan bezirgânbaşlıları bizi içeriye almıyorlar. Bizler ve şehir, yok kapıların önünde ve ardında öylece kilitli kalmışız. Zamana dokunamazsak, geçmiş geçmiş midir?

Arayüz: Zamansal Bir Dokunuş Olarak Mekan:

Trabzon şehrini çok katmanlı bir ara yüz olarak yeniden düşündüğümüzde; Şehir; geçmiş ile şimdinin, mimarisi ve kent belleği arasında yeni düşünsel bağlantılarla yeniden kurulacaktır. Trabzon, tarih boyunca birçok kültüre ev sahipliği yapmış, zamanın izlerini barındıran katmanlar kentidir. Taşların yüzeyinde zamanın bıraktığı dokular, yıllarca yeniden boyanan duvarlar ve sokakların zemininde kalan geçmişe ait izler, kentin bellek katmanlarını oluşturan sessiz dönüşüm ara yüzleridir. Arayüz, ziyaretçiye zamanı mekânın içinde deneyimlenen bir anlatı modeli sunar. Mekân, “bitmemişlik” hissiyle geleceğe dair fanteziler geliştirilmesine veya geçmişle bağ kurulmasına olanak tanır. Arayüz, kullanıcının çevreyle etkileşime geçtiği yüzeydir. Bu bağlamda “dokunmak” hem fiziksel teması hem de dijital/enformasyonel etkileşimi kapsayabilir.

Trabzon’un Kentsel Arayüzü ve Acı Sarı İmgesi:

2011 yılında yayımlanan “Acı Sarı Trabzon” kitabımın genel teması Trabzon şehrinin değişen kentsel dokusu üzerinden şekillendi. Şehrin geçmişine baktığımızda, yerleşik mahallesi dokusu üzerinden örülen yapısı, kent belleğinde bıraktıklarıyla katmanlı ara yüzlere sahipti. Hayata geçirilmiş örnek bir şehir olarak karşımızda dururdu. Fakat günümüzde bu mahallelerden ve bu özel ara yüzlerinden ne yazık ki çok az şey kalmıştı.

‘Acı Sarı’ şehrin artık unutmuş ve gizlenmiş duvarlarının katmanlı belleğinde kalan renksel bir arayüz olarak durur.

Trabzon’ da doğup, büyüyüp sonrasında şehri terk eden herkeste duyusu kalmış bir ara yüz. Yıllar sonra kente yüzünü dönen herkeste yaşanan bir hayal kırıklığı... ‘Acı Sarı Trabzon’ imgesinde mekânın hafızası,

kentin zaman içindeki değişimi ve bireyin bu hafızaya ortaklığı etrafında yoğunlaştım. Kitabımda esas amacım Trabzon'un şehir, sokak ve hikâyeleri üzerinden, kadim kültürünü ve kentin hafızasını yenilemekti.

Okuyucuyu geçmişe doğru bir yolculuğa çıkarmaktı. Şehri şimdinin gözünden izlenimci yorumlarla anlatmaya çalıştım. Kitap şehrin arayüzleri üzerinden, bazen bir mimari bilgi veya şehrin dilinden geçmişin düşlerinin yeniden resmedilmesi gibi kişisel ve duyuşsal temaları da içinde barındırdı.

Amacım okuyucuyu kentin içinde sakladığı anılara ve kültürel dokunun farkındalığına davet etmektir.

'Henüz yüzülmemiş bir denizle baş başa, kayıp bir zamana doğmak. Şehirle, sarıyla ve martılarla ilk uykumuzdan uyanmak. Sonra, yosun kokularına bulanmak ve duymak zamanı ve hüznle doymak...

Bahar hep böyle midir? Gökyüzü sürülüp ekilmemiş bir düş tarlası gibi ve hep bulutlarla baş başa kalma isteği. Savaşların arasında ve bir düşün içinde tek başına. İnsanın ve şehrin yalnızlığına varıncaya kadar yalnız olmak.

Şehrin bir fotoğrafını bakmak, geleceği ve geçmişi, yakın ve uzak bir geçmiş olarak bir fotoğrafta bulmak'

"Kolektif olarak kentlerimizi üretirken, kolektif olarak kendimizi de üretiriz."

Umut Mekanları | David Harvey

Zaman sağır ve dilsizdi... Sonra zamanın kapılarından içeriye girdik. Taşların ve düzenin dinginliğine şaşırarak, huzurla gözlerimizi duvarlarda gezdirdik. Umutlarımızın denizine ve sonsuzluğa açılan pencerelerimizden şehrimize yeniden baktık. Zaman bilmediğimiz ama tanıdık bir hüznle bizimle konuşmaya başlamıştı. Sonra fısıltılar duyduk, umut dolu fısıltılar. Pencerelerden içeriye doğru akan fısıltılar. Pencereyi açtığımızda o huzur dolu sessizlik bitti. En çok şehir konuşuyordu ve kimseler birbirini duymuyordu...

Mekân her şeydi. Peki, anılarımızı kim saklardı? Ruhumuz mu, sokaklar mı?

"Güneş ne kadar olağanüstü olduğunu bilemez, ta ki bir binanın duvarı üzerine düşene dek."

Louis Kahn

Ev, Baba ve Hafıza

Ev boştu. Anıların sessizliğinde kendini dinliyordu. Sırtını yanındaki binalara dayamasa, bu bakımsız bahçenin ortasına devrilivercekti. Şehrin içinde bir ağırlık vardı ve zaman bir sis bulutu gibi çökmüştü üzerine. Gittikçe hissizleştiğini fark etti ve kucağındaki evler yıkılana kadar ne kadar unutkan olduğunu düşündü şehir.

Hafızası yiten şehir, evlatlarını unutur, köklerine kadar kuruyup giden bir ağaç gibi göçer. Evlatlarıysa çoktan göçmüştür şehirden. Önce evlatlar, ardından evler göçer. Şiirlerin ve şehirlerin değişmeyen tek şeyi isimleri olur. Kalır şiirler de şehirler de. Evler de, şiirler gibidir. Şiirler de şehirler de, babalar da okunmayı beklerler...

Şehrin Ortası ve Yer-olmayanları

Ortahisar' dan geçiyoruz, başı ve sonu "Acı Sarı!" Ama ortasından unutturulan bir renksizlik hali. Şehrin ortasına ne oldu?

Acı Sarı bir düşünle şehrin sarı duvarlarıyla yeniden konuşmayı özlüyoruz. Biz babalarımızın ve bu şehrin şiiriyiz, peki bu şiir kimin anısı olacak?

Artık iyice kaybolan ve silikleşmiş olan şehir kültürü üzerinde kentin hafızasına temas etmek ve bir ara yüz olarak renk; Geçmişin şimdiye katkısı nedir? sorusunu sordurur mu? Trabzon şehir güzellemesi yapılmalı mı?

Murat Ergin

Nisan 2026 - Yenimahalle

KENT

DUYU

giriş

KATMAN

MİMARLIK

trabzon

ATMOSFER

DUYU

cephe

MEKAN

EŞİK

DAVRANIŞ

FAROUK

KATMAN

koruma

kod

giriş

SINIR

hikaye

pedagoji

bellek

ARAYÜZ

BOŞLUK

İÇDİŞ

etkileşim

acısari

SUR

reyhan

özlem

mirali

rahime

NIHAN

evşen

MERVE

DOĞA

yazılım

DANA

BARIŞ

ELİF

DİJİTAL

derya

rüveyda

MİMARLIK

aysun

ATÖLYE

aysun

cansu
emir

SELDA

SINIR

murat

ktü

www.seruvenyayinevi.com

/seruvenyayinevi

/seruvenyayinevi

/seruvenyayinevi

9 786258 911015